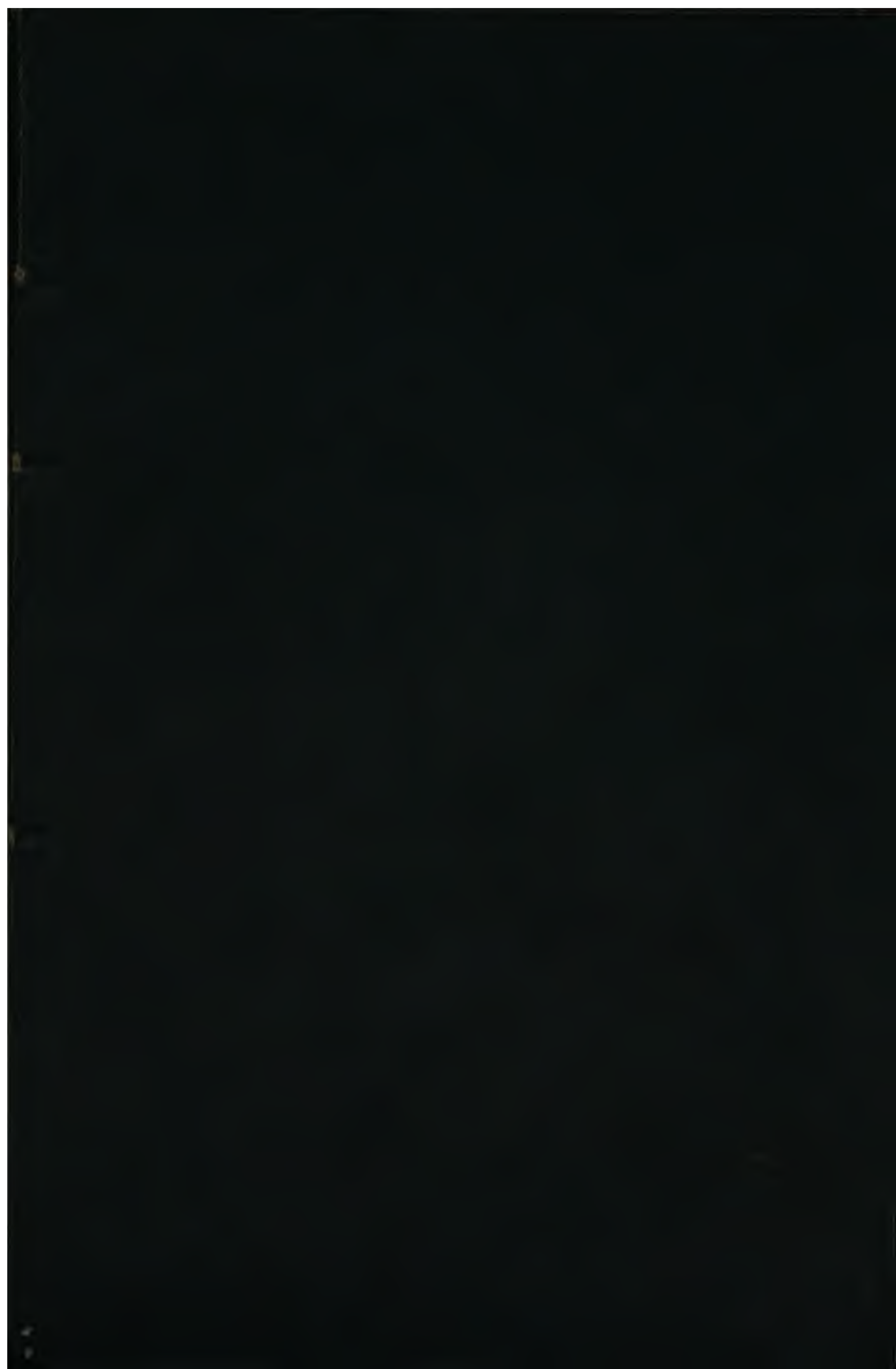
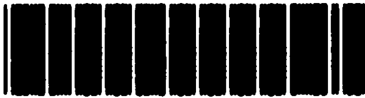
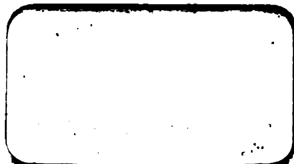

600028625T

15.

APULEI MADAURENSIS

OPUSCULA QUAE SUNT DE PHILOSOPHIA

RECENSUIT

DR. ALOISIUS GOLDBACHER

UNIVERSITATIS CZERNOVICIENSIS PROFESSOR

VINDOBONAE

APUD C. GEROLDI FILIUM BIBLIOPOLAM ACADEMIAE

MDCCCLXXVI.

APULEI MADAURENSIS

OPUSCULA QUAE SUNT DE PHILOSOPHIA

RECENSUIT

DR. ALOISIUS GOLDBACHER
UNIVERSITATIS CZERNOVICIENSIS PROFESSOR

VINDOBONAE
APUD C. GEROLDI FILIUM BIBLIOPOLAM ACADEMIAE
MDCCCLXXVI.

CAROLO SCHENKL

PRAECEPTORI HUMANISSIMO ET DOCTISSIMO

HUNC LIBELLUM

GRATI ANIMI DOCUMENTUM

MISIT

EDITOR

PRAEFATIO.

In recensendis Metamorphoseon libris, Floridis, Apologia inter viros doctissimos nunc quidem satis constat omnes codices manavisse ex uno eodemque libro manu scripto, qui est Florentiae in bibliothecae Laurentianae pluteo LXVIII cod. 2. neque vero in iis Apulei opusculis, quae hoc libello tractanda suscepimus, aliter se habere rem criticam facile sibi persuadebit, qui vel paucissimos eorum locos inter se contulerit. tanta enim est omnium librorum in vocibus omissis, insertis, corruptis, depravatis aequalitas, ut pro certo adfirmare possimus codicem quendam non ita antiquum et ipsum iam omni vitiorum genere inquinatum omnium originem fuisse librorum manu scriptorum, qui quidem adhuc innotuerunt. attamen quo noster labor ab eo, quem in Metamorphoseon libris, Floridis, Apologia emendandis conlocare debent grammatici, valde differt, hoc est, quod in iis Apulei operibus, quae codex Laurentianus LXVIII. 2 habet, omnis res critica ex hoc uno libro pendet, codex autem, ex quo ceterorum opusculorum libri profecti sunt, temporum iniuria nobis ereptus est. duplex igitur negotium inpositum est horum opusculorum editori: unum, ut collectis iis codicibus, qui aliquo usu esse videantur, Apulei orationem talem restituat, qualis fuerit tradita in codice archetypo, alterum, ut ea, quae iam in hoc codice fuerint omissa aut corrupta, quoad fieri possit, coniectando adsequatur et corrigat. cum autem ea, quae in editione Oudendorpiana et Hildebrandiana e libris manu scriptis congesta sunt, curae acerrimae diligentiaeque, quam hac aetate grammatici in codicibus perscrutandis adhibere solent, ne minime quidem satisfaciant, id primum mihi agendum putabam, ut novam optimorum librorum conlationem quam diligentissime pararem. cuius rei prima mihi data est occasio, cum anno MDCCCLXXIII mense Martio Florentiae versarer, ubi Nicolai Anziani,

viri officiosissimi, benignitate in bibliotheca Laurentiana perscrutanda adiutus sedulo excussi libros Apuleianos. ceteros ut conferre potuerim, summa liberalitate factum est eorum, qui bibliothecae Guelferbytanae, Monacensi, Parisiensi, Bruxellensi praesunt.

Omnium igitur codicum, quos quidem inspicere mihi licuit, duo genera discernere possumus, quorum alterius sunt Monacensis, Vaticanus, Gudianus, Parisinus 8624, alterius Florentini duo et Parisinus 6634. atque ut a praestantissimo ordiamur, primus veniat in medium

I codex Monacensis 621 (*M*) saeculo XII in membranis formae quadratae minoris scriptus. folia sunt octoginta quinque, versiculi paginarum singularum viceni terni. insunt haec:

f. 1 a — 18 a	de deo Socratis liber
f. 18 a — 45 b	Asclepius
f. 45 b — 78 b	de Platone et eius dogmate libri II
f. 78 b — 85 a	de mundo liber usque ad c. 12 'hiatibus terrae explosi ad'; cetera desunt.

initium libri de deo Socratis ('qui me voluistis' — 'quanto enim') bis scriptum est; namque librarius cum illum librum sine ulla inscriptione incepisset,[1]) in alterius paginae versiculo quarto haec abrupit et librum denuo scribere coepit. quae in hoc codice correcta sunt, ex maxima parte ab ipsius librari manu profecta esse videntur, quamquam inveniuntur non pauca, quae num eadem manu scripta sint, dubitare possis. in sex postremis foliis litterae sunt minores et angustiores, oratio autem ipsa mendosior.

Cum codice Monacensi accuratissime congruit

II codex Vaticanus 3385 (*V*) membranaceus formae quadratae, saeculi XII. qui codex quin ex eodem libro, e quo Monacensis, sit descriptus, non est quod dubitemus. nam praeterquam quod liber Vaticanus multo neglegentius scriptus est, ovum ovo similius esse non potest. continet igitur foliis septuaginta quattuor eadem Apulei opuscula eodem ordine:

f. 1 a — 16 a	de deo Socratis librum
f. 16 a — 40 a	Asclepium

---

[1]) Pauca sunt, quae in hoc folio aliter scripta sunt atque in insequenti; omissis enim rebus levioribus haec tantum habeo, quae adferam: pro omissis vocibus 'faciam post' spatium est relictum; deinde scriptum est 'propensione', 'adsoleat', 'prudendentes', 'scriptu', 'vobis cū parti*enda'.

f. 40 a — 62 b de Platone et eius dogmate libros II (desunt l. II c. 21 'quia solus sapiens' — c. 24 'ut omnes una')
f. 62 b — 74 a de mundo librum (desunt c. 25 'quanto finitima sunt ei' — c. 31 'proventus artium commoditates' et omnia a c. 32 'Atheniensibus praesidet' usque ad finem).

Ad horum codicum praestantiam proxime accedit

III Guelferbytanae bibliothecae codex Gudianus 168 (*G*) saeculo XIII in membranis formae octonariae scriptus. folia sunt septuaginta quattuor, singularum paginarum versiculi triceni quaterni. insunt:

f. 1 a — 42 b Senecae declamationes
f. 44 a — 56 b Asclepius
f. 58 a — 67 b Senecae libri de beneficiis
f. 67 b — 74 b de deo Socratis liber
f. 43 et 57 vacua sunt relicta.

postremum folium, quod incipit a c. 22 'sed in istis omnibus', eadem quidem aetate sed ab alio librario et ex alio exemplari descriptum est (*G'*). cui folio cum duae lacunae satis magnae aliaque vitia permulta communia sint cum codice Parisino 6634, ex eodem fonte id videtur fluxisse. rarissima tantum manus alterius vestigia adparent.

Cum codice Gudiano quasi cognatione quadem coniunctus est

IIII codex Parisinus 8624 (*A*) in membranis formae octonariae maioris scriptus saeculo XIII. ex Apulei operibus leguntur in hoc codice:

f. 58 a — 62 a de deo Socratis liber
f. 62 a — 64 a de Platone et eius dogmate liber I usque ad c. 15 'mollesque perturbet'.

horum foliorum paginae singulae versiculis quadragenis quaternis nitidissime scriptis sunt inpletae neque quicquam correctum invenias nisi ipsius librari manu. cetera folia (f. 1 a — 58 a et 65 a — 73 b) Symmachi epistulas habent et opera quaedam Senecae philosophi.

Venimus ad alterum librorum manu scriptorum genus, quod tres codices conplectitur: Florentinos duos et Parisinum 6634. ex quibus codicibus Parisinus et Florentinus alter ita inter se consentiunt, ut a communi fonte, ex quo originem traxerint, non longe abesse videantur.

V codex Parisinus 6634 (*P*) est forma quadrata minore, saeculo XII in foliis membranaceis octoginta quat-

tuor scriptus, quorum primum deest. in foli secundi pagina priore incipit Apulei liber de deo Socratis. insunt igitur:

f. 2 a — 17 a de deo Socratis liber
f. 17 b — 40 b Asclepius
f. 40 b — 65 a de Platone et eius dogmate libri II
f. 65 a — 84 a de mundo liber.

folium sextum (c. 3 'scrupulosissimo cultu' — c. 4 'ad miserias infimata') cum quis exsecuisset, librarius, qui fuit saeculi XIIII, ea, quae hac re deperdita erant, quoad fieri potuit, refecit (*P'*). quae sequuntur folia perperam disposuit is, qui ea conligavit. verus enim eorum ordo hic est: f. 8 9 7 12 10 11 13 itemque folium 60 foliis 58 et 59 anteponendum est. singulae paginae vicenos quinos versiculos habent. eadem manus, quae deperditum folium sextum restituit, saepius in libro de deo Socratis, rarius in ceteris foliis nonnulla correxit, quae acutiore litterarum forma et atramento nigriore facile dignosci possunt. [1])

Ab hoc codice non multum differt

VI codex Laurentianus plut. LXXVI cod. 36 (*L*) membranaceus saeculi XII vel XIII, formae quadratae. folia sunt sexaginta sex, paginarum singularum versiculi quadrageni quaterni. quo in libro insunt:

f. 1 a — 43 b Senecae libri de beneficiis et de clementia
f. 44 a — 49 a Asclepius
f. 49 a — 55 a de Platone et eius dogmate libri duo
f. 55 a — 61 a de mundo liber
f. 61 a — 66 a de deo Socratis liber.

is codex perparvis litteris neglegentissime scriptus est, ut multa vix legi possint. in verborum notis et conpendiis librarius sibi non constitit et saepissime quae male aut non satis perspicue scripserat, ipse delevit, correxit, obduxit.

Laurentiano codici propter similitudinem et cognationem adiungam

VII alterum Florentinum, qui quondam in bibliotheca monasteri sancti Marci fuit, numero 284 notatum (*F*). scriptus est saeculo XII in membranis formae octonariae et foliis constat quadraginta. versiculi in singulis paginis sunt triceni quaterni. hic liber continet

---

[1]) Librum, quo usus est librarius ille, qui folium sextum restituit et correcturas, quas supra diximus, fecit, quam proxime accessisse constat ad similitudinem codicis Parisini 8624.

f. 1 a — 7 b de deo Socratis librum
f. 7 b — 19 a Asclepium
f. 19 a — 31 a de Platone et eius dogmate libros II
f. 31 a — 40 a de mundo librum.

perpauca in codice Marciano correcta sunt et mutata. rarissime enim ac leviora tantum quaedam emendata sunt manu secunda et tertia, cum librarii vel gramatici plerumque satis haberent aut litteras nimis pallidas redintegrare aut inter versiculos et in margine interpretationes adscribere.

His igitur codicibus usus sum in recensendis Apulei opusculis, quae sunt de philosophia; ceteros, quos quidem cognovi, nullius preti esse iudico, cum aut descripti sint ex iis, quos supra commemoravi, neque ullam habeant auctoritatem, aut Apulei orationem licentius confictam et meris grammaticorum commentis tam corruptam depravatamque praebeant, ut non operae pretium sit talibus nugis libellos refercire. ne vero quis ignoret, quosnam libros manu scriptos in hunc numerum referam, quam paucissimis eos attingam.

Ac primum quidem ex ipso codice Parisino 6634, id quod certissimis demonstrari potest argumentis, ortus est codex Bruxellensis 3920—23 membranaceus, cuius primis decem foliis, quae paginis bifariam divisis saeculo XIII scripta esse videntur, Apulei de Platone et eius dogmate et de mundo libri continentur. qua re exceptis paucis ipsius librari coniecturis nullam adfert utilitatem, nisi si quid obscuritatis est scripturae in Parisino. [1])

Codex Parisinus 4588 A saeculo XIII vel sub finem saeculi XII scriptus sedecim foliis membranaceis (f. 92—107) turbato ordine conligatis praeter Asclepium omnia conplectitur Apulei opuscula, de quibus nunc agimus, et cum Marciano libro, de quo supra diximus, omnibus partibus ita

---

[1]) Exempli causa adiungam, quas syllabas Parisini codicis librarius in fine versiculi nonnumquam omisit, cum p. 66, 11 'Dyo' scriberet pro 'Dyonysio' et p. 104, 2 'turbi' pro 'turbidi', eas in Bruxellensi quoque deesse. p. 107, 29 cum ille particulam 'quam' in fine versiculi positam in initio insequentis versiculi repeteret, in Bruxellensi codice 'quamquam' scriptum invenies. p. 133, 21 in Parisino codice alieno loco 'interminum' scriptum erat, sed voce 'terminum' eadem manu deleta praepositio 'in' sola relicta est in prioris versiculi fine; itemque in codice Bruxellensi omissa voce 'terminum' illud 'in' est retentum. adde quod eaedem lacunae eademque menda inveniuntur in libro utroque. si qua vero Parisini menda in hoc codice non sunt, statuendum est coniecturis ea esse sublata velut p. 69, 22 'aeri'; 72, 1 'potuerunt'; 78, 2 'semovendam haut'; 7 'quem' et 'manantia'; 9 'artus'; 79, 18 'cupidine'; 83, 2 'hinc'; 93, 18 'unde ad delinquendum'; 95, 1 'oppido'; 99, 2 'sapientem'; 122, 7 'et mare', alia.

congruit, ut dubitari non possit, quin ex illo codice sive ipse sive per alium librum originem acceperit.

Ad eundem fontem revocandi sunt:

codex Marcianus 341 membranaceus saeculi XIII, in quo post Pomponi Melae cosmographiam (f. 1 — 46 a) a f. 46 b — 113 b de deo Socratis liber, Asclepius, libri de Platone et eius dogmate et de mundo nitidissime sunt perscripti, et

codex Laurentianus plut. LIIII cod. 32 membranaceus saeculi XIIII, in quo post Apologiam et libros Metamorphoseon et Floridorum unus de deo Socratis liber a f. 70 — 79 sequitur.

Nimis interpolatam variisque grammaticorum commentis inquinatam scriptoris orationem exhibet Guelferbytanae bibliothecae

codex Augusteus 82, 10 in membranis formae octonariae saeculo XIII scriptus, qui a f. 99 a — 109 a de deo Socratis librum et a f. 109 b — 124 b Asclepium tanta mutationum temeritate depravatum et alienorum verborum mole oppletum habet, ut qui artem criticam prudenter exerceat, quamvis inter ceteras ineptias emendationes quaedam inveniantur, talibus subsidiis abstinere quam uti malit.

Neque alia causa est, cur codicem

Pragensem bibliothecae Metropolitanae L, XCIIII et
Vindobonensem 311 (CCLXXIII Endlicher),

quorum in illo a f. 21 b — 25 b, in hoc a f. 1 — 10 Asclepius saeculo XIII in membranis scriptus est, reiciendos putem. sed haec hactenus. illos enim codices, ne quis postea in iis frustra operam studiumque consumeret, commemorare volebam; de ceteris libris saeculo XIIII aut XV scriptis exponere supersedeo.

Iam supra diximus Apulei opuscula, quae hoc libello recensentur, uno codice iam valde corrupto nobis tradita esse, illum codicem autem ipsum periisse vel adhuc quidem investigari non potuisse. ex quo cum omnes libri manu scripti, qui quidem in nostram notitiam pervenerunt, profecti sint, cavendum est, ne eorum congruentiae nimium auctoritatis tribuatur. plurimi autem aestimandi sunt ii, qui maxima fide archetypi imaginem cum omnibus eius mendis reddunt. qua re duo illa quae statuimus librorum genera non mediocriter inter se differunt, cum in Parisino codice 6634 et Florentino utroque loci inveniantur permulti, ubi scriptoris verba ex libidine inmutata aut si qua corrupta erant, oratio ex librari vel grammatici alicuius arbitrio re-

stituta esse videatur. inter ceteros autem libros praestantissimi sunt Monacensis et Vaticanus, qui cum ex eodem exemplari prodierint, geminorum, ut ita dicam, similitudinem gerunt. attamen Vaticani libri non magnus usus est; etenim cum codex Monacensis a librario diligentissime, Vaticanus autem satis neglegenter scriptus sit, in hoc vix quicquam reperies, quod praeferri possit illius scripturae. quam ob rem haec editio nihil fere detrimenti accepisset, si hoc codice usus non essem, nisi in libro de mundo, in quo cum uterque codex mancus sit, Vaticanus aliquanto plura servavit quam Monacensis. sed duabus ex causis illum codicem etiam in libris de Platone et eius dogmate adhibui, primum, quo planius intellegatur, quae ratio inter hunc et Monacensem librum intercedat, deinde, quoniam in libris de Platone et eius dogmate minus alienum esse duxi Monacensis codicis auctoritatem Vaticano augere quam in libro de deo Socratis et in Asclepio. in his enim Apulei scriptis codicem Vaticanum eo magis omitti posse censebam, quod ad Monacensem librum accedunt duo alii eiusdem generis codices, qui illo non multo sunt inferiores. nam Gudiano libro iam Hildebrandius magnum, haud scio an nimium pretium tribuit; codex autem Parisinus 8624 pro cognatione, qua coniunctus est cum Gudiano, in optimorum librorum numero haberi posset, nisi compluribus locis oratio inmutationibus non quidem ineptis sed ex libidine factis adulterata esse videretur, quae res eo maiorem cautionem flagitat, quo aptius nonnunquam elegantiusque factae sunt illae coniecturae.

Quod modo diximus de codice Parisino 8624, idem multo magis in Marcianum cadere reperies, ita ut hunc librum et optimum et pessimum aequo iure simul dixeris: optimum, quoniam multis locis facere non possumus, quin eum sequamur, pessimum, quoniam in nullo alio codice, quos quidem ad recensenda haec Apulei opuscula adhibuimus, scriptoris verba tanta licentia transposita, commutata, alienis conpleta et depravata sunt.[1]) quod cum ubique ut cautissimi simus in hoc codice utendo, nos admoneat, tum maxime in iis libri de mundo partibus, in quibus praeter hunc tantummodo Laurentianus et Parisinus 6634 nobis suppetunt, facit, ut plerumque hos quam illum sequi mali-

[1]) Si exemplum requiris, cf. p. 52, 19 sqq. summa autem est licentia in coniunctionibus additis vel permutatis et vocibus alio ordine dispositis. veluti particula 'quapropter', quam Apuleius contra aliorum scriptorum usum saepissime loco ponit secundo, primum ubique in hoc codice obtinet (p. 81, 10; 83, 12; 92, 1 et 28).

mus, quamvis Marcianus solus non raro verum servasse videatur.

Ex his codicibus, quos modo descripsi, tres tantum in Apulei editionibus excussos repperi: Marcianum et Guelferbytanum utrumque. at vero Guelferbytanos cum Hildebrandius pro temporibus illis, si errores aliquot ab eo commissos exceperis, satis diligenter contulerit, ea quae ex codice Marciano a Lindenbrogio quondam neglegentissime conlato in editionibus divulgata sunt, alii aliis erroribus ita cumulaverunt, ut multis locis dubitare possis, num de eodem codice agatur. neque melius res se habet, si ea perscrutamur, quae ex ceteris codicibus in Oudendorpiana et Hildebrandiana editione congesta videmus. nam quamquam Vulcani qui dicitur codex cum Monacensi et Vaticano nostro similitudine quadam coniunctus est et Vossianum[1]) ex Parisini 6634 et Laurentiani genere esse permultis locis probatur, tamen eorum auctoritate propterea niti non possumus, quod non sine iusta causa suspicamur eos libros haud raro inter se et cum aliis codicibus commutatos esse, sub unius libri nomine plures etiam latere codices, denique saepissime Vulcani et Vossi coniecturas pro codicum lectionibus esse habitas. neque vero nostra tantum haec est suspicio, sed iam Oudendorpius et Hildebrandius idem saepius in his aliisque codicibus animadverterunt.[2]) apertissima autem haec res est in iis, quae Salmasius e codice quodam, quem dicunt Salmasianum, in margine editionis Vulcanianae (a. 1594), quod exemplar etiam nunc Guelferbytani in bibliotheca Gudiana adservatur et numero 345 signatum est, adscripsit. ea enim Salmasi ipsius aliorumque coniecturis ita commixta sunt, ut discerni nequeant.[3]) neque multo certiora sunt, quae Wowerius et Scioppius in symbolis criticis Augustae Vindelicorum a. 1605, Lugduni Batavorum a. 1614, Amstelodami a. 1664 editis de codicibus Fulvianis prodiderunt aut quae pervulgata sunt de codice Benedictino, quem Gronovius

---

[1]) Ita appellant codicem ab Is. Vossio quondam conlatum. sed Oudendorpius quoque Vossiano libro usus est, qui num idem sit atque ille, iam Bosscha tom. II p. 284 dubitat. tanta enim est in his rebus perturbatio.

[2]) cf. quae adnotaverunt ad l. de mundo c. 11 p. 312 ('Aparctias'); c. 12 p. 317 ('explosi'), Hildebrandius ad l. de Platone et eius dogmate II c. 12 p. 237 ('si quis autem iis abutitur'). saepissime autem ea in dubium vocabant, quae ex Marciano codice excerpta reperiebant.

[3]) cf. Archiv für Philol. und Paedag. tom. VIII a. 1842 p. 621 sqq., ubi illae Salmasi adnotationes sunt editae. quas cum perlustrarem, Asclepi dialogum cum ipso codice Augusteo, de quo supra diximus, a Salmasio conlatum esse cognovi.

quondam Cantabrigiae contulit.[1]) quae cum ita sint, tam incertis rebus hanc editionem refercire nolui. itaque omnes illos codices, quorum notitiam ex editionibus tantum habere possumus, abieci, nisi quod tum, cum proba aliqua scriptura ex iis adfertur, in nostris autem codicibus non reperitur, cum maxima qua potui cautione id significavi in commentariis criticis. neque ullam hac re nos fecisse iacturam existimandum est; non enim meliorem libri isti prae se ferunt originem, cum graviora menda omnibus omnino codicibus sint communia; sicubi autem scriptoris verba emendatiora iis tradita esse dicuntur, aut conlationibus diffidas necesse est aut leviora tantum menda sublata sunt, ita ut quivis paulo doctior coniectura id adsequi potuerit.[2])

Praeter codices in subsidium recensionis succedunt maximique momenti sunt ea, quae Aurelius Augustinus in libris de civitate dei inde excerpsit; summam igitur industriam in perscrutandis illis locis posui. multo minorem auctoritatem habet Johannes Sarisberiensis, qui haud parvam partem libri de deo Socratis Polycratico suo sive libello de nugis curialibus inseruit. cuius operis duas adhibui editiones, Parisiensem a. 1513 et Lugdunensem a. 1639; nam quae recentissima facta est Oxoni a. 1848 auctore J. A. Giles mera repetitio est Lugdunensis. verumtamen cum Sarisberiensis non melioribus libris usus sit, quam quos etiam nunc habemus, gravissima tantum in commentariis commemoravi. neque multum utilitatis adferunt, quae ex libri I de Platone et eius dogmate capitibus I—IIII a scholiasta quodam ad Lucani Phars. l. X 180 sunt excerpta. non pauca denique de libris Apuleianis Vincentius Bellovacensis in speculo quod dicit doctrinali et historiali deprompsit. quae cum nullius preti sint ad recensenda haec opuscula, satis habui eos locos significare.

Apulei editio princeps, quae facta est Romae in domo Petri de Maximo a. 1469 non multum nostram adiu-

---

[1]) cf. Hildebrandi praef p. LXXIII et quae Oudendorpius ad l. de mundo c. 8 p. 306 ('spargit') et c. 30 p. 358 ('excursionem') adnotavit.

[2]) p. 114, 6 'Caecias' cum Oudendorpio in Vossi coniecturas repono itemque paulo post 'aequidianis exortibus'; p. 128, 25 'excursionem' num scriptum sit in codice Benedictino, ipse Oudendorpius dubitat; p. 11, 2 'terricolas', p. 74, 6 'caelitus', p. 131, 20 'torrentis' non codici sed ingenio Vulcani tribuerim. praeterea maxime commemoranda mihi videntur, quae esse dicuntur in codice Benedictino: p. 77, 16 'accessu' et p. 131, 3 'sublimen'; in codice Fulviano: p. 21, 15 'praesaga regebatur' et p. 68, 25 'trianguli'; inprimis vero, quod p. 114, 1 Salmasius ex suo codice excerpsit: 'qui Eiuephiae et Exhydriae'.

vit operam. quamquam enim sublatis non paucis levioribus mendis scriptoris verba magna ex parte aliquanto emendatiora in ea exhibebantur, tamen liber manu scriptus, unde profecta est, non potior erat nostris codicibus, immo libellum de mundo tot tantisque lacunis habebat depravatum, ut vix tres huius opusculi partes restarent. hanc editionem principem ceterae sunt secutae usque ad Aldinam (a. 1521) et Juntinam alteram (a. 1522), quarum auctores melioribus libris usi et lacunas expleverunt et scriptoris orationem multo emendatiorem praebuerunt. neque vero quisquam tantum profuit his Apulei opusculis quam Vulcanius, qui primus ad orationem emendandam nactus est codicem, quem praestantissimis nostris, Monacensi et Vaticano, simillimum fuisse iam supra diximus.[1]) ceteri qui secuti sunt editores inde a Wowerio usque ad Hildebrandium alius alio plus minusve ad perpurganda scriptoris verba contulerunt. post Hildebrandium unus T. W. A. Buckleius de deo Socratis librum denuo edidit Londini a. 1844, sed aedibus, in quibus parata est ea editio, incendio deletis, quamquam omnia temptabam, tamen mihi non contigit, ut eam inspicerem. praeterea ex illo tempore pauci tantum viri doctissimi his opusculis curam adhibuerunt. L. Hölscher in programmate Herfordiano a. 1846 edito pauca quaedam ex libro de mundo tractavit; varios operum Apuleianorum locos emendare conatus est M. Zinkius in ephemeride quae dicitur Eos a. 1864 p. 80 sqq.; Asclepi partem recensuit J. Bernaysius in scriptis Academiae Berolinensis a. 1871 p. 500 sqq.; plurimum operae in hac re consumpsit H. Koziolius, qui cum tribus libellis Vindobonae a. 1869, 1870, 1872 editis scripta Apulei minora attigisset, libro locupletissimo, quem de stilo Apuleiano conscripsit et edidit Vindobonae a. 1872, rem criticam non mediocriter iuvit; novissime autem H. Kleistius Gottingae a. 1874 dissertationem in publicum proposuit, qua librum de Platone et eius dogmate alterum pertractandum sibi delegit. quibus ex viris quae quisque in restituendis Apulei verbis profecit, eorum nominibus insignivi, in quorum libris primum adparent. omnes autem omnium coniecturas congerere nolui, id quod iure a me factum esse nemo non concedet, praesertim cum orationis Apuleianae effrenata licentia infinitam quandam coniectandi libertatem peperisse videatur. quae ipse in hoc libello emendare conatus sum,

[1]) Solum de deo Socratis librum Vulcanius edidit Lugduni Batavorum a. 1588, opera omnia a. 1594. haec editio repetita est a. 1600 cura Scaligeri, qua re Scaligerianam eam vocant.

eorum multa in ephemeride gymnasiorum Austriacorum a. 1868 p. 803 sqq. et a. 1873 p. 670 sqq. et in scriptis Academiae Vindobonensis a. 1870 p. 159 sqq. fusius tractavi; cetera alio loco, si tempus et occasio mihi obvenerint, uberius explicare in animo habeo.

Ut in disponendis Apulei opusculis hunc ordinem sequerer, codicum me movit ratio eademque causa fuit, cur libro quem dicunt tertio de Platone et eius dogmate praetermisso Asclepi dialogum reciperem, quamvis utrumque librum pari iniuria inter Apulei opera referri mihi persuasum sit. etenim illum quidem in nullo codice, quorum aliqua est auctoritas, cum ceteris Apulei scriptis coniunctum videmus et libellus ipse talis est, ut etiam Hildebrandius (praef. p. XLIIII) eum subditum dicere non dubitaverit.[1] Asclepium autem si Aurelius Augustinus in Apuleianorum operum numero habuisset, in libro de civitate dei VIII c. 23, quo loco sententias, quas Apuleius in libro de deo Socratis et auctor Asclepi dialogi de daemonibus vel minoribus diis proferunt, inter se opponit, certe non dixisset: 'huius Aegyptii verba, sicut in nostram linguam interpretata sunt, ponam', sed addidisset: 'ab ipso Apuleio'. quo cum accedant aliae res gravissimae, quas Bernaysius loco supra commemorato exposuit, haud quemquam fore putaverim, qui hunc dialogum ab Apuleio e graeco in latinum conversum esse existimet. attamen in libro archetypo eum fuisse cum ex codicibus nostris facile perspiciamus, quoniam nihil inde omittere aut addere neque in librorum ordine quicquam mutare decrevi, in hunc quoque libellum eum recepi.

Ab initio libri de deo Socratis duo illa fragmenta, quae in codicibus prooemi loco sunt, seiungenda esse significavi. quod qua re fecerim, in ephemeride gymnasiorum Austriacorum a. 1868 p. 803 sqq. planissime exposuisse mihi videor.

Haec sunt, quae volebam praefari. omnes libros manu scriptos, quibus in hac editione usus sum, ipse contuli excepto uno Vaticano, cuius conlatio Christiani Lütiohannis cura facta est certe non minore diligentia et sollertia, cum et ipse studiis Apuleianis intentissime sit occupatus. Alfredus Nehringius, qua est comitate adfabilitateque, Guelferbytanos mihi excussit. quod quam accurate fecisset, postea, cum Gudianum ipse denuo retractarem, grato animo perspexi. editionem Romanam principem cum et Vin-

[1] Qui liber cum inscriptus sit de philosophia rationali, non temere collegeris eodem pertinere et eiusdem originis esse vocem 'rationalis', quae p. 65, 22 in Apulei verba inrepsit.

dobonae in bibliotheca Palatina et Lugduni Batavorum esse scirem, utrumque exemplar nitidissime exornatum, Lugdunenses suum summa cum liberalitate mihi permiserunt. neque minus ceteris editionibus antiquis, quae quidem alicuius momenti sunt, Vicentinae a. 1488, Aldinae, Colvianae, Vulcanianis, Scaligerianae aliis operam dedi easque ipse perscrutatus sum, quamquam in hac re satis magnae fidei est Hildebrandi commentarius. Iuntinam alteram summo opere quaesitam reperire me non potuisse valde doleo. maximum autem studium posui in pervolutandis iis libris, ex quibus tamquam ex fontibus haec opuscula sunt hausta. unde eo maiorem fructum cepi, quo minorem diligentiam viri doctissimi in hanc rem adhuc contulerunt. etenim ne illum quidem librum *περὶ κόσμου*, qui Aristoteli falso tribuitur, quamquam ad verbum fere expressus est in libro de mundo, ad emendandam Apulei orationem satis adhibuerunt. quae ex Platonis, Aristotelis, Stoicorum aliorumque disciplinis in libris de Platone et eius dogmate congesta sunt, ea, quantum fieri potuit, in fontibus ipsis investigavi, id quod ex aucto locorum adlatorum numero nemo non cognoscet. neque nullius momenti fuerunt Gellius, ex cuius libro II caput 22 Apuleius magna ex parte in librum de mundo transtulit, et ea, quae perpauca ex libro, qui inscriptus fuit *λόγος τέλειος*, cuius interpretatio est Asclepius dialogus, nobis servavit Lactantius. quantum igitur adsiduitate diligentiaque effici poterat, id adsecutus esse mihi videor, quantum autem ingeni ad emendanda Apulei opuscula adtulerim, penes alios erit iudicium. id unum facere non possum quin addam unamquamque fere paginam documento fore, quantum haec editio, si comparatur cum Hildebrandiana, ad Apuleianae orationis integritatem contulerit.

Scribebam Czernovici mense Februario a. 1876.

[DE DEO SOCRATIS. PROLOGUS.]

Ed. Oudend.
[Ed. Elmenh.]
103
[364] Qui me voluistis dicere ex tempore, accipite rudimen-
104 tum post experimentum. quippe prout mea opinio est, bono periculo periculum faciam, postquam mire probata meditata sunt, dicturus incogitata. neque enim metuo, ne in frivolis displiceam, qui in gravioribus placui. sed ut me omnifariam noveritis, etiam in isto, ut ait Lucilius, schedio et incondito experimini, an idem sim repentinus, qui praeparatus; si qui tamen vestrum nondum subitaria ista nostra cognostis, quae scilicet audietis, pari labore, quo scribimus, venia propensiore, quam legimus. sic enim ferme adsolet apud prudentes viros esse in operibus elaboratis iudicatio restrictior, in re-
105 bus subitariis venia prolixior. scripta enim pensiculatis et
[365] examinatis, repentina autem noscitis simul et ignoscitis nec

6 cf. Festi fragm. p. 334 (M) et Petron. Satir. 4.

10 'solet apud prudentes — prolixior' Vincentius Bell. spec. doctr. V 94 et spec. hist. IIII 7.

APULEII PLATONICI MADAUREN̄SIS INCIP̄ DE DEO SOCRATIS FELICITER *M*; APULEI PLATONICI PHILOSOPHI MAUDARENSIS DE DEO SOCRATIS LIBER INCIPIT *P*; Apulei platoNici phylosopHy MAUdaReNSIS de deo SocRatiS liBeR iNcipit *L*; Apuleii madaurensis platonis disciputi de deo socratis liber incipit *A*; *in G relictum est spatium, in quo manus recentissima scripsit:* Apulejus de deo Socratis; *in F nulla est inscriptio.*

3 periculum qua (*om.* faciam post) *M* — re probata *MFPLA*; reprobrata *G*; *scripsi* mire probata, *cf. Met. IIII 20, 281; VIII 28, 584; 24, 571* 4 sum *O; Lipsius* sunt 6 etia ministro, *man. 2* etiam in isto *P* — lucilius ç schedio *G* — et *del. Wowerius Fulvii codicem secutus* 7 qui (*ante* praep.) *om. M* 8 subit. ista nostra nondum *GA* — cognoscitis *MGAPL* 9 quos scrib. *PL* — propensione *L* 11 esse prae in opibus *M* — rectior *L* 12 scriptu *corr.* scripta *M*

iniuria. illa enim, quae scripta legimus, etiam tacentibus
vobis talia erunt, qualia inlata sunt; haec vero, quae in-
praesentiarum et quasi vobis conpartienda sunt, talia erunt,
qualia vos illa favendo feceritis. quanto enim exinde ora-
tioni modificabor, *si* vos animadverto libenter audire! proinde
in vestra manu situm est vela nostra sinuare et iam remit-
tere, ne pendula et flaccida neve restricta et caperrata sint. 106
at ego, quod Aristippus dixit, experiar, Aristippus ille Cyre-
naicae sectae repertor, quodque malebat ipse, Socrati disci-
pulus. eum quidam tyrannus rogavit, quid illi philosophiae
studium tam inpensum tamque diutinum profuisset. Aristip-
pus respondit: 'ut cum omnibus', inquit, 'hominibus secure
et intrepide fabularer'. verbo subito sumpta sententia est,
quia de repentino oborta est, quasi velut in maceria lapides
temerario interiectu poni necesse est neque interiecto in-
trinsecus pondere neque conliniato pro fronte situ neque
coniventibus ad regulam lineis. quippe qui structor oratio- 107
nis huius egomet non e meo monte lapidem directim caesum
adferam, probe omnifariam conplanatum, laeviter extimas
oras ad unguem coaequatum, sed cuique operi adcommodem
vel inaequalitate aspera vel levitate lubrica vel angulis emi- 108
nula vel rotunditate volubilia sine regulae correctione et
mensurae parilitate et perpendiculi sollertia. nulla enim res
potest esse eadem festinata simul et examinata nec esse

12 Diog. Laert. II 68 ἐρωτηθεὶς τί αὐτῷ περιγέγονεν ἐκ φιλοσοφίας, ἔφη· τὸ δύνασθαι πᾶσι θαρρούντως ὁμιλεῖν.
23 'nulla res — celeritatis' Vincentius Bell. spec. doctr. V 94 et spec. hist. IIII 7.

2 quali *F* 3 et *del. Wowerius* — vobis cumparcenda *M*; vobiscum partienda *FPL*; vobis partienda *A* 4 faciendo *O*; *ed. Romana pr.* favendo, *quod in cod. quoque Guelferbytano Aug. 82, 10 extat* 5 *post* modificabor *contra omnes codd. in edd. insertum est:* tanto a vobis in maius tolletur — si *addidi* 6 man. vestra *F* — esse *MPLA* — etiam remittere *F*; et iam mittere *PL*; etiam mittere *MG*; et amittere *A*; *Hildebrandius ex Oudendorpii coniectura* et iam remittere; *Koziolius* et etiam remittere 7 s̄ *L* 8 cyronaice *G*; ronaicae *A* 9 quoque, *man. 1 corr.* quodque *P*; quoque *L* — sacrati *corr.* socrati *A*; socrati, *man. 1 corr.* socratis *M*; socratis *F* 10 quod, *man. ut vid. pr. corr.* quid *P*; quod *L* 14 ob orta *P*; orbata *G*; aborta *A* — est *om. L* — materia *G* 15 temeratio, *man. 2* temerario *P* — intersecto *G* 16 conlimato *P*; collimato *G*; conlineato *M* — fonte *MP* (*man. 2* fronte) 17 conibentibus *F*; co**hibentibus (hib *ex corr. man. ut vid. pr.; fuitne* niv?) *M*; con hibentibus *P*; cohibentibus *LA* — structum *P* (*supra man. 2* l. structor) *L* 18 huius orationis est egomet *A* — directum *MGAL* 19 prope *M* — leviter ex optimas oras *P*; oras *tantummodo spatio 8 vel 9 litt. ante* oras *relicto M*; leviter ex optimis oris *GAFL; Salmasius* laeviter extimas oras 20 operis (s *del.*) *L* 21 lenitate *MF* 22 rotunda *MGAPL* 24 simul *om. F* — *pro* nec esse *in M relictum est spatium 20 fere litt., in quo man. 2* nec est *scripsit;* necesse est *P* (*man. 2 del.* esse) *L;* nec est *GA*

quicquam omnium, quod habere...... et laudem diligentiae simul et gratiam celeritatis. praebui me quorundam voluntati, qui oppido, quae a me desiderabantur, ut dicerem ex tempore,......... et est hercule formido, ne id mihi evenerit, quod corvo suo evenisse Aesopus fabulatur, id erit, ne, dum hanc novam laudem capto, parvam illam, quam ante peperi, cogar amittere. sed de apologo quaeritis; non pigebit aliquid fabulari. corvus et vulpes unam offulam simul viderant eam-
109 que raptum festinabant pari studio inpari celeritate, vulpes cursu, corvus volatu. igitur ales bestiam praevenit et secundo flatu propassis utrimque pennis praelabitur et anticipat atque ita praeda simul et victoria laetus sublime evectus in quadam proxima quercu in summo eius cacumine tutus sedit. eo quoque tamen vulpes, quia alipedem *sequi* nequibat, dolum iecit. namque eandem arborem successit et subsistens, cum superne raptorem praeda ovantem videret, laudare astu adorta est: 'ne
[366] ego inscita, quae cum alite Apollinis frustra certaverim, quippe cui iam pridem corpus tam concinnum est, ut neque oppido
110 parvum neque nimis grande sit, sed quantum satis ad usum decoremque: pluma mollis, caput argutum, rostrum validum. iam ipse ales oculis perspicax, unguibus pertinax. nam de colore quid dicam? nam cum duo colores praestabiles forent, piceus et niveus, quibus inter se nox cum die differunt, utrumque colorem Apollo suis alitibus condonavit, candidum olori, nigrum corvo. quod utinam sicuti cygno cantum indulsit, ita huic quoque vocem tribuisset, ne tam pulchra ales, quae ex omni avitio longe praecellit, voce viduata, delicie facundi dei, muta viveret et elinguis'! id vero ubi corvus audit, hoc solum sibi prae ceteris deesse, dum vult clarissime clangere, ut ne in hoc

1 quicquid *L* — habere possit *A et man. 2 in codd. M et P et Vincentius Bell.; lacunam significavi, cf. de Pl. et eius dogm. II 1, 219* 2 *pro* praebui me quorundam *in M spatium 20 fere litt. est relictum* 3 oppi *M* — expetivere *man. 2 super* ex tempore *P*; expetivere *pro* ex tempore *A*; *lacunam significavi* 4 hercle *A* — *pro* hercule form. ne id *in M relictum est spatium 14 fere litt.* — fortitudo *L* 6 laud. hanc nov. *PL* — *pro* novam laudem *in M spatium est 14 fere litt.* — capto *om. G et in L syllaba* to *evanuit* — parum *MGP* (*man. 2 ante* parum *addidit:* ./· fe *et super* parum: l. parvam) *L* — ant *L* 7 sed, *man. 2 corr.* si *P*; si *A* — piget me *M* 9 rapt. simul fest. pari studio sed imp. *A* — vulpis *M* (*corr.* vulpes) *GA* 10 secudo *L* 11 pennis *om. P* (*addidit man. 2*) *L* — praelabitor, *man. 1 corr.* praelabitur *L*; praelabitor, *man. 2* praelabitur *P* 12 sublimeque *M* 14 vulpes *ex corr. M*; vulpis *GA* — qui alipedem (alipidem *M*) nequibat *MFPL*; quae alipedem nequibat *GA*; *scripsi* quia alipedem sequi nequibat 15 eadem *L* 16 astum adorsa *GA* — 17 frusta *L* 18 cum *pro* cui *PL* 21 oc. persequax *F* 24 cand. colori *P* 25 cigno corvo *A* 27 deliciae *MFA* — ei *L* 28 audivit solum *A* 29 ceteras *corr. vid.* ceteris *L* — vult cl. cl. ut ne (me *L*) id hoc saltem (saltim *L*) *GFPL*; vult cl. cl. ut ne id saltem *A*; vult.............. hoc saltem *spatio 28 fere litt. relicto M; Oudendorpius coniecit* isthoc *pro* id hoc, *ego* in hoc

saltem olori concederet, oblitus offulae, quam mordicus re-
tinebat, toto rictu hiavit atque ita, quod volatu pepererat, cantu
amisit; enimvero vulpes, quod cursu amiserat, astu recupera- 111
vit. eandem istam fabulam in pauca cogamus, quantum fieri
potest cohibiliter. corvus ut se vocalem probaret, quod solum
deesse tantae eius formae vulpes simulaverat, crocire ador-
tus praedae, quam ore gestabat, inductricem conpotivit.

Iamdudum scio, quid hoc significatu flagitetis, ut latine
cetera materiae persequamur. nam et in principio vobis di- 112
versa tendentibus ita memini polliceri, ut neutra pars ve- 113
strum, nec qui graece nec qui latine petebatis, dictionis huius
expertes abiretis. quapropter si ita videtur, satis oratio nostra
atticissaverit. tempus est in Latium demigrare de Graecia;
nam et quaestionis huius ferme media tenemus, ut, quantum
mea opinio est, ars ista posterior prae illa graeca, quae ante-
vertit, nec argumentis sit effetior nec sententiis rarior nec
exemplis pauperior nec oratione defectior.

2 ore *pro* rictu *M* — atque ita *om. M* (atque *addidit man. ut vid. pr.*) — ita *om. A* — peprerat, *man. 2* pepererat *P* 3 vulpis *GA* 4 eandem eam *MGA* 5 cohibentes *GA*; *in M pro* cohib. corvus ut *spatium 11 fere litt. relictum est* — vocalem (lem *ex corr. man. ut vid. pr.*) *M* 6 tantae *om. et super* formae *add. A* — vulpis *GA* — groccire *MFPL*; grocare *GA* 7 praedae *om. GA* — compotuit *M*; copotivit *L*

Post conpotivit *F*: APULEII MADAURENSIS DE DEO SOCRATIS LIBER ·I· INCIPIT·PROLOCUTIO; *M*: EXPLICIT PRAEFATIO INCIPIT DISPUTACIO DE DEO SOCRATIS fl.; *P*: explicit PRoLoG'. *in G unius versiculi spatium relictum est et in extremo margine man. 2 adscripsit quaedam, ex quibus* pl prolo. (= explicit prologus) *supersunt. alius versiculus incipit in A. etiam in L haec duo fragmenta disiuncta sunt, sed ita ut in prioris fine* significatu *legatur, posterius autem inchoetur in sequenti versiculo a verbo* flagitetis.

8 quod *PL* 9 cet. latine mat. *GL*; cet. latinae mat. *FPA*; cet. latina mat. *M*; *Mercerus* cet. mat. latine; *scripsi* latine cet. mat. — proseq. *PL* — nobis *O*; *ed. Romana pr.* vobis 10 nemini *P* 13 latium (um *in ras.*) *P*; latinum *MGAL* 14 ferme *om. F* 15 ita *P* (*man. 2* ista) *L* — que an̄ vertit (l. con) *G* 16 effestior *A*; effectior *GL* — radior *L* 17 nex *P* — oratione (e *ex corr.*) *M*

DE DEO SOCRATIS.

115
[41] Plato omnem naturam rerum, quod eius ad animalia I
praecipua pertineat, trifariam divisit censuitque esse [summos deos] summum, medium et infimum. fac intellegas non modo loci disclusione verum etiam naturae dignitate, quae
116 et ipsa neque uno neque gemino modo sed pluribus cernit. ordiri tamen manifestius fuit a loci dispositione. nam proinde ut maiestas postulabat, diis inmortalibus caelum dicavit, quos quidem deos caelites partim visu usurpamus, alios intellectu vestigamus. ac visu quidem cernimus

vos, o clarissima mundi
lumina, labentem caelo quae ducitis annum.

117 nec modo ista praecipua: diei opificem lunamque, solis aemu-
[42] lam, noctis decus, seu corniculata seu dividua seu protumida seu plena sit, varia ignium face, quanto longius facessat a sole, tanto longius conlustrata, pari incremento itineris et luminis mensis suis auctibus ac dehinc paribus dispendiis aestimans, sive illa proprio seu perpeti candore, ut Chaldaei arbitrantur, parte luminis compos, parte altera cassa fulgoris pro circumversione oris discoloris multiiuga pollens speciem sui
118 variat, seu tota proprii candoris expers, alienae lucis indi-

August de civ. dei VIII 14: Apuleius Platonicus Madaurensis de hac re sola unum scripsit librum, cuius esse titulum voluit: de deo Socratis. — et paulo post: de qua usque adeo et ipse Apuleius erubuit, ut de deo Socratis praenotaret librum, quem secundum suam disputationem.......... non appellare de deo sed de daemone Socratis debuit. — cf. Prisc. X 3, 17.

1 August. de civ. dei VIII 14: omnium, inquiunt, animalium, in quibus est anima rationalis, tripertita divisio est: in deos, homines, daemones. dii excelsissimum locum tenent, homines infimum, daemones medium.

8 Plat. de legg. XI 931 A *τοὺς μὲν γὰρ τῶν θεῶν ὁρῶντες σαφῶς τιμῶμεν, τῶν δ' εἰκόνας ἀγάλματα ἱδρυσάμενοι.*

10 Verg. Georg. I 5 sq. — cf. August. de civ. dei VIIII 16.

F: NARRATIONIS EXORDIUM; *in M alius incipit versiculus; in eodem versiculo sine ullo discrimine perrexerunt librarii codd. GAPL*

2 praecipue *O*; *Mercerus* praecipua, *cf. p. 8, 10* — pertin. praec. *A* — summos deos *uncis inclusi* 5 sed pluribus *om. A* — cernitur *A*; discernit *F* 15 *fortasse* tanto largius 16 mensis *corr.* menses *M*; mensem *FPL* 17 sive *pro* seu *A*; *Lipsius del.* seu, *Oudendorpius coniecit* ceu 18 pte alt., *man. ut vid. pr. corr.* parte alt. *G* 19 multiiuga, *man. ut vid. pr. corr.* multivaga *M et L*; multivaga *A* 20 indicia *O*; *ed. Romana pr.* indiga, *quod in cod. quoque Guelferbytano Aug. 82, 10 scriptum est; Hildebrandius* indigua, *cf. Met. VIIII 12, 615*

gua, denso corpore seu levi ceu quodam speculo radios solis
obstiti vel adversi usurpat et, ut verbis utar Lucretii,

notham iactat de corpore lucem.

II utracumque harum vera sententia est — nam hoc
postea videro —, tamen neque de luna neque de sole quis- 119
quam Graecus aut barbarus facile cunctaverit deos esse, nec
modo istos, ut dixi, verum etiam quinque stellas, quae vulgo
vagae ab inperitis nuncupantur, quae tamen indeflexo et 120
certo et stato cursu meatus longe ordinatissimos, divinis vici-
bus aeternos efficiunt; varia quippe curriculi sui specie sed
una semper et aequabili pernicitate tunc progressus tunc vero
regressus mirabili vicissitudine adsimulant pro situ et flexu
et obstito circulorum, quos probe callet, qui signorum ortus
et obitus conperit. in eodem visibilium deorum numero ce-
tera quoque sidera, qui cum Platone sentis, locato:

Arcturum pluviasque Hyadas geminosque Triones

aliosque itidem radiantis deos, quibus caeli chorum comptum 121
et coronatum suda tempestate visimus, pictis noctibus severa
gratia, torvo decore, suspicientes in hoc perfectissimo mundi,
ut ait Ennius, clipeo miris fulgoribus variata caelamina. est
alind deorum genus, quod natura visibus nostris denegavit,
nec non tamen intellectu eos rimabundi contemplamur acie
mentis acrius contemplantes. quorum in numero sunt illi
duodecim numeroso situ nominum in duo versus ab Ennio
coartati:

2 Lucret. V 575: lunaque sive notho fertur loca lumine lustrans sive suam proprio iactat de corpore lucem.

16 Verg. Aen. III 516.

20 Varro de L. L. VII 73 (Müll.): quid noctis videtur in altisono caeli clipeo? cf. V 19.

1 corpori *MGA* — ceu quodam (c *et* o *in ras.*) *M*; seu quodam *GFPL* — radiis *O*; *Wowerius* radios 2 obstitit *MGFPL*; obsistit *A*; *Scaliger* obstiti 3 notam *O* — iacta, *man. 1 corr.* iactat *M*; iactam *GAFPL* 4 utraque *O praeter P, qui* utraque harum vera sent. est *om.*; *Zinkius* utracumque 5 videro *A* 6 duas *pro* deos *M* 7 dix (= dixit) *L* — ut *pro* quinque *FP* (*man. 2* V) *L* 8 vagoe *L* — in flexo *G* 9 certo et aestatu *P*; certo quia estatu *L* — diutinis *A* 10 quidem *F* 12 adsimilant *GL* 13 abstituto *O*; *Scaliger* obstito 14 comperit *A* 15 secus locat *M*; sentis iccirco *GA* 16 arcturum PhYGT abosque *M*; arcturum pyGT aliosque *G*; arturum phyGT aliosque *A*; arcturum .G.T. aliosque *F*; arecturum .G.l. aliosque *PL* 17 quorum *pro* chorum *L* — cumtum *M* 19 decori *GAFPL*; decor *M*; *ed. Romana pr. cum cod. Guelferbytano Aug. 82, 10* decore 22 mirabundi *FPL* 24 XII *GLA* — numero situ *FPL*; numerosi tu *M*; nuo sita *A*; numerositate *G*; *Mercerus* numeroso situ — duos *GA*

Iuno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iovis, Neptunus, Vulcanus, Apollo
122 ceterique id genus, quorum nomina quidem sunt nostris auribus iam diu cognita, potentiae vero animis coniectatae per varias utilitates in vita agenda animadversae in iis rebus, quibus eorum singuli curant.

[43] Ceterum profana philosophiae turba inperitorum, vana III
sanctitudinis, priva verae rationis, inops religionis, inpos veritatis, scrupulosissimo cultu, insolentissimo spretu deos........ neglegit, pars in superstitione, pars in contemptu timida vel
123 tumida. hos namque cunctos deos in sublimi aetheris vertice locatos, ab humana contagione procul discretos plurimi sed non rite venerantur, omnes sed inscie metuunt, pauci sed inpie diffitentur. quos deos Plato existimat naturas incorporalis, animalis neque fine ullo neque exordio sed prorsus ac retro aeviternas, corporis contagione *regione* suaque natura remotas, ingenio ad summam beatitudinem perfecto, nullius extrarii boni participatione sed ex sese bonas et ad omnia conpetentia sibi promptu facili, simplici, libero, absoluto. quorum paren-
124 tem, qui omnium rerum dominator atque auctor est, solutum ab omnibus nexibus patiendi aliquid gerendive, nulla vice ad alicuius rei munia obstrictum cur ergo nunc dicere exordiar, cum Plato caelesti facundia praeditus, aequiperabilia diis inmortalibus disserens frequentissime praedicet hunc solum maiestatis incredibili quadam nimietate et ineffabili non posse

1 'Iuno — Apollo' Mart. Capella I 42 (p. 15 G).
23 Plat. Tim. 28 C *τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν τε ἔργον καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν.*
25 'non posse — intermicare' August. de civ. dei VIIII 16.

2 neptunus *L* 3 eterique *L* — sunt *om.* *G* — meis aur. *A* 5 his *O; ed. Romana pr.* iis 7 profani philosophię* *M* 8 prava *MGAP*; parva *L* — legionis *M* 9 scrupulosissimo in occulto *M* — insolentissimo spreto *L*; insolentissimos pretii *GAP'* — *inter* spretu *et* deos *in M 10 fere litt. erasae sunt; lacunam post* deos *significavi* 10 cōptentu *L* — tim(l. tu)ida vel *om.* *M*; timida (*om.* vel tumida) *P'* 11 deos cunctos *P'A* — insullimi eth. *G*; in sublimi* aeth. *M*; in sublimia eth. *L* 12 disertos *G* 13 insciciae *M* 14 quod eos *FL* — prolato *L* — natura *F* — incorporales *GAFP'L* 15 animales *GAP'* — prossus *M* — ac retro *in ras.* (*man. 1?*) *M* 16 eternas *P'* — contagione suaque *G*; contagiones suaque *MFP'LA; Mercerus* contagione sua quoque; *Floridus* contagione suapte; *ego* regione *addidi*, *cf. p. 17, 10* 17 beatudinem perrecto *L* — extranei *P'*; contrarii *G* 18 sese bona *MGAP'*; se bona *FL; Vulcanius* sese bonas 19 promtū *et in marg. man. 1* l. promunt *P'*; promptō *A* — obsoluto *L* — parentumque omn. *FP'LA*; parentū* (*fuit* q;) omn. *G* 20 adque *L* — actor *P'* — est *erasum est in G* 22 mutua *MGAFL, in P' legi non potest; Vulcanius* munia — obstrictus *P'* — cum ergo *L* 23 eum plato *A* 24 discernens *P'* 25 incredibilis *G* — et *om.* *M*; etiam *G* — effabili *L*

penuria sermonis humani quavis oratione vel modice conpre-
hendi, vix sapientibus viris, cum se vigore animi, quantum
licuit, a corpore removerunt, intellectum huius dei, id quoque
interdum velut in artissimis tenebris rapidissimo coruscamine
lumen candidum intermicare? missum igitur hunc locum faciam, 125
in quo non mihi quidem tantum sed ne Platoni quidem meo
quiverunt ulla verba pro amplitudine rei suppetere, ac iam
rebus mediocritatem meam [in] longe superantibus receptui
canam tandemque orationem de caelo in terram devocabo,
in qua praecipuum animal homines sumus, quamquam plerique
se incuria disciplinae ita omnibus erroribus ac piacularibus
depravaverint, sceleribus inbuerint et prope exesa mansue-
tudine generis sui inmane efferarint, ut possit videri nullum 126
animal in terris homine postremius. sed nunc non de erro-
rum disputatione sed de naturae distributione disseremus.

IIII Igitur homines ratione plaudentes, oratione pollen-
tes, inmortalibus animis, moribundis membris, levibus et an-
xiis mentibus, brutis et obnoxiis corporibus, dissimillimis mori-
bus, similibus erroribus, pervicaci audacia, pertinaci spe, casso
labore, fortuna caduca, singillatim mortales, cuncti tamen 127
universo genere perpetui, vicissim sufficienda prole mutabi- [44]
les, volucri tempore, tarda sapientia, cita morte, querula
vita terras incolunt. habetis interim bina animalia, deos ab
hominibus plurimum differentes loci sublimitate, vitae perpe-
tuitate, naturae perfectione, nullo inter se propinquo commu-
nicatu; cum et habitacula summa ab infimis tanta intercapedo

16 'igitur homines — terras incolunt' August. de civ. dei VIIII 8; 'singillatim — perpetui' XII 10. 'homines — cita morte' Vincentius Bell. spec. doctr. VI 105 et spec. hist. IIII 7.
23 'habetis — infimata' August. de civ. dei VIIII 12; cf. 13.
26 'cum et — dispescant' Prisc. X 3, 17.

1 quamvis *G* 2 vix autem s. *August.* — uuris *M* — vigori *MGAP'L* 3 moverunt *O*; removerunt *August.* — diei *MP'LA* 4 vel in *MGAFP'*; vel a in *L*; velut in *August.* — altissimis *August.* — rapidissima (a *corr.* o) *M*; rapidissimos *L* 6 quidem *om.* *P'* 7 illa *G* — faciam *O sed in A del.; Mercerus* ac iam 8 in *uncis inclusi* 9 cavam *A* — rationem *P'* 10 in quo *P'* 11 incuria velle disciplinae *M; Vulcanius* inc. bellae disc. — ita in omn. *GAP'* 12 celeribus, *man. 2* scel. *L* 13 posse *L* 14 postmi' (= posterius) *P'* — errore, *man. 1 corr.* errorum *P'* 16 gaudentes *August. antiquissimus cod. Corbeiensis saec. VII., ceteri August. codd.*: plaudentes, claudentes, *alia;* plaudentes *etiam Vinc. Bell.* 18 dissimilibus *August. et Vinc. Bell.* 19 simillimis *F* — pervicacia aud. *L* 20 singulatim *F* — *Lipsius* cunctim, *cf. Florid. IX 37* — tum *pro* tamen *G* 21 sufficientia *L* 25 communicato *P'*; communicata, *man. 2* communicato *A* 26 ea hab. *O*; et hab. *August. et Prisc.* — ab *om. MGAP'L; cf. Florid. XV 49* — intimis *ex ras., fuisse vid.* infimis *G* — intercapedo fatigii *L* — intercapedine fast. dispescant *Prisc.*

fastigii dispescat et vivacitas illic aeterna et indefecta sit, hic caduca et subsiciva et ingenia illa ad beatitudinem sublimata sint, haec ad miserias infimata. quid igitur, nullone conexu natura se vinxit, sed in divinam et humanam partem
128 mancam se et interruptam ac veluti debilem passa est? nam, ut idem Plato ait, nullus deus miscetur hominibus, sed hoc praecipuum eorum sublimitatis specimen est, quod nulla adtrectatione nostra contaminantur. pars eorum tantummodo obtutu hebeti visuntur, ut sidera, de quorum adhuc et magnitudine et coloribus homines ambigunt; ceteri autem solo intellectu neque prompto noscuntur. quod quidem mirari super diis inmortalibus nequaquam congruerit, cum alioqui et inter homines, qui fortunae munere opulenti elatus et usque ad
129 regni nutabilem suggestum et pendulum tribunal evectus est, raro aditu sit longe remotis arbitris in quibusdam dignitatis suae penetralibus degens. parit enim conversatio contemptum, raritas conciliat admirationem.

Quid igitur, orator, obiecerit aliqui, post istam caelestem quidem sed paene inhumanam tuam sententiam faciam, si omnino homines a diis inmortalibus procul repelluntur atque ita in haec terrae tartara relegantur, ut omnis sit illis adversus caelestes deos communio denegata, ne quisquam eos e caelitum numero velut pastor vel equiso vel busequa ceu balantium vel hinnientium vel mugientium greges
130 intervisat, qui ferocibus moderetur, morbidis medeatur, ege- V

6 Plat. Symp. 203 A θεὸς δὲ ἀνθρώπῳ οὐ μίγνυται. August. de civ. dei VIIII 16: non enim verum est, quod idem Platonicus ait Platonem dixisse: 'nullus deus miscetur homini', et hoc praecipuum eorum sublimitatis ait esse specimen, quod nulla adtrectatione hominum contaminantur. cf. VIII 18.

16 'parit — admirationem' Vincentius Bell. spec. doctr. VI 38 et spec. hist. IIII 7.

1 sic *pro* sit *L* 2 caduca *om. P* — subseciva *ex corr., fuisse vid.* subsiciva *M*; succisiva *A*; successiva *P* 3 sint *om. August.* — infirmata *MGFPL* 4 iunxit *GA* 5 tam se et *M*; campse et *GAFPL; Mercerus* cassam se et, *Bosscha Oudendorpium secutus* sectam se et, *Hildebrandius* cretam se et; *scripsi* mancam se et, *cf. Plaut. merc. III 4, 45; Cic. pro Mil. 9, 25; pro Rab. 7, 21; Liv. VII 13, 6* 6 homini *August.* — praec. hoc *L* 7 est spec. *G et August.* — atrect. *G*; abtrect. *L*; contrect. *August.* 8 contaminatur *MFPL* 9. aebeti *P*; ebeto *G* 10 celeri autem sola intellecta *MFPL* 11 nequi propter *M* — nascuntur *MFPL* 12 aliqui* *et* u *in ras. M;* aliq q *G* 13 opulento *M*; opulentia *A* 14 mutabilem *MGAPL* 15 aditus et *O*; *Oudendorpius* aditus det, *ego* aditu sit, *cf. Liv. III 36, 2 et XXIIII 5, 5* 16 suae *om. M* 17 *ante* admirationem *contra omnes codd. in edd. insertum est* ipsa rebus 18 quid ergo *A* 21 religantur *M* 22 nec *A* 23 e *om. GA* — equitio *GAFP*; equicio *L*; equisitio *M*; *Elmenhorstius* equiso — bossequa ceu *G*; hos q̄ cetu *A* 24 innientium *P*; nnientium, *man. 2* hinn. *L*; inhiantium *A* 25 intervis atqui *M*

nis opituletur? nullus, inquis, deus humanis rebus intervenit. cui igitur preces adlegabo? cui votum nuncupabo? cui victimam caedam? quem miseris auxiliatorem, quem fautorem bonis, quem adversatorem malis in omni vita ciebo? quem denique, quod frequentissimum est, iuri iurando arbitrum adhibebo? an ut Vergilianus Ascanius

per caput hoc iuro, per quod pater ante solebat?

at enim, o Iule, pater tuus hoc iure iurando uti poterat inter Troianos stirpe cognatos et fortassean inter Graecos proelio cognitos; at enim inter Rutulos recens cognitos si nemo huic capiti crediderit, quis pro te deus fidem dicet? an ut fero- [45] 131
cissimo Mezentio dextra et telum? quippe haec sola advenerat, quibus propugnabat:

dextra mihi deus et telum, quod missile libro.

apagesis tam cruentos deos, dextram caedibus fessam telumque sanguine rubiginosum; utrumque idoneum non est, [propter] quod adiures, neve per ista iuretur, cum sit summi deorum hic honor proprius. nam et ius iurandum Iovis iurandum di- 132
citur, ut ait Ennius. quid igitur censes? iurabo per Iovem lapidem Romano vetustissimo ritu? atque si Platonis vera sententia est, numquam se deum cum homine communicare, facilius me audierit lapis quam Iuppiter.

VI Non usque adeo — responderit enim Plato pro sententia sua mea voce — non usque adeo, inquit, seiunctos et alienatos a nobis deos praedico, ut ne vota quidem nostra ad illos arbitrer pervenire. neque enim illos a cura rerum humanarum sed contrectatione sola removi. ceterum sunt quaedam divinae mediae potestates inter summum aethera et infimas terras in isto intersitae aeris spatio, per quas et desideria 133

6 Verg. Aen. VIIII 300.
14 Verg. Aen. X 773.
19 Cic. de off. III 29, 104: nam praeclare Ennius: 'o fides alma apta pinnis et ius iurandum Iovis'.
28 [Plat.] Epinom. 984 D et E.

3 cedam *O; ed. Iuntina II.* caedam 4 *post* bonis *in M relictum est spatium 16 fere litt.* — in *om. PL* 5 iure iurando *M* 6 virgilianus *O* 8 inter troianos hoc iure iur. uti pot. *P* 10 cognatos *P* — rutilos *MGP* 11 se *quod ante* feroc. *in omnibus est codd., om. ed. Romana pr.* 13 qui *L* 15 cruento *PL* 16 *ed. Romana pr.* per quod; *Oudendorpium secutus* propter *uncis inclusi, cf. Met. II 27, 158* 17 aduires *L* — istam *PL* — deorum** *P* 18 iovis iurandum *om. FP (man. 2 addidit) L*; iovis iurand' *G* 20 ramano ritu vet. *P*
23 respondit *A* 24 inquid seuintos *L* 26 arbit̃, *man. 2* arbitrer *L* — pervenire *om. P, add. man. 2* — illa sacra *MGFPL*; ipsa sacra *A*; *Scioppius* illos a cura 27 removi *A* — quaedam *om. L* 29 intersiti *A*

nostra et merita ad eos commeant: hos Graeci nomine
δαίμονας nuncupant, inter caelicolas *terricolas*que vectores
hinc precum inde donorum, qui ultro citro portant hinc peti-
tiones inde suppetias ceu quidam utriusque interpretes et sa-
lutigeri. per hos eosdem, ut Plato in Symposio autumat,
cuncta denuntiata et magorum varia miracula omnesque
praesagiorum species reguntur. eorum quippe de numero
134 praediti curant singuli [eorum], proinde ut est cuique tri-
buta provincia, vel somniis conformandis vel extis fissicu-
landis vel praepetibus gubernandis vel oscinibus erudiendis
vel vatibus inspirandis vel fulminibus iaculandis vel nubibus
coruscandis ceterisque adeo, per quae futura dinoscimus.
quae cuncta caelestium voluntate et numine et auctoritate
sed daemonum obsequio et opera et ministerio fieri arbitran-
dum est. horum enim munus atque opera atque cura est, VII
135 ut Hannibali somnia orbitatem oculi comminentur, Flaminio
extispicia periculum cladis praedicent, Attio Navio auguria
miraculum cotis addicant; item ut nonnullis regni futuri signa
praecurrant, ut Tarquinius Priscus aquila obumbretur ab apice,
Servius Tullius flamma conluminetur a capite, postremo cuncta
[46] ariolum praesagia, Tuscorum piacula, fulguratorum bidentalia,
136 carmina Sibyllarum, quae omnia, ut dixi, mediae quaepiam
potestates inter homines ac deos obeunt. neque enim pro
maiestate deum caelestium fuerit, ut eorum quisquam vel
Hannibali somnium pingat vel Flaminio hostiam conroboret
137 vel Attio Navio avem velificet vel Sibyllae fatiloquia ver-

2 cf. August. de civ. dei VIII 22.
5 Plat. Symp. 202 E. cf. August. de civ. dei VIII 16.

1 hoc *M* 2 demones *O; ed. Aldina δαίμονας* — inter caelicolasque *O* (*in P man. 2, fuit* inter caelicolosque); *Vulcanius* inter terricolas caelicolasque, *quem mutato verborum ordine secutus sum*, *cf. p. 46, 17* 4 suppetitias *PLA*; subpetitis *G* — cui, *man. 1 corr.* ceu *P* 5 siniposio *A* 6 var. mag. *F* — vana *et supra* l. varia *A* 8 eorum *uncis inclusi; Scaliger* curant singula preinde 9 somnis *MGAP*; sonnis *L* 12 per quem *M* 13 nomine *M*; munere *A* 15 et op. *A* 16 hannibalis omnia, *sed corr. M*; annibalis omnia *L* — orbi actio navio (*om.* tatem *usque ad* praedicent) *L* — comminarentur *O*; *Wowerius* comminentur, *Oudendorpius* comminitentur — flaminino *MF*; flāminioɴ *P*; flamini *G* 17 p̄dr̄e (= praedicere) *G* — navio (o *ex corr. man. ut vid. pr.*) *M* 18 ita *O*; *Mercerus* item 21 ariolorum *M* — fulgoratorum *M* 22 sybill. carm. *F* 25 hannibalis *MGA* — sonnium *L* — pinguat *PL* — flaminio, *man. 2* flaminino *F* — conroget *FP*; cōroget *ex corr. man. 1, fuit* cōrogeet *L*; corroget *MGA; Oudendorpius* obroget *vel* abroget; *scripsi* conroboret, *cf. Liv. XXI 63, 13:* vitulus iam ictus e manibus sacrificantium sese cum proripuisset, multos circumstantes cruore respersit 26 attio navio navem *GA*; atio navio navim *M*; attio navem *FP*; actio navim *L*; *Lindenbrogius* Attio Navio avem, *cf. supra* auguria miraculum cotis addicant *et Liv. I 36, 4* in augurio rem expertus — velificet, *man. 3 supra* prosperet *F* — vel Sib. fat. vers. *om. F*

sificet vel Tarquinio velit apicem rapere sed reddere, Servio vero inflammare verticem nec exurere. non est operae diis superis ad haec descendere. mediorum divorum ista sortitio est, qui in aëriis plagis terrae conterminis nec minus confinibus caelo perinde versantur, ut in quacumque parte naturae propria animalia, in aethere volantia, in terra gradientia.
VIII nam cum quatuor sint elementa notissima veluti quadrifariam natura magnis partibus disterminata sintque propria animalia terrarum, *aquarum*, flammarum, siquidem Ari-
stoteles auctor est in fornacibus flagrantibus quaedam 138
propria animalia pennulis apta volitare totumque aevum suum in igni diversari, cum eo exoriri cumque eo extingui; praeterea cum totiuga sidera, ut iam prius dictum est, sursum in aethere id est in ipso liquidissimo ignis ardore conpareant, cur hoc solum quartum elementum aëris, quod tanto spatio intersitum est, cassum ab omnibus, desertum a cultoribus suis natura pateretur, quin in eo quoque aëre animalia gigneret ut in igni flammida, in unda fluxa, in terra glebulenta? nam quidem qui avis aëri adtribuet, falsum sententiae meritissimo dixeris; quippe [quae aves] nulla earum ultra
Olympi verticem sublimatur, qui cum excellentissimus omnium 139
perhibeatur, tamen altitudinem perpendiculo si metiare, ut geometrae autumant, *decem* stadia altitudo fastigii non aequiperat, cum sit aëris agmen inmensum usque ad citimam lunae
helicem, quae porro aetheris sursum versus exordium est. 140

9 Aristot. hist. anim. V 19 p. 552 b 10 (Bekk.).

1 rapere sed *om. PL* 2 opere *FGPL* 3 decendere *L* — deorum, *in marg.* l. divorum *L* — sorcio, *man. 1 corr.* sorticio *L*; sortio, *man. 2* sortitio *P* 4 aeris *FPLA* — nec nimis *A* 5 aut *FPL* 6 animalia pennulis in aehtere *M* 7 IIII^{or} *MGAPL* 8 disterminata (ta *in ras. man. 2) P;* distermina *L* — sit que *L*; sit quae *GP*; sit·quae *MFA*; sint quae *extat in cod. Guelferbytano Aug. 82, 10; ed. Romana pr.* sintque 9 terrarum flammarum *O*; *Mercerus addidit* aquarum, *Hildebrandius* undarum 12 versari *A* — cumque ex eo *P* 13 tot iuga, *man. 2* tot uaga *P*; tot uaga *MGA* — cursum *MGFPL*; cursu *A; ed. Romana pr.* sursum 14 ardore *virgula super* e *erasa M* 15 IIII^{or} elementa *GL*; quatuor elementa *MFP*; IIII^{or} elementorum *A*; *Vulcanius* quartum elementum, *cf. de mundo c. 1, 291* — aer scilicet *A* 16 omnibus *praeposita (man. 1?) litt.* h *M*; hominibus *P* 17 qui *L* 18 gignerent *MPL*; gignere *G*; gignerentur *F* — ut igni *L* — globul. *G* 19 qui aves *F*; qui avas, *man. 2* qui aves *P*; quia vas *L* — avis in athere attr. *M* 20 dixeris, *man. 2* dixerit *P* — *Mercerus* quae aves *del.* 23 geometrice *A* — decem *restituit Colvius ex Mart. Cap. II 149, cf. Plut. vit. Aem. Paul. c. 15, 263* — equiparant, *man. 1 corr.* equiparat *L* 24 inmensum *in ras. (man. 1?) M* 25 felicemque *O*; *Oudendorpius Floridum secutus* helicem quae — sursus *L* — versus *om. L* — exortum *O; ed. Romana pr.* exordium

quid igitur tanta vis aëris, quae ab humillimis lunae anfracti-
bus usque ad summum Olympi verticem interiacet? quid tan-
dem? vacabitne animalibus suis atque erit ista naturae pars
mortua ac debilis? immo enim si sedulo advertas, ipsae quoque
aves terrestre animal, non aërium rectius perhibeantur. enim
semper illis victus omnis in terra, ibidem pabulum, ibidem
cubile, tantum quod aëra proximum terrae volitando trans-
verberant. ceterum cum illis fessa sunt remigia pennarum,
terra ceu portus est.

Quod si manifestum flagitat ratio debere propria ani- VIIII
malia etiam in aëre intellegi, superest, ut, quae tandem
et cuiusmodi ea sint, disseramus. igitur terrena nequaquam,
[47] devergunt enim pondere, sed ne flammida, ne sursum versus
calore rapiantur. temperanda est ergo nobis pro loci medietate
media natura, ut ex regionis ingenio sit etiam cultoribus eius
ingenium. cedo igitur mente formemus et gignamus animo
id genus corporum texta, quae neque tam bruta quam terrea
141 neque tam levia quam aetheria, sed quodammodo utrimque
seiugata vel enim utrimque commixta sint sive amolita seu
modificata utriusque rei participatione. sed facilius ex utro-
que quam ex neutro intellegentur. habeant igitur haec dae-
monum corpora et modicum ponderis, ne ad superna ince-
dant, aliquid levitatis, ne ad inferna praecipitentur. quod X
142 ne vobis videar poetico ritu incredibilia confingere, dabo
primum exemplum huius libratae medietatis. neque enim
procul ab hac corporis subtilitate nubes concretas videmus,
quae si usque adeo leves forent, ut ea quae omnino carent
pondere, numquam infra iuga, ut saepenumero animadver-
timus, gravatae caput editi montis ceu quibusdam curvis
torquibus coronarent. porro si suapte natura spissae tam
graves forent, ut nulla illas vegetioris levitatis admixtio

2 qui *M* 4 motua, *man. 2* mortua *L* 5 per terrestre *O*; *Vulcanius del.* per; *cf. August. de civ. dei VIII 15* — aerium, *man. 2* aereum *F*; aereum *M* — perhibentur *G* 6 semper enim *GA* — omis *M* — pabulum ibidem *om. M* 8 pinnarum, *corr. man. ut vid. pr.* pennarum *M*; pennarum *litt.* en *man. 2 obductis L*; pinnarum, *man. 2* pennarum *P* 10 manifestum*** *M* 12 cuius tantum ea *A* 14 temperandae ergo *F*; temperande ergo *P* (*man. 2* temperanda ergo) *L*; temperande ergo, *man. 1 corr.* temperanda ergo *M*; tenperanda ergo *G* 16 mente* (*fuit* s) *M* 17 textia *P* (*man. 2 supra* textu) *L*; textu *A* — terrea *ex ras., fuisse videtur* terraeae *M*; terra *L* 18 aetherea *MGPA* — utrique *A* 19 seiugata, *man. 1 corr. videtur* levigata *G*; sevigata *L* — utrque *GA* (*sed del. et supra* utrinque); utrumque *MFPL* — sunt *GA* — siu mod. *G*; sive mod. *A* 21 intelliguntur *P* 22 incedat *FL*; recedant *A* 23 *Scaliger* et aliquid 25 libera, *man. 1 corr.* librate *L*; liberae *M* 28 sepe humero *L* 30 suapte, *man. 2* sui apte *G* — porro *usque ad* inliderentur *om. et in marg. additum M* 31 nullam *PL* — eas *A* — veterioris *FPL*

sublevaret, profecto non secus quam plumbi rodus et lapis suopte nisu caducae terris inliderentur. nunc enimvero pendulae et mobiles huc atque illuc vice navium in aëris pelago ventis gubernantur paululum inmutantes proximitate et longinquitate. quippe si aliquo humore fecundae sunt, veluti ad
fetum edendum deorsus degrassantur. atque ideo humectio- 143
res humilius meant aquilo agmine, tractu segniore; sudis vero sublimior cursus et, cum lanarum velleribus similes aguntur, cano agmine, volatu perniciore. nonne audis, quid super tonitru Lucretius facundissime disserat:

principio tonitru quatiuntur caerula caeli
propterea, quia concurrunt sublime volantes
aetheriae nubes contra pugnantibus ventis.

XI quod si nubes sublime volitant, quibus omnis et exortus est terrenus et retro defluxus in terras, quid tandem censes
daemonum corpora, quae sunt concreta multo tanto subti- 144
lior...........? non enim ex hac faeculenta nubecula tumida caligine conglobata, sicuti nubium genus est, sed ex illo purissimo aëris liquido et sereno elemento coalita eoque nemini hominum temere visibilia, nisi divinitus speciem sui offerant, quod nulla in illis terrena soliditas locum luminis occuparit, quae nostris oculis possit obsistere, qua soliditate necessario offensa acies inmoretur, sed fila corporum possident [48]
rara et splendida et tenuia usque adeo, ut radios omnis no- 145

10 Lucret. VI 96—98.

1 robus *FPL*; robur *MGA*; *Mercerus* rodus 2 suopte, *man. 2* suo apte *G*; suapte *M*; suaptę *A* — nunc vero *A* 4 pabilum *corr.* pabulum *M* 5 aliquo humero *G*; alia quo humero *M*; aliquo humo *L*; aliquo humo (*sed* humo *del. et supra* humido) *A* — velut *A*; velud *G* 6 fletum *L* — edendum *om. P* — degrassatur *ML* 7 aquilonis *O*; *Lipsius* aquilo — segniores *O*; *Mercerus* segniore 8 lunarum *M* — agunt *GA* 10 onitru lucrecius (l *ex corr.*) *L* 12 propter alia *O* (*in F super* propter *man. 3* iuxta); *ed. Romana pr.* propterea quia — concurrant, *man. 1 corr.* concurrunt *P* 13 aethereae *MPA*; etheree *G* — propugnantibus *O*; *ed. Romana pr.* contra pugnantibus — venis *MGFP* (*man. ut vid. pr. add.* t) *L* 14 omnis et exortus et terrenus *M* (*i. e.* terrenius) *FP*; omnis exortus et terrenus *L*; omnis exortus terrenus *A*; omnibus exortus et terrenus *G*; *Scaliger* omnis et exortus est terrenus 15 deflexus, *man. 1 corr.* defluxus *P*; defluus *G* — in terris *A* — cences, *man. 2* censes *L* 16 multo tanta subtilior *MGFP* (*man. 2* multo subtiliora) *L*; multo subtiliora *A*; *pro* tanta *cum edd. omnibus* tanto *scripsi et lacunam significavi; nam* multo tanto subtiliore substantia *vel simile quoddam scriptum fuisse suspicor* 17 fetulenta *P* — *Lipsius* humida 20 sibi, *man. 1 corr.* sui *L* — offert *MFPLA* 21 in eis *F* 22 necessaria *PL* 23 fila *ex ras., fuit* filai *M*; fida *PL* 24 tenua (*man. 2* tenuia) et splend. *P* — usque adeo *om. A* — radio sonnis *L*

stri tuoris et raritate transmittant et splendore reverberent et subtilitate frustrentur. hinc est illa Homerica Minerva, quae mediis coetibus Graium cohibendo Achilli intervenit. versum graecum, si paulisper operiamini, latine enuntiabo, atque adeo hic sit inpraesentiarum. Minerva igitur, ut dixi, Achilli moderando iussu Iunonis advenit,

soli perspicua est, aliorum nemo tuetur.

hinc et illa Vergiliana Iuturna, quae mediis milibus auxiliabunda fratri conversatur

miscetque viris neque cernitur ulli,

prorsus quod Plautinus miles super clipeo suo gloriatur,

praestringens oculorum aciem hostibus.

Ac ne ceteros longius persequar, ex hoc ferme dae- XII
monum numero poetae solent haudquaquam procul a veritate
146 osores et amatores quorundam hominum deos fingere; hos prosperare et evehere, illos contra adversari et adfligere; igitur et misereri et indignari et angi et laetari omnemque humani animi faciem pati, simili motu cordis et salo mentis ad omnes cogitationum aestus fluctuare, quae omnes turbulae tempestatesque procul a deorum caelestium tranquillitate exulant. cuncti enim caelites semper eodem statu mentis aeterna aequabilitate potiuntur, qui numquam illis nec ad dolorem versus nec ad voluptatem finibus suis pellitur nec quoquam a sua perpetua secta ad quempiam subitum habitum demovetur nec alterius vi, nam nihil est deo potentius, neque suapte sponte, nam nihil est deo perfectius. porro autem qui potest videri perfectius

2 August. de civ. dei VIIII 7: denique hinc esse dicit (i. e. Apuleius) Homericam illam Minervam, quae mediis coetibus Graium cohibendo Achilli intervenit.

4 Hom. Il. I 198 οἴῳ φαινομένη, τῶν δ' ἄλλων οὔτις ὁρᾶτο.

10 Verg. Aen. I 440.

11 Plaut. mil. glor. I 1, 4: praestringat oculorum aciem acri in acie hostibus.

13 'ex hoc ferme — exulant' August. de civ. dei VIIII 3. 'simili motu — fluctuare' VIIII 6 et 7; cf. VIII 17.

1 et *post* transm. *om.* *MFPL* — splendere *L* — reverberet *P* (*man. 2* reverberent) *L* 2 frustrantur *PL* 3 graiū *ex ras., fuit* grauū *M* 4 nuntiabo *MGA* — adeo *om* *A*; ideo *PL* 8 virgiliana *O* — intria, *man. 1 corr.* iuturia *L* 10 illi *M* 11 placimus *M* 12 acie *M* 15 fingere et vere illos secundum adversari *MFPL*; fingere et vere secundum illos adversari *GA*; *August. secutus locum restitui;* secundum *pro* contra *etiam de Pl. et eius dgm. II c. 16 med. in codd. scriptum est* 18 faciam, *man. 1 corr.* faciem *L* — salo, *man. 1 corr.* sola *P* — per *pro* ad *August.* — cotacionum, *man. ut vid. sec.* concitacionum *M* 19 turbelae *August.; cf. de civ. dei VIIII 8* ut ait ipse (*i. e. Apuleius*) turbelis — tempestates quae *M* 21 equalitate *G* 22 potuntur *L* — usus *O*; *Scaliger* versus 24 dimovetur *GA* 25 suapte natura *GAP* 26 per********* fectius *M* — autem ei quid *A* — perfectus *M*

fuisse, qui a priore statu ad alium rectiorem statum migrat,
cum praesertim nemo sponte capessat nova, nisi quem poeni- 147
tuit priorum? non potest enim subsequi illa mutata ratio sine
praecedentium infirmatione. quapropter debet deus nullam
perpeti vel odii vel amoris temporalem perfunctionem et
idcirco nec indignatione nec misericordia contingi, nullo an-
gore contrahi, nulla alacritate gestire, sed ab omnibus animi
passionibus liber nec dolere umquam nec aliquando lae-
XIII tari nec aliquid repentinum velle vel nolle. sed et haec
cuncta et id genus cetera daemonum mediocritati rite con-
gruunt. sunt enim inter nos ac deos ut loco regionis ita in-
genio mentis intersiti habentes communem cum superis in-
mortalitatem, cum inferis passionem. nam proinde ut nos
pati possunt omnia animarum placamenta vel incitamenta, [49]
ut ira incitentur et misericordia flectantur et donis inviten-
tur et precibus leniantur et contumeliis exasperentur et ho- 148
noribus mulceantur aliisque omnibus ad similem nobis modum
varientur; quippe, ut......... fine conprehendam, daemo-
nes sunt genere animalia, ingenio rationabilia, animo pas-
siva, corpore aëria, tempore aeterna. ex his quinque, quae
commemoravi, tria a principio eadem, quae nobis, quartum
proprium, postremum commune cum diis inmortalibus ha-
bent, sed differunt ab his passione. quae propterea passiva
non absurde, ut arbitror, nominavi, quod sunt iisdem, qui-
XIIII bus nos, perturbationibus mentis obnoxii. unde etiam reli-
gionum diversis observationibus et sacrorum variis sup-

15 cf. August. de civ. dei VIII 17.

18 August. de civ. dei VIII 16: breviter autem eos definiens ait daemones esse genere animalia, animo passiva, mente rationalia, corpore aeria, tempore aeterna; horum vero quinque tria priora illis esse quae nobis, quartum proprium, quintum eos cum diis habere commune. cf. quae sequuntur et VIIII 8. 12. 13 — 'daemones — aeterna' Vincentius Bell. spec. hist. IIII 7.

1 quod *pro* qui *G* — estatu (e *eras.*) *M* 3 muta ratio *L*; mutatio *P* 4 inform., *man. 1 corr.* infirm. *A* 5 opis *O*; *Lipsius* odii, *cf. August. de civ. dei VIIII 7* 7 animi *om. F* 8 dolore, *man. 1 corr.* dolere *L* 9 sed et et cuncta *M* 10 rite *om. PL* — conveniunt *A* 11 et deos *GA*; ac deo *P* (*man. 2 add.* s) *L* — religionis *MGFPL, in F et P man. 2 del.* li 12 cum sup. comm. *GA* 13 pinde *P* 14 animorum *G* 15 et *pro* ut *MGAPL* — incitantur *MGA* — flectuntur *MGA* — et *om. F* — invitantur *MGA* 16 et *om. F* — leniuntur *GA* — et *om. F*; et cont. exasp. *om. MGA* — exasperantur, *man. 1 corr. vid.* exasperentur *L* — et *om. F* 17 mulceentur *GA* 18 varient, *man. 2* varient̃ *P*; variantur *GA*; variant *M* — ut fine *MGFL*; ut finem *PA*; *lacunam significavi* 20 aeria, *man. 3* aerea *F*; aerea *M* — is, *man. 2* his *L* — quinque *om. A* 21 IIIa *M* — nobiscum *O*; nobis *August.* — IIIItum *M* 24 ut arb. non abs. *A* — quo sint *A* — iisdem *ex corr. man. 2 L;* isdem *FP*; hisdem *MGA* 25 turbationibus *ML*

pliciis fides inpertienda est. et sunt nonnulli ex hoc divo-
rum numero, qui nocturnis vel diurnis, promptis vel occul-
tis, laetioribus vel tristioribus hostiis vel cerimoniis vel
149 ritibus gaudeant, uti Aegyptia numina ferme plangoribus,
Graeca plerumque choreis, barbara autem strepitu cymba-
listarum et tympanistarum et choraularum. itidem pro regioni-
bus et cetera in sacris differunt longe varietate: pomparum
agmina, mysteriorum silentia, sacerdotum officia, sacrifican-
tium obsequia; item deorum effigies et exuviae, templorum
150 religiones et regiones, hostiarum cruores et colores. quae
omnia pro cuiusque more loci sollemnia et rata sunt, ut plerum-
que somniis et vaticinationibus et oraculis conperimus sae-
penumero indignata numina, si quid in sacris socordia vel
superbia neglegatur. cuius generis mihi exempla adfatim sup-
petunt, sed adeo celebrata et frequentata sunt, ut nemo ea
commemorare adortus sit, quin multo plura omiserit, quam
recensuerit.

Idcirco supersedebo inpraesentiarum in his rebus ora-
tionem occupare, quae si non apud omnes certam fidem, at
certe penes cunctos notitiam promiscuam possidet. id potius
praestiterit latine dissertare, varias species daemonum phi-
losophis perhiberi, quo liquidius et plenius de praesagio
Socrati deque eius amico numine cognoscatis. nam quo- XV
dam significatu et animus humanus etiam nunc in cor-
pore situs daemon nuncupatur:

diine hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale, an sua cuique deus fit dira cupido?

23 sqq. cf. August. de civ. dei VIIII 11.
26 Verg. Aen. VIIII 184 sq.

1 et sunt nonnulli* (*fuit* s) *M*; et si nonnullas *P* (*man. ut vid. sec.* et, sunt nonnulli) *L*; et si nonnullos *F* 3 et trist. *PL* 5 aut *MGFPL* 6 et tympanistarum *in spatio ad id relicto postea add. man. ut vid. pr. A* — *Salmasius* ceraularum 7 longa *MGA* 8 ministeriorum *L* — sacrificantum *F* 10 et regiones *om. GAFPL; cf. p. 7, 16* 11 cuiuscumque *P* — sollempnia (l. silentia) et rata (l. ara) (*superscr. man. 2*) *P;* solentia et rara *A* — errata (*sed* er *del.*) *L* — ut *om. L* 13 si quis *M* 18 orationum *P* (*corr. man. 1* orationem) *L* 19 at certam *F*; at certas *PL* 20 possident *A* — hic potius *PL* 21 *Koziolius* latius diss. — dum unum *pro* daemonum *MGFPL* — philophis *M* 22 quod *O; ed. Romana pr.* quo 23 socrati, *man. 2* s *add. et rursus del. videtur P;* socratis *MGAF* 26 diine hunc ardorem M·A·*MGFP* (*man. 2 super* M·A· *scripsit* mortalibus addunt) *L*; dii ne hunc animum mortalibus addunt (ne *usque ad* addunt *man. 1 postea add. in spatio ad id relicto*) *A; alterum versum, quem omnes om. codd., ex Vergilio add. ed. Romana pr.; cf. p. 6, 16; de md. c. 14, 320 et 38, 374*

igitur et bona cupido animi bonus deus est. unde nonnulli
arbitrantur, ut iam prius dictum est, εὐδαίμονας dici beatos, [50]
quorum daemon bonus id est animus virtute perfectus est.
eum nostra lingua, ut ego interpretor, haud sciam an bono 151
certe quidem meo periculo poteris Genium vocare, quod is
deus, qui est animus suus cuique, quamquam sit inmortalis,
tamen quodammodo cum homine gignitur, ut eae preces,
quibus Genium et genua precantur, coniunctionem nostram 152
nexumque videantur mihi obtestari corpus atque animum
duobus nominibus conprehendentes, quorum communio et
copulatio sumus. est et secundo significatu species daemonum animus humanus emeritis stipendiis vitae corpore suo
abiurans. hunc vetere latina lingua reperio Lemurum......
dictitatum. ex hisce ergo Lemuribus qui posteriorum suorum
curam sortitus placato et quieto numine domum possidet,
Lar dicitur familiaris; qui vero ob adversa vitae merita 153
nullis [bonis] sedibus incerta vagatione ceu quodam exilio
punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, ceterum
malis noxium, id genus plerique Larvas perhibent. cum
vero incertum est, quae cuique eorum sortitio evenerit, utrum
Lar sit an Larva, nomine Manem deum nuncupant; scilicet
et honoris gratia dei vocabulum additum est. quippe tantum eos deos appellant, qui ex eodem numero iuste ac prudenter curriculo vitae gubernato pro numine postea homini-

4 sqq. Servius ad Verg. Aen. III 63: in qua etiam sententia videtur esse Apuleius de daemonio Socratis: 'manes, inquit, animae dicuntur melioris meriti, quae in corpore nostro Genii dicuntur, corpori renuntiantes Lemures; cum domos incursionibus infestarent, Larvae appellabantur, contra si aequi et faventes essent, Lares familiares'.
11 cf. Plat. Cratyl. 398 B et de republ. V 468 E sqq.

1 deus bonus *L* 2 ut *om. PL* — diu *pro* prius *F* — eudemonas *O*; *ed. Aldina* εὐδαιμονας 3 bonus *om. L* 4 cum *O; Scioppius* eum 5 his *L* 6 est *om. A* — sui cuique *MGF*; sui ciuiumque *L*; sui cuiiamque, *man. 2* suús cuique *P* — quoque sit *A* 7 hae *A*; he *G*; haec *MFP*; hec *L*; *ed. Romana pr.* eae — preces *om. L* 8 genua *P*; genia *MGA* — precatur *FL* 9 nec sunt que *GAL*; nec sunt quae *MFP*; *Mercerus* nexumque — atquae (a *eras.*) *M* 12 humanūs *L* 13 abiurans *in fine versiculi om. A;* obiuraus *G* — lenurum *G; in F man. 2 adscripsit glossam* lemur'; *lacunam significavi* 14 isce *PL* — quo *MFL* — posterorum *GA* 15 nomine *PL* 16 largitur familiaris *M* — ob adversa *om. L*; ad universa (ob *omisso*) *P* 17 bonis *del. Marklandius epist. crit. p. 103 ut repetitum e versiculo sequenti, cf. p. 19, 5; 23, 3* — vacatione *FPL* — excidio *PL* 18 punitur, *man. 2* ponitur *P*; ponitur *MGA* — terricol. *P* (*man. 2* terricul.) *L* 19 noxium malis hic genus *PL* 20 sortio *FP* (*man. 2* sortitio) *L* — eveneret, *corr. man. 1* evenerit *L* 21 inanem *A* 22 et *om. F* — addictum *L* 23 prudentes *M* 24 gubernato praenomine postea *MGFPL*; gubernatores postea *A; Colvius* gubernato pro numine postea — ab hominibus *F*

bus praediti fanis et cerimoniis vulgo advenerantur ut in
154 Boeotia Amphiaraus, in Africa Mopsus, in Aegypto Osiris,
alius alibi gentium, Aesculapius ubique.

Verum haec omnis distributio eorum daemonum fuit, XVI
qui quondam in corpore [numero] fuere. sunt autem non
posteriore numero, praestantiore longe dignitate superius
aliud augustius genus daemonum, qui semper a corporis
compedibus et nexibus liberi certis potestatibus curant. quo-
155 rum e numero Somnus atque Amor diversam inter se vim
possident, Amor vigilandi, Somnus soporandi. ex hac igitur
sublimiore daemonum copia Plato autumat singulis homini-
bus in vita agenda testes et custodes singulos additos, qui
nemini conspicui semper adsint arbitri omnium non modo
actorum verum etiam cogitatorum. at ubi vita edita remean-
dum est, eundem illum, qui nobis praeditus fuit, raptare ilico
et trahere veluti custodiam suam ad iudicium atque illic in
causa dicunda adsistere, si qua commentiatur, redarguere, si
qua vera dicat, adseverare, prorsus illius testimonio ferri sen-
tentiam. deinde vos omnes, qui hanc Platonis divinam sen-
[51] tentiam me interprete auscultatis, ita animos vestros ad quae-
cumque agenda vel meditanda formate, ut sciatis nihil homini
prae istis custodibus non intra animum nec foris esse secreti,
156 quin omnia curiose ille participet, omnia visitet, omnia intelle-
gat, in ipsis penitissimis mentibus vice conscientiae deversetur.
hic, quem dico, prorsus custos, singularis praefectus, domesti-
cus speculator, proprius curator, intimus cognitor, adsiduus ob-
servator, individuus arbiter, inseparabilis testis, malorum in-
probator, bonorum probator, si rite animadvertatur, sedulo
cognoscatur, religiose colatur, ita ut a Socrate iustitia et in-

11 Plat. Tim. 90 A; Phaed. 107 D; de re publ. X 617 E et 620 E.

1 advertuntur *O*; adueñantur *scriptum fuisse suspicor*, *cf. p. 10, 12* 2 boetia *O* — anfiaraus *MA*; anfiareus *GF*; aphyareus *L*; aphiareus, *man. 2* amphioraus *P* — in africam obsus *P* (*man. 2* in africa mopsus) *L* 3 aliqui *P* (*man. 2* alibi) *L* 4 fuit eorum demonum *A* 5 numero, *man. 2 supra* l. vivo *P*; vivo *A*; *hanc vocem ut repetitam ex versiculo insequenti uncis inclusi*, *cf. p. 18, 17*; *23, 8* — in *pro* non *L* 6 praestantiore, *man. 1 corr.* praestantiori *A*; praestantiori *MG* 7 augustius, *man. 2* angustius *et supra* l. ğth' *P*; angustius *A* 8 curantur *MFPLA* 9 diversa *P* 10 possident, *corr. man. ut vid. sec.* possideant *A*; possideant *MFPL* 11 superiore *P* 12 singulis *MGFPL*; *om. A*; *ed. Romana pr.* singulos 17 dicunda, *man. ut vid. pr. corr.* dicenda *L*; dicenda *GAP* 18 testimonia *PL* 20 obscultatis, *man. 2* auscultatis *L* 21 omnino *FP* (*man. 2* homini) *L* 22 ni intra *M*; n intra *L*; ni intra *P*; ne intra *G*; nec intra *A* 23 quiin (i *eras.*) *P*; qui in *L* — viset *MGFPL*; visat *A*; *scripsi* visitet 24 pentissimis *L* — diversetur *GA*

nocentia cultus est, in rebus incertis prospector, dubiis prae-
monitor, periculosis tutator, egenis opitulator, qui tibi queat
tum in somniis tum signis tum etiam fortasse coram, cum usus
postulat, mala averruncare, bona prosperare, humilia subli-
mare, nutantia fulcire, obscura clarare, secunda regere, ad-
XVII versa corrigere. igitur mirum, si Socrates, vir adprime
perfectus et Apollinis quoque testimonio sapiens, hunc deum 157
suum cognovit et coluit ac propterea eius custos, prope di-
cam lar contubernio familiaris cuncta, quae arcenda sunt,
arcuit, quae cavenda, praecavit et praemonenda praemonuit?
sicubi tamen intersectis sapientiae officiis non consilio sed
praesagio indigebat, ut ubi dubitatione claudicaret, ibi divina-
tione consisteret? multa sunt enim, multa, de quibus etiam sa- 158
pientes viri ad ariolos et oracula cursitent. an non apud Ho-
merum ut quodam ingenti speculo clarius cernis haec duo
distributa, seorsus divinationis, seorsus sapientiae officia? nam
cum duo columina totius exercitus dissident, Agamemnon regno
pollens et Achilles bello potens, desideraturque vir facundia
laudatus et peritia memoratus, qui Atridae superbiam sedet, Pe-
lidae ferociam conpescat atque eos auctoritate advertat, exem-
plis moneat, oratione permulceat: quis igitur tali in tempore
se ad dicendum exhortatus est? nempe Pylius orator eloquio
comis, experimentis catus, senecta venerabilis, cui omnes scie-
bant corpus annis hebere, animum prudentia vigere, verba
XVIII dulcedine adfluere. itidem cum rebus creperis et adflictis 159
speculatores deligendi sunt, qui nocte intempesta castra hostium
penetrent, nonne Ulixes cum Diomede deliguntur veluti con-
silium et auxilium, mens et manus, animus et gladius? enim-

1 est cultus *G* 3 somnis *MFGAP*; sonnis *L; ed. Romana pr.* somniis 4 autruncare *GAF* (*man. 2* abtruncare) *P*; aut truncare *ML*; *Colvius Pithoeum secutus* averruncare 7 perf. adpr. *G* 9 par *O*; *Mercerus* lar 10 arguit *PL* — cavenda sunt *F* — praemomenda praemonuit *M*; praemovenda praemovit *P* (*man. 2* praemonenda praemonuit) *L* 11 interfectis *MFPLA; G et ed. Romana pr.* intersectis, *Casaubonus* interceptis, *Oudendorpius* interseptis 12 ut ibi *FPL* — clauderet *FP* (*man. 2 supra* l. claudicaret) *L* — ubi *FP* 13 multa enim sunt multa de *A*; multa sunt enim de *FG* — de *om. M* 14 consistent, *man. 2 supra* l. cursitent *P* — at non *MFPLA*; at num *G*; *ed. Juntina II.* an non 15 quodam *per ras., fuit* quadam *M*; quadam *PL*; quedam *G*; quaedam *A* 16 seors. sap. seors. div. *F* 17 regno potens *P* 18 desiderat**q; (*fuit* desideratusq;) *M*; desideratur (*om.* que) *G* 19 sed et *MGAFP* (*coniunxit man. 2*); set et *L; Floridus* sedet — pedile *L* 21 quid *FPL* — tempore me ad *MFPL*; tempore ad *GA*; *scripsi* tempore se ad 22 exortatus *MFPLA*; exoratus *G* — phylius *G;* phielius *MF*; phielidus *PL* 24 habere *PL* 25 crepereis *MGFPL* 26 spectatores *O; Ursinus* speculatores — diligendi *MGFL* — sunt nonne ulixes qui, *sed* nonne ulixes *del. G* — ostium *M* (*man. 1 corr.* hostium) *G* 27 penetrarent *P* — diodeme *P* — consimilium *PL*

vero cum Aulide desidibus et obsessis ac taedio abnuenti-
160 bus difficultas belli et facultas itineris et tranquillitas maris
[52] et clementia ventorum per fibrarum notas et alitum vias et
serpentium escas explorandae, tacent nempe mutuo duo illa
sapientiae Graiae summa cacumina, Ithacensis et Pylius; Cal-
161 chas autem longe praestabilis ariolari simul alites et altaria
et colubrum contemplatus est ac tum sua divinatione et tem-
pestates flexit et classem deduxit et decennium praedixit.
non secus et in Troiano exercitu cum divinatione res indi-
gent, tacet ille sapiens senatus nec audet aliquid pronuntiare
162 vel Hicetaon vel Lampo vel Clytius, sed omnes silentio
auscultant aut ingrata auguria Heleni aut incredita vaticinia
Cassandrae. ad eundem modum Socrati quoque sicubi loco-
rum aliena sapientiae officiis consultatio ingruerat, ibi vi
daemonis praesaga regebatur; verum eius monitis sedulo
oboediebat eoque erat deo suo longe acceptior.

Quod autem incepta Socrati quaepiam daemonum XVIIII
163 ille ferme prohibitum ibat, numquam adhortatum, quodam-
modo ratio praedicta est. enim Socrates utpote vir adprime
perfectus, ex sese ad omnia congruentia sibi officia promp-
tus nullo adhortatore umquam indigebat, at vero prohibitore
nonnumquam, si quibus forte conatibus eius periculum sube-
rat, ut monitus praecaveret, omitteret coepta inpraesentiarum,
quae tutius vel postea capesseret vel alia via adoriretur. in
huiuscemodi rebus [dixit] vocem quampiam divinitus exortam

1 cum ab aulide *O; Mercerus* ab *del.* — desedibus *MGFL*; de sedibus *P* — obsessis *M* — at tedio *A* 3 clamta *A* 4 serpentum *A* — exploranda *A* — illi duo *A* 5 grãe *PL* — phylius *L*; philius *G* — calcas *GA* 6 hariolari *M*; arioli *PL* 7 arborum *MFP* (*man. 2 supra* fetus) *LA* (*supra* foetus); arbores *G; coniecci* colubrum, *cf. Met. V 17, 352* — actum *GAP* (*man. 2 supra* l. ac tum) 8 et *ante* dec. *om. MPLA* 9 exercitū *L* — cum *om. A* — indigeret *G* 11 hic etiam *O; Elmenhorstius ex Merceri coniectura* Hicetaon — iampo *MGAPL* — clitias *MFG*; clicias *LA*; delitias, *man. 2* clitias *P*; *Mercerus* Clytius, *cf. Hom. Il. III 147 Λάμπον τε Κλυτίον θ' Ἱκετάονά τ', ὄζον Ἄρηος* — sed et omnes *F*; vel omnes *L* 12 ascultant *G*; aut scultant *L* — helenae *MFA*; helene *PL* 13 socratis *MPLA* 14 alienae *MFPA*; aliene *GL; Casaubonus* aliena — ubi *P* 15 praesagia *O; Elmenhorstius ex cod. Fulvii* praesaga — regebat *O; ed. Romana pr.* regebatur, *quod idem scriptum esse fertur in cod. Fulvii* 16 de suo *O; Stewechius* deo suo, *quod etiam in cod. Guelferbytano Aug. 82, 10 extat* 17 quispiam *M* — demon ille *G* 18 adhortatum *om. GAPL* — quod ad modo *P* (*man. 2* quodammodo) *L* 19 enimvero *GA* 20 sibi congr. *A* 21 indiebat *L* — at vero *usque ad* suberat *om. A* 23 omittere *FPL* 24 quae tu tuis *P*; q; tu tuis *L*; q; tocius *M* — vel potius cap. *M* — adoreretur *PL* (*man. fortasse pr. corr.* adoriretur) 25 dixit *uncis inclusi* — quempiam, *man. 1 corr.* quampiam *L*

dicebat audire; ita enim apud Platonem, ne quisquam arbi-
tretur omina eum vulgo loquentium captitasse; quippe etiam 164
semotis arbitris uno cum Phaedro extra pomoerium sub quo-
dam arboris opaco umbraculo signum illud adnuntium sensit,
ne prius transcenderet Ilissi amnis modicum fluentum, quam
increpitu indignatum Amorem recinendo placasset, cum prae-
terea, si omina observitaret, aliquando eorum nonnulla etiam
hortamenta haberet, ut videmus plerisque usu evenire, qui
nimia ominum superstitione non suopte corde sed alterius
verbo reguntur ac per angiporta reptantes consilia ex alie- 165
nis vocibus colligunt et, ut ita dixerim, non animo sed auri-
bus cogitant.

XX Verum enimvero, ut ista sunt, certe, qui hominum
arioli vocem audiunt saepenumero auribus suis usurpatam,
de quo nihil cunctentur, de lingua sciunt ex ore humano
profectam. atenim Socrates non vocem sibi, sed vocem quam-
piam dixit oblatam, quo additamento profecto intellegas non
usitatam vocem nec humanam significari, quae si foret, [53]
frustra quaepiam, quin potius aut vox aut certe cuiuspiam
vox diceretur, ut ait illa Terentiana meretrix:

audire vocem visa sum modo militis.

qui vero vocem *quampiam* dicat audisse, aut nescit, unde 166
ea exorta sit, aut in ipsa aliquid addubitat, aut eam quid-
dam insolitum et arcanum demonstrat habuisse, ita ut So-
crates eam, quam sibi ac divinitus editam tempestive adsci-

1 Plat. Phaedr. 229 A et 242 B et C; cf. 243 B.
10 'per angiporta — cogitant' Vincentius Bell. spec. doctr. V 26 et spec. hist. IIII 7.
20 Terent. Eun. III 2, 1.

1 discebat *O; ed. Romana pr.* dicebat   2 omnia *O; Casaubonus* omina — enim *pro* eum *L*   3 una *FPLA*   5 transcederet *A* — ilius, *man. 1 corr.* illius *L*; illius *MGAFP; Casaubonus* Ilissi — annis *P* — fluenti *MGAPL* — quam increpitum inclinatum amore retinendum *O* (incripitum *M*); *Casaubonus locum emendavit*   6 placasse *MGAPL*   7 omnia *O; Wowerius* omina — nonnullō *G*   8 ornamenta *FPL* — habere *O*; *ed. Romana pr.* haberet, *quod etiam in cod. Guelferbytano Aug. 82, 10 scriptum est* — et *O; ed. Romana pr.* ut   9 omnium *O*; *Elmenhorstius* ominum — suopte, *man. 1 corr.* suapte *M*; suopto, *man. 2* suopte *P*; su opto *L*; suaptę *A*   10 anguiporta *A*   11 captant *et supra* l. colligunt *A*   13 *Stewechius* utut — quid omnium *MGFPL*; quod omnium *A; Scaliger* qui hominum   15 *edd. omnes* de qua nihil — de qua *O* (*in L* qua *om., sed man. ut vid. pr. add.*); *conieci* de lingua   16 sed ducem *MGFPL*; sed dulcem *A; ed. Romana pr.* sed vocem   17 abdimento *PL* — profectu *L*   22 *ed. Romana pr. add.* quampiam   23 ea *om. PL* — ut eam *M*; aut etiam *G* — quidam *G*   24 et arcanum *om. PL*   25 tempestive *om. A; Floridus post* sibi *transponendum censuit* — accidebat *O; Vulcanius* aiebat, *Bosscha* asserebat, *ego* adsciscebat

scebat. quod equidem arbitror non modo auribus eum verum
etiam oculis signa daemonis sui usurpasse. nam frequentius
non [prae] vocem sed signum divinum sibi oblatum prae se fe-
rebat. id signum potest et ipsius daemonis species fuisse, quam
solus Socrates cerneret, ita ut Homericus Achilles Minervam.
credo plerosque vestrum hoc, quod commodo dixi, cunctantius
credere et inpendio mirari formam daemonis Socrati visita-
167 tam. at enim secundum Pythagoricos mirari oppido solitos,
si quis se negaret umquam vidisse daemonem, satis, ut reor,
idoneus auctor est Aristoteles. quod si cuivis potest eve-
nire facultas contemplandi divinam effigiem, cur non ad-
prime potuerit Socrati obtingere, quem cuivis amplissimo nu-
mini sapientiae dignitas coaequarat? nihil est enim deo si-
milius et gratius quam vir animo perfecte bonus, qui ho-
minibus ceteris antecellit, quam ipse a diis inmortalibus
distat.

Quin potius nos quoque Socratis exemplo et com- XXI
memoratione erigimur ac nos secundo studio philosophiae
pari similium numinum caventes permittimus, de quo quidem
168 nescio qua ratione dirapimur? et nihil aeque miror quam,
cum omnes et cupiant optime vivere et sciant non alia re
quam animo vivi nec fieri posse quin, ut optime vivas, ani-
mus colendus sit, tamen animum suum non colant. at si quis
velit acriter cernere, oculi curandi sunt, quibus cernitur; si ve-
lis perniciter currere, pedes curandi sunt, quibus curritur; iti-
169 dem si pugillare valde velis, brachia vegetanda sunt, quibus
pugillatur. similiter in omnibus ceteris membris sua cuique
cura pro studio est. quod cum omnes facile perspiciant,

13 'nihil est — antecellit' Vincentius Bell. spec. doctr. VI 31 et spec. hist. IIII 7.

20 'nihil aeque miror — nec accessit' (p. 27, 13) Ioann. Sarisberiensis Polycraticus sive de nugis curial. VI 28.

2 suis *L* 3 prae vocem *MGFPL* (*man. 2* per vocem); per vocem *A; ed. Romana pr. del.* prae, *cf. p. 18, 17; 19, 5* — sibi div. *GA* 4 spec. dem. *A* 5 ut et hom. *P* 6 id quod modo *A* 7 usitatam *GAF* 8 sol. opp. *GA* 10 cuius, *man. 1 corr.* cuivis *M et P*; cuius *L* 12 obtingere *om. A* — numine *A* 13 sapiencientie *L* — coaequarat *corr.* (*man. 1?*) coaequaret *M* 14 qui *et supra s.* **ntū (= tantum?) *F*; qui tam *G* 15 quantum ipse *A* 18 secundum *PL* 19 *Floridus* paris — canentes *L; Vulcanius* aventes 20 dei rapimur *O; ed. Romana pr.* disrapimur — ęq̄ miror quam *A*; aequanimiter quam *P* 22 fi' *pro* fieri *G* — ut *om. MFP* (*add. man. 2*) *L* — vivas nisi animus *F* 23 quid *P* (*man. 2* quis) *L* 25 itidem *ex corr. man. ut vid. pr., fuit* ut idem *M*; ut idem *PA*; ueidem *L*; id id' *G* 26 valide *A et Sarisberiensis ed. Lugdunensis* — vegetandi *P* 28 om̄is *G* — prospiciant *A*

nequeo satis mecum reputare et proinde, ut res est, admirari, cur non etiam animum suum ratione excolant. quae quidem ratio vivendi omnibus aeque necessaria est, non ratio pingendi nec ratio psallendi, quas quivis bonus vir sine ulla animi vituperatione, sine turpitudine, sine labe contempserit. nescio ut Ismenias tibiis canere, sed non pudet me [54]
tibicinem non esse; nescio ut Apelles coloribus pingere,

. . . .

sed non pudet me non esse significum; et idem in ceteris artibus, ne omnis persequar, licet tibi nescire nec pudet.
XXII enimvero dic sodes: 'nescio bene vivere, ut Socrates, ut Plato, ut Pythagoras vixerunt, nec pudet me nescire 170
bene vivere'; numquam hoc dicere audebis. sed cumprimis mirandum est, quod ea, quae minime videri volunt nescire, discere tamen neglegunt et eiusdem artis disciplinam simul et ignorantiam detractant. igitur cotidiana eorum aera dispungas, invenias in rationibus multa prodige profusa et in semet nihil, in sui dico daemonis cultum, qui cultus non aliud quam philosophiae sacramentum est. plane quidem villas opipare extruunt et domos ditissime exornant et familias numerosissime conparant, sed in istis omnibus tanta adfluentia rerum 171
nihil est praeterquam ipse dominus pudendum. nec iniuria; cumulata enim habent, quae sedulo percolunt, ipsi autem horridi, indocti incultique circumeunt. igitur illa si spectes, in quae patrimonia sua profuderunt, amoenissima et extructissima et ornatissima deprehendas, villas aemulas urbium conditas, domus vice templorum exornatas, familias numerosissimas et calamistratas, opiparam supellectilem, omnia ad-

14 'mirandum — detractant' Vincentius Bell. spec. doctr. VI 46 et spec. hist. IIII 7.

1 et proinde *in L corrigendo corruptum;* et perinde *P et Sarisberiensis ed. Lugdunensis* 2 et *pro* etiam *A* 5 labore *O et Sarisberiensis; ed. Romana pr.* labe 6 ut ismenias *corr. vid.* ut ismeniis *L*; ut $\overset{i}{s}$menias *G*; ut smènias *M*; ut sibimenias *A* 7 non esse tibic. *A* — *post* pingere *ed. Romana pr. add.* ut Lysippus fingere; *sed plura desunt atque, ut opinor, haec fere*: sed non pudet me pictorem non esse; nescio ut Lysippus fingere 9 sign. non esse *F* — signific**um *P*; significatum *L* 10 ni *FPL*; si *G et Sarisberiensis* — omnes *MGAF* — pudeat *FPL* 13 sed cum mir. *A* 14 mirandu *L* 16 detractant *corr.* detrectant *ML*; detrectant *FPA* — era *G*; acta *A* — dispugnas *M* 17 invenias, *man. ut vid. pr. corr.* invenies *L*; invenies *F et Sarisberiensis* — prodie *L* 18 dio *pro* dico *M* 20 extruunt domos *A* 21 in tanta affl. *Sarisberiensis* 22 preter ipse dom. *G'P* 24 indocte *man. 1 corr.* indocti *L* — illas species *O* (illas *in M ex corr. man. 1, fuit* illos) *et Sarisberiensis; Mercerus* illa spectes; *scripsi* illa si spectes — in qua *G'* 25 extuctiss. *L* 27 domos *A et Sarisberiensis ed. Lugdunensis* 28 oppipam *G'* — supplectilem *M*

fluentia, omnia opulentia, omnia ornata praeter ipsum domi-
num, qui solus Tantali vice in suis divitiis inops, egens,
172 pauper non quidem fluentem illum fugitivum captat et falla-
cis undae sitit, sed verae beatitudinis id est secundae vitae
et prudentiae fortunatissimae esurit et sitit. quippe non in-
tellegit aeque divites spectari solere, ut equos mercamur.
neque enim in emendis equis phaleras consideramus et XXIII
baltei polimina inspicimus et ornatissimae cervicis divi-
173 tias contemplamur, si ex auro et argento et gemmis monilia
variegata dependent, si plena artis ornamenta capiti et collo
circumiacent, si frena caelata, si ephippia fucata, si cingula
aurata sunt; sed istis omnibus exuviis amolitis equum ipsum
nudum et solum, corpus eius et animum contemplamur, ut
sit ad speciem honestus et ad cursuram vegetus et ad vec-
turam validus. iam primum in corpore si sit

argutum caput, brevis alvus obesaque terga
luxuriatque toris animosum pectus honesti;

174 praeterea si duplex agitur per lumbos spina. volo enim non
[55] modo perniciter verum etiam molliter pervehat. similiter igi-
tur et in hominibus contemplandis noli illa aliena aestimare,
sed ipsum hominem penitus considera, ipsum ut meum So-
cratem pauperem specta. aliena autem voco, quae parentes
pepererunt et quae fortuna largita est, quorum nihil laudibus
Socratis mei admisceo, nullam generositatem, nullam prosa-
piam, nullos longos natales, nullas invidiosas divitias. haec

6 'aeque divites — vecturam validus' excerpsit Vincentius Bell. spec. doctr. V 22 et spec. hist. IIII 7.

16 Verg. Georg. III 80 sq.

19 'similiter — specta' Vincentius Bell. spec. hist. IIII 7.

22 'aliena voco — fortunae' Vincentius Bell. spec. hist. IIII 7.

1 opulenta *F*; oppitulentia *G'P*; opitulantia *L* 2 solus *om. F* 4 sitim *O et Sarisberiensis; Mercerus* sitit — II *L* 6 ęq̄ *A* — spectare *MP* (*corr. man. 1* spectari) — ęquos *A*; equos quos *Vincentius Bell.* — mercantur *Sarisberiensis ed. Parisiensis* 10 varie gata *P*; varie gaza *MG'L*; variae gaza *A*; variae gazae *F et Sarisberiensis; Brantius* variegata — dependent *A*; dependet *MG'PL* — astis *G'* — capite *O; Sarisberiensis et ed. Romana pr.* capiti 11 epippia *G'FPL*; epipia *A* — si singula *F*; singula (*om.* si) *MG'A* (*corr. man. 1* cingula) *PL*; *Sarisberiensis ed. Lugdunensis et Elmenhorstius* si cingula 12 sint *G'* — exubiis *FPL* 14 sit s̄pē hon. *G'* — et *post* honest. *om. F et Sarisberiensis* 15 vadidus *L* 16 argutumque *cum Verg. Sarisberiensis ed. Lugdunensis* 17 honestis *Sarisberiensis* 19 sed etiam *A* — perveat *M* — igitur *om. G'* 20 existimare *O*; aestimare *cod. Guelferbytanus Aug. 82, 10 et Sarisberiensis* 22 expecta *MA Sarisberiensis* (*in marg. ed. Lugdunensis* al' specta) 24 mei socr. *G'*

enim cuncta, ut dico, aliena sunt. sat Euphroni avo gloriae 175
est, qui talis fuit, ut eius nepotem non puderet. igitur omnia
similiter aliena numeres licebit: generosus est; parentes lau-
das. dives est; non credo fortunae. *nec* magis ista dinu-
mero: validus est; aegritudine fatigabitur. pernix est; abibit
in senectutem. formosus est; expecta paulisper et non erit.
at enim bonis artibus doctus et adprime est eruditus et,
quantum licet homini, sapiens et boni consultus; tandem
aliquando ipsum virum laudas. hoc enim nec a patre here-
ditarium est nec casu pendulum nec a suffragio anniculum
nec a corpore caducum nec ab aetate mutabile. haec omnia
meus Socrates habuit et ideo cetera habere contempsit.
XXIIII quin igitur et tu ad studium sapientiae *te* ingeris vel 176
properas altum, ut nihil alienum in laudibus tuis audias,
sed ut, qui te volet nobilitare, aeque laudet, ut Accius Ulixen
laudavit in Philocteta suo in eius tragoediae principio:

inclite, parva prodite patria,
nomine celebri claroque potens
pectore, Achivis classibus auctor, 177
gravis Dardanis gentibus ultor,
Laertiade.

15 'inclite — auctor' Marius Victoiinus p. 2522 P (Keil. gramm. lat. tom. VI p. 77); 'inclite — potens' Atilius Fortunatianus p. 2681 P (Keil. tom. VI p. 267); cf. Charisii fragm. Keil. tom. I p. 290.

1 sat eprothanio *F*; sate prothaonio *MA*; sat eprothaonio *L*; sat eprothaomio *G'P*; Sato prothaomo *Sarisberiensis ed. Parisiensis*, Sata Prothaonio *et in marg.* al' Sato Prothaomo *ed. Lugdunensis; emendavi* sat Euphroni avo, *cf. Paus. II 13, 2 'Ιππάσου δὲ τούτου τέταρτος ἦν ἀπόγονος Πυθαγόρας ὁ λεγόμενος γενέσθαι σοφός· Μνησάρχου γὰρ Πυθαγόρας ἦν τοῦ Εὔφρονος τοῦ 'Ιππάσου* — gloria est *MG'APL et Sarisberiensis;* est gloria *F; Salmasius* gloriae est 4 fortunae magis *O et Sarisberiensis; ed. Romana pr.* fortunae nec magis 5 abibit in sen. form. est *om. G'P* — abiit *M*; abit *FLA Sarisberiensis ed. Parisiensis; Apulei ed. Romana pr. et Sarisberiensis ed. Lugdunensis* abibit 6 parumper *L* 7 est *om. A* 8 consolatus *A* 9 ereditaruum *L* 10 *Koziolius* a casu — pendule, *man. 1 corr.* pendulum *L* 11 ab ea te *L* — haec *usque ad* contempsit *om. G'P* 12 oms *pro* meus, *sed* o *del. L* 13 te *pro* tu *Sarisberiensis ed. Lugdunensis; ed. Romana pr.* te *add. ante* ad studium, *Vulcanius ante* ingeris; *Mercerus coniecit* sapientiae ingenii velis properas 14 propera saltem *Sarisberiensis ed. Parisiensis*, propera salutem *et in marg.* al' saltem *ed. Lugdunensis* — in *om. G'* 15 qui e te *sed* e *del. L* — actius *MLA* — ulixem *LA Sarisberiensis* 16 philotecta *G'AL*; filotecta *M* 17 inclyte *PL* — prodite *om. F*; praedite *MG'PL Marius Victorinus, Atilius Fortunatianus, Charisius, Sarisberiensis;* prodite *praeter A extat etiam in cod. Guelferbytano Aug. 82, 10 et ex cod. quodam Bremensi profertur ab Elmenhorstio* — patria *et in marg.* al' forma *Sarisberiensis ed. Lugdunensis* 19 ac huius *M* — autor *et in marg.* al' ductor *Sarisberiensis ed. Lugdunensis* 20 Dardaniis *Sarisberiensis ed. Lugdunensis* 21 lertiade *P* (*man. 2* laertiade *et in marg.* laerciade. tres sumus imbelles numero sine viribus uxor laertesque senex telemacusque puer, *cf. Ovid. Her. I 97 sq.*); lertiadae *F*; lerciadae *M*; lerciade *G'AL*

novissime patrem memorat. ceterum omnes laudes eius viri audisti. nihil inde nec Laërtes sibi nec Anticlia nec Arcisius vindicat. haec tota, ut vides, laudis huius propria Ulixi possessio est. nec aliud te in eodem Ulixe Homerus docet, qui semper ei comitem voluit esse prudentiam, quam poetico ritu
178 Minervam nuncupavit. igitur hac eadem comite omnia horrenda subiit, omnia adversa superavit. quippe ea adiutrice Cyclopis specus introiit, sed egressus est; Solis boves vidit, sed abstinuit; ad inferos demeavit et adscendit; eadem sapientia comite Scyllam praeternavigavit nec ereptus est; Charybdi consaeptus est nec retentus est; Circae poculum bibit nec mutatus est; ad Lotophagos accessit nec remansit; Sirenas audiit nec accessit.

2 audistis *Sarisberiensis ed. Lugdunensis* — lertes *G'P*; lerstes *L* — anticlia *ex corr., fuisse vid.* anticlea *L*; antichira *A* — arcissius *O*; Acrisius *Sarisberiensis* 3 nec tota *M*; haec nec tota *G'P* (*man. 2* nec *quoque mutavit in* hec) *L* (ta *ex corr. man. ut vid. pr., fuitne* to?) — huius *om. L* — propriis, *corr. man. 1* propria *L* — ulixis *F* 6 comitante *G'APL Sarisberiensis* 8 introivit *M* 9 abstituit *G'* — sed ascendit *Sarisberiensis* 10 comitante *A et Sarisberiensis* — ereptus, *man. 2* arreptus *P*; arreptus *Sarisberiensis ed. Parisiensis* 11 carybdi *F*; caribdi *MLA*; caripdi *G'P* — est *post* retentus *om. Sarisberiensis* — cyrcae *F*; circe *MLA*; cyrce *G'*; Circes *Sarisberiensis* 12 est *om. A* — lotofagas, *man. ut vid. pr. corr.* lotofagos *L* — ascendit *A* 13 audivit *Sarisberiensis ed. Parisiensis*, adiit *ed. Lugdunensis*.

APULEII PLATONICI PHILOSOPHI · MADAUR̄ DE DEO SOCRAT̄ EXPL. *M*; Explicit de deo sacratis (*sic!*) *A*.

ASCLEPIUS.

I Asclepius iste pro sole mihi est deus. deus te nobis, [76] o Asclepi, ut divino sermoni interesses, adduxit, eique tali, qui merito omnium antea a nobis factorum vel nobis divino numine inspiratorum videatur esse religiosa pietate divinior, quem si intellegens videris, eris omnium bonorum tota mente plenissimus, si tamen multa sunt bona et non unum, in quo sunt omnia; alterum enim alterius consentaneum esse dinoscitur, omnia unius esse aut unum esse omnia; ita enim sibi est utrumque conexum, ut separari alterum ab utroque non possit. sed de futuro sermone hoc diligenti intentione [77] cognosces. tu vero, o Asclepi, procede paululum Tatque, nobis qui intersit, evoca.

Quo ingresso Asclepius et Hammona interesse suggessit. Trismegistus ait:

Nulla invidia Hammona prohibet a nobis; etenim ad eius nomen multa meminimus a nobis esse conscripta sicuti etiam ad amantissimum et carissimum filium multa physica

ASCLEPIUS· asclepius iste *F et P*; INCIPIT ERMU TRIS· MEGISTON· DE HLERA AD ASCLEPIŪ · ALLOCUTA FELICIT̄ *et deinde* Asclepius asclepius iste *M*; incipit ermutrimegiston de(he)lera ad asclepiū allocuta feliciter *et deinde spatio pro litt.* A *relicto* Sclepius. asclepius iste *G; in L nulla est inscriptio, nisi quod man. 3 in marg. adpictum est:* incip̄ ermu tris megiston de helera ad asclepium allocutio felicit̃.

2 eoque *O; ed. Romana pr.* eique, *quod extat etiam in cod. Guelferbytano Aug. 82, 10* 4 munere *L* 5 intelligent, *man. 1 corr.* intelligens *L*; intelligas *G* 8 disnosc., *man. 2* dignosc. *L* 9 ab utro *M* 10 de *om. L* — inquisitione *P* 11 atque *O; Bernaysius* Tatque — nobis *om. G* 13 *ed. Romana pr.* etiam — hammonam *MF* (*litt.* h *supra scripta*); ammonam *GPL; ed. Romana pr.* Ammonem; *scripsi* Hammona 14 trimeg. *G ut semper* — *scripsi* Hammona; *codd. et ed. Romana pr. ut supra* 16 meminib; *corr. man. 1* meminim' *M* — sicut *G* 17 phisica exoticaque *MGFP*; fisica exoticaque *L; Hildebrandius* physica ex ethicaque; *praepositionem* ex *fortasse delendam esse censet Koziolius*

ex ethicaque quam plurima. tractatum hunc autem tuo scribam nomine. praeter Hammona nullum vocassis alterum, ne tantae rei religiosissimus sermo multorum interventu praesentiaque violetur. tractatum enim tota numinis maiestate plenissimum inreligiosae mentis est multorum conscientia publicare.

Hammone etiam adytum ingresso sanctoque illo quattuor virorum religione et divina dei conpleto praesentia conpetenti venerabiliter silentio ex ore Ἑρμοῦ animis singulorum mentibusque pendentibus divinus Cupido sic est orsus dicere:

O Asclepi, omnis humana inmortalis est anima, sed II
non uniformiter cunctae sed aliae alio more vel tempore.

Non enim, o Trismegiste, omnis unius qualitatis est anima?

O Asclepi, ut celeriter de vera rationis continentia decidisti! non enim hoc dixi, omnia unum esse et unum omnia, utpote quae in creatore fuerint omnia, antequam creasset omnia? nec inmerito ipse dictus est omnia, cuius membra sunt omnia. huius itaque, qui est unus omnia vel ipse est creator omnium, in tota hac disputatione curato meminisse. de caelo cuncta in terram et in aquam et in aera. ignis solum, quod sursum versus fertur, vivificum, quod deorsum, ei deserviens. at vero quicquid de alto descendit, generans est, quod sursum versus emanat, nutriens. terra sola in se ipsa consistens omnium est receptrix omniumque generum, quae accepit, restitutrix. hoc ergo totum, sicut meministi, quod est omnium vel omnia, anima et mundus a natura conprehensa agitant ita omnium multiformi imaginum aequalitate variata, ut infinitae qualitatum ex intervallo species esse noscantur, adunatae tamen ad hoc, ut totum unum et ex uno omnia esse videantur.
totus itaque quibus formatus est mundus, III

1 tuo scribo nomini *F* 2 boni *post* nomine *add.* *GPL* — *scripsi* Hammona; *codd. et ed. Romana pr. ut supra* — hammonam vero *F* — vocasses *MG*; vocasset *P*; vocas *L*; evoca *F*; *Vulcanius* vocassis, *cf. p. 59, 23* 5 conscientie *L* 7 hammona *MFP*; ammona *GL*; *ed. Romana pr.* Ammone — IIII (or) *G* 8 vivorum *M* — diei *MPL* — complecto *G* 9 ERMU *F*; ermu *MP*; ermii *L*; erm̄ *G*; *scripsi* Ἑρμοῦ 10 orsus est *F* 12 o *om.* *G* — *post* inmortalis *in G rubro colore scriptum est* Trimegistus 13 cuncta *L* — sed (*fuit* d *aut* a) *M* 14 asclepius (*rubro col.*) non enim *G* 16 trimegistus (*rubro col.*) asclepi *G* — rationes, *man. 1 corr.* rationis *P* 17 et unum esse omnia *L* 18 que *G*; qui *MFPL*; *ed. Romana pr.* quae, *cf. de md. 24, 343* — fue|erint *M* — creata essent nec (*om.* omnia) *G* 19 nec *usque ad* sunt omnia *om.* *P* 20 creator est *L* 25 ipsā *F* 28 agitantur *O*; *scripsi* agitant, *cf. p. 39, 31* 29 et *pro* ut *G* 30 aut *pro* ex *M* 31 et *om.* *P*

elementa sunt quattuor, ignis, aqua, terra, aer, mundus unus, anima una et deus unus. nunc mihi adesto totus, quantum mente vales, quantum calles astutia. divinitatis etenim ratio divina sensus intentione noscenda torrentis simillima est fluvio e summo in pronum praecipiti rapacitate currentis, quo [78] efficitur, ut intentionem nostram non solum audientium verum tractantium ipsorum celeri velocitate praetereat. caelum ergo, sensibilis deus, administrator est omnium corporum, quorum augmenta detrimentaque sol et luna sortiti sunt. caeli vero et ipsius animae et omnium, quae mundo insunt, ipse gubernator est, qui est effector, deus. a supradictis enim omnibus, quorum idem gubernator deus, omnium frequentatio fertur influens]per mundum et per animam omnium generum et omnium specierum per rerum naturam. mundus autem praeparatus est a deo |receptaculum omniformium specierum; naturam autem per species imaginans mundum per quattuor elementa ad caelum usque perducit, cuncta dei visibus placitura.

IIII omnia autem desuper pendentia in species |dividuntur hoc, quo dicturus sum, genere. genera rerum omnium suas species sequuntur, ut sit ita soliditas genus, species generis particula. genus ergo deorum ex se deorum faciet species. daemonum genus, aeque hominum, similiter volucrum et omnium, quae in se mundus habet, sui similes species generat. genus est et aliud animalis, genus sine anima quidem et tamen non carens sensibus, unde et beneficiis gaudet et adversis minuitur atque vitiatur: omnium dico, quae in terra radicum stirpiumque incolumitate viviscunt, quarum species per totam sparsae sunt terram. ipsum caelum plenum est deo. supradicta autem genera inhabitant usque ad loca specierum, quarum omnium rerum inmortales sunt species. species enim pars est generis, ut homo humanitatis, quam necesse est sequi qualitatem generis sui. unde efficitur, ut, quamvis omnia genera inmortalia sint, species non omnes inmortales.

1 IIII^{or} *GFL* 4 torrenti *MF* 5 precepti, *man. 1 corr.* precipiti *L* — ratione *pro* rapacitate *P* — currenti* *F* 7 tractantum *P*; tractatum *M* — vel. cel. *P* — caelum *om. F* 10 *mundo, *man. 2* in mundo *L* 15 natura *PL* 16 specias imaginas, *man. 1 corr.* species imaginans *L* — IIII *GFL* 17 perduxit *F* 19 quod dict. *PL* — has, *corr.* suas *man. ut vid. sec. G* 20 solidata *GFPL* 21 particulata *F* — deorum *post* ex se *om. P* — spec. fac. *L* 23 hab. mund. *L* — suis *O; in P man. 2 del.* s; *ed. Romana pr.* sui 25 adversus *G* 26 in *om. G* — terea, *man. 1 corr.* terra *L* 27 stipiumque *G* 28 ipsud *MFP* 29 genera *in extrema pagina om. G* 30 quorum *corr.* (*man. 1?*) quarum *M* — species enim *usque ad* mortales sunt *in L omissa et man. 1 in inferiore margine adscripta sunt; sed margine resecto pars posterior inde a verbis* inmortales divinitatis *periit* 33 species tameu non *F* — inmortales sunt *G*

divinitatis enim geuus et ipsum et species inmortales sunt. reliquorum genera, quorum aeternitas est generis, quamvis per species occidat, nascendi fecunditate servatur ideoque species mortales sunt, ut homo mortalis sit, inmortalis humanitas. omnibus tamen generibus omnium generum species V
miscentur quaedam, quae ante factae sunt, quaedam, quae de his, quae factae sunt, fiunt. haec itaque, quae fiunt aut ab diis aut daemonibus aut ab hominibus, sunt omnes simillimae generibus suis species. corpora enim inpossibile est conformari sine nutu divino; species figurari sine adiutorio daemonum, inanimalia institui et coli sine hominibus non pos-
[79] sunt. quicumque ergo daemonum a genere suo defluentes in speciem fortuito coniuncti sunt alicuius speciei, generis divini proximitate et consortio diis similes habentur. quorum vero daemonum species sunt, *quae* qualitate sui generis perseverant, hi amantes hominum ratione daemones nuncupantur. similis est et hominum aut eo amplior. multiformis enim variaque generis humani species et ipsa a praedictae .... desuper veniens consortio omnium aliarum specierum multas et prope omnium per necessitatem coniunctiones facit, propter quod et prope deos accedit, qui se mente, qua diis iunctus est, divina religione diis iunxerit et daemonum, qui his iunctus est. humani vero qui medietate generis sui contenti sunt et reliquae hominum species his similes erunt, quorum se generis speciebus adiunxerint.
propter haec, o Asclepi, magnum miraculum est homo, VI
animal adorandum atque honorandum. hoc enim in naturam dei transit, quasi ipse sit deus, hoc daemonum genus novit, utpote qui cum isdem se ortum esse cognoscat, hoc humanae naturae partem in se ipse despicit, alterius partis divinitate confisus. o hominum quanto est natura temperata felicius! diis cognata divinitate coniunctus est; partem sui, qua terrenus est intra se, despicit; cetera omnia, quibus se necessarium esse caelesti dispositione cognoscit, nexu secum

3 nascendi tamen fec. *F* 4 inmortalitȧ *G* 7 de his factae sunt (*om.* quae) *MFPL* — sunt ** fiunt *G* 8 a diis *P* — omnes sublimae *F* 10 conformari* *M* 12 quecumque, *man. 1 corr.* quicumque *L* — defluens *MFPL* 14 dissimiles, *man. 1 corr.* diis similes *F*; dii similes *P* 15 quae *addidi; cf. p. 58, 5* 16 rationem *GL*; ratio *MP* 17 similes, *man. 1 corr.* similis *P* 18 enim *om. M* — a predicte *G*; ã predicto *L*; *lacunam significavi* 22 diis iunctus est divina religione *om. G, add. man. 2* — iniunxerit *M* 23 is *M* 24 contempti *FL* — omnium, *man. 1 corr.* hominum *M* 25 adiunxerunt *corr.* adiunxerint *L*; iunxerint *F* 26 est o animal *PL* 27 natura *P*; nata *G* 29 hisdem *GFPL* — se hortum *L*; seorsum *G* 30 ipso *ex corr.* (*fuitne* ipse?) *M* 31 quanta *M* — natura quanto est *L* 32 dis *man. 1 corr.* diis *M*; dis *L* — cognita *PL* — est *om. F* 34 necessaria *M*

caritatis adstringit, suspicit caelum. sic ergo feliciore loco medietatis est positus, ut, quae infra se sunt, diligat, ipse a se superioribus diligatur. colit terram, elementis velocitate miscetur, acumine mentis in maris profunda descendit, omnia illi licent; non caelum videtur altissimum; quasi e proximo enim animi sagacitate metitur. intentionem animi eius nulla aëris caligo confundit, non densitas terrae operam eius inpedit, non aquae altitudo profunda despectum eius obtundit, omnia idem est et ubique idem est. horum omnium generum quae sunt animalia, desuper deorsum radices pervenientes habent, inanimalium autem de imo in superna viva radice silvescunt. quaedam autem duplicibus aluntur alimentis, quaedam simplicibus. alimenta autem sunt bina, animi et corporis, e quibus animalia constant. anima mundi inquieta semper agitatione nutritur, corpora ex aqua et terra inferioris mundi alimentis augescunt. spiritus, quo plena sunt omnia, permixtus cunctis cuncta vivificat sensu addito ad hominis intellegentiam, quae quinta pars sola homini concessa est ex aethere. sed de animalibus cunctis humanos tantum sensus ad divinae rationis intellegentiam exornat, erigit atque sustol- [80]
lit. sed quoniam de sensu commoneor dicere, paulo post et huius rationem vobis exponam. est enim sanctissima et magna et non minor quam ea, quae est divinitatis ipsius.
VII sed nunc vobis expediam, quae coeperam. dicebam enim in ipso initio rerum de coniunctione deorum, qua homines soli eorum dignatione perfruuntur, quicumque etenim hominum tantum felicitatis adepti sunt, ut illum intellegentiae divinum perciperent sensum, qui sensus est divinior in solo deo et in humana intellegentia.

Non enim omnium hominum, o Trismegiste, uniformis est sensus?

Non omnes, o Asclepi, intellegentiam veram adepti sunt, sed imaginem temerario inpetu nulla vera inspecta ratione sequentes decipiuntur, quae in mentibus malitiam parit et transformat optimum animal in naturam ferae moresque beluarum. de sensu autem et de omnibus similibus, quando et de spiritu,

1 adstr. sicque suspicit *F* 3 diligitur *F* 4 in *om.* *MGPL* 5 e* *L* — enim e proximo *F* 6 ei *M* 7 inpediet *MGPL* 8 namque *pro* non aquae *PL* 10 radices *om.* *F* 11 ht (= habet) *G* 12 radices *PL* — aliuntur *M* 13 bona *GL* 18 soli *G* — ex $\overset{et}{*****}$here *L* 20 divininae *M* 21 commoveor *G* 22 nobis *L* 23 miror *G* 28 est *om.* *P* 30 asclepius (*rubro col.*) non enim *G* 32 Trimegist' (*rubro col.*) non omnes *G* 33 imaginēns (ns *del.*) *L* — temeratio, *man.* 2 temerario *G* 34 decipiunt *F* 36 enim *pro* autem *L*

tunc totam vobis praestabo rationem. solum enim animal homo duplex est et eius una pars simplex, quae, ut Graeci aiunt, *οὐσιώδης*, quam vocamus divinae similitudinis formam; est autem quadruplex, quod *ὑλικὸν* Graeci, nos mundanum dicimus, e quo factum est corpus, quo circumtegitur illud, quod in homine divinum esse iam diximus, in quo mentis divinitas tecta sola cum cognatis suis id est mentis purae sensibus secum ipsa conquiescat tamquam muro corporis saepta.

Quid ergo oportuit, o Trismegiste, hominem in mundo constitui et non in ea parte, qua deus est, eum in summa beatitudine degere?

Recte quaeris, o Asclepi. et nos enim deum rogamus, tribuat nobis facultatem reddendae rationis istius. cum enim omnia ex eius voluntate dependeant tum illa vel maxime, quae de tota summitate tractantur, quam rationem praesenti disputatione conquirimus. audi ergo, Asclepi. dominus et VIII
omnium conformator, quem recte dicimus deum, quoniam a se secundum fecerit, qui videri et sentiri possit — eundem secundum sensibilem ita dixerim non ideo, quod ipse sentiat (de hoc enim, an ipse sentiat an non, alio dicemus tempore), sed eo, quoniam videntium sensus incurrit — quoniam ergo hunc fecit ex se primum et a se secundum visusque ei pulcher, utpote qui sit omnium bonitate plenissimus, amavit eum ut divinitatis partem suae. ergo ut tantus et bonus esset, voluit alium, qui illum, quem ex se fecerat, intueri po-
[81] tuisset, simulque et rationis imitatorem et diligentiae facit hominem. voluntas etenim dei ipsa est summa perfectio, ut-

16 Lactant. inst. IIII 6 (ed. Fritzsche): Hermes in eo libro, qui *λόγος τέλειος* inscribitur, his usus est verbis: *ὁ κύριος καὶ τῶν πάντων ποιητὴς, ὃν θεὸν καλεῖν νενομίκαμεν, ἐπεὶ τὸν δεύτερον ἐποίησε θεὸν ὁρατὸν καὶ αἰσθητόν — αἰσθητὸν δέ φημι οὐ διὰ τὸ αἰσθέσθαι αὐτόν· περὶ γὰρ τούτου, πότερον αὐτὸς αἴσθοιτο [ἢ μὴ ὕστερον ζητήσομεν], ἀλλ' ὅτι εἰς αἴσθησιν ὑποπέμπει καὶ εἰς νοῦν — ἐπεὶ οὖν τοῦτον ἐποίησε πρῶτον καὶ μόνον καὶ ἕνα, καλὸς δὲ αὐτῷ ἐφάνη καὶ πληρέστατος πάντων τῶν ἀγαθῶν, ἠγάσθη τε καὶ πάνυ ἐφίλησεν ὡς ἴδιον τόκον*....... idcirco autem illum Trismegistus *δημιουργὸν τοῦ θεοῦ* dixit. — cf. August. tract. advers. V haereses c. 3.

3 OYSIODeS *F*; OYCIωaHC *MG* 4 YIIKON *F*; YaIKON *MG* 5 ex *F* — factum *in extrema pagina om.* *G* 6 divinitatis *P* 9 asclepius (*rubro col.*) quid *G* — trismegeste *M* 10 in summam beatitudinem *PL* 12 Trimegist' (*rubro col.*) recte *G* 13 ut tribuat *L* — nobis *om.* *P* 14 ex *om.* *F* — vol. eius *F* — tunc *L* — maxima *MFP* 17 quo *O*; *emendavi* quoniam (= qño) 18 qui viderit et videre* (*fuit* t) possit *M* 20 dicimus *L* 22 visusque est ei *F* 24 suae partem *F* — *ante* bonus *man. 3 inseruit* tam *F* 26 imitator est et, *man.* 2 imitatorem et *P* — fecit *F* 27 de *pro* dei *MGPL*

pote cum voluisse et perfecisse uno eodemque temporis puncto conpleat. cum itaque eum οὐσιώδη .... et animadverteret eum non posse omnium rerum esse diligentem, nisi eum mundano integimento contegeret, texit eum corporea domo talesque omnes esse praecepit ex utraque natura in unum confundens miscensque, quantum satis esse debuisset. itaque hominem conformat ex animi et corporis id est ex aeterna atque mortali natura, ut animal ita conformatum utraeque origini suae satisfacere possit, et mirari atque orare caelestia et incolere atque gubernare terrena. modo autem dico mortalia non aquam et terram, quae duo de quattuor elementis subiecit natura hominibus, sed ea, quae ab hominibus aut in his aut de his fiunt, aut ipsius terrae cultus, pascuae, aedificatio, portus, navigationes, communicationes, commodationes alternae, qui est humanitatis inter se firmissimus nexus et mundi partis, quae est aquae et terrae, quae pars terrena mundi artium disciplinarumque cognitione atque usu servatur, sine quibus mundum deus noluit esse perfectum. placitum enim dei necessitas sequitur, voluntatem comitatur effectus. neque enim credibile est deo displiciturum esse, quod placuit, cum et futurum id et placiturum multo ante
VIIII sciverit. sed, o Asclepi, animadverto, ut celeri mentis cupiditate festines audire, quomodo homo caeli vel quae in eo sunt dilectum possit habere vel cultum. audi itaque, o Asclepi. dilectus dei caeli cum his, quae insunt, omnibus una est obsequiorum frequentatio. hanc aliud animal non fecit nec divinorum nec animalium nisi solus homo. hominum enim admirationibus, adorationibus, laudibus, obsequiis caelum caelestesque delectantur. nec inmerito in hominum coetum Musarum chorus est a summa divinitate demissus, scilicet ne terrenus mundus videretur incultior, si modorum dulcedine caruisset, sed potius ut musicatis hominum cantilenis concelebraretur laudibus*que*, qui solus omnia aut pater est omnium, atque ita caelestibus laudibus nec in terris harmoniae suavi-

2 eam *M* — OYCIωaH et *ML*; OYCωaH et *G*; OYϨIODe (*om.* et) *F*; *lacunam significavi* — dumtereret, *man. 1 corr.* animaverteret *L* 3 eum *om. F* 4 tegimento *F* — contingeret *PL* 5 domu *F* 7 conformat et ex *L* 8 confortatum *L* 9 origini* *M*; originis *F*; originis *GP* — posset *L* 10 mo*do *L* 11 IIII (or *supra*) *G* 16 partis mundi *F* — aqua et terra *F* 18 deus mundum *F* — noluit deus *L* — placite *MFP* (*man. 2* placita) *L* 19 sequimur *M* 20 displiturum *G* 21 * (i *supra lineam et in ras. scriptum fuisse vid.* d) *L* 23 vel *om. M* 24 vel *om. M* 26 animal non confecit *F*; animal confecit *PL* 30 summo *P* — dimissus *ML* 33 laudibus *O; ed. Romana pr.* et laudibus; *scripsi* laudibusque 34 *armoniae *M*; armoniae *GFPL*

tas defuisset. aliqui ipsique ergo paucissimi pura mente praediti sortiti sunt caeli suspiciendi venerabilem curam. quicumque autem ex duplici naturae suae confusione interiorem intellegentiam mole corporis resederunt, curandis elementis hisque inferioribus sunt praepositi. animal ergo homo, non
[82] quod is eo minor, quod ex parte mortalis sit, sed eo forte aptius efficaciusque conpositus ad certam rationem mortalitate auctus esse videatur. scilicet quoniam utrumque nisi ex utraque materia sustinere non potuisset, ex utraque formatus est, ut et terrenum cultum et divinitatis posset habere dilectum.
rationem vero tractatus istius, o Asclepi, non solum sa- X
gaci intentione verum etiam cupio te animi vivacitate percipere. est enim ratio plurimis incredibilis, integra autem et vera percipienda sanctioribus mentibus. itaque hinc exordiar. aeternitatis dominus deus primus est, secundus est mundus, homo est tertius. effector mundi deus et eorum, quae insunt, omnium simul cuncta gubernando cum homine ipso, gubernatore conpositi, quod totum suscipiens homo id est.......... curam propriam diligentiae suae efficit, ut sit ipse et mundus uterque ornamento sibi, ut ex hac hominis divina conpositione mundus graece rectius κόσμος dictus esse videatur. is novit se, novit et mundum, scilicet ut meminerit, quid partibus conveniat suis, quae sibi utenda, quibus sibi inserviendum sit, recognoscat, laudes gratesque maximas agens deo, eius imaginem venerans, non ignarus se etiam secundum esse imaginem dei, cuius sunt imagines duae mundus et homo. unde efficitur, ut, quoniam est ipsius una conpago, parte, qua ex anima et sensu spiritu atque ratione divinus est, velut ex elementis superioribus inscendere posse videatur in caelum, parte vero mundana, quae constat ex igne et aqua et aëre, mortalis resistat in terra, ne curae omnia suae mandata vidua desertaque dimittat. sic enim humanitas ex parte divina, ex alia parte effecta mortalis est in corpore consistens.
est autem mensura eius utriusque id est hominis ante XI

1 aliqui autem ipsique paucissimi *F* 2 suscipiendi *M* 6 quod* is *M* 7 certam (*sed del.*) ad certam *L* 8 actus *L* — ex uraque *L* 10 cultum *om.* *P* 11 tractus *G* 12 te cupio *G* 13 *intra**, *man. 1 corr.* integra *L* 14 ita|hinc *G* 17 ipse *M*; ipsum *PL* — gubernatorem composuit ipso gubernatore compositi quod *PL* 18 quod *ex corr. man. 1, fuit* quot *M* — *lacunam significavi* 19 effecit *P* 20 ex hac omnis div. *MF*; ex hoc omnis div. *GPL*; *ed. Romana pr.* ex hac hominis div. 21 KOCMωC *MPL*; KOCaOωC *G* — ductus *G* 24 grates laudesque *L* — imag. eius *G* 25 ignorans *G* — secundam *G* 26 sint *M* 28 et spir. *F* 29 ascendere *F* 30 mundana (. *eras.*) *G* — et *ante* aqua *om.* *M* 31 res|tat *G* — in terram ne *F*; in interranae *P* — mundana (*sed del.*) mandata *L*

omnis religio, quam sequitur bonitas. ea demum tunc videtur esse perfecta, si contra cupiditatem alienarum omnium rerum sit despectus virtute munita. sunt enim ab omnibus cognationis divinae partibus aliena omnia, quaecumque terrena corporali cupiditate possidentur; quae merito possessionum nomine nuncupantur, quoniam non nata nobiscum, sed postea a nobis possideri coeperunt. idcirco etiam possessionum nomine nuncupantur. omnia ergo huiusmodi ab homine aliena sunt, etiam corpus, ut et ea, quae adpetimus, et illud, ex quo adpetentiae nobis est vitium, despiciamus. ut enim meum animum rationis ducit intentio, homo hactenus esse debuit, ut contemplatione divinitatis partem, quae sibi iuncta mortalis est, mundi interioris necessitate servandi despiciat atque contemnat. nam ut homo ex utraque parte possit esse plenissimus, [83] quaternis eum utriusque partis elementis animadverte esse formatum, manibus et pedibus utrisque binis aliisque corporis membris, quibus inferiori id est terreno mundo deserviat, illis vero partibus quattuor animi, sensus, memoriae atque providentiae, quarum ratione cuncta divina norit atque suspiciat. unde efficitur, ut rerum diversitates, qualitates, effectus, quantitates suspiciosa indagatione sectetur, retardatus vero gravi et nimio corporis vitio has naturae rerum causas, quae verae sunt, proprie pervidere non possit. hunc ergo sic effectum conformatumque et tali ministerio obsequioque praepositum a summo deo eumque conpetenter munde mundum servando, deum pie colendo, digne et conpetenter in utroque dei voluntati parentem, talem quo munere credis esse munerandum, siquidem, cum dei opera sit mundus, eius pulchritudinem qui diligentia servat atque auget, operam suam cum dei voluntate coniungit, cum speciem, quam ille divina intentione formavit, adminiculo sui corporis diurno opere curaque conponit, nisi eo, quo parentes nostri munerati sunt, quo etiam nos quoque munerari, si foret divinae pietati conplacitum, optamus piissimis votis, id est ut emeritos atque exutos mundana custodia nexi-

1 omnis, *corr.* (*man. 1?*) omnes *M* — eadem vero tunc *PL* 2 perfecta* (*fuit* m) *P* 3 munita sint ab omnibus *MG* 9 ut ex ea *M*; ut ea *L* 10 enim eum *GPL* 11 ducti *M* 12 iucta *L* 13 necessitatem *G* 15 a**matverte *L* 16 utriusque *L* — aliis (*om.* que) *G* 18 IIII[or] *G* 19 divina****** norit *L* — suspiciat *L*; suscipiat *P* 21 gravi et nimium *P*; gravi nimium *L* 23 propriae *P* — providere *M* — pos[u]sit *L*; possunt *MFP* — hinc, *man. 1 corr.* hunc *L* 24 formatumque *MG* 26 deumque pie *P* — conpetenter* in *M* — diei *P* 28 mundum *MFP* — eius, *man. 3* eiusque *F* 29 formavit *pro* coniungit *G* 30 amminiculo (ni *in ras.*) *M*; admiraculo *P* 31 divino, *man. 1 corr.* diurno *L* — cō*ponit (ō *ex corr.; fuit* ū) *M* — conponit quo munere credis esse munerandum nisi eo quo *F* 32 numerati *G*

bus mortalitatis absolutos naturae superioris partis id est divinae puros sanctosque restituat?

Iuste et vere dicis, o Trismegiste. haec est enim XII
merces pie sub deo, diligenter cum mundo viventibus. secus enim inpieque qui vixerint, et reditus denegatur in caelum et constituitur in corpora alia indigna animo sancto et foeda migratio. ut iste rationis sermo processit, o Trismegiste, futurae aeternitatis spe animae in mundana vita periclitantur; sed aliis incredibile, aliis fabulosum, aliis forsitan videatur esse deridendum. res enim dulcis est in hac corporali vita, qui capitur de possessionibus fructus. quare animam obtorto, ut aiunt, detinet collo, ut in parte sui, qua mortalis est, inhaereat, nec sinit partem divinitatis agnoscere invidens inmortalitati malignitas. ego enim tibi quasi praedivinans dixero nullum post nos habiturum dilectum simplicem, qui est philosophiae, quae sola est in cognoscenda divinitate frequens obtutus et sancta religio. multi etenim et eam multifaria ratione confundunt. quomodo ergo multi inconprehensibilem philoso-
[84] phiam efficiunt aut quemadmodum eam multifaria ratione confundunt?

O Asclepi, hoc modo: in varias disciplinas nec con- XIII
prehensibiles eam callida commentatione miscentes, arithmeticen et musicen et geometriam. puram autem philosophiam eamque divina tantum religione pendentem tantum intendere in reliquas oportebit, ut apocatastasis astrorum, stationes praefinitas cursumque commutationis numeris constare miretur; terrae vero dimensiones, qualitates, quantitates, maris profunda, ignis vim et horum omnium effectus naturamque cognoscens miretur, adoret atque conlaudet artem mentemque divinam; musicen vero nosse nihil aliud

1 mortalibus *P* — exutos, *sed man. 1 del. et supra scripsit* absolutos *L* 3 asclepius (*rubro col.*) iuste *G* — trismegeste *M*; trimegiste (s *add.*) *L* — est *om. G* 4 pie, *corr.* (*man. 1?*) pia *M* — diligenterque *F* 6 const. incorporalia indigna *L* — suo *pro* sancto *G* 7 trismegeste *M*; trimegiste (s *add.*) *L* 8 pericl. in mund. vita *G* 9 increpabile *M* — videtur *F* 10 ducis *P* — que *L* 11 oborto, *man. 1 corr.* obtorto *G* 12 collo detinet *FP* — in partes in qua *M* — inherat *P* 13 immortali *P* 14 malignitatis *L* — Trimegistus (*rubro col.*) ego enim *G*; e*go enim *M*; ergo enim *FP* — dissero *GL* 15 abiturum *M* 17 etenim eam *G*; etenim et ea *MFP* 19 afficiunt *O; Vulcanius* efficiunt 21 o *ex corr. M* — nec incomprehensibiles *G* 22 commutatione, *man. 1 corr.* commentatione *L* — miscens *M* — ARITMeTIKeN *F*; arimethicen *G*; aPIΘMETIKHN *MP*; aPΘMET[I]RHH *L* 23 MUSICeN *F*; musicen* *L* — geomeotriam *M* 24 tantum divina *M*; divinata tum *L* 25 opor[u]terit *M* — apoca[tis]tasis *L* 26 cūmunicationis *G* 27 qualitatis *P* 30 MUSICeN vero *F*; musicen ergo vero *L*

esse, nisi cunctum omnium rerum ordinem scire quaeque sit divina ratio sortita: ordo enim rerum singularum in unum omnium artifici ratione conlatus concentum quendam melo divino dulcissimum verissimumque conficiet.

XIIII qui ergo homines post nos erunt, sophistarum calliditate decepti a vera, pura sanctaque philosophia avertentur. simplici enim mente et anima divinitatem colere eiusque facta venerari, agere etiam dei voluntati gratias, quae est bonitatis sola plenissima, haec est nulla animi inportuna curiositate violata philosophia et de his sit hucusque tractatus. de spiritu vero et de his similibus hinc sumatur exordium: Fuit deus et ὕλη, quem graece credimus mundum, et mundo comitabatur spiritus vel inerat mundo spiritus sed non similiter ut deo nec deo haec, de quibus mundus; idcirco non erant, quando non erant, sed in eo iam tunc erant, unde nasci habuerunt. non enim ea sola non nata dicuntur, quae necdum nata sunt, sed ea, quae carent fecunditate generandi, ita ut ex his nihil nasci possit. quaecumque ergo sunt, quibus inest natura generandi, haec et generabilia sunt, de quibus nasci potest, tametsi ea ex se nata sunt. neque enim dubitatur ex his, quae ex se nata sunt, facile nasci posse, de quibus cuncta nascuntur. deus ergo sempiternus, deus aeternus nec nasci potest nec potuit: hoc est, hoc fuit, hoc erit semper. haec ergo est, quae ex se tota est, natura dei. ὕλη autem vel mundi natura et spiritus, quamvis nata non videantur a principio, tamen in se nascendi procreandique vim possident atque naturam fecunditatis. etenim initium in qualitate naturae est, quae et conceptus et partus in se possidet vim atque materiam. haec itaque sine alieno conceptu est sola

XV generabilis. at vero ea, quae vim solam concipiendi habent, ex alterius commixtione naturae ita discernenda sunt, ut hic [85] locus mundi cum his, quae in se sunt, videatur esse non natus, qui utique in se vim totius naturae habet. locum autem dico, in quo sint omnia. neque enim haec omnia esse potuissent,

1 cunctarum omnium rerum *MFP*; cunctarum omnium rerum *L*; cunctarum rerum *G*; *scripsi* cunctum omnium rerum — quaque sit divine *M* 3 conlata *MFP*; collata *GL*; *ed. Romana pr.* collatus 5 sophitarum *M* 6 pura *om. M* 8 bonitas *P* 9 haec est enim *P* — nulli *MFP* 9 violent a phil. *M* 10 de his fit *G*; dei sit *M* 12 Yle *MF*; yle *GP*; ile *L* — quam *G* — dicimus, *man. 1 corr.* credimus *L* 13 vel inerat mundo spir. *om. L* — similiter sps ut *G* 14 nec de*o *L* 15 quanta *MP* 16 enim *om. F* 17 nondum *L* 19 et *om. F* 20 nati *M* 24 est ergo *PL* — nata, *man. 1 corr.* tota *L* — Yle *F*; YaH *G* 25 est *O*; *ed. Romana pr.* et — non *om. GPL* — videatur *GL* 26 a principia *L* — possidet *GL* 34 sunt *L*

si locus deesset, qui omnia sustinere potuisset. omnibus enim rebus, quae fuerunt, praecavendum est loco. nec qualitates etenim nec quantitates nec positiones nec effectus dinosci potuissent earum rerum, quae nusquam sunt. sic ergo et mundus, quamvis natus non sit, in se tamen omnium naturas habet, utpote qui iis omnibus ad concipiendum fecundissimos sinus praestet. hoc est ergo totum qualitatis materiae, quae creabilis est, tametsi creata non est. sicuti enim in natura materiae qualitas fecunda est, sic et malignitatis eadem est aeque
fecunda. nec ergo dixi, o Asclepi et Hammon, quod a XVI
multis dicitur: non poterat deus incidere atque avertere a rerum natura malitiam, quibus respondendum nihil omnino est. vestri tamen causa et haec prosequar, quae coeperam, et rationem reddam. dicunt enim ipsi deum debuisse omnifariam mundum a malitia liberare; ita enim in mundo est, ut quasi membrum ipsius esse videatur. provisum cautumque est, quantum rationabiliter potuisset a summo deo, tunc, cum sensu, disciplina, intellegentia mentes hominum est munerare dignatus. hisce enim rebus, quibus ceteris antestamus animalibus, solis possumus malitiae fraudes dolos vitiaque vitare. ea enim qui, antequam iis inplicitus est, ex aspectu vitarit, is homo est divina intellegentia prudentiaque munitus; fundamentum est enim disciplinae in summa bonitate consistens. spiritu autem ministrantur omnia et vegetantur in mundo, qui quasi organum vel machina summi dei voluntati subiectus est. itaque hactenus a nobis intellegatur mente sola intellegibilis, summus qui dicitur deus, rector gubernatorque est sensibilis dei eius, qui in se circumplectitur omnem locum, omnem rerum substantiam totamque gignentium creantiumque ma-
teriam et omne quicquid est, quantumcumque est. spi- XVII
ritu vero agitantur sive gubernantur omnes in mundo species, unaquaeque secundum naturam suam a deo distributam sibi. ὕλη autem vel mundus omnium est receptaculum om-

1 qui (i *in ras.*) *M* 2 loquo *L* 3 possessiones, *man. 1 corr.* positiones *L* 6 *iis (*fuit* h) *M*; his *GFPL* — at *L* — conspiciendum *M* — sin. praest. fec. *F* 7 habet, *man. 1 corr.* praestet *L*; prestat *P* 8 sicut *L* 9 ae*que (*fuit* e) *M* 10 ne *O; ed. Romana pr.* nec, *quod extat etiam in cod. Guelferbytano Aug. 82, 10* — dixi* *M*; dix̄ *L* — ammon *MG* 12 malitiam? quibus *G* 17 cum *bis, alterum del. man. 3 F* 18 numerare *MP* (*man. 2* munerare) 21 his *GFPL*; hi* *M*; *ed. Romana pr.* iis, *quod etiam in cod. Guelferbytano 82, 10 scriptum est* — est et aspectu *L*; est et ex aspectu *G* — uttantis *pro* vitarit is *M* 24 in mundum *M* — qui *om. MP* — orgianum (i *del.*) *L* 25 voluntate *P* 26 actenus *PL* — a nobis actenus *L* — intelligitur, *man. 1 corr.* intelligatur *L*; intellegantur *M*; intelligantur *FP* 27 et *pro* est *G* 32 suam nat. *PL* — a *om. MP* 33 Y̅l̅e̅ *F*; YaH *MG*

niumque agitatio atque frequentatio, quorum deus gubernator dispensans omnibus rebus mundanis, quantum unicuique necessarium. spiritu vero inplet omnia, ut cuiusque naturae qualitas est inhalata. est enim cava mundi rotunditas in modum sphaerae ipsa sibi qualitatis vel formae suae causa invisibilis [86] tota. quippe cum quemcumque in ea summum subter despiciendi causa delegeris locum, ex eo, in imo quid sit, videre non possis, propter quod multis noctis instar qualitatemque habere creditur. per formas enim solas specierum, quarum imaginibus videtur insculpta, quasi visibilis creditur, cum depicta monstratur; re autem vera est sibi ipsi invisibilis semper. ex quo eius imum vel pars ..... si locus est in sphaera, graece Ἅιδης dicitur, siquidem ἰδεῖν graece videre dicatur, quo visu imum sphaerae careat, unde et ideae dicuntur species, quod sint visibilis formae. ab eo itaque, quod visu priventur, graece Ἅιδης; ab eo, quod in imo sphaerae sint, latine inferi nuncupantur. haec ergo sunt principalia et antiquiora et quasi capita vel initia omnium, quae sunt in his aut per haec aut de his.

XVIII Forma ergo ipsa, ut dicis, quae est, o Trismegiste?

Mundana, ut ita dixerim, specierum omnium, quae insunt in uniuscuiusque, sicuti est, tota substantia. mundus itaque nutrit corpora, animas spiritus, sensus mentem, quo dono caelesti sola felix sit humanitas. neque enim omnes sed pauci, quorum ita mens est, ut tanti beneficii capax

1 agitati atque frequentati *M* 2 dispensas *M* — omnibus rebus humanis quantum *F*; omnibus quantum rebus mundanis *MGPL; Hildebrandius* omnibus rebus mundanis quantum 3 sed spiritu vero *MPL* — aut *M* — cuis*que *L* — qualitatis *L* 4 inalata *F*; inaltata *M; deest in GPL; scripsi* inhalata — causa *pro* cava *P* 5 sperae *MF* (h *supra add.*) *P*; spere *GL* 6 quemcumque, *man. 1 corr. vid.* quamcumque *L*; q̄cūq; *G* — in eo *G* — despicienda *M* 7 videri *P* 8 locis *O; conieci* noctis — instat (r *supra*) *G* 9 videtur, *man. 1 corr.* creditur *L* — per enim formas *MP* 10 insculta (*man. 1? add.* p) *M* — insculpta videtur (= insculpta est vel videtur) *L* 12 unum *G* — par *M; adiectivum excidisse suspicor* — sibi (*sed del.*) si *L* — spera *F* (h *supra add.*) *GP* 13 aΔHC *P*; ΛΔHC (ΛΔ *ex ras. et corr.*) *M*; ΛDeS *F*; aaHC *GL* — IΔe in *L*; IΔHIN *M*; IaHN *G* — dr̃ (= dicitur) *L* 14 sperae *F* (h *supra add.*); spere *GP* — ideo *GFPL* — quo *O; ed. Romana pr.* quod 15 visibiles *G*; ivibiles *M* — usu privetur, *man. 1 corr.* visu priventur *L* 16 Ἅιδης *in codd. scriptum est ut supra* — sperae *F* (h *supra add.*) *P*; spaere *M*; spere *GL* — nuncupentur, *corr.* nuncupantur *L* 17 sint *L* — principialia *P* 19 omnia ergo *FPL*; asclepius (*rubro col.*) omnia ergo *G*; omnia haec ergo *M; conieci* forma ergo — ipsa aut dicis *M* — *edd. omnes* quae est *om. et Trismegisti orationem a voce* mundus itaque *incipiunt; cf. p. 42, 15* — trismegeste *corr.* trismegiste *M*; trimegiste *L* 20 ita, *man. 1 corr.* ipsa *P*; ipsa *L* 21 in *om. MF* 22 anima *M* — spir. animas *F* — autem *O; scripsi* mentem 23 sola *om. M* — *post* humanitas *in edd. insertum est* alit mentem 24 beneficii* (*fuit* s) *M*

esse possit. ut enim sole mundus, ita mens humana isto clarescit lumine et eo amplius. nam sol quicquid inluminat, aliquando terrae et lunae interiectu interveniente nocte eius privatur lumine; sensus autem cum semel fuerit animae commixtus humanae, fit una ex bene coalescente commixtione materia, ita ut numquam huiusmodi mentes caliginum inpediantur erroribus. unde iuste sensus deorum animam esse dixerunt. ego vero nec eorum dico omnium sed magnorum quorumque et principalium.

Quos dicis vel rerum capita vel initia primordiorum, o Trismegiste? XVIIII

Magna tibi pando et divina nudo mysteria, cuius rei initium facio exoptato favore caelesti. deorum genera multa sunt eorumque omnium pars intellegibilis, alia vero sensibilis. intellegibiles dicuntur non ideo, quod putentur non subiacere sensibus nostris, magis enim ipsos sentimus quam eos, quos visibiles nuncupamus, sicuti disputatio perdocebit et tu, si intendas, poteris pervidere. sublimis etenim ratio eoque divinior ultra hominum mentes intentionesque consistens si non attentiore aurium obsequio verba loquentia acceperit, transvolabit et transfluet aut magis refluet suique
[87] se fontis liquoribus miscebit. sunt ergo omnium specierum principes dii. hos sequuntur dii, quorum est princeps οὐσία. hi sensibiles utriusque originis consimiles suae, qui per sensibilem naturam conficiunt omnia, altera per alterum, unusquisque opus suum inluminans. caeli vel quicquid est, quod eo nomine conprehenditur, οὐσιάρχης est Iuppiter; per caelum enim Iuppiter omnibus praebet vitam. solis οὐσιάρχης lumen est; bonum enim luminis per orbem nobis solis infunditur. XXXVI, quorum vocabulum est Horoscopi id est eodem loco semper defixorum siderum, horum οὐσιάρχης vel princeps est, quem παντόμορφον vel omniformem vocant, qui diversis speciebus diversas formas facit. septem sphaerae, quae vocantur, habent οὐσιάρχας id est sui principes, quam fortu-

3 et interveniente *G* 4 cum|mixtus *G* 6 ita *om. M* 11 trimegiste *L* 12 *ante* magna *in L supra scriptum est (man. 1?)* trismgist' 13 celasti, *man. 1 corr.* celesti *L* 14 pars omnium *L* 15 intellegibiles *ex corr. (man. 1?), fuit* intellegibilis *M*; intelligibilis *FPL* — dicitur *FL* 16 ipsos *om. G*; ipsa *M* 17 quos *om. G* 18 et tu si int. pot. perv. *om. F* 20 auriunt *P* 22 se *om. P* — miscet *MFPL* 23 sequentur *PL* 24 hii *G* — virisque *M* — sensibiles naturas *L* 25 alter per *M* 30 horoscopin *P* 32 ΠaNTOMOPΦO *MP*; PaNTOMORFO *F*; ΠaNTONOpΦO *L*; HaHidaaopΦO *G*; *ed. Romana pr.* Pantomorphon, *Aldina* πανιόμωρφον — vocat, *man. 1 corr.* vocant *L* 33 sperae *F* (h *supra add.*) *M*; spere *G* 34 OYCIaPXHC *PL* — princeps, *corr. (man. 1?)* principes *G*; princeps, *man. 1 corr.* principes *L*

nam dicunt aut εἱμαρμένην, quibus inmutantur omnia lege naturae stabilitateque firmissima, sempiterna agitatione variata. aer vero organum est vel machina omnium, per quem omnia fiunt. est autem οὐσιάρχης huius secundus mortalibus mortalia et his similia. his ergo ita se habentibus, ab imo ad summum se admoventibus sic sibi conexa sunt omnia pertinentia ad se ac de......... inmortalibus mortalia sensibiliaque insensibilibus adnexa sunt. summa vero gubernationis summo illi domino paret................ vel esse non multa aut potius unum; ex uno etenim cuncta pendentia ex eoque defluentia cum distantia videntur, creduntur esse quam plurima, adunata vero unum vel potius duo, unde fiunt omnia et a quo fiunt id est de materia, qua fiunt, et ex eius voluntate, cuius nutu efficiuntur talia.

XX Haec iterum ratio quae est, o Trismegiste?

Talis, o Asclepi. deus etenim vel pater vel dominus omnium vel quocumque alio nomine ab hominibus sanctius religiosiusque nuncupatur, quod inter nos intellectus nostri causa debet esse sacratum. tanti etenim numinis contemplatione nullo ex his nominibus eum definite nuncupabimus. si enim vox hoc est: ex aëre spiritu percusso sonus declarans omnem hominis voluntatem vel sensum, quem forte ex sensibus mente perceperit, cuius nominis tota substantia paucis conposita syllabis definita atque circumscripta est, ut esset in homine necessarium vocis auriumque commercium, simul etiam et sensus et spiritus et aëris et omnium in his aut per haec aut cum his nomen est totum dei. non enim spero totius maiestatis effectorem omniumque rerum patrem vel dominum uno posse quamvis e multis conposito nuncu- [88]

16 cf. Lactant. inst. I 6.

1 vocant *L* — eMaRMeNeN *F*; HMaPMeNHN *P*; HMaPMeNH *M*; HMapMeHHH *L*; Haap(*ex corr., fuit* a)aeHHn *G* — leges *corr.* legis *M*; leges *FP* 2 stabilitatemque *G*; stabilitate (*om.* que) *F* — et semp. *F*; sempiterna* *M* 4 fiunt omnia *L* — chius scd' *L* 6 id moventibus *PL*; moventibus *F* 7 et de *L*; ac (*om.* de) *F*; ac de *delendum censet Koziolius, ego lacunam significavi* — mortalibus *O*; immortalibus *cod. Guelferbytanus Aug. 82, 10* 8 gubernatoris *MFPL* 9 *lacunam significavi* 13 matereia (e *del.*) *L* 14 alia *O; conieci* talia 15 trimegiste *L* 16 trimegistus (*rubro col.*) talis *G*; rialis *M* 17 vel *post* omnium *om. M* — ab *om. P* 18 nuncupantur *P* — vestri *L* 21 haec *F* 24 syllabis definita *om. F* 26 et spir. et sens. *L* — in his et per haec aut cum his nomen *FPL*; in his aut per haec his autem nomen *M*; in his aut cum his aut per hec his autem nomen *G; Hildebrandius* in his aut per haec aut cum his nomen 29 unum, *man. 1 corr.* uno *M*; unum *FP*

pari nomine, hunc vero innominem vel potius omninominem, siquidem is sit unus et omnia, ut sit necesse aut omnia esse eius nomine aut ipsum omnium nominibus nuncupari. hic ergo solus ut omnia utraque sexus fecunditate plenissimus, semper voluntatis praegnans suae parit semper, quicquid voluerit procreare, voluntas eius est bonitas omnis. haec eadem bonitas omnium rerum est ex divinitate eius nata natura, uti sint omnia, sicuti sunt et fuerunt, et futuris omnibus dehinc natura ex se nascendi sufficiat. haec ergo ratio, o Asclepi, tibi sit reddita, quare et quomodo fiant omnia utriusque sexus.

Ergo deum dicis, o Trismegiste? XXI

Non deum solum, Asclepi, sed omnia animalia et inanimalia. inpossibile est enim aliquid eorum, quae sunt, infecundum esse. fecunditate enim dempta ex omnibus, quae sunt, inpossibile erit semper esse, quae sunt. ego enim et naturam et sensum et naturam et mundum dico in se continere naturam et nata omnia conservare. procreatione enim uterque plenus est sexus et eius utriusque conexio aut, quod est verius, unitas inconprehensibilis est, quem sive Cupidinem sive Venerem sive utrumque recte poteris nuncupare. hoc ergo omni vero verius manifestiusque mente percepto, quod ex omni illo totius naturae deo hoc sit cunctis in aeternum procreandi inventum tributumque mysterium, cui summa caritas, laetitia, hilaritas, cupiditas amorque divinus innatus est, et dicendum foret, quanta sit eius mysterii vis atque necessitas, nisi ex sui contemplatione unicuique ex intimo sensu nota esse potuisset. si enim illud extremum temporis, quo ex crebro adtritu prurimus, ut utraque in utramque fundat natura progeniem, animadvertas, ut altera avide alterius...... rapiat interiusque recondat, denique eo tempore ex commixtione communi virtu-

1 innomine *MF*; in nomine *GP*; uno nomine *L; Hildebrandius* innominem — omni nomine *G*; omnomine *FP*; soninomine (ni *ex ras., fuit* m) *M*; omnium nomine *L; Hildebrandius* omninominem 3 eius nomina *G* 5 suae praegnans *F* 6 voluntatis *L* 7 eius divinitate *G* 8 ut *P* 9 naturam *O*; *ed. Romana pr.* natura 12 asclepius (*rubro col.*) ergo *G* — o trimegiste *L* 13 trimeḡ (*rubro col.*) non *G* — solum deum *PL* — o asclepi *L* 14 inpossibile, *sed* e *ex corr. man. ut vid. sec. M* — enim** (*fuisse vid.* ut) *M*; enim ut *P* — in**fecundum (*fuitne* ef?) *M* 17 et naturam *ante* et mundum *om. FL et omnes edd.* 19 sexus** *M*; sensus, *man. 1 corr.* sexus *L* 20 quam *F* — sine cup. *G* 22 percepto, *sed* o *ex corr.* (*man. 1?*)*; fuitne* a? *M* — loco *pro* illo *P* 23 deo est cunctis *M* 24 ministerium *F* — leticia* (*fuit* e) *M*; laetitiae *FP*; leticie *GL* 25 innatus (in *ex corr., fuisse vid.* hi) *M* 27 sensu *om. GPL* 28 illum *M* — cerebro *FPL* — ad ritum *FPL* — pervenimus *O; Hildebrandius* prurimus 30 *lacunam significavi; ed. Romana pr. add.* semen

tem feminae marum adipiscuntur et mares femineo torpore lassescunt. effectus itaque huius tam blandi necessariique mysterii in occulto perpetratur, ne vulgo inridentibus inperitis utriusque naturae divinitas ex commixtione sexus cogatur erubescere, multo magis etiam si visibus inreligiosorum hominum subiciantur.

XXII sunt autem non multi aut admodum pauci, ita ut numerari etiam in mundo possint religiosi. unde contingit in multis remanere malitiam defectu prudentiae scientiaeque rerum omnium, quae sunt. ex enim intellectu rationis divinae, qua constituta sunt omnia, contemptus medelaque [89] nascitur vitiorum mundi totius. perseverante autem inperitia atque inscientia vitia omnia convalescunt vulnerantque animam insanabilibus vitiis, quae infecta isdem atque vitiata quasi venenis tumescit nisi eorum, quorum animarum disciplina et intellectus summa curatio est. si solis ergo et paucis hoc proderit, dignum est hunc persequi atque expedire tractatum, quare solis hominibus intellegentiam et disciplinam divinitas suam sit inpertire dignata. audi itaque. deus pater et dominus cum post deos homines efficeret ex parte corruptiore mundi et ex divina pari lance conponderans, vitia contigit mundi corporibus commixta remanere et alia propter cibos victumque, quem necessario habemus cum omnibus animalibus communem; quibus de rebus necesse est cupiditatum desideria et reliqua mentis vitia animis humanis insidere. diis vero, utpote ex mundissima parte naturae effectis et nullis indigentibus rationis disciplinaeque adminiculis, quamvis inmortalitas et unius semper aetatis vigor ipse sit eis prudentia et disciplina, tamen propter unitatem rationis pro disciplina et pro intellectu, ne ab his essent alieni, ordinem necessitatis lege conscriptum aeterna lege constituit, hominem ex animalibus cunctis de sola ratione disciplinaque cognoscens, per quae vitia corporum homines avertere atque abalienare potuissent,

1 marum feminae *F* — corpore *G*;˙ tempore *PL* 3 ministerii *PL* — nec *M* 5 visibilibus, *sed* ilib *del.* *L* — hominum pauci subiciantur *G* 7 contigit *GPL* 8 malicia *G* — scientie prudentieque *G* 9 et enim intellectum rationis, *sed* et *in ras.* (*man. 1?*) *M*; ex intellectu enim rationis *F*; ex rationis enim intellectu *G* 10 medullaque *O; ed. Romana pr.* medelaque 11 tocius mundi *F* 13 infecta *om.* *G*; infesta, *man. 1 corr.* infecta *L* — atque *om.* *L* 14 intumescit *P* 15 ergo solis *F* 16 et *pro* atque *P* 17 suam divinitas *F* 18 impitire *G* 19 corruptione *L* 20 conponderans *ex corr.*, *fuit* conpanderans *M* — cont. vit. *F* 22 anim. omn. *L* 23 communionem *L* 25 effectus, *man. 3* effectis *F* — nulluis (u *del.*) *L* 27 unus *L* 28 pro *ante* intell. *om.* *F* 29 ab his diis essent alieni homines ordinem *L* 30 longe *pro* lege *PL* 31 cunctis *om.* *P* — ratione cognoscens et disciplina *P* — perq; *M* 32 alienare *L* — potuissent (nt *eras.*) *M*; possent, *man. 1 corr.* potuissent *L*

ipsos ad inmortalitatis spem intentionemque protendens. denique et bonum hominem et qui posset inmortalis esse ex utraque natura conposuit, divina atque mortali, et sic conpositum est per voluntatem dei hominem constitutum esse meliorem † et diis, qui sunt ex sola inmortali natura formati, et omnium mortalium. propter quod homo diis cognatione coniunctus ipsos religione et sancta mente veneratur diique etiam pio affectu humana omnia respiciunt atque custodiunt.
sed de hominibus istud dictum paucis sit pia mente prae- XXIII
ditis. de vitiosis vero nihil dicendum est, ne sanctissimus sermo eorum contemplatione violetur. et quoniam de cognatione et consortio hominum deorumque nobis indicitur sermo, potestatem hominis, o Asclepi, vimque cognosce. dominus et pater vel, quod est summum, deus ut effector est deorum caelestium, ita homo fictor est deorum, qui in templis sunt humana proximitate contenti et non solum inluminantur,
[90] verum etiam inluminant; nec solum ad deum proficit, verum etiam conformat deos. miraris, o Asclepi, an numquid et tu diffidis ut multi?

Confundor, o Trismegiste, sed tuis verbis libenter adsensus felicissimum hominem iudico, qui sit tantam felicitatem consecutus.

Nec inmerito; miraculo dignus est, qui est omnium maximus. deorum genus omnium confusione manifestum est

2 Lactant. inst. VII 13 (ed. Fritzsche): Hermes naturam hominis describens, ut doceret, quemadmodum esset a deo factus, haec intulit: *καὶ τὸ αὐτὸ ἐξ ἑκατέρων φύσεων τῆς τε ἀθανάτου καὶ τῆς θνητῆς μίαν ἐποίει φύσιν τὴν τοῦ ἀνθρώπου τὸν αὐτὸν πῇ μὲν ἀθάνατον, πῇ δὲ θνητὸν ποιήσας καὶ τοῦτον φέρων ἐν μέσῳ θείας καὶ ἀθανάτου φύσεως καὶ τῆς θνητῆς καὶ μεταβλητῆς ἵδρυσεν, ἵνα πάντα μὲν ὁρῶν ἅπαντα θαυμάζῃ.*
11 'et quoniam — proximitate contenti' August. de civ. dei VIII 23.

1 intentionem spemque inmortalitatis *F* 4 est *om. F* — constitutum est esse *F* — meliorem diis *F*; *fortasse* in medio et deorum; *cf. Lactant.* *ἐν μέσῳ θείας καὶ ἀθανάτου φύσεως καὶ τῆς θνητῆς καὶ μεταβλητῆς* 5 quis ex *P*; quos ex *L* — formavit *L* 6 cognitione *GPL* 7 venera*tur *M* — dii etiam *F* 9 istud paucis dictum sit *F*; istud dictum sit paucis *P* 10 dicendu *M* 11 cognitione, *man. 1 corr.* cognatione *L* 14 ut *delevisse videtur man. 3 F* — affector *P* 15 homo effector est *FPL* — deorum* (*fuit* est) *M* 16 humana *postrema litt. ex corr. M* — contenpti *L*; contempti *F* — inluminantur verum *F*; illuminantur nec solum ad deum verum *G* 17 inluminant *F*; illuminant *cum parva ras. supra litt.* t *L* — ad eum *PL* 18 confirmat *O; emendavi* conformat — deos *ex corr.* (*man. 1?*) *M;* deus *G* — an numquid, *sed* n num *ex corr.* (*man. 1?*) *M;* an nunquit *L* 20 asclepius (*rubro col.*) confundor *G* — o trimegiste *add. litt.* s *L* 21 felicissimus *corr.* felicissimum *L* — totam, *man. 1 corr.* tantam *L* 23 trimegist' (*rubro col.*) nec *G*

de mundissima parte naturae esse prognatum signaque eorum sola quasi capita pro omnibus esse. species vero deorum, quas conformat humanitas, ex utraque natura conformatae sunt, ex divina, quae est prior multoque divinior, et ex ea, quae intra homines est, id est ex materia, qua fuerint fabricatae, et non solum capitibus solis sed membris omnibus totoque corpore figurantur. ita humanitas semper memor naturae et orginis suae in illa divinitatis imitatione perseverat, ut, sicuti pater ac dominus, ut sui similes essent, deos fecit aeternos, ita humanitas deos suos ex sui vultus similitudine figuraret.

XXIIII Statuas dicis, o Trismegiste?

Statuas, o Asclepi. videsne, quatenus tu ipse diffidas? statuas animatas sensu et spiritu plenas tantaque facientes et talia, statuas futurorum praescias eaque sorte, vate, somniis multisque aliis rebus praedicentes, inbecillitates hominibus facientes easque curantes, tristitiam laetitiamque pro meritis. an ignoras, o Asclepi, quod Aegyptus imago sit caeli aut, quod est verius, translatio aut descensio omnium, quae gubernantur atque exercentur in caelo? et si dicendum est verius, terra nostra mundi totius est templum. et tamen quoniam praescire cuncta prudentes decet, istud vos ignorare fas non est: futurum tempus est, cum adpareat Aegyptios incassum pia mente divinitatem sedula religione servasse; et omnis eorum sancta veneratio in inritum casura frustrabitur. e terris enim est ad caelum recursura divinitas linqueturque Aegyptus

7 'ita humanitas — figuraret' August. de civ. dei VIII 23.
12 'statuas dicis — religione servasse' August. de civ. dei VIII 23.

1 propugnatum *P*; pregnatum *GL* 2 dorum *L* 3 conforsmat (*del.* s) *L* — conformata est *O; Vulcanius* conformatae sunt 5 int' (= inter) *G* — fabricati *L* 7 semper *om. GPL* 8 imitatio *P* 9 pater *om. F* 12 asclepius (*rubro col.*) statuas *G* — trimegiste *add.* s *L* 13 trimeḡ (*rubro col.*) statuas *G* — trm̃ (*man. 1?*) *ante* videsne *supra versiculum L* — vides *August.* — quatinus *GL* — tui ipse *L* 14 tanta (*om.* que) *F* — facientis *MF* (*hoc ordine* tanta et talia facientis) *P* 15 statuasque *L* — easque *MGFL*; eas quae *P*; eaque *August.* — forte *O*; sorte *August.* — vates omnis *PL*; vates ominis *G*; vates omnes *F*; fata* somnis, *sed* f *in ras. et* s *ante* omnis *postea adiectum man. ut vid. sec. M;* vate somniis *August.* 17 tristitiamque *O*; tristitiam laetitiamque *August.* 19 verius est *L* 20 ex*ercentur *M* — ac si *August.* 21 quoniam tamen *PL* 22 prudentem *August.* 23 tempus et cum *M* — quo *pro* cum *Augustini antiquissimus cod. Corbeiensis saec. VII* — apparet *PL* — egyptos, *super* o *add. est* i (*man. 1?*) *M*; aegyptus *GPL* 24 regione *P* — *Bernaysius* deorum 26 enim et ad *MGPL*; enim ad *F; Hildebrandius* enim est ad — linquetur (*om.* que) *F* — aegyptus *ex corr.* (*man. 1?*), *fuisse vid.* aegyptos *M*; egiptos *corr.* egiptus *L*; aegyptos *P*

terraque, sedes religionum quae fuit, viduata numinum praesentia destituetur. alienigenis enim regionem istam terramque conplentibus non solum neglectum......... religionum, sed, quod est durius, quasi de legibus a religione, pietate cultuque divino statuetur praescripta poena prohibitio. tunc terra ista sanctissima, sedes delubrorum atque templorum, sepulcrorum erit mortuorumque plenissima. o Aegypte, Aegypte, religionum tuarum solae supererunt fabulae haeque incredibiles posteris tuis solaque supererunt verba lapidibus incisa tua pia facta narrantibus et inhabitabit Aegyptum Scythes aut
[91] Indus aut aliquis talis id est vicina barbaria. divinitas enim repetet caelum, deserti homines toti morientur atque ita Aegyptus deo et homine viduata deseretur. te vero appello, sanctissimum flumen, tibique futura praedico: torrenti sanguine plenus ad usque ripas erumpes undaeque divinae non solum polluentur sanguine, sed totae rumpentur et vivis multo maior numerus erit sepultorum, superstes vero qui foret, lingua sola cognoscetur Aegyptius, actibus vero videbitur alienus.
quid fles, o Asclepi? et his amplius multoque deterius ipsa XXV
Aegyptus suadebitur inbueturque peioribus malis, quae sancta quondam, divinitatis amantissima, deorum in terra suae religionis merito sola deductio, sanctitatis et pietatis magistra erit maximae crudelitatis exemplum. et tunc taedio hominum non admirandus videbitur mundus nec adorandus. hoc totum bonum, quo melius nec fuit nec est nec erit, quod videri possit, periclitabitur eritque grave hominibus ac per hoc contemnetur nec diligetur totus hic mundus, dei opus inimitabile, gloriosa constructio, bonum multiformi imaginum

5 'tunc terra — plenissima' August. de civ. dei VIII 26.

1 regionum, *man. 1 add.* li *M* — quae fuit sed. rel. *FL* — vidua tamen numinum *M* — nimium *L* 2 destruetur *L* — alienis enim, *sed* enis enim *in ras.* (*man. 1?*) *M* 3 conpetentibus *M* — nec lectum *P; ed. Romana pr.* neglectus; *verbum excidisse opinor* 4 ac religione *G* 5 perscripta *FPL* — terrena *PL* 7 mortuumque, *man. 1 corr.* mortuorumque *M* 8 heque *G*; et aeque *MF*; et eque *L*; et aequae *P* 9 suis *O*; tuis *cod. Guelferbytanus 82, 10* — suis posteris *P* — sola quae, *man. 2* solaque *P* — verba loquendi lapidibus (*sed* loquendi *del.*) *L* 11 aut* aliquis *M* — *Bernaysius* e *pro* id est — vicinia *P* — barbarica (*c del.*) *L* 12 repet, *corr. man. 1* repetet *G; in M utrum* repetit *an* repetet *scriptum fuerit, incertum est;* repetit *FPL* 14 *super* flumen *man. 1 add.* /. nilum *L* — futura *om. F* — torrenti *prima littera ex corr. M* 15 ripes *G* 16 *Bernaysius* corrumpentur 17 sepulcrorum *O; ed. Romana pr.* sepultorum, *quod etiam in cod. Guelferbytano Aug. 82, 10 extat* — erit *pro* foret *F* 18 videbitur *ex ras.* (*fuitne* videbatur?) *M* 20 inbuebiturque *M* 21 quondam et div. *F* 26 et *pro* ac *L* 27 dilige*tur (*fuitne* n?) *M*; diligenter *FPL* 28 imitabile, *man. 1 corr.* inimitabile *L*; imitabile *G* — bona, *man. 1 corr.* bonum *P*; boni *G*

varietate conpositum, machina voluntatis dei in suo opere absque invidia suffragantis, in unum omnium, quae venerari, laudari, amari denique a videntibus possunt, multiformis adunata congestio. nam et tenebrae praeponentur lumini et mors vita utilior iudicabitur; nemo suspiciet caelum, religiosus pro insano, inreligiosus putabitur prudens, furiosus fortis, pro bono habebitur pessimus. anima enim et omnia circum eam, quibus aut inmortalis nata est aut inmortalitatem se consecuturam esse praesumit, secundum quod vobis exposui, non solum risui sed etiam putabitur vanitas. sed mihi credite, et capitale periculum constituetur in eum, qui se mentis religioni dederit. nova constituentur iura, lex nova, nihil sanctum, nihil religiosum nec caelo nec caelestibus dignum audietur aut mente credetur. fit deorum ab hominibus dolenda secessio, soli nocentes angeli remanent, qui humanitate commixti ad omnia audaciae mala miseros manu iniecta conpellunt, in bella, in rapinas, in fraudes et in omnia, quae sunt animarum naturae contraria. tunc nec terra constabit nec navigabitur mare nec caelum astrorum cursibus nec siderum cursus constabit in caelo, omnis vox divina necessaria taciturnitate mutescet, fructus terrae corrumpentur nec fecunda
XXVI tellus erit et aer ipse maesto torpore languescet. haec et talis senectus veniet mundi, inreligio, inordinatio, inratio- [92]
nabilitas bonorum omnium. cum haec cuncta contigerint, o

15 Lactant. inst. II 15 (ed. Fritzsche): uterque vero daemonas esse adfirmat inimicos et vexatores hominum, quos ideo Trismegistus *ἀγγέλους πονηροὺς* appellat.

24 Lactant. inst. VII 18 (ed. Fritzsche): sed et illud non sine daemonum fraude subtractum est missum iri a patre tunc filium dei, qui deletis omnibus malis pios liberet. quod Hermes tamen non dissimulavit. in eo enim libro, qui *λόγος τέλειος* inscribitur, post enumerationem malorum, de quibus diximus, subiecit haec: *ἐπὰν δὴ ταῦτα ὧδε γένηται, ὦ Ἀσκληπιέ, τότε ὁ κύριος καὶ πατὴρ καὶ θεὸς καὶ τοῦ πρώτου καὶ ἑνὸς θεοῦ δημιουργὸς ἐπιβλέψας τοῖς γενομένοις καὶ τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν τοῦτ' ἔστι τὸ ἀγαθὸν ἀντερείσας τῇ ἀταξίᾳ καὶ ἀνακαλεσάμενος τὴν πλάνην καὶ τὴν κακίαν ἐκκαθάρας πῇ μὲν ὕδατι πολλῷ κατακλύσας, πῇ δὲ πυρὶ ὀξυτάτῳ διακαύσας, ἐνίοτε δὲ πολέμοις καὶ λοιμοῖς ἐκπιέσας ἤγαγεν ἐπὶ τὸ ἀρχαῖον καὶ ἀποκατέστησεν τὸν ἑαυτοῦ κόσμον.*

1 conpositi *G* — voluntas *P* — dei suo operi *GL* — abque *M* 2 invia *MP* 3 debent *pro* possunt *GL* — multiformis erit adunata *GL* 7 etenim et *L* — ea *L* 8 se consecturam *et supra man. 1* secuturam *L*; secum secuturam *M* 10 vanitas et mihi *F* — et capital *P*; etiam capital *F* 11 constuetur, *man. ut vid. pr. corr.* constituetur *M*; constietur, *man. 1 corr.* constituetur *L* 13 nec in celo nec in celestibus, *sed utrumque* in *del. L* — audiet *M* 14 omnibus *M* — successio, *man. 1 corr.* secessio *L* 15 humanitati *F* 18 innavigabitur *GL* 20 constabat *corr.* constabit *L* 22 torpere *P*; corpore *G*; corpore *M* — languescit *MP*; languescunt *L* 24 conti*gerint *M*; contagerunt *L*

Asclepi, tunc ille dominus et pater, deus primipotens et unius gubernator dei intuens in mores factaque voluntaria, voluntate sua, quae est dei benignitas, vitiis resistens et corruptelae, omnium errorem revocans, malignitatem omnem vel inluvione diluens vel igne consumens vel morbis pestilentibus iisque per diversa loca dispersis finiens ad antiquam faciem mundum revocabit, ut et mundus ipse adorandus videatur atque mirandus et tanti operis effector et restitutor deus ab hominibus, qui tunc erunt, frequentibus laudum praeconiis benedictionibusque celebretur: haec enim mundi genitura, cunctarum reformatio rerum bonarum et naturae ipsius sanctissima et religiosissima restitutio percocta temporis cursu *voluntate*, quae est et fuit sine initio sempiterna. voluntas etenim dei caret initio, quae eadem est et, sicuti est, est sempiterna. dei enim natura consilium est voluntatis.

Bonitas summa consilium, o Trismegiste?

Voluntas, o Asclepi, consilio nascitur et ipsum velle e voluntate. neque enim inpense aliquid vult, qui est omnium plenissimus et ea vult, quae habet. vult autem omnia bona et habet omnia, quae vult. omnia autem bona et cogitat et vult. hoc est autem deus, eius imago mundus boni.

Bonus, o Trismegiste? XXVII

Bonus, o Asclepi, ut ego te docebo. sicuti enim deus omnibus speciebus vel generibus, quae in mundo sunt, dispensator distributorque est bonorum, id est sensus, animae et vitae, sic et mundus tributor est et praestitor omnium, quae mortalibus videntur bona, id est et alternationis partuum, temporalium fructuum, nativitatis, augmentorum et maturitatis et horum similium; ac per hoc deus supra verticem summi caeli consistens ubique est omniaque circum inspicit. sic est enim ultra

2 unus, *man. 1 corr.* unius *L* — intuens *om. G* — intuens ut mores *P* — mentes *pro* mores *G* — *Bernaysius del.* voluntaria 4 corruptela *MGP*; corruptibilia, *man. 1 corr.* corruptela *L* 5 vel moribus *M* 6 usque *O*; *Bernaysius* iisque — dispersis* *M* 9 ab omnibus *M* 12 et**relig. *L*; et religisisma *M* — per coacta temporis cursu *MFP*; per coactum temporis cursum *GL*; *conieci* percocta temporis cursu voluntate 13 sive *pro* sine *L* 14 enim *L* — et sicuti est sempiterna *M*; et si cui est sempiterna *PL*; et ubique est sempiterna *sed in marg.* (*man. 1?*) al. si cui *F* 16 asclepius (*rubro col.*) bonitas *G* — o trimeg. *L* 17 trimegist' (*rubro col.*) voluntas *G*; *in marg. man. 1* trm̃ *L* — o asclepi voluntas *F* 20 et vult *ex corr.*, *fuisse vid.* ex vult *M* 21 boni im. mund. *F* 22 asclepi' (*rubro col.*) bonus *G* — o trimegiste *L* 23 trimeḡ (*rubro col.*) bonus *G*; Trm̃ *super* bonus *L* 24 dispensatou (u *corr. vid.* r) *L* 25 disbutorque *L* — sensibus *MGPL* 26 est *om. PL* — praestator *M* 27 et *om. GFL* — partium, *man. 1 corr.* partuum *P*; partium *G* 28 novitatis *G* — aug*mentorum (*fuit* i) *M* 30 omnia quae, *man. 2* omniaque *P* — circumspicit, *sed in marg.* in *add. man. 1 F* — sic est ẽ enim *P* — utra, *man. 1 corr.* ultra *M*

caelum locus sine stellis ab omnibus rebus corpulentis alienus. dispensator qui est, inter caelum et terram obtinet locum, quem Iovem vocamus. terrae vero et mari dominatur Iuppiter Plutonius et hic nutritor est animantium mortalium et fructiferarum. horum omnium viribus fructus, arbusta et terra vegetantur. aliorum vero vires et effectus per omnia, quae sunt, distribuentur. distribuentur vero, qui terrae dominantur, et conlocabuntur in civitate in summo initio Aegypti, quae a parte solis occidentis condetur, ad quam terra marique festinabit omne mortale genus. [93]

Modo tamen hoc in tempore ubi isti sunt, o Trismegiste?

Conlocati sunt in maxima civitate in monte Libyco. et haec usque eo narrata sunt. de inmortali vero aut de mortali modo disserendum est. multos enim spes timorque mortis excruciat verae rationis ignaros. mors enim efficitur dissolutione corporis labore defessi et numeri conpleti, quo corporis membra in unam machinam ad usus vitales aptantur. moritur enim corpus, quando hominis vitalia ferre posse destiterit. haec est ergo mors, corporis dissolutio et corporalis sensus interitus, de qua sollicitudo supervacua est. sed est alia necessaria, quam aut ignoratio aut incredibilitas contemnit humana.

Quid est, o Trismegiste, quod aut ignorant aut esse posse diffidunt?

XXVIII Audi ergo, o Asclepi. cum fuerit animae e corpore facta discessio, tunc arbitrium examenque meriti eius transiet in summi daemonis potestatem, isque eam cum piam iustamque perviderit, in sibi conpetentibus locis manere permittit; sin autem delictorum inlitam maculis vitiisque oblitam viderit, desuper ad ima deturbans procellis turbinibusque aëris, igni et aquae saepe discordantibus tradit: inter caelum et terram mun-

1 loco *M* — alienis, *man. 1 corr.* alienus *G et P*; alienis *F* 2 obtinebit *PL* 3 dominator *M* 6 effectis, *corr.* (*man. 1?*) effectus *M* 7 sunt distribuuntur *F* 9 mareque *corr.* marique *L* 10 festinavit *MFPL* — gen. mort. *GL* 11 asclepi' (*rubro col.*) modo *G* — in hoc tempore *M*; hoc tē|tēpore (tē *del.*) *F* — trimegiste *L* 12 trimeḡ (*rubro col.*) collocati *G* — in mente *L* 13 asclepius (*rubro col.*) de inmortali *G* — vero et de *F* 14 timorique *G* 15 mors igitur efficitur *F* — desolutione, *man. 2* dissolutione *P*; desolatione *M* 16 *Elmenhorstius* numeris 20 sed et alia *MGPL*; sed alia *F*; *Vulcanius* sed est alia 21 incredulitas, *man. 1 corr.* incredibilitas *L* 23 asclepi' (*rubro col.*) quid *G* — quidē o trimegiste (*add. litt.* s) *L* 25 trimeḡ (*rubro col.*) audi *G* — o *om. MG* — animaé corpore *P*; animae corpore *M*; animae a corpore *F* 27 hisque *G* 28 manare. *man. 1 corr.* manere *L* 29 inlitam *om. G et man. 2 post* maculis *add.* illam 30 procellans, *man. 1 corr.* procellis *P* — ignis *GPL* 31 aq; que *L* — saepe *om. G* — tradit *om. P*; traditur *MGL* — tradit atque inter *F*

danis fluctibus in diversa semper aeternis poenis agitata raptatur, ut in hoc animae obsit aeternitas, quod sit inmortali sententia aeterno supplicio subiugata. ergo ne his inplicemur, verendum, timendum cavendumque esse cognosce. incredibiles enim post delicta cogentur credere non verbis sed exemplis, nec minis sed ipsa passione poenarum.

Non ergo, Trismegiste, hominum delicta sola humana lege puniuntur.

Primo, Asclepi, terrena quae sunt, omnia sunt mortalia; tunc ea etiam, quae sunt corporali ratione viventia et a vivendo eadem corporum ratione deficientia, ea omnia pro vitae meritis aut delictis poenis obnoxia tanto post mortem saevioribus subiciuntur, quanto in vita forsitan fuerint celata, dum viverent. praescia etenim omnium rerum divinitate reddentur, perinde ut sunt pro delictorum qualitatibus poenae.

Qui sunt digni maioribus poenis, o Trismegiste? XXVIIII

Qui damnati humanis legibus vitam violenter amittunt, ut non naturae animam debitam sed poenam pro meritis reddidisse videantur. contra iusto homini in dei religione et in summa pietate praesidium est. deus enim tales ab omni-
[94] bus tutatur malis. pater enim omnium vel dominus et is, qui solus est omnia, omnibus se libenter ostendit, non ubi sit loco nec qualis sit qualitate nec quantus sit quantitate, sed hominem sola intellegentia mentis inluminans, qui discussis ab animo errorum tenebris et veritatis claritate percepta toto se sensu intellegentiae divinae commiscet, cuius amore a parte naturae, qua mortalis est, liberatus inmortalitatis futurae concipit fiduciam. hoc ergo inter bonos malosque distabit. unus enim quisque pietate, religione, prudentia, cultu et veneratione dei clarescit quasi oculis vera ratione perspecta et fiducia credulitatis suae tantum inter homines

1 agitatu, *man. 1 corr.* agitata *P* 2 obsit animae *F* — obsita etern. *M* — inmortalis *G* 3 is, *man. 1 corr.* his *M* 4 timendum *om. M* 5 delicta *ex corr., fuit* dilecta *M* 6 nec m| minis *P* 7 asclepius (*rubro col.*) non *G* — enim, *sed supra* g̊ *P* — o trimegiste, *man. 2 add.* s *L* 8 punientur *L* 9 trimeḡ (*rubro col.*) primo *G* 10 a *om. L* 11 rat. corp. *L* — et *pro* ea *ex corr.* (*fuitne* ex?) *M* 12 tanto post mortem *om. G* 14 viverent su *G* — enim *L* 15 reddun̶tur *M* 16 asclepi' (*rubro col.*) qui *G* — digni* (*fuit* s) *M* — o trimegiste *L* 17 trimeḡ (*rubro col.*) quidam nati *G*; quidam nati *M* 20 ominibus *L* 21 omnium et dominus *F* — et is *om. F*; e his *P*; et est, *man. 1 corr.* et is *L* 22 est *om. L* 23 qualis qualit. (*om.* sit) *F* 24 mentis intell. illum. *G*; inlum. mentis intell. *F* 26 commiscent *MFP* 27 quo *P* 28 bonos et malos *L* 29 distabat, *man. 1 corr.* distabit *L* — unus quisque enim *FL* 30 dei *om. M* — oculi *O; ed. Romana pr.* oculis — veneratione *pro* vera ratione *M* 31 crudelitatis *GL*

quantum sol lumine ceteris astris antistat. ipse enim sol non tam magnitudine luminis quam divinitate et sanctitate ceteras stellas inluminat. secundum etenim deum hunc crede, o Asclepi, omnia gubernantem omniaque mundana inlustrantem animalia sive animantia sive inanimantia. si enim animal mundus vivensque semper et fuit et est et erit, nihil in mundo mortale est. viventis etenim semper uniuscuiusque partis, quae est, sicuti est, in ipsoque mundo semper uno eoque animali semperque vivente, in eo nullus est mortalitatis locus. ergo vitae aeternitatisque debet esse plenissimus, si semper eum necesse est vivere. sol ergo, sicuti mundus sempiternus est, sic et ipse semper gubernator vitalium vel totius vivacitatis eorumque frequentator vel dispensator est. deus ergo viventium vel vitalium, in mundo quae sunt, sempiternus gubernator est ipsiusque vitae dispensator aeternus. *si* semel autem dispensavit vitam vitalibus cunctis, aeterna lege
XXX praestatur hoc more, quo dicam. in ipsa enim aeternitatis vivacitate mundus agitatur et in ipsa vitali aeternitate locus est mundi, propter quod nec stabit aliquando nec corrumpetur sempiternitate vivendi circumvallatus et quasi constrictus ipse. mundus vitae dispensator est his omnibus, quae in se sunt, et locus est omnium, quae sub sole gubernantur, et commotio mundi ipsius ex duplici constat effectu. ipse extrinsecus vivificatur ab aeternitate vivificatque ea, quae intra se sunt, omnia differens numeris et temporibus statutis atque infixis cuncta per solis effectum stellarumque discursum, omnia temporaria ratione, divina lege conscripta. terrenum autem tempus aëris qualitate, aestuum frigorisque varietate dinoscitur, caeleste vero

1 sub *pro* sol *P* — añstat *G*; antestat *L* 5 sive *pro* si *MP* 6 mundum *MFP* 8 quae est in ipso sicuti in mundo uno eodemque animali semper vivente *F* 9 in eo *om.* *F*; in illo *L* 11 vivere necesse est *F* — *inter* sicuti *et* mundus *man. 1 supra adiecit* ∸ (= est) *L* 13 eorum frequentator et disp. *F*; eorumque gubernator vel disp. *G* 14 in mundo quae sunt *F* 15 ipseiusque (e *del.*) *L* — si *ex coniectura addidi* 16 ao (*sed del.*) autem *L* — aet. lege cunctis vital. vitam *F* — cuncta *M* 17 prestans *F* — quo* (*fuit* d) *M* — enim *om.* *F* 18 in *om.* *M* (*sed postea add.*) *L* 19 nec stabili quando nec corrumpetur *MGPL*; non corrumpetur aliquando stabili *F*; *Zinkius* nec stabit aliquando nec corrumpetur — sempiterninate *L* 20 circumvallat̃ (= circumvallatur) *GPL* — constructus *G* — ipse mundus. vitae disp. est *M*; ipse mundus. Est itaque disp. vitae *F* 21 omnibus his *F* — et est locus *F* 22 gubernatur, *man. 1 corr.* gubernantur *M* — gubernantur cuius mundi commotio ex dupl. *F* — ipsius mundi *L* 23 effectu. Vivificatur enim ipse extrinsecus *F* — vivificabitur (bi *del.*) *P* 24 quę (uę *postea add. man. ut vid. pr.*) *M* 25 statuis *G* — personis *G* 26 temporaria, *sed* aria *in ras. man. ut vid. pr. M*; temporalia *L*; tempalia *G* 27 divinaque lege *F* 28 estivum *PL* — frigoris (*om.* que) *L*

reversionibus siderum ad eadem loca temporaria conversione
[95] currentium. et mundus est receptaculum temporis, cuius cursu et agitatione vegetatur. tempus autem ordinatione servatur. ordo et tempus innovationem omnium rerum, quae in mundo sunt, per alternationem faciunt. cunctis ergo ita se habentibus nihil stabile, nihil fixum, nihil inmobile nec nascentium nec caelestium nec terrenorum: solus deus et merito solus; ipse enim in se est et a se est et circum se totus est plenus atque perfectus isque sua firma stabilitas est nec alicuius inpulsu nec loco moveri potest, cum in eo sunt omnia et in omnibus ipse est solus, nisi aliquis audeat dicere ipsius commotionem in aeternitate esse; sed magis et ipsa inmobilis aeternitas, in quam omnium temporum agitatio remeat et ex qua omnium temporum agitatio sumit exordium. deus XXXI
ergo stabilis fuit semperque similiter cum eo aeternitas constitit mundum non natum, quem recte sensibilem dicimus, intra se habens. huius dei imago hic effectus est mundus, aeternitatis imitator. habet autem tempus stabilitatis suae vim atque naturam, quamvis semper agitetur, ea ipsa in se revertendi necessitate. itaque quamvis sit aeternitas stabilis, inmobilis atque fixa, tamen quoniam temporis, quod mobile est, in aeternitatem semper revocatur agitatio eaque mobilitas ratione temporis vertitur, efficitur, ut et ipsa aeternitas inmobilis quidem sola per tempus, in quo ipsa est et est in eo omnis agitatio, videatur agitari. sic efficitur, ut et aeternitatis stabilitas moveatur et temporis mobilitas stabilis fiat fixa lege currendi. sic et deum agitari credibile est in se ipsum eadem inmobilitate. stabilitas enim ipsius in magnitudine est inmobilis agitatio; ipsius enim magnitudinis inmo-

1 temporalia *L*; tempalia *G* — conversatione *MGPL*, *cf. p. 57, 23 et 24; 71, 19; 76, 3* 2 recurrentium *F* — reptaculum *M* 4 ignovationem *L*; innovatione *MGP* (*man. 2* innovationẽ) — omnium *om. P* — rere, *man. 1 corr.* rerum *M* 7 caelestium nec *om. F* — solus enim deus *F* 8 enim *om. F* — a se est et a se erit et circ. *L* 9 hisque *FP* 10 cum in eo *usque ad* est solus *om. F* 11 audeat dicere *in G positum est post* esse — commotionem ipsius *G* 12 commonitionem *M* — esse s; magis audeat dicere sed magis *G* 13 in qua *M* — remeat *usque ad* agitatio *om. M* — remaneat *GL* 15 semper et cum eo similiter *F* 17 mundus eff. est *F* 19 ipsa (a *ex corr. man. 1*) *M*; ipse *L* 21 *post* fixa *spatium 4 fere litt. relictum est L* — quod mob. est temporis *F* 22 in eternitate *G* — revocantur *M* 23 efficiturque *F* — eternitas videatur inmobilis *L* 24 et est in eo tempore omnis *L* 25 videatur *om. L* — ergo sic eff. *F* 26 *post* mobilitas *ras. 8—10 litt.* (*fuitne* moveatur?) *M* — stabilitas *L* 28 stabilistas enim *G*; stabilitates (*aut* stabilitatis) enim *P*; stabilis etenim *M* — stabilitas in magnitudine enim ipsius *F* 29 ipsius enim magn. inm. lex est *om. F* — magnitudine *G*

bilis lex est. hoc ergo, quod est tale, quod non subicitur sensibus, indefinitum, inconprehensibile, inaestimabile est; nec sustineri etenim nec ferri nec indagari potest. ubi enim et quo et unde et quomodo aut quale sit, incertum est. fertur enim in summa stabilitate et in ipso stabilitas sua, sive deus sive aeternitas sive uterque sive alter in altero sive uterque in utroque sunt. propter quod aeternitas sine definitione est temporis. tempus autem, quod definiri potest vel numero vel alternatione vel alterius per ambitudinem, reditu aeternum est. utrumque ergo infinitum, utrumque videtur aeternum. stabilitas enim utpote defixa, quod sustinere, quae agitabilia sunt, possit, beneficio firmitatis merito ob-
XXXII tinet principatum. omnium ergo, quae sunt, primordia deus est et aeternitas. mundus autem, quod sit mobilis, non habet principatum; praevenit enim mobilitas eius stabilitatem [96] suam in legem agitationis sempiternae habendo inmobilem firmitatem. omnis ergo sensus divinitatis similis inmobilis ipse in stabilitate se commovet sua: sanctus et incorruptus et sempiternus est et, si quid potest melius nuncupari, dei summi in ipsa veritate consistens aeternitas, plenissimus omnium sensibilium et totius disciplinae, consistens, ut ita dixerim, cum deo. sensus vero mundanus receptaculum est sensibilium omnium specierum et disciplinarum, humanus vero......... ex memoriae tenacitate, quod memor sit omnium, quas gesserit, rerum. usque ad humanum enim animal sensus divinitas descendendo pervenit. deus enim summum divinum sensum cunctis [animantibus] confundi noluit, ne erubesceret aliorum commixtione animantium. intellegentia enim sensus humani qualis aut quanta sit, tota in memoria est praeteritorum. per eam enim memoriae tenacitatem et gubernator effectus est terrae. intellectus autem naturae ex qualitate sensus mundi, ex omnibus, quae in mundo sensibilia sunt, poterit

3 etenim *om.* *F* — ferrei (e *del.*) *L* 4 unde aut quomodo *FPL* 5 deus sive *om.* *M* 6 sive alter in altero sive uterque *om.* *P* 7 difinicione *L* 8 diffiniri *G* — non potest *GL* 10 reditus *MGPL* 11 quo sustinere *F*; quod sunt in aere *M* 13 primordium *F* 14 inmobilis (in *del.*) *L* 16 in lege *L* 17 divinitatis (*fuit* s) *M* — similis *om.* *F et edd. usque ad Vulcanium, qui uncis id inclusit* 18 sese *G* — sua se commovet *F* 19 et si *om.* *M* — quod *corr.* quid *L* 20 et eternitas *PL* 22 eo, *man. 1 corr.* deo *P* — omnium sensib. *F* 23 rerum (*sed del.*) specierum *L* — *lacunam significavi* 24 gerit *L* 25 divitas *L*; divinitatis *F* 26 descendendo *om.* *L* — divinumque *F* 27 animantibus *cum om.* *MFP*, *uncis inclusi* 28 enim an sensus (an *del.*) *L* 29 ait *pro* aut *L* — quantus *G* — in memoriam *F* 30 eorum, *man. 1 corr.* eam *L*; eum *G*; ea *P* — et *om.* *F* 31 enim *pro* autem *GL* — naturae et qualitate *M*; naturae qualitate et *F*

pervideri aeternitas, quae secunda est, ex sensibili mundo sensus datus qualitasque dinoscitur; at intellectus qualitatis qualitasque sensus summi dei sola veritas est, cuius veritatis in mundo nequidem extrema linea umbrave dinoscitur. ubi enim quid temporum dimensione dinoscitur, ibi sunt mendacia, ubi geniturae, ibi errores videntur. vides ergo, o Asclepi, in quibus constituti quae tractemus aut quae audeamus attingere. sed tibi, deus summe, gratias ago, qui me videndae divinitatis luminasti lumine, et vos, o Tat et Asclepi et Hammon, intra secreta pectoris divina mysteria silentio tegite et taciturnitate celate. hoc autem differt intellectus a sensu, quod intellectus noster ad qualitatem sensus mundi intellegendam et dinoscendam mentis pervenit intentione. intellectus autem mundi pervenit ad aeternitatem et deos noscendos, qui supra se sunt. et sic contingit hominibus, ut quasi per caliginem, quae in caelo sunt, videamus, quantum possibile est per condicionem sensus humani. haec autem intentio pervidendis tantis angustissima est nobis, latissima vero, cum viderit, felicitate conscientiae. de inani vero, quod etiam magnum videtur XXXIII esse quamplurimis, sic sentio: inane nec esse aliquid nec esse potuisse nec futurum umquam. omnia enim mundi sunt membra plenissima, ut ipse mundus sit plenus atque perfectus cor-
[97] poribus qualitate formaque diversis et speciem suam habentibus et magnitudinem. quorum unum est alio maius aut alio aliud minus et validitate et tenuitate diversa. nam et quaedam eorum validiora facilius videntur sicuti et maiora; minora vero aut tenuiora aut vix videri aut omnino non possunt, quas solum res esse adtrectatione cognoscimus. unde contigit multis credere haec non esse corpora et esse inanes locos, quod est inpossibile. sicuti enim quod dicitur extra mundum, si tamen est aliquid — nec istud enim credo † sic ab eo plenum esse intellegibilium rerum id est divinitatis suae similium, ut hic etiam sensibilis mundus qui dicitur sit ple-

1 eternitasq; que (q; *del.*) *L* — sensus status *L* 2 qualitatis *om. M* 3 veritas est sola *G* 4 umbra *O; Vulcanius* umbrave 5 ubi sunt *O; scripsi* ibi sunt — menda *L* 6 ubi errores *O; scripsi* ibi errores — videtur, *sed* n (*man. 1?*) *add. M* 7 tractamus *L* — tractemus atque audeamus *P* 8 summe deus *L* — videndo, *sed* o *in ras.* (*man. 1?*) *M* — divinitatis tuae *F* 9 illuminasti (il *del.*) *L* — tati *O*; *Bernaysius* Tat — o asclepi *L* — ammon *GFP*; amnon *M*; amon *L* 13 intentionem *F* 14 dinoscendos (di *del.*) *L* 17 angustissima est pervidendis tantis bonis (*pro* nobis) latissima *F* 19 quod iam *M* 21 nec *om. M* 25 aliud alio *G* 27 minora autem aut *F* — aut omnino videri *F* 28 solum eas esse *MGPL*; solum esse *F; Elmenhorstius* solum res esse — adtractacione *M*; attctione *G* 29 contingitur *M* 31 mundum dr̄ si (dr̄ *del.*) *L* — enim istud *F* — sic habeo plenum eum esse *M*

nissimus corporum et animalium naturae suae et qualitati convenientium, quorum facies non omnes videmus sed quasdam ultra modum grandes, quasdam brevissimas † aut propter spatii interiecti longitudinem aut quod acie sumus obtunsi, tales nobis esse videantur aut omnino propter nimiam brevitatem multis non esse credantur. dico nunc daemonas, quos credo commorari nobiscum, et heroas, quos inter aëris purissimam partem supra nos et inter eam, ubi nec nebulis locus est nec ex signorum aliquorum agitatione commotio. propter quod, Asclepi, inane nihil dixeris, nisi cuius rei inane sit hoc, quod dicis inane, praedixeris, ut inane ab igni, ab aqua et his similibus. quod etsi contigerit videri, quid inane possit esse a rebus huiusmodi, quamvis sit breve vel magnum, quod inane videtur, spiritu tamen et aëre vacuum esse non possit.

XXXIIII similiter vero de loco dicendum est, quod vocabulum solum intellectu caret. locus enim ex eo, cuius est, quid sit, apparet. principali etenim dempto nomine significatio mutilatur. quare aquae locus, ignis locus aut his similium recte dicemus. sicuti enim inane esse aliquid inpossibile est, sic et locus solus quid sit, dinosci non potest. nam si posueris locum sine eo, cuius est, inanis videbitur locus, quem in mundo esse non credo. quodsi inane nihil est, nec per se, quid sit locus, apparet, nisi ei aut longitudines aut latitudines aut altitudines addideris, ut corporibus hominum signa. his ergo sic se habentibus, o Asclepi et vos, qui adestis, scitote intellegibilem mundum, id est qui mentis solo obtutu dinoscitur, esse incorporalem nec eius naturae misceri aliquid posse corporale, id est quod possit qualitate, quantitate numerisque dinosci. in ipso enim nihil tale consistit. hic ergo sensibilis qui dicitur mundus receptaculum est omnium sensibilium specierum, qualitatum vel corporum, quae omnia sine deo vegetari non possunt. [98] omnia enim deus et ab eo omnia et eius omnia voluntatis. quod totum est bonum, decens et prudens, inimitabile et ipsi soli sensibile atque intellegibile et sine hoc nec fuit

4 obtusi *G* 6 a multis *F* — demones *corr.* demonas *L* — commorari credo *G* 7 bereas *P*; aereas *L* — intra *F* 8 et in terrā* *M*; et in terram *PL*; et terram *GF*; *emendavi* et inter eam — nubilis *G* 10 o asclepi *L* — cui *M* — re *P* 11 igne *L* 12 quodsi cont. *G* — quod inane *L* — possit Similit' ů d esse *G* 17 enim *M* — nomine dempto *F*; dempto nominis *M* 18 aq; *corr.* aquae *man. ut vid. pr. M* — au *add.* (*man. 1?*) t *M* 19 dicimus *F* — mane *P* 20 quit, *man. 2* quid *L* 23 aut *ante* altitudines *om. M* — aut altitudines *om. GL* 27 natura misceri *P*; miscetur (*corr.* misceri) natura *L* 28 quo *F* — quantate *M* 29 his, *man. 1 corr.* hic *L* — mundus qui dicitur sensibilis *F* 32 volunt. omnia *F* 33 mundum (*sed del.*) bonum *L* — inmutabile *G* 34 non fuit *G*

aliquid nec est nec erit. omnia enim ab eo et in ipso et per ipsum, et multiformes qualitates et magnae quantitates et omnes mensuras excedentes magnitudines et omniformes species, quas si intellexeris, o Asclepi, gratias acturus es deo. sin totum animadvertes, vera ratione perdisces mundum ipsum sensibilem et, quae in eo sunt, omnia a superiore illo mundo quasi ex vestimento esse contecta. unumquodque XXXV
enim genus animalium, o Asclepi, cuiuscumque vel mortalis vel inmortalis vel rationalis *vel inrationalis* sive sit animans sive sine anima sit, prout cuique est genus, sic singula generis sui imagines habent. et quamvis unumquodque animalis genus omnem generis sui possideat formam, in eadem forma singula tamen sui dissimilia sunt, ut hominum genus quamvis sit uniforme, ut homo dinosci ex aspectu possit, singuli tamen in eadem forma sui dissimiles sunt. species enim, quae divina est, incorporalis est et quicquid mente conprehenditur. cum itaque haec duo, ex quibus constant forma et corpora, incorporalia sint, inpossibile est formam unamquamque alteri simillimam nasci horarum et climatum distantibus punctis; sed inmutantur totiens, quot hora momenta habet circuli circumcurrentis, in quo est ille omniformis quem diximus deus. species ergo permanet ex se totiens pariens imagines tantas tamque diversas, quanta habet conversio mundi momenta, qui mundus in conversione mutatur. species vero nec mutatur nec convertitur. sic generum singulorum formae sunt permanentes in eadem sua forma dissimiles.

Et mundus speciem mutat, o Trismegiste? XXXVI

Vides ergo, o Asclepi, tibi omnia quasi dormienti esse narrata. quid est enim mundus aut ex quibus constat nisi ex omnibus natis? ergo hoc vis dicere de caelo, terra et elementis. namque alia magis frequenter mutantur in species, caelum humescens vel arescens vel frigescens vel ignescens

1 per *ex corr.* (*fuit* in) *M* 2 et variae et multiformes *M* 3 omnes maensurae sex cedentes *M*; omnes mensurae excedentes *GPL*; omnes mensuram excedentes *F*; *scripsi* omnes mensuras excedentes 4 qua, *man. 1 corr.* quas *L* 5 si in totum *MFPL* 6 a *om. M* 7 contexta, *man. 1 corr.* contecta *P* 8 enim genus *usque ad* cuique est *in L omissa et in superiore marg. addita margine resecto perierunt exceptis verbis* sit prout cuique est — animalium genus *G* — vel inmortalis *om. MG* 9 *addidi* vel inrationalis, *quod in cod. Pragensi* (*L*, XCIV) *extat pro* vel rationalis 12 omne, *man. 1 corr.* omnem *M* — tamen forma singula *F* 17 constat *FPL* 18 sunt *L* 20 toties *M* — quod ora *superscripta litt.* t *M*; quod hora *F* 21 uniformis *G* 22 ergo divina permanet *L* — toties *M* 26 forma sua *F* 27 asclepius (*rubro col.*) et mund. *G* — habet *pro* mutat *G* — o trimegiste *add. litt.* s *L* 28 trimeḡ (*rubro col.*) vides *G* — ergo *om. L* 31 nam que *G* — illa, *man. 1 corr.* alia *L* — mutatur *L* 32 celum fit humescens *L*

vel clarescens vel sordescens in una caeli specie: hae sunt,
quae saepe alternantur, species. terra vero speciei suae mul-
tas inmutationes habet semper, et cum parturit fruges et
cum eadem partus nutricat suos, fructuum omnium cum red-
dit varias diversasque qualitates et quantitates atque sta-
tiones aut cursus et ante omnis arborum, florum, bacarum [99]
qualitates, odores, sapores, species. ignis facit conversiones
plurimas atque divinas. solis etenim et lunae et............
omniformes imagines sunt; sunt enim quasi speculorum no-
strorum similes imaginum similitudines aemulo splendore red-
XXXVII dentium. sed iam de talibus sint satis dicta talia. iterum
ad hominem rationemque redeamus, ex quo divino dono
homo animal dictum est rationale. minus enim miranda, etsi
miranda sunt, quae de homine dicta sunt; omnium enim
mirabilium vincit admirationem, quod homo divinam potuit
invenire naturam eamque efficere. quoniam ergo proavi nostri
multum errabant circa deorum rationem increduli et non
animadvertentes ad cultum religionemque divinam, invene-
runt artem, qua efficerent deos. cui inventae adiunxerunt
virtutem de mundi natura convenientem eamque miscentes,
quoniam animas facere non poterant, evocantes animas dae-
monum vel angelorum eas indiderunt imaginibus sanctis divi-
nisque mysteriis, per quas idola et bene faciendi et male vires
habere potuissent. avus enim tuus, Asclepi, medicinae pri-
mus inventor, cui templum consecratum est in monte Libyae
circa litus crocodilorum, in quo eius iacet mundanus homo
id est corpus, reliquus enim vel potius totus, si est homo to-
tus in sensu vitae, melior remeavit in caelum omnia etiam-
nunc hominibus adiumenta praestans infirmis numine nunc

11 'sed iam — habere potuissent' August. de civ. dei VIII 24.
19 'cui inventae — nominibus nuncupentur' August. de civ. dei VIII 26.

1 frondescens, *man. 1 corr.* sordescens *L* — haec *MFPL* 2 speciae suę *M* 3 et compar turit *M* — parit, *man. 1 corr.* parturit *L* 4 comeadem *M*; cum easdem *FPL* — partus nutriat suos *G*; partu nutricat suo *F* — cum reditu omnium fructuum aerias diversasque *F*; fructuum omnium cum redditu aeris diversasque *P*; fructuum omium creddit* aeris diversas *L*; fructuum omnium cum reditu aeris diversas *G* 6 et *pro* aut *F* — omnes *L* 8 solus *L* — et *ante* lunae *om. L* — et *post* lunae *om. GF; lacunam significavi* 10 emulos *P* — credentium, *man. 1 corr.* reddentium *L* 12 ex qua *L* 15 vicit *August.* 16 eameffetire *M* 17 incredibili, *man. 1 corr.* increduli *L* 20 convenientemque eamque *G* 21 evoc. animas****** (*fuit* facere) dem. *M* 22 eas viderunt *G* 23 male vivere vires *P* 24 o Asclepi *August.* 25 cui* *M* 26 cocodillorum *G*; corcodrillorum *F* 29 nunc *post* numine *om. F*

suo, quae ante solebat medicinae arte praebere. Hermes, cuius avitum mihi nomen est, nonne in sibi cognomine patria consistens omnes mortales undique venientes adiuvat atque conservat? Isin vero Osiris quam multa bona praestare propitiam, quantis obesse scimus iratam! terrenis etenim diis atque mundanis facile est irasci, utpote qui sint ab hominibus ex utraque natura facti atque conpositi. unde contingit ab Aegyptiis haec sancta animalia nuncupari colique per singulas civitates eorum animas, quorum sunt consecratae viventes, ita ut et eorum legibus incolantur et eorum nominibus nuncupentur. per hanc causam, o Asclepi, quod aliis quae colenda videntur atque veneranda, apud alios dissimiliter habentur ac........, propterea bellis se lacessere Aegyptiorum solent civitates.

XXXVIII Et horum, o Trismegiste, deorum, qui terreni habentur, cuiusmodi est qualitas?

Constat, o Asclepi, de herbis, de lapidibus et de aromatibus divinitatis naturam in se habentibus. et propter hanc cau-
[100] sam sacrificiis frequentibus oblectantur, hymnis et laudibus et dulcissimis sonis in modum caelestis harmoniae concinentibus, ut illud, quod caeleste est, caelesti usu et frequentatione inlectum in idola possit laetum humanitatis patiens longa durare per tempora. sic deorum fictor est homo. et ne putassis fortuitos effectus esse terrenorum deorum, o Asclepi. dii caelestes inhabitant summa caelestia, unusquisque ordinem, quem accepit, conplens atque custodiens, hi nostri vero sin-

1 ante *om. August.* — solet *MPL et August.* (*antiquissimus cod. Corbeiensis* solent) — cuius nomine avitum *F* 2 nomen est non in sibi cognomine *M*; nomen est non in cognomine *G*; nomen est nomine sibi cognomine *PL*; nomen est sibi cognomine *F*; *Augustinum secutus sum* — patriam *O*; patria *August.* 3 aque *P* 4 ∗sin (*fuit* i) vero *P*; ipsa vero *MG* 5 tantis *F* — ex enim, *man. 1 corr.* et enim *M* 6 sint *M*; sunt *L* — ab hominibus *om. G*; ab omnibus *M* — extraque (*corr. man. 1* ex utraque) natura *L*; extraque naturam *MFP*; *in F hic locus sic est scriptus:* facti atque conpositi extraque naturam 7 fac∗ (ti) *M* — unde o asclepi con·. *L* — contingat *G*; contigit *August.* 9 consecratā *M*; consecrata *GFPL*; *ed. Romana pr.* consecrate *pro* consecratae *ut semper* — ea *pro* ita *G* 10 et *post* ut *om. M et August.* — inchoentur *pro* incolantur *M* 11 quod aliisque colenda *L*; quae colenda aliis (*om.* quod) *F* 13 hac *M*; *lacunam significavi* 15 asclepius (*rubro col.*) et horum *G* — o trimegiste *L* 16 qualitas est *PL* 17 trimeg (*rubro col.*) constat *G* — et *om. L* 18 vim divinitatis naturalem in se h. *FPL* 19 obletantibus *M* — imnis (*man. 2 add.* h) laudibus dulc. son. *L* 20 sonus *M* — immo dum *P* 21 est caeleste *F* — caelestius et freq. *MGPL*; caelestius freq. *F*; *ed. Romana pr.* caelesti usu et freq. 23 putasses *O*; *Koziolius* putassis, *cf. p. 29, 2* 24 effectos *MG* — o *om. G* 25 complens ordinem quem accepit *L* 26 custodies, *man. 2 virgulam inposuit L* — hii *MG* — vero nostri *F*

gillatim quaedam curantes, quaedam sortibus et divinatione praedicentes, quaedam providentes hisque pro modo subvenientes humanis amica quasi cognatione auxiliantur.

XXXVIIII . Quam ergo rationis partem εἱμαρμένη vel fata incolunt, o Trismegiste? anne caelestes dii catholicorum dominantur, terreni incolunt singula?

Quam εἱμαρμένην nuncupamus, o Asclepi, ea est necessitas omnium, quae geruntur, semper sibi catenatis nexibus vincta. haec itaque est aut effectrix rerum aut deus summus aut ab ipso deo qui secundus effectus est deus aut omnium caelestium terrenarumque rerum firmata divinis legibus disciplina. haec itaque εἱμαρμένη et necessitas ambae sibi invicem individuo conexae sunt glutino, quarum prior εἱμαρμένη rerum omnium initia parit, necessitas vero cogit ad effectum, quae ex illius primordiis pendent. has ordo consequitur id est textus et dispositio temporis rerum perficiendarum. nihil est enim sine ordinis conpositione; in omnibus mundus iste perfectus est; ipse enim mundus ordine gestatur vel totus constat ex
XL ordine. haec ergo tria: εἱμαρμένη, necessitas, ordo vel maxime dei nutu sunt effecta, qui mundum gubernat sua lege et ratione divina. ab his ergo omne velle aut nolle divinitus aversum est totum. nec ira etenim commoventur nec flectuntur gratia, sed serviunt necessitati rationis aeternae, quae aeternitas inaversibilis, inmobilis, insolubilis est. prima ergo εἱμαρμένη est, quae iacto velut semine futurorum omnium sufficit prolem. sequitur necessitas, qua ad effectum vi coguntur omnia. tertius ordo textum servans earum rerum, quas εἱμαρμένη necessitasque disponit. haec ergo est aeternitas, quae nec coepit esse nec desinet, quae fixa inmu-

1 queda sort. *G* — fortibus *M* — divinationem *G* 2 pro mundo *MG* 3 quasi amica *F* 4 asclepi' (*rubro col.*) quam *G* — rationem, *man. 1 corr.* rationis *L* — himarmene *M et G ubique in hoc et sequenti capite;* heMARMeNe *hoc et sequenti loco, deinde ubique* IMAκMeNe *F*; himarmenę *aut* hymarmene *aut* hymarmenę *aut* ymarmenę *P*; himarmoene *aut* himarmene *aut* hamarmene *L* — facta *PL* 5 o trimegiste *L* — ante *MGP*; aut *L*; si *F*; *Vulcanius* anne 7 trimeḡ (*rubro col.*) quam *G* — himarmene *etc. ut supra* (*om. litt. ν*) *O*; *Vulcanius* εἱμαρμένην 8 catenis *L* 9 iuncta *MG* 13 conexi *L* — quorum *MPL* 14 necessitatis *MF*; nenessitas (ti *suprascr.*) *L* — cogit adfectum *M*; cogit affectum *FP*; cogit effectum *GL*; *ed. Romana pr.* cogit ad effectum, *cf. infra 26* 15 pendet *F* 17 ordins *L* — in hominibus *M* — iste *usque ad* mundus *om. L* 19 ·III· *P* 20 diei *L* — quae *MFP*; que *GL*; *ed. Romana pr.* qui, *quod etiam in cod. Guelferbytano 82, 10 extat* — gubernant *L* 21 et nolle, *man. 1 corr.* aut nolle *P* — divitus *aut* divitiis *L* 22 ita *pro* ira *G* 23 gratia flect. *L* — nec necessitate, *man. 1 corr.* sed serviunt necessitate *L* — rationes *M*; rations *L* — et aeternae *P* 25 velut iacto *FL* 26 quê *G* — ad affectum *P*

tabili lege currendi sempiterna commotione versatur oriturque et occidit alternis saepe per membra ita, ut variatis temporibus isdem, quibus occiderat, membris oriatur; sic est enim rotunditas volubilis ratio, ut ita sibi coartata sint cuncta, ut [101] initium quod sit volubilitatis ignores, cum omnia se semper et praecedere videantur et sequi. eventus autem vel fors insunt omnibus permixta mundanis. dictum est vobis de singulis, ut humanitas potuit, ut voluit permisitque divinitas. restat hoc solum nobis, ut benedicentes deum orantesque ad curam corporis redeamus. satis enim nos de divinis rebus tractantes velut animi pabulis saturavimus.

XLI De adyto vero egressi cum deum orare coepissent, in austrum respicientes — sole etenim occidente cum quis deum rogare voluerit, illuc debet intendere, sicuti et sole oriente in eum, qui subsolanus dicitur — iam ergo dicentibus precationem Asclepius ait voce submissa: 'o Tat, suggeramus patri tus e ritu, ut ture addito et pigmentis precem dicamus deo'. quem Trismegistus audiens atque commotus ait: 'melius melius ominare, Asclepi. hoc enim sacrilegis simile est, cum deum roges, tus ceteraque incendere. nihil enim deest ei, qui ipse est omnia aut in eo sunt omnia. sed nos agentes gratias adoremus. hae sunt enim summae incensiones dei, gratiae cum aguntur a mortalibus. gratias tibi, summe, exsuperantissime. tua enim gratia tantum sumus cognitionis tuae lumen consecuti, nomen sanctum et honorandum, nomen unum, quo solus deus est benedicendus religione paterna, quoniam omnibus paternam pietatem et religionem et

16 Lactant. inst. VI 25 (ed. Fritzsche): item in illo sermone perfecto cum exaudisset Asclepium quaerentem a filio suo, utrum placeret patri eius proferri tus et alios odores ad sacrificium dei, exclamavit: 'bene, bene ominare, o Asclepi; est enim maxima inpietas tale quid de uno illo ac singulari bono in animum inducere. haec et his similia huic non conveniunt. omnium enim, quaecumque sunt, plenus est et omnium minime indigens. nos vero gratias agentes adoremus; huius enim sacrificium sola benedictio'.

1 commonitione *erasa syll.* ni *M* 2 occidet *MPL* — alterna *F* — varietas, *man. 1 corr.* variatis *L* 3 idem, *man. 1 corr.* isdem *M*; hisdem *F* — est *om. M* 4 coartasa *L* — sunt, *man 1 corr.* sint *L* 5 initium sit quod sit *MP* 6 autem *om. G*; aut *P* — sors *G* 16 summissa voce *F* — o tati *MGFP*; o tanti (*sed* n *del.*) *L*; *Bernaysius* o Tat 17 patri iusserit ut *O; emendavi* patri tus e ritu ut 18 trimegistus *P* (*man. 1 corr.* trism.) *L* 19 *alterum* melius *om. M*, *add. man. ut vid. sec.* — mirare *ex corr., fuisse videtur* ominare *M* — trimegiste (*sed del.*) asclepi *L*; o asclepi *F* 20 rogestus *M* (*man. 2* roges thus) *P* 22 haec *O; ed. Romana pr.* hae 23 cum aguntur gratiae *F* — ab hominibus, *supra man. 1* mortalibus *L* 24 o summe *P* — summe et exsup. *F* 25 sanctam *L* 26 quod *PL* 27 qui *pro* quoniam *GL* — omnibus paternam omnibus pietatem *P*

amorem et quaecumque est dulcior efficacia, praebere dignaris condonans nos sensu, ratione, intellegentia: sensu, ut te cognoverimus; ratione, ut te suspicionibus indagemus; cognitione, ut te cognoscentes gaudeamus. ac numine salvati tuo gaudemus, quod te nobis ostenderis totum, gaudemus, quod nos in corporibus sitos aeternitati fueris consecrare dignatus. haec est enim humana sola gratulatio, cognitio maiestatis tuae. cognovimus te et lumen maximum solo intellectu sensibili intellegimus, o vitae vera vita, o naturarum omnium fecunda praegnatio; cognovimus te, totius naturae tuo conceptu plenissime; cognovimus te, aeterna perseveratio. in omni enim ista oratione adorantes bonum bonitatis tuae hoc tantum deprecamur, ut nos velis servare perseverantes in amore cognitionis tuae et numquam ab hoc vitae genere separari. haec optantes convertimus nos ad puram et sine animalibus coenam.

1 efficatia (*sed del.*) est dulcior efficacia *L* 2 condonas *MP* 4 Hac (H *del. man. 2*) *M* — tuo gaudeamus quod *GL* 5 ostendens, *man. 1 corr.* ostenderis *P* — gaudeamus, *sed* a *del. L* 6 aeternitati* (*fuit* s) *M* — dignus *G* 8 et *om. F* — intelligimus te o vit. *L*; intelleximus te o vit. *F*; intexleximus te o vit. *P* 9 vere' *M* — peregrinatio *G* 10 naturam *M* 11 cognomus *L* — ratione *L* 12 bonifatis *G* 13 observare (ob *del.*) *P* 14 separari genere *P*

ΗΡΜΟΥ ΘΡΙCΜΗΓΙCΘΟΥ ΒΙΒaΟC ΙΗΡa ΠΡΟC aCKaΗΠΙΟ ΠΡΟC ΦΟΝΗΘΗCa EXPLICIT FELICITER *PG* (*omisso* FELICITER); explicit feliciter *L*.

DE PLATONE ET EIUS DOGMATE.

LIBER I.

180 Platoni habitudo corporis cognomentum dedit, namque I
[1] Aristocles prius est nominatus. ei Ariston fuisse pater dictus
est; ceterum Perictione, Glauci filia, mater fuit et de utro-
que nobilitas satis clara. nam Ariston pater per Codrum ab
ipso Neptuno originem duxit, a Solone sapientissimo, qui
legum Atticarum fundator fuit, maternus derivatus est sanguis.
sunt qui Platonem augustiore conceptu prosatum dicant, cum
181 quidem Apollinis figuratio Perictione se miscuisset. mense
etiam, qui apud Atticos Thargelion dicitur, natus est, die,
qua apud Delum Latona fertur Apollinem Dianamque pe-
182 perisse. pridie Socraten genitum accepimus. somnium etiam
Socrati scitum ferunt. nam vidisse sibi visus est cygni

c. I—IIII excerpserunt scholiasta Lucani X 180 (cf. M. Annaei Lucani commenta Bernensia ed. Usener Lipsiae 1869 p. 321—323) et Joann. Sarisberiensis Polycrat. sive de nugis curial. VII 5; cf. Vincent. Bell. spec. hist. III 60.

DE PLATONE ET EIUS DOGMATE *M* (*man. 2 add.* Apuleius) *et V*; Appuleii madaurensis platonis disciṗuli de platone et eius dogmate liber incipit *A*; Incipit apuleus de dogmate platonis *L*; APULeII MaDaUReNSIS De haBITUDINe DOCTRINaQ; & NaTIVITaTe PLaTONIS PhILOSOPhI LIBeR ·II· INCIPIT feLICITeR *F*; *in P nulla est inscriptio.*

1 platoni* (*fuit* s) *V* 2 aristodes *V*; aristotiles *PLA* — est *om. P* 3 eterum *P* — periccione *L*; pericione *V* 4 magna fuit *et supra man. 1* l. satis clara *P* per coorum *VFPA*; per quorum *ut vid. L*; peccorum *M; ed. Romana pr.* per Codrum — ad ipso *P* 5 salone *PL* (*man. 1 corr.* solone) 6 dirivatus *L* 7 angustiore *L* — prosatum *om. L* — dicunt *FA* 8 *Scaliger* quaedam — perictioni *MFPA*; periccioni *L*; perunctioni *V; ed. Romana pr.* perictione; *Colvius* Perictionae; *Casaubonus* Perictiona 9 thargilion *FPL* 10 delon *F et Sarisberiensis* — Apollinem *om. V* 11 primo die *V* — socratem *VA et Sarisberiensis* — accepimus *ex corr. man. 1, fuit* accipiamus *L* — somnum *corr.* somnium *L* 12 socratis scitum ferunt *A*; socratis citum ferunt *MVFP*; socratis circumferunt *L*; *scripsi* Socrati scitum ferunt — iussus *M*; uisū *L*

pullum ex altari, quod in Academia Cupidini consecratum est,
volasse et in eius gremio resedisse et postea olorem illum
pennis caelum petisse canore musico auditus hominum deo- 183
rumque mulcentem. cum hoc Socrates in conventu hominum
referret, Ariston Platonem puerum oblaturus Socrati magistro
commodo prosequebatur. quem ubi adspexit ille ingenium- [2]
que intimum de exteriore conspicatus est facie: 'hic ille erat
amici' inquit 'de Academia Cupidinis cygnus'.

II Talis igitur ac de talibus Plato non solum heroum vir-
tutibus praestitit, verum etiam aequiperavit divum potesta-
tibus. nam Speusippus domesticis documentis instructus et
pueri eius acre in percipiendo ingenium et admirandae vere-
cundiae indolem laudat et pubescentis primitias labore at- 184
que amore studendi inbutas refert et in viro harum incre-
menta virtutum et ceterarum convenisse testatur. ex isdem
genitoribus Glaucus et Adimantus ei fratres fuerunt. docto-
res habuit in prima litteratura Dionysium, at in palaestra Ari-
stonem Argis oriundum tantosque progressus exercitatio ei
contulit, ut Pythia et Isthmia de lucta certaverit. picturae
non aspernatus artem tragoediis et dithyrambis se utilem
finxit. iamque carminum confidentia elatus certatorem se
profiteri cupiebat, ni Socrates humilitatem cupidinis ex eius
mentibus expulisset et verae laudis gloriam in eius animum
inserere curasset. et antea quidem Heracliti secta fuerat 185
inbutus. verum cum se Socrati dedisset, non solum in-

3 penitus *PL* — petiisse *L* — deorum (*om.* que) *A*, *sed man. 1 ante* referret *supra add.* deorumque 5 puerum plat. *V* 6 commodum *FPL*: commode *A* — ille aspexit *F* — ingenuumque *P* 7 *Jahnius* (*Philolog. 1867 p. 7*) auspicatus — faciȩ *M* 8 amici *corr. vid.* amice *M* inquit amici *A* — de *om. V* 11 documentis *om. L* 12 aere *MVPL*; ȩre *F* — in perciendo *MVL*; imperciendo *P*; impertiendo *A* — *conicio* facundiae 13 pubescentes *MV et Sarisberiensis* — adque *corr.* (*man. 1?*) atque *M* 15 hisdem *MVFPA* 16 *ed. Romana pr.* Glauco — adamantus *FPA et Sarisberiensis*; amantus *L*; adamantes *MV*; dimidiantus *schol. Luc.*; *ed. Romana pr.* Adimanthus — eius *V* 18 archis *P* — eius *V* 19 phithiae tethistmia *V*; phithiȩ tet histmia *M*; phithiȩ tethismia *F*; phithiȩ thetisma *P*; phitie tetisina *L*; phiciȩ thestistime *A*; pytia &imia *schol. Luc.*; *Colvius* Pythia et Isthmia — de luctata *MVFL*; deluctata *P*; de luctu *A*; deluctadelucta *schol. Luc.*; *ed. Romana pr.* de lucta, *cf. p. 65, 13* Eury[ta]tum; *Hildebrandius* de luctatu 20 tragediis *L*; tragoedis *MVPA*; tragedias *F*; tragoediis *schol. Luc. et Oudendorpius* — detirambis se utilem *A*; dithyrambis sentilem *MV* (*sed* sentilem *valde detritum*) *P*; dytyrā bissextilē *F*; tibiistitulũ *schol. Luc.*, *unde Usener coniecit* dithyrambis (*vel* lyricis) stilum 21 fixit *MVPLA et schol. Luc. et Sarisberiensis* — i*amque *M* 22 nisi *PLA et Sarisberiensis* — socrates aviditatem cupiditatem ex *F* 24 qui *spatio pro* dem *relicto M*; qui *V* — heraclidis *FPLA et Sarisberiensis*; eracli *schol. Luc.* — senecta *MV*

genio atque doctrina Socraticos ceteros vicit, verum etiam labore et elegantia inlustravit sapientiam ab eo sibi traditam, labore, quo adserere eam nisus est, elegantia, per quam
186 venustate et maiestate verborum ei plurimum adhibuit dignitatis. sed posteaquam Socrates homines reliquit, quaesi- III
vit, unde proficeret, et ad Pythagorae disciplinam se contulit. quam etsi ratione diligenti et magnifica instructam videbat, rerum tamen continentiam et castitatem magis cupiebat imitari et, quod Pythagoreorum ingenium adiutum disciplinis aliis sentiebat, ad Theodorum Cyrenas, ut geometriam disceret, est profectus et astrologiam adusque Aegyptum ivit petitum, ut inde prophetarum etiam ritus addisceret. et ad Italiam iterum venit et Pythagoreos Eurytum Tarentinum et seniorem Archytam sectatus. atque ad Indos et Magos intendisset animum, nisi tunc eum bella vetuissent. dialectica
187 quapropter inventa Parmenidae ac Zenonis studiosius exsecutus ita omnibus, quae admirationi sunt singula, suos libros explevit, ut primus tripertitam philosophiam copularet sibique invicem necessarias partes nec pugnare inter se tantummodo sed etiam mutuis adiuvare auxiliis ostenderet. nam quamvis de diversis officinis haec ei essent philosophiae membra suscepta,
[3] naturalis a Pythagoreis, dialectica [rationalis]........... atque moralis ex ipso Socratis fonte, unum tamen ex omnibus et
188 quasi proprii partus corpus effecit et, cum principes harum familiarum inpolitas sententias et inchoatas auditoribus tradidissent, eas hic cum ratione limando tum ad orationis augustae honestissimam speciem induendo perfectas atque etiam admirabiles fecit.

1 cet. socr. *F et Sarisberiensis* — vincit *V* 3 visus *A* — elegantiam *MVPL* 7 competenti *et supra man. 1* diligenti *P* — instructura *P* 9 putagore orum *M* 10 tadeorum, *man. 1 corr.* teodorum *L* — chirenas *MVPL* 11 fuit *O*; ivit *schol. Luc. et ed. Romana pr.* — appetitum *P* 12 uninde *M* 13 euritatum *O*; rit' *schol. Luc.; ed. Aldina* Euritum, *cf. p. 64, 19* lucta[ta] 14 senectus (*man. 1 corr.* sectatus) adque *V* 15 tunc et eum *PL* — vetuissent caletica. quapropter *O* (*A* calectica) *et Sarisberiensis;* be|tuisent *omissis illis, quae sequuntur, schol. Luc.; ed. Romana pr.* vetuissent. Asiatica quapropter, *ed. Vicentina I* vetuissent Asiatica. Quapropter; *scripsi* vetuissent. dialectica quapropter 16 parmenidis *F* — hac *MV* (*man. 2 del.* h) 17 singula *om. F* 18 primis *L* 19 necessaria *M* 20 ostenderetur *MV* 21 philosophoru (le *supra*) *P* 22 naturalia a phizagora a eis *M*; naturalia a phitagoro eis *V* — *voce* rationalis *uncis inclusa lacunam significavi; excidisse enim videtur* ab Eleaticis, *cf. Phot. bibl. cod. 249, p. 713 H* 23 sacratis *M* 26 hic eas *F* — auguste *MVL*; anguste, *man. 1 corr.* auguste *P* 27 induendos *M*; induendas *V*; inducendo *LA*

IIII Multi auditorum eius utriusque sexus in philosophia
floruerunt. patrimonium in hortulo, qui Academiae iunctus
fuit, et in duobus ministris et in patera, qua diis supplica-
bat, reliquit; auri tantum, quantum puer nobilitatis insigne
in auricula gestavit. ceterum tres ad Siciliam adventus mali 189
quidem carpunt diversis opinionibus disserentes. sed ille primo
historiae gratia, ut naturam Aetnae et incendia concavi mon-
tis intellegeret, secundo petitu Dionysii, ut Syracusanis ad-
sisteret, est profectus, et ut municipales leges eius provinciae
disceret; tertius eius adventus fugientem Dionem inpetrata
a Dionysio venia patriae suae reddidit. quae autem consulta,
quae *δόγματα* graece licet dici, ad utilitatem hominum viven-
dique et intellegendi ac loquendi rationem extulerit, hinc ordie-
mur. nam quoniam tres partes philosophiae congruere inter
se primus obtinuit, nos quoque separatim dicemus de singulis
a naturali philosophia facientes exordium.

V Initia rerum tria esse arbitratur Plato: deum et ma- 190
teriam rerumque formas, quas *ἰδέας* idem vocat, inabsolu-
tas, informes, nulla specie nec qualitatis significatione di-
stinctas. sed haec de deo sentit, quod sit incorporeus. is
unus, ait, *ἀπερίμετρος* rerumque genitor rerumque omnium
† extortor, beatus et beatificus, optimus, nihil indigens, ipse
conferens cuncta, quem quidem caelestem pronuntiat, in-
dictum, innominabilem et, ut ait ipse, *ἀόρατον, ἀδάμαστον*,
cuius naturam invenire difficile est, si inventa sit, in multos 191
eam enuntiari non posse. Platonis haec verba sunt: *θεὸν*

26 Plat. Tim. 28 C *τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν τε ἔργον καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν.*

1 multis *P* — philophia *L* 2 ortulo *MVFA* — academeae, *man. 1 corr.* academiae *M* 3 pater aqua *M*; parte aque *V* — supplicabit *L* 5 ·III· ad *P*; tes eius ad *F* — *Jahnius* (*Philolog. 1867 p.* 7) maligni 6 quidam *F, cf. p. 71, 4* — illae *P* 7 grati aut *M* — &herne *P* 8 petitudine onisii, *man. 2 del.* ne *V* 9 ut *om. M* 10 addisceret *F*; diceret *L* — tertius est eius *A* — eius *om. P* 11 a dyonysia *MV*; a dyo *in fine versiculi P* 12 dogmata *O* — videndique *O* (videndiquę *M*); *ed. Romana pr.* vivendique 13 ordinemur *V* 14 nam quia *L* — ·III· *P* 15 obtinuat *M* 17 initiarum *MV* (*man. 2* initia rerum) — arbitrantur (n *del.*) *L*; arbitrabatur *F* 18 quas ideas *FPLA*; quasi deas *corr.* quas ideas *M*; quasi deas *V* 19 informas, *man. 1 corr.* informes *L* 20 eo, *man. 2* deo *V* 21 aprimetros *L*; apmetros *P*; apimetros *MVA*; epimetros *F*; *ed. Romana pr.* aperimetros, *Aldina ἀπηρίμετρος* — rerumque *ante* genitor *om. MV* — rerum omnium *FL* 22 *Lennepius* exornator 23 inductum *L* — ipse ait *A* — aoraton adamaston *O* (*L* aeraton) 25 **invenire *L* — est si, *man. 1 corr.* est et si *M* 26 *Graeca om. A addito* G'R

εὑρεῖν τε ἔργον εὑρόντα τε εἰς πολλοὺς ἐκφέρειν ἀδύνατον. materiam vero inprocreabilem incorruptamque commemorat, non ignem neque aquam nec aliud de principiis et absolutis elementis esse, sed ex omnibus primam, figurarum capacem
192 factionique subiectam, adhuc rudem et figurationis qualitate viduatam deus artifex conformat universam. infinitam vero idcirco, quod ei sit interminata magnitudo. nam quod infinitum est, indistinctam magnitudinis habet finem atque ideo,
[4] cum viduata sit fine, infinibilis recte videri potest. sed neque corpoream [sed] nec sane incorpoream concedit esse. ideo autem non putat corpus, quod omne corpus specie qualicumque non careat; sine corpore vero esse non potest dicere, quod nihil incorporale corpus exhibeat, sed vi et ratione sibi eam videri corpoream; atque ideo nec tactu solo neque tamen sola opinione cogitationis intellegi. namque corpora propter insignem evidentiam sui simili iudicio cognosci; sed quae substantiam non habent corporum, ea cogitationibus videri. unde adulterata opinione ambiguam materiae huius intellegi qualitatem. *ἰδέας* vero id est formas omnium simplices et aeter- VI
nas esse nec corporales tamen; esse autem ex his, quae deus sumpserit, exempla rerum, quae sunt eruntve, nec posse am-
193 plius quam singularum specierum singulas imagines in exemplaribus inveniri gignentiumque omnium ad instar cerae formas et figurationes ex illa exemplorum inpressione signari. *οὐσίας*, quas essentias dicimus, duas esse ait, per quas cuncta gignantur mundusque ipse, quarum una cogitatione sola concipitur altera sensibus subici potest. sed illa, quae mentis oculis con-

1 Plat. Tim. 51 A.
17 Plat. Tim. 52 B.

1 eRGOhe YRONTaTe *F*; ePΓOH eYPONTaTe *P*; epso NEYPONTa YE *M* — eIC ΙΤΟλλΟΥC *VP*; eISITOIDOYS *F*; eIC ITOaaOYC *M* — aIYNaTON *F*; aaYNaTON *M*; aaINaTON *P* 3 neque aliud *V* — principis *L* obsolutis *P* 4 figuram, *man. ut vid pr. corr.* figurarum *L* 5 *Stewechius* fictionique 6 universa *O*; *Colvius* universam 7 quo dei *V* — interminator *PL* 8 indistictam *P*; indifinitam *L* 9 sit *om. P* — rectę *M* 10 sed ne sane *P*; sed sane *MV* (*man. 2 in marg. add.* nec) *FLA*; nec sane *scripsi (cf. p. 70, 22) et* sed *uncis inclusi (cf. p. 18, 17; 19, 5; 23, 3)* — noncedit, *corr.* (*man. 1??*) concedit *M* 13 et *om., sed add. man. 2 A* 14 actu *O*; *conieci* tactu — tamen *om. L* 15 opinione *sed super* e *parva ras. M* — cogitationes *M* (*man. ut vid. sec.* cogitationis) *V* — corporea *L* 16 simul, *man. ut vid. sec.* simili *L* — sed q (*man. ut vid. sec. add.* ae) *M* 17 cogit. ea *P* 19 ideas *O* 20 esse tamen *pro* tamen esse *F* — autem *om. F*; aut *PL* 23 gignientiumque *M* 24 set, *man. 1 del.* s *M* — exemplorum *om. F* — OY*CIaC *P* 25 ·II· *P*; deas *V* 26 sola cogit. *L* 27 sensus *P*; sensu *L* — sensibus sen subici *A*

prehenditur, semper et eodem modo et sui par ac similis
invenitur et quae vere sit; at enim altera opinione sensibili
et inrationabili aestimanda est, quam nasci et interire ait.
et sicut superior vere esse memoratur, hanc non esse vere
possumus dicere. et primae quidem substantiae vel essentiae
primum deum esse et mentem formasque rerum et animam;
secundae substantiae omnia, quae informantur quaeque gig- 194
nuntur et quae ab substantiae superioris exemplo originem
ducunt, quae mutari et converti possunt, labentia et ad instar
fluminum profuga. adhuc illa, quam dixi, intellegendi substantia
quoniam constanti nititur robore, etiam quae de ea disputantur, ratione stabili et fide plena sunt; at eius, quae veluti
umbra et imago est superioris, rationes quoque et verba, quae
de ea disputantur, inconstanti sunt disciplina.

VII Initium omnium corporum materiam esse memoravit;
hanc et signari inpressione formarum. hinc prima elementa
esse progenita, ignem et aquam et terram et aera. quae si
elementa sunt, simplicia esse debent neque ad instar syllabarum nexu mutuo..... copularique, *quod* istis evenit, quarum substantia multimoda potestatum coitione conficitur.
quae cum inordinata permixtaque essent, ab illo aedificatore
mundi deo ad ordinem numeris et mensuris in ambitum de- [5]
ducta sunt. haec e plurimis elementis ad unum redacta esse. 195
et ignem quidem et aera et aquam habere originem atque
principium ex trigono, quod fit trianguli recti non paribus an-

18 Plat. Tim. 48 B.
21 Plat. Tim. 53 B — 56 C.

1 *ac, *fuit* h *M*; hac *V* — ac sui similis *PL* 2 verae *F*; vera *VL* (*corr. vid.* vere) 3 quam nesciat interire *V* 4 superio *add.* (*man. 1??*) r *M* — nomoratur *P* 5 et quidem primae *V* — ess. vel subst. *A* 6 et materiem formasque *A*; et tamen formasque *M* (que *eras.*) *V* 7 secundę (ę *ex corr.*) *M* 9 ducuntur, *man. 2 del.* ur *V* — possunt et converti *F* — ad *del. man. 2 V* 10 profugar, *man. 2 del.* r *V* — *Lipsius* ad hoc; *Casaubonus* ad haec 11 constantini t̃ra robore *V* — de illa *F* 12 huius *FPL* — q;, *man. 2* q̄ *V* 14 disp. de ea *L* 15 rerum (*sed del.*) corporum *L* — corp. et mat. *F* — materiem *MV* 16 signā *P* 17 igne *P* — ignem aquam terram et aera *F* 18 debent esse *L* — ad *del. man. 2 V* 19 copulari que *M* (*man. 2* quę) *VL*; copulari quae *FPA*; *Lipsius* copulari quod; *ego lacunam significavi et* quod *addidi, cf. Cic. de orat. I 51, 222* iungi copularique 20 multimoda multi potestatum *F*; multimoda multi potestatem *MVPA* — coinitione *M*; conicione *V*; comode *A* 22 dedicta *L* 23 a plurimis *A* — esse dicitur *L* 24 et ignem aquam aera habere, *man. 1 post* ignem *add.* quidem *L* 25 trigone qui *MV* (*man. 2* trigono qui) *FPA*; trigone que *L*; *correxi* trigono quod — sit *MVFPA* — anguli *MFPLA*; angeli, *man. 2* anguli *V*; *Scioppius ex cod. quodam Fulvii* trianguli — recti num par. *VP*; rectinum par. *M*; non (*sed del.*) recti num par. *L* — angulis *om. MVPLA*

gulis; terram vero directis quidem angulis trigoni sed fasti-
giis paribus esse. et prioris quidem formae tres species exi-
stere: pyramidem, octangulam et vigintiangulam sphaeram.
et pyramidem figuram ignis in se habere, octangulam vero
aëris, angulatam vicies sphaeram aquae dicatam esse, aequipe-
dum vero trigonum efficere ex sese quadratum, *κύβον*, quae
196 terrae sit propria. quapropter mobilem pyramidis formam
igni dedit, quod eius celeritas agitationi huius videatur esse
consimilis. secundae velocitatis octangula sphaera est; hanc
aëri detulit, qui levitate et pernicitate post ignem secundus
esset. vicenalis sphaera loco tertio est; huius forma fluvida
et volubilis aquae similior est visa. restat tesserarum figura,
quae cum sit inmobilis, terrae constantiam non absurde sortita
est. et alia initia inveniri forsitan posse ait, quae deo nota sint
vel ei, qui sit diis amicus. sed de primis elementis, igni et aqua VIII
ceterisque, et illa constare particulatim animalium et inaniman-
tium corpora mundumque omnem ex omni aqua totoque igni et
aëris universitate cunctaque terra esse factum et non solum
nullam horum partem extra orbem relinqui, sed *ne* vim qui-
dem eius [et] extrinsecus inveniri. haec autem invicem ex
197 se intra se apta et conexa esse idcircoque in igne atque
terra, aqua et aëre esse situs, ut, sicut ignis aëri cognatione
coniungitur, ita humor adfinitati terrenae iungatur. hinc
unum esse mundum in eoque omnia nec relictum locum, in
quo alius, nec elementa superesse, ex quibus alterius mundi
corpus possit esse. ad haec ei adtributa est perpetua iuventas
et inviolata valitudo eoque nihil 'praeterea extrinsecus est

17 Plat. Tim. 32 C.
23 Plat. Tim. 33 A.

1 trigonis et vestigiis *O; scripsi* trigoni sed fastigiis   2 ·III· *P*   3 vigintaangulam *V* — speram *VFPLA*   4 pyramidam *VF*; piramidam *L*; phiramidam *M* — octangulum *M*   5 angula tam *M* — speram *VFA*   6 trigorum *MV* (*man. 2* trigonorum) — cybon quae *PA*; cibon que *L*; cybonq, *MV* (*man. 2* cybon q̄); cubum quae *F*   8 huius agitationis *A*   9 spera *VFPLA*   11 vicenialis *VA*; vicinialis *FP*; vicimalis *L*; vicenio (*man. 1 corr.* vicinio) | alis *M* — spera *VFPLA* — fluida *A*   12 mobilis *F*   13 cum stat immobilis *L*   14 initia *ex corr.* (*man. 1??*), *fuit* initio *M* — fors. inv. *A* — aut que, *man. 2* ait que *V*; aut q., *man. 2* aut quae *M*; aut quae *FPL* — s̃ (= sunt) *L*   15 igne *PL*   17 om̄a qua, *corr.* (*man. 1??*) om̄i aqua *M* — totaque igni *FP*; totaque ignis *L*   18 cunctaque** *L*   19 ne *add. Floridus*   20 et *del. Vulcanius*   21 atque *om. F*; adque *L*   22 et *om. L* — hęre, *man. 2* aere *V* — est situs *MV* — et sicut *O*; *Lipsius* ut sicut — aeris *MVP* (*cod. Bruxellensis* aeri) *LA* — cognitione, *man. 1 corr.* cognatione *L*   23 iungatur, *man. 2* iungitur *V*; iugatur *A*   26 attributa est ei *A* — iuvent' *VL*   27 inviolentas, *man. 1 corr.* inviolata *P* — ęque *V* — et nichil postea, *man. 1 corr.* eoque nichil praeterea *L*

relictum, quod corrumpere posset ingenium eius et, si superesset, non eum laederet, cum ita apud se ex omni parte conpositus atque ordinatus foret, ut adversantia et contraria 198 naturae disciplinaeque eius officere non possent. idcirco autem perfectissimo et pulcherrimo mundo instar pulchrae et perfectae sphaerae a fabricatore deo quaesitum est, ut sit nihil indigens, sed operiens omnia coercensque contineat, pulcher et admirabilis, sui similis sibique respondens. hinc illud etiam: *cum* septem locorum motus habeantur, progressus et retrocessus, dexteriores ac sinistri, sursum etiam deorsumque niten- [6] tium et quae in gyrum circuitumque torquentur, sex superioribus remotis haec una mundo relicta est sapientiae et prudentiae propria, ut rationabiliter volveretur. et hunc quidem mundum nunc sine initio esse dicit, alias originem habere natumque esse; nullum autem eius exordium atque initium esse ideo, quod semper fuerit; nativum vero videri, quod ex his rebus substantia eius et natura constet, quae nascendi sortitae sunt qualitatem. hinc et tangitur et videtur sensibusque corporeis est obvius. sed quod ei nascendi causam deus praestitit, ideo inmortali perseverantia est semper futurus.

VIIII Animam vero animantium omnium non esse corpoream 199 nec sane perituram, cum corpore fuerit absoluta, omniumque gignentium esse seniorem; atque ideo et imperitare et regere ea, quorum curam fuerit diligentiamque sortita, ipsamque semper et per se moveri, agitatricem aliorum, quae natura sui inmota sunt atque pigra. sed illam, fontem animarum omnium, caelestem animam optimam et sapientissimam virtutem esse genetricem, subservire etiam fabricatori deo et praesto esse ad omnia inventa eius pronuntiat. verum substantiam mentis huius numeris et modis confici congeminatis

8 Plat. Tim. 34 A.
13 Plat. Tim. 28 B.
23 Plat. Tim. 34 C.

4 nat. discipline disciplineque *L* 5 pulcher, *man. 2* pulchre *V* 6 sperae *VFPA* — deeo *MV* (*man. 2 del.* e) 7 omniaq; cohercens quae *A* — coercensque****** *M* 8 respondents (t *del.*) *L* 9 *cum Florido addidi* cum — prorsus *pro* progressus *FPL* 10 dexterioris *O* (*V* deexterioris); *correxi* dexteriores — tinentium, *man. ut vid. pr. corr.* nitentium *M* 11 et eque (*sed* e *del.*) *L* 12 mundo ẹ rel. *A* 13 moveretur *A* 14 dicit esse *F* 15 ex eius *sed man. 1 del.* ex *P* — initiam, *man. 2* initium *V* 19 corporeis e ẽ obvius (e *del.*) *L*; corporeis esto huius *M*; corpore is esto huius *V* — causa *PL* 21 omnium necesse corp. *MV* 22 penituram, *man. 2* perituram *V* 23 imperarere (re *del.*) *L* 24 quarum *L* — diligentiam quae *P* — sortitu, *corr.* (*man. 1?*) sortita *M* 25 et ipse moveri *L* — aliorumque, *man. 2* aliorum quae *M et V* 27 sapientiam *L* 28 virtute *MV*; *Elmenhorstius* virtutum 29 unde *pro* verum *A*

ac multiplicatis augmentis incrementisque per se et extrinsecus
200 partis et hinc fieri, ut musice mundus et canore moveatur. naturasque rerum binas esse et earum alteram esse, quam quidem δοξαστὴν appellat ille et quae videri oculis et adtingi manu possit, alteram, quae veniat in mentem, cogitabilem et intellegibilem; detur enim venia novitati verborum rerum obscuritatibus servienti. et superiorem quidem partem mutabilem esse ac facilem contuenti, hanc autem, quae mentis acie videtur et penetrabili cogitatione percipitur atque concipitur, incorruptam, inmutabilem, constantem eandemque et semper esse. hinc et duplicem rationem interpretationemque dicit; namque illa visibilis fortuita et non ita perseveranti suspicione colligitur, at haec intellegibilis vera, perenni et constanti ratione probatur esse.

201 Tempus vero aevi esse imaginem, si quidem tempus movetur, perennitatis fixa et inmota natura est; et ire in eam tempus et in eius magnitudinem fluere ac dissolvi posse, si quando hoc decreverit fabricator mundi deus. eiusdem temporis spatiis mensuras mundanae conversionis intellegi, solis quippe et lunae globum hoc agere ceterasque stellas, quas
[7] nos non recte erroneas et vagas dicimus; nostrae enim super earum cursibus opiniones disputationesque possunt in errorem intellectum inducere. ceterum ille rerum ordinator ita reversiones earum, ortus, obitus, recessus, moras progressusque constituit, ut ne modico quidem errori locus esset. dies quippe cum noctibus mensium spatia conplere, menses vicissim annorum orbes involvunt, nec prius quam signa haec X

3 Plat. Tim. 51 D — 52 A.
11 Plat. Tim. 37 B et C.
15 Plat. Tim. 37 D — 39 D; cf. Diog. Laert. III 73 sq.
21 Plat. de legg. VII 822 A; cf. Cic. de nat. d. II 20, 51.

1 et *pro* ac *L* — hic rementisque *MV* (*man. 2* incrementisque) 2 et can. mund. *F* 3 quam quidam *F* (*cf. p. 66, 6*); quem quidem *P* 4 ΔΟΖΑCΤΗΝ *M; relicto spatio om. A* 5 quae veniat in mentem *in omnibus codd. post* alteram esse *scripta sunt; in suum locum ea transposuit Floridus* — διανοητικήν *ante* cogitabilem *inseruit Fulvius* 6 rerum *om. F* 7 servienti* (*fuit* b;) *P* 8 et *pro* ac *L* — ät *pro* autem *L* 9 conspicitur *A* 10 incorructam *P* — stantem (con *evanuisse vid.*) *V* — eandem (*om.* que) *A* 12 vis. illa *P* — fortuitu *V* — inita *VFPL*; ī ita *A*; initia *M*; *Scioppius* non ita; *Oudendorpius* inrita *vel* inrita nec 13 ad hec *L* 21 ergoneas *M* 22 cursus *F* — disputaciones quae *M* — sunt *pro* possunt *MV* 23 intellectum *om. A* — incidere *pro* inducere *MVPLA* — ceterarum *M* 25 nemo dico *VP* (*corr. man. 2*) 26 mensis *MV* (*man. 2* menses) 27 involvent *P*; involuūt *L* — haec enim luce *VFPL*

luce siderea ardere coeperunt, iniri potuerunt temporum numeri, perituramque esse observationem conputationis huius, si hic olim chorus antiquus steterit. namque ut mensurae et reversiones temporum noscerentur circuitusque mundi videretur, 202 solis incensa sunt lumina et vicissim, ut quies desiderata proveniret animantibus, opacitas est inventa noctis; mensesque effici, cum luna circuli sui conpleto curriculo ad eundem locum, a quo discesserit, revertatur, anni vero spatia concludi, cum sol quadrinas temporum contigerit vices et ad idem signum fuerit invectus. horum enumeratio in se revertentium et a se proficiscentium intellectum cogitationis invenit. esse autem stellarum *ceterarum* nihilo minus certos ambitus legitimis curriculis perpetuo servatos, quos vix hominum sollertia conprehendit. unde fit, ut et magnus ille vocitatus annus facile noscatur, 203 cuius tempus inplebitur, cum vagantium stellarum comitatus ad eundem pervenerit finem novumque sibi exordium et itinera per vias mundi reparaverit.

XI Globorum vero caelestium nexorum inter se per vices mutuas omnium supremum esse eum, qui inerrabili meatu censetur; eius amplexu ceteros coerceri. et esse ἀπλανέσι primum ordinem, secundum Saturno datum, Iovi tertium, Martem quartum tenere, quintum Mercurio dari, sextum Veneris esse, septimum Solis itineribus incendi, octavum metiri Lunam. exinde elementis omnia ac principiis occupari. ignem ante alia superiorem esse, mox aëris locum, hinc aquae proximum et tunc globum terrae in medio situm, aequalem loco ac figura inmobilem stare. hos astrorum ignes sphaeris adfixos perpetuis atque indefessis cursibus labi et hos animales deos dicit esse; sphaerarum vero ingenium ex igni coali-

10 cf. Plat. Tim. 47 A et B.

1 sydere, *man. 1 corr.* syderea *P*; sidera *L* — syderea ut ardere *F* — poterunt *FP* — numeris *MV* (*man. 2 del.* s) *FPL* 3 ohorus antiqus *L* 5 lumina ut vicissim ut *MV* (*man. 2 del. posterius* ut) 6 opacitasque est *A* 7 circulis, *man. 2 del.* s *P* 8 revertantur, *man. 2 del.* n *P* 10 inventus *L* — reverteutū* (*fuitne* r?), *man. 1 corr.* revertentiū *M* 12 ceterarum *addidi*, *cf. Plat. Tim. 39 C* τῶν δ' ἄλλων τὰς περιόδους — tertos *V* 13 legimus *A* — perpetuo *in fine versiculi om. A* — quo, *corr.* (*man. 1??*) quos *M* — vix servatos hominum *L* 16 stella, *man. 2* stellarum *V* 18 inter se nexorum *F* 19 que, *man. 2* qui *V* — inenarrabili *PLA* 20 ceteris *MV* — aplanisi *MFL*; aplani. Si (*coniunxit man. 2*) *P*; ampla nisi *V*; aplanis *A*; *Oudendorpius* ἀπλανέσι *vel* aplanesi 21 saturnino (ni *del.*) *L* — iovis *MVPA* 22 martis *MVP*; marti *L* 23 octavo *FPL* 24 a principiis *MV*; et principis *L* 25 atque, *man. 2* aquae *V* 27 hoc *P* — sphaeris adfixos *om. A* — speris *VF* 29 ds *L* — sperarum *VFLA*; spenarum *M* — igne *FPL*

tum et fabricatum. iam ipsa animantium genera in quattuor species dividuntur, quarum una est ex natura ignis eiusmodi, 204 qualem solem ac lunam videmus ceterasque siderum stellas, [8] alterum ex aeria qualitate — hanc etiam daemonum dicit —, tertium ex aqua terraque coalescere et mortale genus corporum ex eo dividi terrenum atque terrestre — sic enim πεζὸν et χερσαῖον censui nuncupanda — terrenumque esse arborum ceterarumque frugum, quae humi fixae vitam trahunt, terrestria vero, quae alit ac sustinet tellus. deorum trinas nuncupat species, quarum est prima unus et solus summus ille, ultramundanus, incorporeus, quem patrem et architectum huius divini orbis superius ostendimus; aliud genus est, quale astra habent ceteraque numina, quos caelicolas nominamus; ter- 205 tium habent, quos medioximos Romani veteres appellant, quod est sui ratione, sed loco et potestate diis summis sunt minores, natura hominum profecto maiores. XII sed omnia, quae naturaliter et propterea recte feruntur, providentiae custodia gubernantur nec ullius mali causa poterit deo adscribi. quare nec omnia ad fati sortem arbitratur esse referenda. ita enim definit: providentiam esse divinam sententiam, conservatricem prosperitatis eius, cuius causa tale suscepit officium; divinam legem esse fatum, per quod inevitabiles cogitationes dei atque incepta conplentur. unde si quid providentia geritur, id agitur et fato, et quod fato terminatur, providentia debet susceptum videri. et primam quidem providentiam esse summi exsuperantissimique deorum omnium, qui non solum deos caelicolas ordinavit, quos ad tutelam et decus per omnia mundi membra dispersit, sed

1 Plat. Tim. 39 E sq.
18 Plat. de rep. II 379 C et X 617 E; cf. Tim. 42 D.

1 ·IIII· (or *superscr.*) *PA* 2 est *om. et man. 2 add. vid. P* 3 et lunam *A* — ceterosque *L* (*man. 1 corr.* ceterasque) *P* (*man. 2* ceterasque) 4 alterum, *man. 2* alteram *V* — aerea *MV* — demonem *FPL* — dixit *L* 5 morta legenus *M* — corporum corporum (ex eo *superscr.*) dividi *P* 6 et pone nepte pon *MV*; et PONeNePTePON *F*; et poneneptepon *L*; et pene Neptepon *P*; et pone neptoton *A*; *Floridum secutus ex Plat. Tim. p. 40 A* (*cf. p. 77 C*) *recepi* πεζὸν et χερσαῖον 7 censuit *O*; *Colvius* censui — nuncupandam *V*; nominanda *A* — terrenarumque *A* 8 quae *om. P* (*add. man. 2*) *L* 14 mediodeximos (de *del.*) *L*; xymos *MV* (*man. 2* medioximos) 15 quod sui ratione est *V* — sui *spatio relicto om. A* — dii *PLA* — summissi sunt *L* 17 prudentie *L* 18 deo poterit *FPL* 19 adscribi, *sed* bi *ex corr. man. 2 P* — arbitratur, *man. 1 corr.* arbitrantur *M*; arbitrantur *A* 20 diffinit *A* 21 causa *spatio relicto om. A* 23 cognitiones *PL* 25 videri (v *ex corr. man. 2*) *P* 28 aid (i *del.*) *L* — sparsit membra *F* — *post* dispersit *in M est ras. 8 litterarum*

natura etiam mortales eos, qui praestarent sapientia ceteris
terrenis animantibus, ad aevitatem temporis edidit fundatis- 206
que legibus reliquarum dispositionem ac tutelam rerum, quas
cotidie fieri necesse est, diis ceteris tradidit. unde suscep-
tam providentiam dii secundae providentiae ita naviter reti-
nent, ut omnia, etiam quae scelestis mortalibus exhibentur,
inmutabilem ordinationis paternae statum teneant. daemo-
nas vero, quos Genios et Lares possumus nuncupare, ministros
deorum arbitratur custodesque hominum et interpretes, si quid
a diis velint. nec sane omnia referenda esse ad vim fati
putat, sed esse aliquid in nobis et in fortuna esse non nihil.
et fortunae quidem inprovidos casus ignorari a nobis fatetur.
instabile enim quiddam et incurrens intercedere solere, quae
consilio fuerint et meditatione suscepta, quae non patiatur
meditata ad finem venire. et tunc quidem cum inpedimen-
tum istud utiliter provenerit, res illa felicitas nominatur; at [9]
ubi repugnationes istae nocivae erunt, infelicitas dicitur.
omnium vero terrenorum nihil homine praestabilius provi- 207
dentia dedit.

XIII Quare idem bene hominis pronuntiat esse animam corporis dominam. at enim cum tres partes animae ducat esse, rationabilem, id est mentis optimam portionem, hanc ait

20 Plat. Tim. 69 C — 70 A; de rep. IIII 439 D sq.; VIIII 571 C — 572 A; 580 D sqq.

1 natura et immortales *A* — sapientiam *VA* 2 terrenis *om. A* — sedit *O* (*in P man. 2* dedit); *ed. Romana pr.* edidit 3 dispositionum *MVA* — acutelam *supra versiculum man. 2; quid scriptum fuerit man. 1, incertum P* 5 dii sec. prov. ita nav. ret. *spatio relicto om. A* — navi terretinent *M* — retinet *P* (*man. 2* retinent) *L* 6 caelestis mortalibus *MVPL*; caelestibus a mortalibus *F*; *ed. Romana pr.* a caelestibus mortalibus; *Vulcanius* caelitus mortalibus — exhibeantur *A* 7 paterna estatum (*sed corr.*) *M* — teneant statum *F* — demones *V* 8 quas *M* — et et *P* — ponsum *MV* 9 arbitrantur *O* (*in V et P* n *man. 2 del.*); *Scaliger* arbitratur 11 putant *O* (*in V* n *del. man. 2*); *ed. Romana pr.* putat — in fortuna non nichil *A* 12 eius fortunae *pro* et fort. *FP*; et uis fortune *L* — et providos, *man. 1 corr.* inprovidos *V* 13 quidam *MV*; quidem (*sed del.*) quiddam *L* — intercedere, *man. 2* intercidere *P*; interaccedere *V* 14 que *sed del. man. 2 V*; quae, *man. 2* quod *P*; quod *A* 16 provenit *MVPLA* — felicitatis (ti *del. man. 2*) *V*; felicita *M* — appellatur *et supra man. 1* l. nominatur *P* 17 repugnatione *MFPL*, *in V detritum est* — nocuerunt, *man. 1 corr.* nociue erunt *L* 18 omine, *man. 2* homine *V* 20 homines *O*; *Lipsius* hominis — homines bene *F* — pronuntiat (*man. 1 corr.* pronuntiant) esse an. *L*; pronuntiant esse an. *PA*; pronuntiant an. esse *F*; pronuntiantes se an. *M*; pronunciantes an. *V*; *Scaliger scripsit* pronuntiat, *quod etiam in cod. Benedictino esse dicunt* 21 ducat, *man. 2 supra* l. dicat *P*; dicat *A* 22 rationabilitatem *F* — obtumam *M*; animam *et supra man. 1* optimam *P* — partem portionem *A* — hanc *om. F*

capitis arcem tenere, irascentiam vero procul a ratione ad domicilium cordis deductam esse obsequique et eam in loco respondere sapientiae, cupidinem atque adpetitus, postremam mentis portionem, infernas abdominis sedes tenere ut popinas quasdam et latrinarum latebras, diversoria nequitiae atque luxuriae; relegatam vero idcirco longius a sapientia hanc partem videri, ne inportuna vicinitas et rationem consulturam desuper cunctorum saluti in ipsa cogitationum utilitate turbaret.
208 totum vero hominem in capite vultuque esse, nam prudentiam sensusque omnis non alias quam illa parte corporis contineri. cetera enim membra ancillari et subservire capiti, cibos et alia subministrare, vectare etiam sublime positum ut dominum atque rectorem providentiaque eius a periculis vindicari. sed machinamenta, quibus ad sentiendas et diiudicandas qualitates sensus instructi sunt, ibidem erga regiam capitis
209 constituta esse in conspectu rationis, ut intellegendi ac persentiscendi veritas adiuvetur.

Sensus vero ipsi ad ea, quae sunt sensibilia, apte con- XIIII
posita natura intellegentiam cognatam tenent. ac primo oculorum acies gemellas perlucidas esse, quadam luce visionis inlustres noscendi luminis officium tenere. auditionem vero aeriae naturae participem aëris nuntiis percipere sonores. iam gustatus solutiores esse sensus ideoque humidioribus et aquosis potius commodatos. tactum etiam terrenum átque corporeum solidiora quaeque contingi offendique possunt sentire.

6 Plat. Tim. 70 E.
9 Plat. Tim. 44 D — 45 A.

1 artem, *man. 2* arcem *V* — oratione, *man. 2* a rat. *V*; ratione (*om.* a) *M* 2 deducta messe *MV* (*corr. man. 2*) — et *om. MVPLA* 4 teneret *MV* (*man. 2* tenere) 5 lacrimarum lacrimas *V* — et lux. *F* 6 relegatum *P* (*man. 2* relegatam) *A* — vere *V* 7 et *om. F; man. 2 del. P* — ratione *F* — consumptam *MPLA*; consumptum *V*; consumpta *F; Salmasius* consulturam 8 cogtorum *pro* cunctorum *M*; cognitorum *V* — turbaretur *FP* (*man. 2* turbaret) *L* 9 vultumque, *man. 2 del.* m *P* — nanque *A* 10 omnis *et in marg. man. ut vid. pr.* omnes *P*; omnes *VA* — *Colvius* alia 11 a cetera *M*; et cetera, *man. 2 del.* et *V* 12 subministrante, *man. 1 corr.* subministrare *P* — vectare *vel* vertare *et super* tare *man. 2* ticem *V* — possit ut *FPLA*; possit in *M*; posse ut, *man. 2* possuit *V; Oudendorpius* positum ut 13 adque *M* — recto (o *ex corr.*), *man. 1 add.* rē *L* — providentiamque *L* 14 sed et *F* — quibus assentiendas *P* — sent. diiudicandasque *A* 16 rationes *M* — vel *pro* ut *V* — persentiendi *A* 19 intelligentia *P* — cognotam *M*; cognitam *L* — et primo *L* 20 quidam *M*; quidem, *man. 2* quadam *V* 21 auditionem *usque ad* sonores *om. L* 22 aęre *M*; aere, *man. 2* aereę *V* — nuntiis *et supra man. 2* l. nuniū *A* — perciperes onores *M*; perciperes honores (od) *V* 23 humilioribus *L* 24 comtatos *L* — tantum *MV* (*man. 2* tactum) — et *pro* etiam *A* 25 solidiora atque queque *L* — offendique et sentire possunt *F*

eorum etiam, quae corrupta mutantur, separata intellegentia
est. in media namque regione oris nares natura constituit,
quarum bifori via odor cum spiritu commeat. conversiones
autem mutationesque odoratus causas dare easque de cor-
ruptis vel adustis vel mitescentibus aut madefactis sentiri;
cum quidem ea, quae vertuntur vapore vel fumo, exhalant 210
odores, in iis iudicium sensusque succedunt; nam res si
stent integrae et aer purus, numquam eiusmodi aurae inficiunt
eos. sensus quidem ipsi communes nobis sunt cum ceteris 211
animantibus. at enim hominum sollertia eiusmodi divino bene- [10]
ficio instructior auctiorque, quod auditus ille est visusque prae-
stantior. oculis namque metitus est caelum siderumque cir-
cuitus et astrorum obitus atque ortus eorumque cum signifi-
catibus spatia conprehendit, ex quo pulcherrimus et uberrimus
fons ille philosophiae profluxit. auditu vero quid homini
magnificentius potuit evenire, per quem prudentiam sapienti-
amque condisceret numerosque orationis metiretur ac modos
faceret fieretque ipse totus modulatus ac musicus? lingua
et dentium vallum et ipsius osculi venustas accessit. quod
quidem aliis animantibus ad explendam victus necessitatem 212
inferendasque ventri copias conparatum est, sed homini
promptuarium potius rectae rationis et suavissimae orationis
hoc datum est, ut, quae prudentia corde conceperit, ea sensa
promat oratio.

4 Plat. Tim. 66 D sq.
10 Plat. Tim. 46 E — 47 B.
15 Plat. Tim. 47 C sq.

2 foris (f *del.*) *L* — natura nares *F* 3 biforidia odor *FPL* 4 odoratustas *L*; odoratas *P*; odoratis *MV* (*man. 2* odoratus) *F* — dicere, *man. 1 corr.* dare *P* — eas quae *A* — de *om. PL* 5 *Colvius* mucescentibus, *quod etiam in cod. Fulviano quodam esse fertur* 6 queruntur *O; Lennepius* quae vertuntur — exalantur odore *O; conieci* exhalant odores 7 in is *F*; uiis *MVPLA; scripsi* in iis — resistent *O*; *correxi* res si stent 8 integre *A*; egrae *MV* (*sed alio verborum ordine:* et aer purus egrae); egre *L*; aegrae *P*; aegre *F* — namque (*sed del.*) nunquam *L* — auras *MVA*; aures *F; om. PL; correxi* aurae 9 eo *V* (*man. 2* et) *F*; et *A* 11 instructorum, *man. 1 corr.* instructior *L* — actorque *L*; auctiorque est *F* — quod auditu visuque prestantior *F*; *pro* ille *Stewechius* illi, *Vulcanius* illis *scribendum censet* — prestatior, *man. 2* prestantior *M* 12 est metitus *A* 13 eorum (*om.* que) *L* — significantibus *F* (ntibus *in ras. man. ut vid. pr.*) *PA; significationibus* *VL* 15 philospię *M* — quod *P* — magn. hom. *F* 16 sapientiaque *M* 17 modo *MV* 18 fieretque et ipse *PL* — modo latus, *man. 2* modulatus *M* et *V* 19 occuli *V*; oculi *MA* 20 animantimus *M*; amantibus *PL* 21 comparandum *P*; cūparandum *L* — hominis *MVPLA* 22 rectae orationis et suav. hoc datum est *A* 23 concepit *PL* — sensat *P*; sensu *V* 24 oratio, *man. 2* ratio *V*

Sed totius corporis habitus et figura membrorum alia XV
condicione sunt optima, alia longe peiora. inferiora regun-
tur optimatium praestantia et ipsa ministerium suggerunt
victuale. pedes denique humerorum tenus capiti oboediunt.
at superciliorum saepes praemuniunt oculis, ne desuper
proruat, quod teneras visiones mollesque perturbet. pul-
mones loco ac sui genere cordi plurimum consulunt, cum
exardescit ira trepidansque celerioribus motibus vertex cordis
ipsius madens sanguine pulmonum excipitur mollitia, siti, fri-
213 gore. lienem vero iocineri non frustra esse finitimum, ut
eius redundantiam participatis haustibus relevet abstergeatque
ea, quae sordium fuerint, purumque ac sincerum praestet, quod
maxime fibris est commodum. ventrem hiris intestinorum
circumplexum et nexibus inpeditum esse, ne esculenta et po-
tulenta sese penetrarent, sed ut retenta paulisper utilitatem
sui accessu animantibus exhiberent, ne exhaustis et labentibus,
quae inferuntur, momentis omnibus adpetendi cibi necessitas
inmineret et ad hoc unum occupari nobis dies noctesque
214 esset necesse. visceribus ossa sunt tecta; eadem revincta XVI
sunt nervis. et tamen ea, quae sunt internuntia sentiendi, sic
sunt operta visceribus, ne crassitudine sensus hebetentur. illa

5 cf. Cic. de nat. d. II 57, 143 et Lact. de opif. dei c. 10, 4.
6 Plat. Tim. 70 C.
10 Plat. Tim. 72 C.
13 Plat. Tim. 73 A.
19 Plat. Tim. 74 D sq.

2 obtuma *MV* 4 pdes *L* — humerorūtenus (*sed virgula man. 2*) *V*; humero ruutenus (*sic*) *M*; humerotenus *A* — capiti *om. V* 5 ad *MV* (*man. 2* at) — sedes *V* — occulis, *man. 2* occulos *V*; oculos *F* 6 proruet *M*; prout *V* — teneatras (at *del.*) *L* — perturbet. Explicit de deplatone et eius dogmate feliciter *A* — pulimones *M*; plumones, *man. 2* pulmones *V*; pulpmones (p *del*) *L* 7 cordei (e *del.*) *L* 8 exardescat (at *ex corr. man. ut vid. pr.*) *F* — trepidans (*om.* que) *L* — molestibus *MV* (*man. 2* motibus) 9 plurimonum *M*; plurimorum, *man. 2* pulmonum *V* — sitis *MV*; sui *P* 10 iocineri vel *MV* (*man. 2* iocineri non) *FP*; *om. L, sed* iecori *add. man. 1; ed. Romana pr.* iecori non; *Oudendorpius ex cod. Harlemensi recepit* iecinori nec 11 redundantia *MVPL* — participati *MV* (*man. 2 add.* s) — absterge atque *M*; abstergatque *F* 12 eaque *MVL* — sordidum *L* — fuerit *MVPL* — plerumque, *man. 1 corr.* purumque *L* — et *PL* 14 esse inp. *F* — ne *om. MVPL* — poculenta *O; Oudendorpius* potulenta 15 penetrant *V* — retinent a paul. *MV* — utilitate in sui *L* 16 accessum (sen *supra*) *L*; accensum *MV*; ac sensum *FP; Oudendorpius ex. cod. Benedictino corr.* accessu — exhiberent nam ne exhaustus *MV* — labentibus usque inf. *MV* 17 momentibus (bu *del.*) *L* — cybus *P* 20 nervis etiam enea que sunt *MV* 21 sentiendi, *man. 1 corr.* sunt *V* — ebetentur *PL*

etiam, quae iuncturis et copulis nexa sunt, ad celeritatem facilius emoliendam haud multis sunt inpedita visceribus. denique ipsius capitis verticem specta, contectum tenui cute capillisque hirsutum videbis adversum vim frigoris et caloris. at enim illae opimae sunt partes, quas labor subigit, ut femina
ipsaque sessitandi regio est. quid de cibatu ipso loquar, [11]
quem itinera ex utero manantia, fibris iecoris adiuncta dispertiunt in cruoris habitudinem versum, ut eum ex eo loco per omnes artus natura sollers dirivari faciat? sed e regione cordis venarum meatus oriuntur per pulmonum spiracula vivacitatem transferentes, quam de corde susceperint, et rursus ex
illo loco divisae per membra totum hominem iuvant spiritu. 215
hinc illae anhelandi vices haustae redditaeque alterno modo, ne mutuis inpediantur occursibus. venarum diversae sunt qualitatis, quas ad procreandum e regione cervicum per medullas renum commeare et suscipi inguinum loco certum est; et pruritu venarum genitale seminium humanitatis exire.
XVII at cum totius corporis *tris* dicat esse substantias, primam vult videri ex igni et aqua et ceteris elementis, aliam ex consimilibus partibus viscerum, ossiculorum, cruoris et ceterorum, tertiam de discrepantibus diversisque membris id est capite, utero et articulis disparibus. unde et substantia, quae de simplicibus constat elementis, si id, quod necessitate victus extrinsecus arrogatur, quomodo congruit et generi singulo-
rum, qualitatem corporis temperiemque custodit, et illis, quae 216

2 Plat. Tim. 75 E et 76 C.
6 Plat. Tim. 77 C — 79 A.
18 Plat. Tim. 81 E sq; 82 B sqq.; 84 C sqq.
23 Plat. Tim. 81 C sq.

1 iuncturus *M* 2 semovenda *P* (*cod. Bruxellensis* semovendam); se movenda *MVFL; ed. Romana pr.* se movendam, *quod etiam in cod. Harlemensi esse dicitur; Lipsius* se movendi; *conieci* emoliendam, *cf. Cic. de or. II 51, 206* — aut *MVP* (*cod. Bruxellensis* haut) *L*; *om. F; ed. Romana pr.* haud 4 adversus *F* 5 obtumae *MV*; optumae *F*; optimae *PL; Vulcanius* opimae — subiit *PL* — semina *FL*; semna *P* 6 ipsa quae *FP* 7 quam *P* — itineram *M* — manentia *MVFP* 8 cru**oris *M* — ut eum ... facit *O; ed. Romana pr.* ut eum..... faciat; *Hildebrandius* et eum..... facit 9 artis *P* — derivari *FP* — de *V* 10 pulmonem *L* 11 transferantes *F* 12 ello, *man. 1 corr.* illo *P*; eo *L* — spiritum *O; Wowerius ex Fulvii quodam cod.* spiritu 13 illa *MVL*; ex illa (ex *del.*) *P* — anelandi vices *F;* hanelandi vices *M*; hanelant divites *V* — auste *MV* 14 incurs., *man. 1 corr.* occurs. *P* — divise *L* 15 qualitates *O; emendavi* qualitatis 16 loco ing. *F* 17 et rursum *O; conieci* et pruritu — venalegenitale *P* — seminum *PL* 18 *Brantium secutus* tris *addidi* — primum *O; ed. Romana pr.* primam 19 igne *PL* — aliis *pro* aliam *PL* 20 cumsimilibus *M* — partibus *om. P* 22 capitis *MV* 24 generis *PL* 25 et dillis *P*

de consimilibus, robur auget et iis, quae inter se disparia supra diximus, pulchritudinem nutrit et simul obaequalitas ista sicci, humidi, ferventis ac frigidi sanitatem, vires speciemque largitur, sicuti illa intemperans atque inmoderata permixtio singulis universisque vitiatis animal celeri exitio corrumpit.

Tripertitam animam idem dicit: primam eius rationa- XVIII
bilem esse partem, aliam excandescentiam vel inritabilitatem, tertiam adpetitus; eandem cupiditatem possumus nuncupare. sed tunc animanti sanitatem adesse, vires, pulchritudinem, cum ratio totam regit parentesque ei inferiores duae partes concordantesque inter se iracundia et voluptas nihil adpetunt, nihil commovent, quod inutile esse duxerit ratio. eiusmodi ad aequabilitatem partibus animae temperatis corpus nulla turbatione frangitur. alioqui invehit aegritudinem atque invalentiam et foeditatem, cum inconpositae et inaequales inter se erunt, cum irascentiam et consilium subegerit sibique
217 subiecerit cupiditas aut cum dominam illam reginamque rationem obsequente licet et pacata cupidine ira flagrantior vicerit. sed aegritudinem mentis stultitiam esse dicit eamque
[12] in partes duas dividit. harum unam inperitiam nominat, aliam insaniam vocat; et inperitiae morbum ex gloriosa iactatione contingere, cum eorum, quorum ignarus est, doctrinam aliquis scientiamque mentitur; furorem vero pessima consuetudine et libidinosa vita solere evenire hancque insaniam nominari, quam vitiosa qualitas corporis prodit, cum ea, quae rationi sunt

6 Plat. Tim. 89 E — 90 C.
19 Plat. Tim. 86 B.

1 augeret iisque *M*; augeret usque *V*; auget iisque *L*; auget usque *FP*; *ed. Romana pr.* his quae (*om.* auget); *Vulcanius* auget his quae, *Hildebrandius* auget et his quae (et *etiam in cod. Vulcaniano, Harlemensi, Benedictino esse dicitur*) — dispariā *V* 2 simul obaequalitates (te *del. man. 1*) *P*; simul obequalitatis (ti *del.*) *L*; simulabo aequalitas *MV* 3 sictium id ferv. *M*; sicciū id ferv. *V* 4 sic̄ *L*; sicum *MVFP; ed. Romana pr.* sicut; *Hildebrandius* sicuti 5 anima *PL* 6 item *M* 7 eius *post* esse *repetitum sed del. man. 1 P* 9 animantis animantem adesse *MV* 10 totum *MV* 11 ira concordia et *V* 12 duxerint *F*; duxerint *MP*; dixerint *VL* (*man. 1 corr.* duxerint); *ed. Romana pr.* dixerit; *Colvius* duxerit 13 aequalitatem *MVL* — anima et enim peratis *M*; anima et enim peractis *V* 14 perturbatione *L* — alioquin *FL* 15 valentiam *MV* — inpositae *MV* 16 irascentia *O*, *sed in V ultima syllaba plane detrita est; ed. Romana pr.* irascentiam — et *om. F* — subegerat *V*; subegent *P* 17 autem *MVFP* — dominicam *L* 18 peccata *L* — cupidini *O; cod. Bruxellensis et ed. Romana pr.* cupidine 20 nomina taliam (*man. 2 corr.*) *M* 22 contigere *P* 24 solitum (itum *man. 2 obductum vel corruptum*) *V* — eamque *L* 25 prodit (i *supra*) *L*; prodiit *MVFP*; *ed. Romana pr.* prodidit; *Vulcanius* prodit

parata in ipso vertice, inportunis angustiis coartantur. at enim hominem tunc esse perfectum, cum anima et corpus aequaliter copulantur et inter se conveniunt sibique respondent, ut firmitas mentis praevalentibus corporis viribus non sit inferior; corporis vero tunc nativis incrementis augetur, cum valitudinis portio procurata salubriter modum necessarii victus nescit excedere nec valitudo obteritur magnitudine externorum labo- 218
rum nec pabuli sarcina inmoderatius invecti vel non, ut oportet, digesti distributique per corpus. tunc enim artus ac membra vigoris debiti modum et vires retinent, cum id, quod infertur, ad totius corporis conservationem veluti singillatim exaequatum cunctis partibus dividitur. verum enimvero tunc exitium copo.,,.........

LIBER II.

I Moralis philosophiae caput est, Faustine fili, ut scias, 219
quibus ad beatam vitam perveniri rationibus possit. verum ad beatitudinem bonorum finem ante alia contingere ut......, ostendam, quae de hoc Plato senserit. bonorum igitur alia

1 Plat. Tim. 87 D — 88 B.

1 ipsa, *man. 1 corr.* ipso *L* — inportuniis, *man. 1 del.* i *P* 3 respondent infirmitas *V* 4 mentibus *et* corporibus, *man. 1 corr.* mentis *et* corporis *P* 5 corpus *PL* 6 potio *MV* (*man. 2* portio) *PL* — curata *P* 8 pabulis articina *MV*; pabuli sarcinae *PL* — velut non oportet *P* 9 degesti *MV* — distribuitque *L* — et (*sed del.*) artus et membra *L* 10 debitum, *man. 1 corr.* debiti *L* 13 ex initium *M* — copo (ris *add. man. recens*) *M*; cōpo *V*; cupio *L*; *edd. omnes hunc librum sic concludunt:* verum enimvero cum id minime fit, tunc sequi exitium corporis.

In codd. VFPL sine ulla distinctione adnexa sunt ea, quae sequuntur in libro II. sed in margine codd. F et P signis inter copo *et* moralis *interpositis aliis manibus adscriptum est:* DE PHILOSOPHIA LIBER ·III· INCIPIT (*F*) *et* Finis libri de Dogmate Platonis. Initium est libri qui inscribitur De Philosophia (*P*). *In cod. M a voce* moralis *alius incipit versiculus et eadem manus recens, quae ad vocem* copo *adpinxit syllabam* ris, *in inferiore margine rubro colore adiecit:* Lucii Apuleii madaurensis platonici de philosophia liber incipit.

15 perveri, *corr.* (*man. 1?*) perveniri *L* 16 fine *O*; *Scaliger* finem, *quod etiam in cod. Benedictino esse dicitur* — contingeret *O*; *Scaliger* contingere — *Oudendorpius add.* scias, *ego lacunam significavi; cf. p. 3, 1* 17 de *om. MV* — bonum *L*

220 eximia ac prima per se ducebat esse, per perceptionem cetera bona fieri existimabat. prima bona esse deum summum mentemque illam, quam *νοῦν* idem vocat; secundum ea, quae ex priorum fonte profluerent, esse animi virtutes, pru-
[13] dentiam, iustitiam, pudicitiam, fortitudinem. sed his omnibus praestare prudentiam, secundam numero ac potestate continentiam posuit, has iustitiam sequi, fortitudinem quartam esse. differentiam hanc bonorum esse constituit: partim divina per se et prima simplicia duci bona; alia hominum nec eadem omnium existimari. divina quapropter esse atque sim-
221 plicia virtutes animi, humana autem bona ea, quae quorundam essent, quae cum corporis commodis congruunt, et illa, quae nominamus externa, quae sapientibus et cum ratione ac modo viventibus sunt sane bona, stolidis et eorum usum ignorantibus esse oportet mala. bonum primum est verum et divi- II
num illud, optimum et amabile et concupiscendum, cuius pulchritudinem rationabiles adpetunt mentes natura duce, instinctae eadem *in* eius ardorem. et quod non omnes id adipisci queunt neque primi boni adipiscendi facultatem possunt habere, ad id feruntur, quod hominum est. secundum nec commune multis est nec quod omnibus similiter bonum. namque adpetitus
222 et agendi aliquid cupido aut vero bono incitatur aut eo, quod videatur bonum, unde natura duce cognatio quaedam est cum bonis ei animae portioni, quae cum ratione consentit. accidens autem bonum est et putatur, quod corpori rebusque venientibus extrinsecus copulatur. et illum quidem, qui natura

2 Plat. de legg. I 631 C; cf. Diog. Laert. III 90.

8 Plat. de legg. I 631 B; cf. Arist. eth. Nicom. I 8 (p. 1098 b 12 Bkk.) et Didymi Pythagorei epit. in Mullachi philos. Graec. fragm. II p. 94.

11 Plat. de legg. II 661 B et D.

26 [Plat.] epist. ad Arch. 358 A *ἀλλὰ κἀκεῖνο δεῖ σε ἐνθυμεῖσθαι, ὅτι ἕκαστος ἡμῶν οὐχ αὑτῷ μόνον γέγονεν, ἀλλὰ τῆς γενέσεως ἡμῶν τὸ μέν τι ἡ πατρὶς μερίζεται, τὸ δέ τι οἱ γεννήσαντες, τὸ δὲ οἱ λοιποὶ φίλοι, πολλὰ δὲ καὶ τοῖς καιροῖς δίδοται τοῖς τὸν βίον ἡμῶν καταλαμβάνουσι.* cf. Cic. de fin. II 14, 45.

1 per se prima *V* — dicebat *PL* — praeceptionem *O; ed. Aldina* perceptionem 3 eaque priorum *MV* 4 fonte* *M* 7 ponit hanc iust. *V* 9 simplic, *cetera detrita sunt V* 10 quapr. esse div. *F* 11 humera *MFPL*; numera *V*; *ed. Romana pr.* minora; *Scaliger* humana, *quod etiam in cod. Benedictino et Fulviano esse dicunt* — eaq;, *man. 1 corr.* ea que *L* 12 ẽẽt *pro* essent *L* 14 sine bona *MV* 15 essent *pro* esse *M*; ē et *V* 18 in *add. Hildebrandius; Colvius* ad 21 est multis *P* — nec *om. PL* 22 non *pro* aut *V* — verbo *Q; ed. Romana pr.* vero 23 cognitio *L* 24 partionis *O; ed. Romana pr.* portioni — curationi *O; ed. Romana pr.* rationi; *Oudendorpius* cum ratione 26 copuletur *F*

inbutus est ad sequendum bonum, non modo sibimet ipsi natum putat, sed omnibus etiam hominibus, nec pari aut simili modo, verum [etiam]............ unumquemque † acceptum esse, dehinc proximis et mox ceteris, qui familiari usu vel notitia iunguntur.

III Hominem ab stirpe ipsa neque absolute malum nec bonum nasci, sed ad utrumque proclive ingenium eius esse;
habere semina quidem quaedam utrarumque rerum cum na- 223
scendi origine copulata, quae educationis disciplina in partem alteram debeant emicare, doctoresque puerorum nihil antiquius curare oportet, quam ut amatores virtutum velint esse, moribus, institutis eos ad id prorsus inbuere, ut regere et regi discant magistra iustitia. quare praeter cetera induci ad hoc eos oportere, ut sciant, quae sequenda fugiendaque sint, esse honesta et turpia, illa voluptatis ac laudis, haec † tenus dedecoris ac turpitudinis; honesta eadem, quae sunt bona, confidenter optare nos oportere. tria genera ingeniorum ab eo sunt
conprehensa, quorum praestans et egregium appellat unum, al- 224
terum deterrimum pessimumque, tertium ex utroque modice
temperatum medium nuncupavit. mediocritatis huius vult esse [14]
participes puerum docilem et virum progredientem ad modestiam eundemque commodum ac venustum. eiusmodi quippe medietates inter virtutes et vitia intercedere dicebat tertium quiddam, ex quo alia laudanda, alia culpanda essent. inter scientiam † validam alteram falsam pervicaciae vanitate iactatam, inter pudentiam libidinosamque vitam abstinentiam et intemperantiam posuit, fortitudini ac timori medios pudorem et ignaviam fecit. horum quippe, quos mediocres vult videri,

1 intimatum *O; Casaubonus* ipsi natum 2 omnibus *om. MV* — etiam hominibus *bis in V* 3 *pro* etiam *Casaubonus coniecit* patriae, *Hildebrandius* civitati; *ego* etiam *uncis inclusi et lacunam significavi* — unum (*om.* quemque) *M* — *Casaubonus coniecit* adstrictum, *Woweriu*s conceptum, *Floridus* addictum, *Hildebrandius* assertum; *nonne* susceptum? *cf. Cic. Tusc. disp. III 1, 2 et ad Att. XI 9, 3* 5 notia, *man. 3* notitia *F* 6 ipse *O; ed. Romana pr.* ipsa 7 eus esse ing. *L* 8 renum *MV* — com nascendi *M*; connascendi *V* 10 dexteram, *man. 1 corr.* alteram *P* — que *om. F* — antiquus *M* 11 vel inter se *O; Stewechius* velint esse 12 vel *pro* ut *V* 13 iuditia, *man. 1 corr.* iustitia *P* 14 sunt *L* 15 haec laudis *MVF*; et laudis, *man. 1 corr.* hec laudis *L*; & haec laudis *P; Scaliger* ac laudis — hactenus *O; Scaliger* haec vero, *Hildebrandius* haec tamen 16 et *F* 18 et *om. MVPL* 19 uroque *L* 21 participēs *M*; particeps *L* — docibilem *V* — molestiam *MV* (*man. 1 corr.* modestiam) *PL* 22 commodo *P*; quo modo *MV* — et *L* 23 ·III· *P* 24 quidam *MV*; quidem *L* 25 falsam *in L ante* iactatam *repetitum est sed del.; Vahlenus hanc mihi inpertivit coniecturam:* inter scientiam et inscientiam validam alteram opinionem, alteram falsam perv. 26 prudentiam *O; Oudendorpius* pudentiam

neque sinceras esse virtutes nec vitia tamen mera et intem-
225 perata, sed hinc atque inde permixta esse.
Malitiam vero deterrimam et omnibus vitiis inbuti ho- IIII
minis ducebat esse, quod accidere censebat, cum optima et
rationabilis portio et quae etiam imperitare ceteris debet,
servit aliis, illae vero vitiorum ducatrices, iracundia et libido,
ratione sub iugum missa dominantur. eandem malitiam de
diversis, abundantia inopiaque, constare. nec solum eam inae-
qualitatis vitio claudicare arbitratur, sed incumbere etiam *ad*
dissimilitudinem. neque enim posse cum bonitate congruere,
quae a semetipsa tot modis discrepet et non solum disparili-
tatem sed etiam inconcinnitatem prae se gerat. tres qua-
propter animae partes tribus dicit vitiis urgueri: prudentiam in-
226 docilitas inpugnat, quae non abolitionem infert scientiae, sed
contraria est disciplinae discendi — huius duas ab eo species
accipimus, inperitiam et fatuitatem, quarum inperitia sapien-
tiae, fatuitas prudentiae inveniuntur inimicae — iracundiam
audacia; in eius comitatu sequuntur indignatio et incommo-
bilitas — *ἀοργησίαν νοῦ* sic interim dixerim —, quae non ex-
tinguit incitamenta irarum, sed ea stupore defigit inmobili.
cupiditatibus luxuriam, id est adpetitus adplicat voluptatum
227 et desideriorum ad fruendum potiendumque haustus inexple-

7 Plat. de rep. IIII 421 E sq.; cf. de legg. V 728 E sq.]; Arist. eth. Nicom. II 8 (p. 1108 b 11 Bkk.) et 6.
18 sq. cf. Arist. eth. Nicom. II 7 (p. 1108 a 7 Bkk.).

1 sinceritas (it *del. man. 1*) *V* — vitia tum *MFL*; viciatum *VP; ed. Romana pr.* vitia tamen 2 sed *om. L* — bino *pro* hinc *P* 5 imperiture *M* — *Oudendorpius* debeat 6 servitabis, *man. 2* servitabit *V* — illa *MV* — cicatrices (*sed del.*) ducatrices *L*; dicatrices *V* 7 sub iugo *F* 8 const. abund. inop. *F* — iuopia quae *M* — ea *MVFP* 9 artrat̃ | *** (*fuisse videtur* tur) *M* — sed etiam incumbere dissimilitudine *F*; incumbere sed etiam dissimilitudine *MVP*; et incumbere sed etiam dissimilitudine *L; ed. Romana pr.* sed etiam incumbere dissimilitudinem; *Hildebrandius* sed incumbere etiam dissimilitudinem; *ego* ad *inserui* 10 posset *O; Koziolius* posse 11 tot mundis *MV* — discreparet *L* 12 per *L* — quapropter tres *F*; tres quaspropter *V* 13 partes animae *VPL* — urgeri *FPL* — indocibilitas *V* 14 absolutionem *V*; scientiam, *man. 1 supra corr.* abolitionem *L* — oblationis, *man. 1 supra corr.* scientiae *L* 15 dicendi, *man. 1 corr.* discendi *M* 16 accepimus *FPL* 17 imprudentiae (im *del. man. 1*) *V* 18 audaciam eius comitatum *O*; *Hildebrandius* audacia in eius comitatum, *pro quo Koziolius* comitatu *scribi iussit* — incummutabilitas, *corr.* incummobilitas *L* 19 ΔOPTHCIaNOYIC *PL*; aOPTHCIaNYIC *M*;' ΔOPTHCIaNYIC *V*; DORTeSIANYIS *F*; *correxi ἀοργησίαν νοῦ* sic — dixerim *om. M* — extingunt *F* 20 sed a st. *V* — stupore deficit *MVFP*; deficit stupore *L; Stewechius* stupore defigit 21 appetitiis *M* — applicat *ante* luxuriam *positum est in F* — voluptatem *MVP* 22 fruendam, *man. 1 corr.* fruendum *P*

biles. ex hac manat avaritia atque lascivia, quarum altera liberalitatem coercet, altera inmoderatius fundendo patrimonia prodigit facultatem.

V Sed virtutem Plato habitum esse dicit mentis optime et nobiliter figuratum, quae concordem sibi, quietem, constantem etiam eum facit, cui fuerit fideliter intimata, non verbis modo sed factis etiam secum et cum ceteris congruentem: haec vero proclivius, si ratio in regni sui solio constituta adpetitus et iracundias semper domitas et in frenis habet ipsaeque ita oboediunt, ut tranquillo ministerio fungantur. uni- [15] modam vero esse virtutem, quod bonum suapte natura adminiculo non indiget, perfectum autem quod sit, solitudine debet esse contentum. nec solum aequalitas verum etiam similitudo cum virtutis ingenio coniungitur; ita enim secum ex parte omni congruit, ut ex se apta sit sibique respondeat. hinc et 228 medietates easdemque virtutes ac summitates vocat, non solum quod careant redundantia et egestate, sed quod in meditullio quodam vitiorum sitae sint. fortitudo quippe circumsistitur hinc audacia, inde timiditate: audacia quidem confidentiae fit abundantia, metus vero vitium deficientis audaciae.

VI virtutum perfectae quaedam, inperfectae sunt aliae. et inperfectae illae, quae in omnibus beneficio solo naturae proveniunt vel quae solis disciplinis traduntur et magistra ratione discuntur; eas igitur, quae ex omnibus constent, dicemus esse perfectas. inperfectas virtutes semet comitari negat; eas vero, quae perfectae sint, individuas sibi et inter se conexas esse ideo maxime arbitratur, quod ei, cui sit egre-

1 cf. Arist. eth. Nicom. II 7 (p. 1107 b 8 Bkk.).

4 [Plat.] defin. 411 C sq.; cf. Plat. de rep. IIII 444 D et VIII 554 E; Phaed. 93 E.

1 ex hoc *M* — manet, *man. 1 corr.* manat *V* — laus civia *M* — rileralitatem *M*; libertatem *L* 4 virtutes *O; Floridus* virtutem — plato virtutes *F* — esse *om. L* — esse dic. hab. *F*; hab. dic. esse *P* — opt. ment. *F* — optimae *VF* 5 et *om. F* — figuratam *L* — et quietem *F; Vulcanius* quietum — constant̃ *MVPL* 8 prodivius *V* — sui regni *L* — suo, *man. 1 corr.* sui *P* 9 appectibus, *man. 1 corr.* appetitus *P* — est *MVPL; om. F; ed. Romana pr.* et — indomitas *O; ed. Romana pr.* domitas — et *om. F* — infrenis *F* 10 ipseque *ML*; ipsaque *V*; ipse quae *P* — habent *pro* oboediunt *V* 11 sueapte (e *del.*) *L* — naturae *MVFP*; nature *L; ed. Romana pr.* natura 12 aut *P* 13 contemptum *P* — qualitas *O; Reizius* aequalitas 14 omni ex parte *F* 17 in imeditullio *M*; in mediotullio *V* 19 inde timid. aud. *om. MV* 20 sit *O; ed. Romana pr.* fit 23 magis *MFPL*; gls *V*; *Vulcanius* magistra 24 disc. rat. *L* — dicuntur *M* — constant *FL* — dicimus *L* 25 inperf. esse virt. *V* — sibimet *L* — constari *M*; constare *V* 26 eos *M* — sunt *V* 27 cui sit cui (*posterius* cui *del.*) *L*

gium ingenium, si accedat industria, usus etiam et disciplina, quam dux rerum ratio fundaverit, nihil relinquetur, quod non virtus administret. virtutes omnes cum animae partibus dividit et illam virtutem, quae ratione sit nixa et est spectatrix diiudicatrixque omnium rerum, prudentiam dicit atque sapientiam, quarum sapientiam disciplinam vult videri divinarum humanarumque rerum, prudentiam vero scientiam esse intellegendorum bonorum et malorum, eorum etiam, quae media dicuntur. in ea vero parte, quae iracundior habeatur, fortitudinis sedes esse et vires animae nervosque ad ea in-
229 plenda, quae nobis severius agenda legum inponuntur imperio. tertia pars mentis est cupidinum et desideriorum, cui necessario abstinentia·comes est, quam vult esse servatricem convenientiae eorum, quae natura recta pravaque sunt in homine. ad placentiam, ad mediocritatem libido flectitur actusque voluptarios ratione huius dicit ac modestia coerceri.
per has tres animae partes quartam virtutem, iustitiam, VII
aequaliter dividentem se scientiamque causam esse dicit, ut unaquaeque potiore ratione ac modo ad fungendum munus oboediat. hanc ille heros modo iustitiam nominat, nunc universae virtutis nuncupatione conplectitur et item fidelitatis vocabulo nuncupat; sed cum ei, quod possidetur, est utilis,
[16] benivolentia est, at cum foras spectat et est fida speculatrix utilitatis alienae, iustitia nominatur. est et illa iustitia, quae quartum vulgata divisione virtutum locum possidet, quae cum religiositate id est *ὁσιότητι* copulatur. quarum reli-

6 Plut. de plac. philos. init. *οἱ μὲν οὖν Στωικοὶ ἔφασαν τὴν μὲν σοφίαν εἶναι θείων τε καὶ ἀνθρωπίνων ἐπιστήμην.* cf. Cic. de fin. II 12, 37; de off. I 43, 153; II 2, 5; Tusc. disp. IIII 26, 57; V 3, 7; Sen. epist. 89, 4.

7 Cic. de nat. d. III 15. 38; de invent. II 53, 160; Diog. Laert. VII 92; Sext. Emp. Pyrrh. III 271; Stob. ecl. eth. II 102; cf. [Plat.] defin. 411 D; Arist. eth. Nicom. VI 5 (p. 1140 b 4 Bkk.); Cic. de fin. V 23, 67; de off. III 17, 71; ad Herenn. III 2, 3.

13 Plat. de rep. IIII 432 A; cf. [Plat.] defin. 411 E et 412 B.

17 Plat. de rep. IIII 433 A sqq.; [Plat.] defin. 411 D.

20 cf. Arist. eth. Nicom. V 1—4.

1 inlustria *MV* 4 nexa *V*; conexa, *man. 1 corr.* nixa *L* 5 que *om. MVPL* 9 iracundiar, *man. 1 corr.* iracundior *P* 10 essé sedes *L* — ad impl. ea *L* 15 at plac. *F* — ac *F* — libidino *M* 16 ac mod. dicit *F* 17 ·III· *P* 18 dividentes *O; codicem Benedictinum* (dividentem) *secutus Oudendorpius emendavit* dividentem se — eius causam *L*; causas *M* — dicit esse *L* 19 fugendum *M* 20 eros *L* 22 a quo poss. *F* 23 ad cum *MV* 26 OCIOTHTa *MVPL*; OSYOTeTa *F; ed. Juntina II* ὁσιότητι — quartum *V*

giositas deum honori ac suppliciis divinae rei mancipata est, illa vero hominum societatis et concordiae remedium atque medicina est. duabus autem aequalibus de causis utilitatem 230 hominum iustitia regit, quarum est prima numerorum observantia et divisionum aequalitas et eorum, quae pacta sunt, symbole, ad haec ponderum mensurarumque custos et communicatio opum publicarum; secunda finalis est et veniens ex aequitate partitio, ut singulis in agros dominatus congruens deferatur ac servetur bonus bonis, optimis potior, minor non bonis. ad hoc bonus quisque natura et industria in honoribus et officiis praeferatur, pessimi cives luce careant dignitatis. sed ille iustus in deferendo honore ac servando modus est ei, qui est suffragator bonorum et malorum subiugator, ut semper in civitate emineant, quae sunt omnibus profutura, iaceant et subiecta sint cum suis auctoribus vitia.

VIII Quod facilius obtinebitur, si duobus exemplis instruamur: unius divini ac tranquilli ac beati, alterius inreligiosi et inhumani ac merito intestabilis, ut pessimo quidem alienus et aversus [a] recta vivendi ratione facultates suas divino illi et caelesti bonus similior esse velit. hinc rheto- 231 ricae duae sunt apud eum partes, quarum una est disciplina contemplatrix bonorum, iusti tenax, apta et conveniens cum secta eius, qui politicus vult videri; alia vero adulandi scientia est, captatrix verisimilium, usus nulla ratione collectus. sic enim ἄλογον τριβὴν elocuti sumus, quae persuasum velit, quod docere non valeat. hanc δύναμιν τοῦ πείθειν ἄνευ τοῦ

3 cf. Arist. eth. Nicom. V 5 (p. 1130 b 30 Bkk.).
23 Plat. Gorg. 463 B sq. et Phaedr. 260 A.
25 Plat. Gorg. 501 A; cf. 465 A.
26 Plat. Gorg. 454 D — 455 A et 458 E.

1 diu merei (*pro* divinae rei) *in ras. man. 1 M;* diu mereri *V* 2 societas *L* 5 symbolę *MFP*; symbolae *V* 6 at *MP* — mensuramque *MV* 8 agros, *man. 2* āgros *V* 9 **servetur (*fuit* re) *M* — bonus optimis optior *MVF*; bonis optimis optior *PL*; *scripsi* bonus bonis, optimis potior — minor b̄ non bonis *M*; minor b̄ non bonis *V* 10 industrior *F* 11 careat *P* 15 actoribus *L* 16 instramur, *man. 2 add.* u *L* 17 ac *ante* tranq. *om. F* 18 et *om. F* 19 ausus *O; ed. Juntina II* aversus; *cf. p. 15, 22; 99, 5; 115, 11* — arrecta *V*; a *delendum censeo* 20 si melior esse *FPL*; similiorum esse *V*; *Vulcanius* similiores esse — inchretoricae *V* 21 partes apud eum *M* 24 capatrix *L* 25 aΛOΓ (T *MV*) ONTPHBHNe· locuti *MVPL*; alOGONTReBeNe locuti *F*; *ed. Juntina II* ἄλογον τριβὴν elocuti — peruasum *MV* 26 dicere, *man. 1 corr.* docere *L* — Δ(a *L*)YNa(Δ *M*)MeINTOTHΘINΔ(a *L*) eΦYTOYΔ(a *ML*)aC(C *om. M*)KeIN *MVPL*; DYNaMeINTOTe DIN (T *supra*) DeflTOI DaSKeIN (Y *supra*) *F*; *inprimendum curavi, quod Floridus in margine exemplaris sui Elmenhorstiani scriptum vidit*

διδάσκειν definivit Plato, quam civilis articuli umbram
232 id est imaginem nominavit. civilitatem, quam πολιτικὴν vocat,
ita vult a nobis intellegi, ut eam esse ex virtutum numero sentiamus; nec solum agentem atque in ipsis administrationibus rerum spectari............ ab ea universa et discerni. nec solum providentiam prodesse civilibus rebus, sed omnem sensum eius atque propositum fortunatum et beatum statum facere civitatis. haec eadem utilitati animae procurat duobus VIII
modis; altera namque legalis est, iuridicialis altera. sed prior consimilis est exercitationi, per quam pulchritudo animae et robur adquiritur, sicut exercitatione valitudo corporis gra-
[17] tiaque retinetur; iuridicialis illa medicinae par est, nam mor-
233 bis animae medetur sicut illa corporis. has disciplinas vocat plurimumque earum curationem commoditatis adferre profitetur. harum imitatrices esse coquinam et unguentariam. sed artem sophisticam professionemque iuris blandam et adsentationum inlecebras turpes profitentibus, inutiles cunctis. quarum sophisticam coquinae coniungit; nam ut illa medicinae professione interdum opinionem inprudentium captat, quasi ea, quae agit, cum morborum medela conveniant, sic sophistice imitata iuridicialem statum dat opinionem stultis, quasi iustitiae studeat, quam iniquitati favere constat. unguentariam vero professiones iuris imitantur; nam sicut illa remedio vult esse, per quod species corporibus ac valitudo serventur, et non modo utilitatem corporum minuit, sed robur etiam viresque
234 frangit et verum colorem ad desidiam sanguinis mutat, sic
haec scientiam imitata iuris simulat quidem virtutem se animis

1 Plat. Gorg. 463 D *πολιτικῆς μορίου εἴδωλον.* cf. Quint. inst. or. II 15, 25 et Amm. Marc. XXX 4, 3.
8 Plat. Gorg. 463 A — 465 D.

1 *Lipsius* particulae — umbra *MV* 2 civ. vero quam *F* — qua *P* — POlITIKeN *F*; politicen *M*; pollitice̅ *L*; policiten *VP* 5 ab ea et disc. universa *F*; ab ea universae disc. *VP*; ab ea universe disc. *ML*; sed provideri *vel simile aliquid excidisse arbitror* 7 satis *O; ed. Romana pr.* statum 8 civitati *F* 9 legalis ueiridicialis (*man. 1 corr.* iurid.) alterā est *L* 10 excitationi *MV* 11 gratia quae *M* 12 iurid. est illa *P* — pars est *MVFL*; pars *P*; *Salmasius* par est 15 quoquinam *MVPL* 16 sed et artem *P* 17 inlecebris *MVPL* 18 sophistam, *man. 1 corr.* sophisticam *L* — quoquine *VL* — coniungit nam ut illa medicinae *om. MV* 19 opinione *F* — inprudentiam *O*; *ed. Romana pr.* imprudentium — eaque agit *MV* 20 medulla, *man. 1 corr.* medela *V* — sophisticen *FPL*; sophistice ne *MV*; *ed. Romana pr.* sophistice 21 iuridicialē* *M*; iuridicitalem *V* 22 iniquitatis *L* — favore *PL* — constant *L* 23 sicut *om. L* 24 servetur, *man. 1 corr.* serventur *L* — et *om. MVPL* 25 vires quae *M* 26 ad desiderium *M*; ad desideria *V* — corporis (*sed del.*) sanguinis *L* 27 inscientiam *O; Vulcanius* scientiam — mutata *L*

augere, enervat autem, quod in illis nativae fuerit industriae. virtutes eas doceri et studeri posse arbitrabatur, quae ad rationabilem animum pertinent, id est sapientiam et prudentiam, et illas, quae vitiosis partibus pro remedio resistunt, id est fortitudinem et continentiam rationabiles quidem esse. et superiores virtutes pro disciplinis haberi, ceteras, si perfectae sunt virtutes, appellat *disciplinas*, si semiperfectae sunt, non illas quidem disciplinas vocandas esse censet, sed nec in totum existimat disciplinis alienas. iustitiam vero, quod trinis animae regionibus sparsa sit, artem vivendi ac disciplinam putat et 235
nunc docilem esse, nunc usu et experiendo provenire.

X Bonorum autem quaedam sui gratia adserit adpetenda, ut beatitudinem, ut bonum gaudium; alia non sui, ut medicinam; alia et sui et alterius, ut providentiam ceterasque virtutes, quas et sui causa expetimus ut praestantes per se et honestas et alterius id est beatitudinis, qui virtutum exoptatissimus fructus est. hoc pacto etiam mala quaedam sui causa fugitanda sunt, alia ceterorum, pleraque et sui et aliorum, ut stultitia et eiusmodi vitia, quae et sui causa vitanda sunt et eorum, quae accidere ex his possunt, id est miseriae atque infelicitatis. eorum, quae adpetenda sunt, quaedam absolute bona dicimus, quae semper atque omnibus, cum adsunt, invehunt commoda, ut virtutes, quarum beatitas fructus est, alia quibusdam nec cunctis vel perpetuo bona, ut vires, valitudo, divitiae et quaecumque corporis et fortunae sunt. pari [18]
pacto et eorum, quae declinanda sunt, quaedam omnibus ac semper videri mala, quando nocent atque obsunt, ut sunt vitia et infortunia, quaedam aliis nec ea semper nocere, ut aegritu-
XI dinem, egestatem et cetera. sed virtutem liberam et in nobis si- 236
tam et nobis voluntate adpetendam; peccata vero esse non minus libera et in nobis sita, non tamen ea suscipi voluntate. namque ille virtutis spectator cum eam penitus intellexerit bo-

1 enervata ut *O*; *Vulcanius* enervat autem 2 doceri studere *M*; studeri doceri *V* — arbitrabitur, *man. 1 corr.* arbitrabatur *L* 5 rationabilis, *man. 1 corr.* rationabiles *L* — quidem esset *MV*; quidem esse *FP*; esse quidem *L*; *Vulcanius* quidem esse sed; *scripsi* quidem esse et — sup. autem virt. *F* 7 *Kleistius add.* disciplinas 8 disciplinis *MV* — nec *om. M*; ñ *L*; non *VP* 9 disciplinas, *man. 1 corr.* disciplinis *L* 10 disciplinat (*man. 1 corr.* disciplinam) mutat *L* 13 ut *ante* bonum *om. V* — medicina *M* 15 virtutes *om. V* 16 vir tutum *P* 17 male *MV* 18 alia *usque ad* vitanda sunt *om. P* — alia *om. L* — ceterorum *ex corr. man. 1 L*; ceterarum *V* — pleraque *usque ad* et eorum *om. L* — plerumque *F* 19 vitia *om. V* 20 accidere *usque ad* eorum quae *om. sed man. 1 in marg. add. L* 21 et *F* — appetanda *P* — sunt *om. V* 23 advehunt, *man. 1 corr.* invehunt *L* — et *pro* ut *MV* — beatitudo *V* 24 vel *om. F* 25 cuiuscunque *V* 27 obsint *MPL* 28 ea *om. P* 29 sitam nobisque vol. *F* 32 intell. penitus *F*

nam esse et benignitate praestare, ad eam adfectabit profecto et sectandam existimabit sui causa; at item ille, qui senserit vitia non solum turpitudinem existimationi invehere, sed nocere alio pacto fraudique esse, qui potest sponte se ad eorum consortium iungere? sed si ad eiusmodi mala pergit ac sibi usuram eorum utilem credit, deceptus errore et imagine boni sollicitatus quidem, sciens vero ad mala praecipitatur. discrepes quippe a communi sententia, si non quidem ignores, quid inter pauperiem ac divitias sit, et, cum haec in proclivi sita sint nec pauperies honestatem vel turpitudinem divitiae adlaturae sint, si egestatem rerum victui necessariarum copiis praeferas, ineptire videaris; et adhuc illud absurdius, si quis sanitatem corporis spernat eligens morbos. sed illud postremae dementiae est, cum, qui virtutis pulchritudinem
237 oculis animae viderit utilitatemque eius usu et ratione perspexerit, non ignarus, quantum dedecoris atque incommodi adipiscatur ex participatione vitiorum, tamen addictum se velit vitiis.

XII corporum sanitatem, vires, indolentiam ceteraque eius bona extraria, item divitias et cetera, quae fortunae commoda ducimus, ea non simpliciter bona nuncupanda sunt. nam si quis ea possidens usu se abdicet, ea illi inutilia erunt; si quis autem eius usum converterit ad malas artes, ea illi etiam noxia videbuntur vitiisque subiectus erit, qui ea possidet, *ut* haberi haec etiam obsit. unde colligitur simpliciter bona haec dici non oportere, ut ea etiam, quae sunt........., morbos atque pauperiem ceteraque.................... exi-

1 benignitatē *L* — ad *om. F* — affectavit *PL*; affectaū *M*; effecta (a *ex corr. man. 2, fuit* e) ut *V*; affectandam *F; ed. Romana pr.* affectabit 2 ad *pro* et *MV* — existimavit *O; ed. Romana pr.* existimabit — aut *MVPL* 5 peregit *corr.* pergit *L* 6 bone *MV* 7 sentiens *P*; *Kleistius* nesciens — discrepies (i *del.*) vero a comm. *L* 9 quod *MV* — pauperiem ac divitias intersit *O; man. 3 in F et ed. Romana pr.* inter paup. ac div. intersit; *conlato loco l. de mundo p. 118, 9 scripsi* inter paup. ac div. sit, *cf. Gell. V 18, 7* quid ipse inter res gestas et annales esse dixerit — in proclivis ita *MVFP* 12 corpus *pro* copiis *V* 13 sequi *PL*; sequi ut *F; Hildebrandius* si qui vel 14 est eum *MFPL*; eum est *V*; *ed. Romana pr.* est cum 16 nam *pro* non *L* 17 adipiscatur *M*; apiscatur *V* — et *MVPL; om. F; ed. Romana pr.* ex — participationē *M* — se velit addictum *P* 18 ceteramque (m *del.*) *L* 19 *ed. Romana pr.* eiusmodi — et *om. sed in marg. add. man. ut vid. pr. M* — ceteraque fort. *MV* 20 bo (*man. recentiore* bō) *F* — ñcupanda *M* 21 addicet *P* — inutiliaverunt *M* 22 *ed. Romana pr.* eorum usum 23 videbuntur vitiis erit (*om.* que subiectus) *MVP*; erunt (*sed supra man. 1* videbuntur) iutus erit *L*; *post* videbuntur *edd. Vulcanium secuti addiderunt* si quis autem iis abutitur *vel* abutetur — que possidet *V* 24 haberi haec etiam obit *O* (letitiam, *man. 1 corr.* hec etiam *L*); *Koziolius Hildebrandium secutus* et haberi haec etiam oberit, *ego* ut haberi haec etiam obsit 25 *lacunam significavi, contraria enim mihi excidisse videtur* 26 morbosaque *VL*; morbosa quae *MFP*; *emendavi* morbos atque — pauperiam, *man. 1 corr.* pauperiem *L* — *in lacuna, quam significavi, addendum arbitror* haud simpliciter mala — existimare *V*

stimari oportet. nam qui tenuis est, si modificetur in sumptibus, nullam noxam ex eo sentiet et, qui recte pauperie sua utitur, non solum nihil capiet incommodi, verum ad tollenda cetera melior ac tum praestantior fiet. si igitur nec habere pauperiem neque eam ratione regere contrarium est, paupertas per se malum non est. voluptatem vero neque bonum esse [19] absolute neque simpliciter malum, sed eam, quae sit honesta 238 nec pudendis rebus sed gloriosis actibus veniat, non esse fugiendam, illam vero, quam aspernetur natura ipsa turpi delectatione quaesitam, vitari oportere censebat. sollicitudinem et laborem, si naturabiles essent et ab ipsa virtute descenderent et essent pro aliqua praeclara administratione susceptae, adpetibiles ducebat esse, sed si adversum naturam turpissimarum causa gignerentur, malas intestabilesque esse. non sola vitia † sed voluntate accidere animis et venire corporibus, sed esse medium quendam statum, qualis est, cum abest tristitia nec tamen laetitiam adesse sentimus.

XIII Ex his, quae in nobis sunt, primum bonum atque laudabile est virtus, bonum studenti. ideo honestum appellari oportet; solum quippe quod honestum est, bonum dicimus, ut est malum turpe; ac merito, quod turpe est, bonum non potest esse. amicitiam ait sociam eamque consensu consistere reciprocamque esse ac delectationis vicem reddere, quando aequaliter redamat. hoc amicitiae commodo provenit, cum amicus eum, quem diligit, pariter ac se cupit prosperis rebus potiri. aequalitas ista non aliter provenit, nisi similitudo utroque parili caritate conveniat. nam ut pares paribus inresolubili nexu iunguntur, ita discrepantes et inter se disiuncti sunt nec aliorum amici. inimicitiarum autem vitia gignuntur 239 ex malivolentia per dissimilitudinem morum et distantiam vitae et sectas atque ingenia contraria. alia etiam amicitiae

19 cf. Sen. de benef. VII ?, 1.
22 Plat. Lys. 214 A sq.; Symp. 195 B; Gorg. 510 B; Stob. ecl. eth. II 130.

1 namque *O; ed. Romana pr.* nam qui — est *om. VF* — si modifetur" *L*; simo deficeretur *V* 2 ex eo noxam *F* 3 capi et *M* — verum etiam (etiam *del.*) ad tollenda *L*; verum attollenda *MV* 4 meliora cum *MV*; meliora tum *FPL; conieci* melior ac tum 5 nec ratione (*om.* eam) *L* 6 abs. bon. esse *F* 8 ne pud. *PL* 9 aspernatur *FPL* — turpa *V* 10 quae sitam *M* 11 ad ipsa *P* 12 suscepti *ex ras. et corr., fuisse videtur* suscepte *F* 13 dicebat *L* — *ed. Romana pr.* turpissimarum rerum 14 intestabiles quae *M* — solum *F* 15 initia *L* — sed *om. F; pro* sed voluntate *scribendum mihi videtur* seu solae virtutes 16 est med., *man. 1 corr.* esse med. *L* 18 in *et* sunt *om. L* – atque laud. est virt. bon. *om. V* 19 appellari *usque ad* honestum *om. V* 20 ducimus *F* 23 delectionis *L* 24 reclamat *O; Colvius cum Modio coniecit* redamat 25 que dil. *V* — proseris *V* 26 potiri *om. M* — aequalis *PL* 27 carit. par. *L* 28 et *om. F* 30 minorum *MV* 31 factas *MV* — ala *vel* aia *L*

genera dicit esse, quarum pars voluptatis gignitur causa, pars necessitatis. necessitudinum et liberorum amor naturae congruus est, ille alius abhorrens ab humanitatis clementia, qui vulgo amor dicitur, est adpetitus ardens, cuius instinctu per libidinem capti amatores corporum in eo, quod viderint, totum hominem putant. eiusmodi calamitates animarum amicitias idem appellari vetat, quod nec mutuae sint nec reciprocari queant, ut ament, quae redamantur, nec constantia illis adsit et diuturnitas desit amoresque eiusmodi sanitate ac paenitentia terminentur. Plato tres amores hoc genere dinumerat, XIIII
quod sit unus divinus cum incorrupta mente et virtutis ratione conveniens, non paenitendus; alter degeneris animi et corruptissimae voluptatis; tertius ex utroque permixtus, mediocris ingenii et cupidinis modicae. animas vero fusciores inpelli
[20] cupidine corporum unumque illis propositum esse, ut eorum usura potiantur atque eiusmodi voluptate et delectatione ardorem suum mulceant. illas vero, *quae* facetae et urbanae sint, animas bonorum deamare et studere illis factumque velle, uti
240 quam plurimum potiantur bonis artibus et meliores praestantioresque reddantur. medias ex utroque constare nec delectationibus corporum prorsus carere et lepidis animarum ingeniis capi posse. ut ille igitur amor teterrimus et inhumanissimus atque turpis non ex rerum natura sed aegritudine corporali morboque colligitur, sic ille divinus deorum munere beneficioque concessus adspirante caelesti cupidine in animos hominum credatur venire. est amoris tertia species, quam diximus mediam, divini atque terreni proximitate collectus nexuque et consortio parili copulatus et ut rationi propinquus est divinus ille, ita terrenus ille cupidini iunctus est voluptatis.

Culpabilium autem virorum quattuor formae sunt, qua- XV
rum prima honoripetarum est, sequens abstemiorum, tertia

31 Plat. de rep. VIII 544 A — 569 C.

1 generanda (nda *del.*) *L* — dicit *om. L* — gignitur *om. L* 2 necessitudinem *MVPL* 4 est et appetitus *F* — arens *V* 5 amoris atores *L* 6 calimatates *L* 7 sunt *O; Wowerius* sint 8 amant *L* — redimantur *O; ed. Romana pr.* redamantur — absit *MVPL* 9 *ed. Romana pr.* satietate 10 terminantur *P* 11 virtuteis (e *del.*) *L* 12 animi *om. V*; aninimi *L* 14 fustiores *MV* 15 unum quae *M* 16 potiatur *MV* — eius *MV* — vol. ex del. (x *in ras. man. 1*) *M* — ardorūe *L* 17 illae *VF*; ille *MPL; Oudendorpius* illas — quae *add. Oudendorpius* 18 et factum *L* — utinam plur. *V* 21 ingeniis *om. P* 22 ac inhumanissimus *V* 28 nexuque ex cons. *V* — *Floridus* copulatus et rationi propinquus est ut div. ille, ut terr. ille — propignuus *V*; propinquius *L* 29 voluptati *O; ed. Romana pr.* voluptatis 32 honori poetarum *O; ed. Romana pr.* honoripetarum — seqens *V*; se *L*

popularis, tyrannicae dominationis est ultima. evenit qua-
propter primum illud mentibus vitium, cum vigor rationis
elanguerit superiorque et robustior fuerit animae portio, in 241
qua ira dominatur. ...... ὀλιγαρχία dicitur, ea sic nascitur,
cum propter pessimum pastum eius partis animae, quae ex
cupiditatibus constat, non solum rationabilitatis et irascentiae
loca possidentur sed eius etiam quae non necessariae cupidi-
nes sunt. hunc talem Plato lucricupidinem atque accipitrem
pecuniae nominavit. qualitas popularis existit, cum indul-
gentia cupidines roboratae non solum iustis desideriis exarde-
scunt, sed his etiam quasi obviae atque occursantes et illam
consiliariam et illam alteram iratiorem animam condicionibus
suis presserint, tyrannidis genus ex luxuriosa et plena libi-
dinis vita, quae ex infinitis et diversis et inlicitis voluptati- 242
XVI bus conflata mente tota dominatur. qui sit autem pessimus,
eum non solum turpem et damnosum et contemptorem deo-
rum et inmoderatum et inhumanam atque insociabilem vi-
tam ait vivere, sed nec cum proximis secumve congruere
atque ideo non a ceteris modo verum etiam a se discre-
pare nec aliis tantum sed sibi etiam inimicum esse et id-
circo hunc talem neque bonis nec omnino cuiquam nec sibi
quidem amicum esse. sed eum pessimum videri, quem nulla
malignitatis superlatio possit excedere. hunc talem numquam
in agendis rebus expedire se posse non solum propter in-
scientiam, sed quod ipse etiam sibimet sit ignotus et quod [21]
malitia perfecta seditionum....... mentibus pariat inpediens
incepta eius atque meditata consilia nec permittens quicquam
eorum, quae volet. pessimo quapropter deterrimoque non ea

18 Plat. Lys. 214 C.

1 quapropter illud primum mentibus evenit vitium *F* 3 ũ *pro* in *L* 4 *lacunam significavi;* et quae ὀλιγαρχία dicitur *in cod. Benedictino esse fertur, unde Oudendorpius coniecit* at quae ὀλ. dicitur; *Wowerius scripsit* ὀλιγαρχία dicitur alterum, *Floridus* ὀλιγαρχία dicitur altera — ia *P* 6 cupiditatis *L* — rationabilis *O; Koziolius* rationabilitatis 7 necessarias cupidine *MV*; necessaria cupidine *FPL; scripsi* necessariae cupidines, *cf. Plat. de rep. VIII 554 A* 8 hunc palam plato *FP*; hunc plato palam *L* — lucricupidine *V* — accipit rem *M* 10 laboratae *O; Colvius* saburratae; *ego* roboratae, *cf. p. 104, 6 et Plat. de rep. VIII 560 B* — ustis *PL* 11 sed is *MV* — qui *M*; que *VL*; quae *FP; Oudendorpius* quasi 12 cons. et illam *om. L* — in rationem *V* 13 precesserint *V; ed. Romana pr.* presserunt — tenus *O; Vulcanius* genus, *cf. p. 103, 27* ultimum (genus est) dominationis tyrannicae — et *pro* ex *MV* — libinis *L* 14 finitis *O; Wowerius ex cod. Fulvii* infinitis 16 non solum *om. V* — contemptatorem (ta *del.*) *L* 17 inhumana (a *in ras. man. ut vid. pr., fuisse videtur* ũ) atque insociabili vita *F* 19 vero *MV* 20 idricirco (ri *del.*) *L* 24 se *om. L* 25 ipsi *PL* — sibimet et sit *MV* 26 seditionẽ *sed* e *in ras. F; lacunam significavi* — parcit *PL* — impedients (t *del.*) *L* 28 quapropter pessimo *F*

tantum vitia, quae contra naturam sunt, pariunt exsecrabi-
litatem, ut est invidentia, ut est de alienis incommodis gau-
243 dium, sed etiam quae natura non respuit, voluptatem dico
atque aegritudinem, desiderium, amorem, misericordiam, me-
tum, pudorem, iracundiam. idcirco autem hoc evenit, quod
inmoderatum ingenium, in quaecumque proruerit, modum non
habet atque ideo semper ei aut deest aliquid aut redundat.
hinc eiusmodi hominis amor omni tenore curruptus, quod
non solum effrenatis cupiditatibus et inexplebili siti haurire
avet omnia genera voluptatis, sed quod etiam formae iudi-
cio inrationabili errore distrahitur ignorans veram pulchritu-
dinem et corporis effetam et enervem et fluxam cutem dea-
mans nec saltem coloratos sole aut exercitatione solidatos
et opacos umbra vel desidia molles, sed cura nimia emedul-
latos artus magni facit.

244 Non sponte grassari malitiam multis modis constat. nam- XVII
que iniuriam inordinatam passionem et aegritudinem mentis
esse ait, unde ad delinquendum arbitratur homines non
sponte ferri. quis enim tantum mali voluntate susciperet, ut
in optima mentis suae parte scelus et flagitium sciens veheret?
cum igitur possessio mali ab inprudentibus capitur, usum eius
et actiones oportet ab ignorantibus sustineri idcircoque peius
est quam noceri, quod enim his rebus nocetur, quae sunt vilio-
res, corporis et externis, quae vel inminui possunt vel fraudi-
bus interire, inlaesis potioribus, quae ad ipsam attinent animam.
sed nocere longe peius esse. ex quo intellegi potest, quod
animis bonis eo vitio pernicies infertur plusque sibi obest, qui
alium cupit perditum, quam illi nocet, adversum quem talia
machinatur; et cum nocere alteri malorum omnium *maxime* no-

12 Plat. Phaedr. 239 C.
16 Plat. Prot. 358 C et Gorg. 466 D — 468 D.
21 Plat. Gorg. 469 A — 475 E.
29 Plat. Gorg. 476 A — 479 E.

1 secundum *O*; *correxi* contra, *cf. p. 15, 16* 3 non *om. MV* 4 metum miser. *PL* 5 pudore *V* 6 modo *MVPL* 7 retundat *V* 8 homini si amor *O; ed. Romana pr.* hominis amor 9 inexplebilis *MV*; inexplicabili *F;* inexplicabilis *PL; Colvius* inexplebili 10 habet *O; ed. Romana pr.* avet 12 effectam *MP* (c *del. man. 1*) — fluxum *V* 14 umbras *MVPL* — desideria *MV* — molles desidia *F* — medullatos *O*; *Oudendorpius* emedullatos 15 faci*t *L* 16 crassari *PL* — multimodis *P* 18 unde delinquendum *V*; uri deliquendum *M*; unde liquendum *PL*; unde liquido *F; probavi emendationem, quam in cod. Bruxellensi inveni* 19 spente *M* 20 partes celus *M* (*man. 2* partes scelus) *V* — flagium *M* (*man. 2 add.* ti) *V* 21 *edd. omnes* cum ergo 22 prius *O; ed. Romana pr.* peius 23 vilioris *PL* 24 *Scioppius* funditus *pro* fraudibus 27 plus quae *M* 28 tale *V* 29 cō nocere *M*; connocere *V* — *Wowerius ex cod. Fulvii* maximum *pro* noxium; *ego* maxime *addidi*

xium sit, multo gravius, si, qui nocet, habeat inpune, gravius-
que est et acerbius omni supplicio, si noxio inpunitas deferatur
nec hominum interim animadversione plectatur, sicut gravius
est acerbissimorum morborum carere medicina, medentes fal- 245
lere nec uri aut secari eas partes, quarum dolore incolumitati
XVIII residuarum partium consulatur. quare ut optimi medici concla-
matis desperatisque corporibus non adhibent medentes manus, [22]
ne nihil profutura curatio doloribus spatia promulget, ita eos,
quorum animae vitiis inbutae sunt nec curari queunt medicina
sapientiae, emori praestat. namque eum, cui non ex natura
nec ex industria recte vivendi studium conciliari potest, vita
existimat Plato esse pellendum vel, si cupido vitae eum te-
neat, oportere sapientibus tradi, quorum arte quadam ad rec-
tiora flectatur. et est sane melius talem regi nec ipsum re-
gendi habere alios potestatem nec dominari, sed servire ser-
vitium, inpotem ipsum aliorum addici potestati parendi potius
quam iubendi officia sortitum. virum pessimum non solum 246
deteriorem *sed miseriorem* etiam dicebat esse, quod distraha-
tur semper editione vitiorum et, si desiderium aestibus differ-
tur † qui quanto plurium cupidior sit, tanto egentior sibi-
met et propterea aliis videri potest. sperata quippe atque
exoptata vix pauca et cum maxima aerumna proveniunt iis-
que flagrantiores cupidines fervoresque succedunt nec futuris
modo angitur malis, verum etiam praeteritis transactisque tor-
quetur. quos omnes morte sola ab eiusmodi malis seduci
posse manifestum est.

XVIIII Sed adprime bonos et sine mediocritate deterrimos
paucos admodum rarioresque et, ut ipse ait, numerabiles

6 Plat. de legg. V 735 E; cf. XII 941 D.
13 Plat. de rep. VIIII 590 C et D.
17 Plat. de rep. VIIII 572 C — 576 C.

1 fit *O; ed. Romana pr.* sit — *ed. Aldina* aboat — gravius quae *M* 3 si quid gravius *MVPL* 5 ne curi *M*; necari *V* 6 consolatur *VP* (*man. 1 corr.* consulatur) — optumi *FP* — condamatis *ML*; conclamantis *V* 7 disperatisque *MV* 8 nec nichil *F* — ratio *O; Scaliger* curatio — promulcet *FPL* 9 medicinae *V* 10 eo mori praestant *MFPL*; eo more praestant *V; ed. Romana pr.* emori praestat 12 existimet platonem *V* — teneat eum *M* 14 flectitur *MVPL* 15 alios habere *F* — servitium servire *V*; servire servorum *F* 16 inpotentem *V* — potestate *MVPL* 17 sortium *P*; sorcium *L* 18 sed miseriorem *addidi; cf. Plat. de rep. VIIII 576 C ἆρ' οὖν, ἦν δ' ἐγώ, ὃς ἂν φαίνηται πονηρότατος, καὶ ἀθλιώτατος φανήσεται;* — dicebant *PL* 19 si *om. PL* — *Lipsius* differatur, *quod idem legi in cod. Bruxellensi* 20 plurimum *O; ed. Romana pr.* plurium 21 quidem *V* 22 usque *in ras. man. 1 M*; isque *P* 23 cupidines floresque *MVPL*; cupidinum flores *F*; *Lipsius* cup. furoresque; *Woverius* cup. pluresque; *Hildebrandius* cup. fervoresque — ne *MVPL* 25 omne *MV* — mali seduci *MV*; mali deduci *PL*; malo deduci *F; correxi* malis seduci

esse, eos autem, qui nec plane optimi nec oppido deterrimi
247 sint sed quasi medie morati, plures esse. sed neque superiores obtinere recta omnia neque culpabiles in omnibus labi. horum vitia nec gravata nec intempestiva sunt aut nimium criminosa, quorum substantia est ex redundantia vel defectu. quibus et adprobationis integritas et modus est et, qui inter laudem vituperationemque mediam viam vadant, usque rerum capessendarum eiusmodi studia excitantur, ut nunc boni atque honesti eos ratione invitent, nunc inhonesta lucra et turpes iliciant voluptates. talibus viris nec amicitiarum fides perseverat et amores non semper inprobi nec honesti tamen eorum animos incurrunt.

Perfecte sapientem esse non posse dicit Plato, nisi XX
ceteris ingenio praestet, artibus et prudentiae partibus absolutus atque ....enim iam tum a pueris inbutus factis congruentibus et dictis, adsuetus purgata et effaecata animi voluptate, eiectis ex animo hinc .... abstinentia atque patientia .... obque doctrinas ex
248 rerum scientia eloquentiaque venientibus. eum, qui per haec profectus fidenti et securo gradu virtutis via graderetur, adeptum solidam vivendi rationem repente fieri perfectum,
[23] hoc *est* repente praeteriti futurique aevi ultimas partes adtingere et esse quodammodo intemporalem. tum post hoc vitiis exclusis insertisque et inmissis omnibus, quae ad beatam vitam ferunt, non ex aliis pendere nec ab aliis deferri sibi posse, sed in sua manu esse sapiens recte putat. quare nec in secundis rebus effertur nec contrahitur in adversis, cum

23 Plat. Menex. 247 E sq.; cf. Cic. Tusc. disp. V 12, 36; ad Fam. V 13, 1.

. 1 esse deos *V* — ne plane *MV* — optime, *man. 1 corr.* optimi *V* — oppidi *PL* 2 sunt *PL* — quasi *om. V* 4 nimiuium *L* 6 abprobationis *M* — modis *MV*; mod̄ (= modis) *P* 7 vadant iisque *F*; vadentisque *MV* 8 capessandarum *F* — *Vulcanius* studio — ñ *pro* nunc *MV* 9 invitant, *man. 1 corr.* invitent *P* 10 inlicitant *V*. 11 perseveret *MVPL* — improbati *V* 13 non posse *om. MV* 14 praestat *MV* — et art. prud. *F* 15 *Scaliger* atque iis iam; *lacunam significavi* — tu tū *P*; tunc *M* — a puero *F* 16 dictus *PL* — eficata *M*; aefficata *V*; effecta *PL* 18 ob quae *M*; absque *V* — doctrinis *MVPL*; *lacunas, quas significavi, ita fere explendas esse arbitror:* hinc libidine et inpatientia, illinc abstinentia atque patientia ob prudentiam obque doctrinas 19 scientiae loquentiaque *MV* 20 vi *V* 21 fieri *om. PL* 22 est *add. ed. Romana pr.* — praeteritis *MVPL* — futuriq, quae vi (q, *eras.*) *M* — ultimos *M* 23 intemporale *O; ed. Juntina II* intemporalem — tunc *MV* — hoc ut iis *L* 24 omnia *MVPL* 25 fuerunt *MVPL*; fuerint *F; Stewechius* ferunt, *cf. Plat. Menex. 247 E πάντα τὰ πρὸς εὐδαιμονίαν φέροντα et Cic. Tusc.* disp. *V 12, 36* omnia quae ad beate vivendum ferunt — non ex aliis.defferri sibi posse pondere nec ab aliis sed *V* — deferre, *man. 1 corr.* deferri *P*

se ornamentis suis ita instructum sciat, ut ab his nulla vi segregetur. hunc talem non solum inferre sed ne referre quidem oportet iniuriam. non enim eam contumeliam putat, quam inprobus faciat, sed eam non putat, quam patientia firmiter toleret, qua quidem naturae lege in animo eius sculptum sit, quod nihil horum possit nocere sapienti, quae opinantur ceteri mala esse. equidem sapientem illum conscientia sua fretum, securum et confidentem in omni vita dicit futurum, quod et omnia accidentia reputet ad meliores rationes trahens 249
et quod nihil morose vel difficulter excipiat sibique persuadeat pertinere res suas ad inmortales deos. idem ille diem mortis suae propitius nec invitus expectat, quod de animae inmortalitate confidat; nam vinculis liberata corporeis sapientis anima remigrat ad deos et pro merito vitae purius castiusque transactae hoc ipso usu deorum se condicioni
XXI conciliat. eundem sapientem optimum nominat ac bonum ac prudentem recte arbitratur, cuius sane consilia cum factis rectissimis congruunt et cui principia profecta sunt a iusti ratione. ad hoc sapientem et fortissimum dicit esse, ut qui vigore mentis ad omnia perpetienda sit paratus. inde est, quod fortitudinem nervos animi ipsasque cervices ait, ut ignaviam animae dicit inbecillitati esse finitimam. divitem 250
hunc solum quidem recte putat, quippe cum thesauris omnibus pretiosiores solus videatur possidere virtutum opes. ...... etiam quia solus sapiens potest in usibus necessariis regere, videri ditissimus debet. nam ceteri quamvis sint opibus adfluentes, tamen quod vel usum earum nesciant vel deducant eas ad pessimas partes, inopes videntur. egestatem namque non

2 cf. Max. Tyr. diss. XVIII (Reisk.) et Sen. dial. II.

11 Plat. Phaed. 107 C sqq.; cf. Cic. Tusc. disp. I 49, 118 et Max. Tyr. diss. XVII 11 (Reisk.).

22 cf. Cic. parad. VI; Acad. II 44, 136.

1 ciat, *man. 2* sciat *L* — *ed. Romana pr.* ab iis — nulla vi segregare *V*; nulla vis (s *eras.*) segregare *M*; nulla vis segregetur *L*; nullaten' segregetur *P* 2 nec *P* 4 non putat *om. F* 6 opinantur**** *L* 7 cetera *V* — contientia *L* 8 dicit futurum quod et omnia *om. MV* — dici *FPL*; *Wowerius* dicit, *quod idem etiam in cod. Benedictino scriptum esse dicitur* 11 iam *pro* idem *MV* — illum *V* 12 invitat *P* 13 sapissis *pro* sapientis *P* 14 puriis *V* 15 castusque *M*; castiisque *V*; castiusue *F* — secundicioni *M* 16 nominat hoc bonum *V*; nominat bonum *M* 17 hac *M*; atque *F* 18 rectimis *P* 19 at hoc *MPL*; at hunc *F* 20 ut *om. F* — praeparatus *V* 21 sit *V* — fortitudinum *O*; *ed. Romana pr.* fortitudinem — ipsas animi (*om.* que) *F* 23 putet *PL* — thesauris *F* 24 preciosi res *P* — *lacunam significavi* 25 quia solus *usque ad p. 100, 5* ut omnes una *om. V* 27 mearum, *man. 1 corr.* earum *M* — deducat *PL*

absentia pecuniae sed praesentia inmoderatarum cupidinum gignit. philosophum oportet, si nihil indigens erit et omnium contumax et superior iis, quae homines acerba toleratu arbitrantur, nihil sic agere, quam ut semper studeat animam corporis
251 consortio separare, et ideo existimandam philosophiam esse mortis adfectum consuetudinemque moriendi. bonos omnes XXII oportet inter se amicos esse, etsi sunt minus noti, et potestate
[24] ipsa, qua mores eorum sectaeque conveniunt, amici sunt habendi; paria quippe a similibus non abhorrent. unde inter solos bonos fidem amicitiae esse constat. sapientia amatorem boni adolescentem facit, sed eum, qui probitate ingenii sit ad artes bonas promptior. nec deformitas corporis talem abigere poterit adpetitum. nam cum ipsa anima conplacita est, homo totus adamatur; cum corpus expetitur, pars eius deterior est cordi. iure igitur putandum est eum, qui sit gnarus bonorum, cupitorem quoque eiusmodi rerum esse; is enim solus bonis desideriis accenditur, qui bonum illud oculis animi videt hoc est sapientem. † istud vero quoniam est ignarus, osor quoque nec amicus virtutum sit necesse est. nec frustra hic talis amator est turpium voluptatum. sapiens non modo merae voluptatis quidem alicuius gratia veniet ad agendum, nisi praesto fuerint honesta emolumenta virtutis. hunc eundem
252 cum eiusmodi voluptate oportet vitam vivere honestam et admirabilem plenamque laudis et gloriae neque harum modo rerum causa ceteris omnibus praeferri, verum etiam iucunditate et securitate solum et semper frui. nec angetur carissimis orbatus adfectibus, vel quod ex se omnia sunt apta, quae ad beatitudinem pergunt, vel quod decreto et lege rectae rationis interdicitur eiusmodi adflictatio et quod, si de tali se causa discruciet, illam aegritudinem vel propter eum, qui est

4 Plat. Phaed. 64 E et 67 D; cf. Cic. Tusc. disp. I 30, 74 sq.
6 cf. Cic. de nat. d. I 44, 121; Stob. ecl. II 184.

1 abstinentia *F*; abstinentiam *MPL; Vulcanius* absentia, *quod idem Wowerius in cod. Fulviano scriptum esse dicit; cf. Metam. X 23 p.* 722 — pecuniae sed praesentia *om. M* — praesentiam *PL* — cupiendum *M* 2 contumax omnium *L* 3 his *O; ed. Romana pr.* iis 5 separe, *man. 2* separe *P* 7 *ed. Romana pr.* sint — potestate* (*fuit* s) *M* 8 amici tamen sunt *F* 10 amicie *L* 11 *Oudendorpius* scilicet eum — ad artes bonas sit *F* 15 ignarus *MPL* — cupitorum *M*; cupiturum *PL*; cupidum *F*; *ed. Juntina II* cupitorem, *cf. Flor. XVII p.* 77 16 his *F* — bonus *P* 17 *nonne* illum? — hoc esse *O*; *scripsi* hoc est 18 *temptabam* iste vero qui boni (*vel* bonorum) est ignarus — osors (s *eras.*) *M* 19 frusta *M* 20 voluntatum *O*; *ed. Romana pr.* voluptatum 21 voluntatis *O; ed. Romana pr.* voluptatis — nisi profecto fuerint *PL* 23 voluntate *M* 24 laudis *et (*fuit* s) *M* 27 quo* (*fuit* d) de se *M* 30 vel illam egr. propter *F*

emortuus, suscipiat, quasi in peiore sit parte, aut sua gratia,
quod tali necessitudine digne doleat se privatum esse. sed
neque obiti causa lamentationes suscipi oportet, si sciamus
illum neque aliquid mali passum ac, si bonae fuerit voluntatis,
etiam melioribus adgregatum, neque sui gratia, ut qui in se
reponit omnia nec cuiusquam absentia virtutis esse indigens
potest, cuius perpetuam possessionem sibi vindicat. igitur
XXIII sapiens non erit tristis. sapientiae finis est, ut *ad* dei meritum
sapiens provehatur hancque futuram eius operam, ut aemu-
latione vitae ad deorum actus accedat. verum hoc ei po-
terit provenire, si virum perfecte iustum, pium, prudentem
se praebeat. unde non solum in perspectandi cognitione ve- 253
rum etiam agendi opera sequi eum convenit, quae diis atque
hominibus sint probata, quippe cum summus deorum cuncta
haec non solum cogitationum ratione consideret, sed prima,
media, ultima obeat conpertaque intime providae ordina-
tionis universitate et constantia regat. verum enimvero illud
omnibus beatum videri, cuius et bona suppetunt et, quem- [25]
admodum carere vitiis debeat, callet. una quidem beati-
tudo est, cum ingenii nostri praesentia tutamur, quae perfici-
mus; alia, cum ad perfectionem vitae nihil deest atque ipsa
sumus contemplatione contenti. utrarumque autem felicitatum
origo ex virtute manat. et ad ornamentum quidem † genia-
lis loci est virtutis nullis extrinsecus eorum, quae bona duci-
mus, adminiculis indigemus. ad usum autem vitae communis
corporis cura et eorum, quae extrinsecus veniunt, praesidiis
opus est, ita tamen, ut haec eadem fiant virtute meliora
eiusque suffragio beatitudinis commodis copulentur, sine qua
haec in bonis minime sunt habenda. nec frustra est, quod

8 Sen. epist. 92, 3; cf. Plut. de Stoic. repugn. 13, 2 et de comm. notitiis 33, 2; Stob. ecl. II 198; Cic. de nat. d. II 61, 153; Sen. dial. I 1, 5; II 8, 2; epist. 73, 11 sqq.
19 cf. Diog. Laert. VII 127; Stob. ecl. II 202; Cic. parad. II; Acad. I 10, 35; Sen. epist. 85 et 92, 2.
25 cf. Sen. dial. VII c. 21—23; epist. 92, 5 sqq.

1 mortuus *M* — parte sit *M* 2 digne *om. FPL* 3 obitus *F* — ciamus, *man. 2* sciamus *L* 4 neque aliud mali *L* 5 eui *ML*; aeui *FP; Floridus* sui — gratia aut si in se *M* 7 cuius *om. M* — passionem, *man. 1 corr.* possessionem *L* 8 ad *add. Scaliger, sed etiam in cod. Benedictino esse dicitur* — merito *F* 9 hanc namque *PL* 11 prudentemque *F* 16 ŏ beat *M* — comperta quae *M* — intimae *P* 17 universitate *ex corr. man. 1, fuit* universitatis *M* 18 quãadmodum *F*; que admodum *L* 19 care *M* — vitiis carere *PL* 21 viae *O*; *ed. Romana pr.* vitae 22 contempti *P* 24 loci vel virtutis *F*; *temptabam* quidem ingenii actuosi id est virtutis, *cf. Cic. de nat. d. I 40, 110* virtus autem actuosa 28 quo modis *P* — copulantur, *man. 1 corr.* copulentur *P*

sola virtus fortunatissimos potest facere, cum absque hac ex aliis prosperis non possit felicitas inveniri. sapientem quippe pedissequum et imitatorem dei dicimus et sequi arbitramur deum, id est enim ἕπου θεῷ. non solum oportet, dum vitam colit, digna dis gerere nec agere ea, quae eorum
254 maiestati displiceant, verum et tunc, cum corpus relinquit, quod non faciet invito deo. nam etsi in eius manu est mortis facultas, quamvis sciat se terrenis relictis consecuturum esse meliora, nisi necessario perpetiendum esse istud lex divina decreverit, † accersere sibi tamen eum mortem eius et, si
255 anteactae vitae ornamenta cohonestant, honestiorem tamen et rumoris secundi oportet esse, cum securus de posteritatis suae vita ad inmortalitatem animam permittit ire, eam, quod pie vixerit, praecipit fortunatorum habituram loca deorum choreis semideumque permixtam.

De civitatum vero constitutione et de observatione re- XXIIII
gendarum rerum publicarum ita censet Plato. iam principio civitatis formam definit ad hunc modum: civitatem esse convictum inter se hominum plurimorum, in quibus sint re-
256 gentes alii, ceteri inferiores coniuncti inter se concordia et invicem sibi opem atque auxilium deferentes, isdem legibus, rectis tamen officia sua temperantes; unamque civitatem isdem

4 cf. Didymi Pythagorei epit. in Mullachi philos. Graec. fragm. II p. 59 Πυθαγόραν δὲ ἐπ' αὐτοῦ εἰπεῖν· ἕπου θεῷ.
7 Plat. Phaed. 61 D — 62 C; cf. Cic. Tusc. disp. I 30, 74; Cato 20, 73; de rep. VI 15, 15.
18 Plat. de rep. II 369 C.

1 absque haec *O*; *ed. Romana pr.* absque hac 2 potest, *man. 1* possit *supra addidit, sed abstersit L* — sapientis *P* — quippedis* equum *M*; quoque pedissequum *P* 4 ei TOY ΘeOY *MPL*; ei TOY TeOY *F; Scaliger* ἕπου θεῷ — non autem solum *F* 5 digna discere *MFL*; digna colere, *man. 1 del.* colere *et supra scripsit* discere *P; Stewechius* digna dis dicere; *ego conieci* digna dis scire (*cf. p. 98, 12*), *sed recepi coniecturam, quam Vahlenus mihi inpertivit* (digna dis gere). cf. *p. 15, 22; 86, 19; 115, 11* — horum *PL* 6 reliquid *PL* 8 consecuturam *in ras., man. 1 corr.* consecuturum *M* 10 arcersere *M*; arcessere *PL*; accersire *F* — *pro* eius *in edd. omnibus est* non debere; *locum corruptum sic restituere conabar* accersere sibi spontaneam mortem renuet, sed si 11 ante*actae *M*; actae (*om.* ante) *P*; attę (*om.* ante) *L* — honestior *O; ed. Romana pr.* honestiorem 12 cum secuturus (tu *del.*) *F*; consecurus *M* 13 irae *M* — et eam *F* 14 praecepit *M* — habiturum *P* — loco *MPL*; locum *F*; *Scaliger* loca 15 semi deum quae *M* 17 ithacus et cato *O; ed. Romana pr.* ita iubet Plato; *Oudendorpius* ita censet Plato 19 coniunctam *O; emendavi* convictum, *cf. Plat. de rep. II 369 C* ταύτῃ τῇ ξυνοικίᾳ ἐθέμεθα πόλιν ὄνομα *et Cic. de off. III 5, 21* convictum humanum et societatem 20 regentes alii ceteriores *M*; regentes alii citeriores *F*; regentes ceteriores *PL; conieci* regentes alii, ceteri inferiores

moenibus illam futuram, *si* et eadem velle atque eadem nolle incolarum mentes adsueverint. quare suadendum est fundatoribus rerum publicarum, ut usque ad id locorum plebes suas ad eundem . . . . rectori omnes noti esse possint nec sibimet incogniti; sic enim fiet, ut omnes una mente sint iniquumque sibi factum nolint. magnam sane civitatem non habitantium multitudine eorumque magis viribus uti oportet. vires enim non corporis nec pecuniae collectas dominatione multo- [26]
rum existimandas putat, cum vecordiae inpotentiaeque, sed cum decreto communi virtutibus omnibus ornati viri incolae et omnes fundati legibus obsequuntur. ceteras vero, quae non ad hunc modum forent constitutae, non arbitratur sanas civitates sed tetras et morbis tumentes res publicas. eas demum fundatas ratione dicebat esse, quae ordinatae ad instar animarum forent, ut pars optima, quae prudentia sapientiaque praecellit, imperitet multitudini et, ut illa totius habet curam corporis, ita prudentiae dilectus tueatur universae commoda civitatis. fortitudo etiam, pars virtutis secunda, ut vi sua adpe- 257
tentiam castigat et reprimit, ita in civitate vigilet. excubitorum loco quidem militet iuventus pro utilitate cunctorum, sed inquietos et indomitos ac propterea pessimos cives refrenet, contineat ac, si necesse sit, frangat potioris ex consilii disciplina. illam vero desideriorum tertiam partem plebi et agricolis parem ducit, quam existimat moderatis utilitatibus sustinendam. at enim rem publicam negat posse consistere, nisi is, qui imperitat, habeat sapientiae studium, aut is ad imperandum deligatur, quem esse inter omnes sapientissimum

2 Plat. de legg. V 738 D sq.
13 Plat. de rep. IIII 427 D sqq.
25 Plat. de rep. V 473 D.

1 *Hildebrandius* ut *pro* et: *ego* si *addidi* 3 ad it *L* — suas eidem rectori *F*; *lacunam significavi* 4 omne *PL* — possunt *MPL* 5 iniquum quae *M*; aequumque *F* 6 velint *O*; *Hildebrandius* nolint, *quod idem etiam in cod. Benedictino esse dicunt* — non *om.* *F* — habundantium *V* 7 eorum quae *M* — *Lipsius* niti — vir *FPL* 8 collectam *F* — dominationem *F*; dominationi *PL* 9 existimandam *F* — vecordia inpotentiaque *MFL*; verecundia inpotentiaque *V*; vecordium potentiaque *P*; *correxi* vecordiae inpotentiaeque 10 viri et omnes incolae *F* 12 arbitrantur *V*; arbitrabatur *FPL* 13 domum *MV* 14 esseq; ord. *MV* 15 forent *om.* *L* — sapientia quae *M* — procellit *V* 17 unūse commoda *L* (a *ex corr. man. ut vid. pr.*) 18 ut visa adpet. *V* 19 castiga[t] ac repr. (a[t] *in ras.*) *F* — et *pro* ita *MV* — vigil et *F* 20 inventus *M* 21 pessimos *M* — cont. refr. *F* 22 potioris est cons. *MVP*; potioris cons. *FL*; *Oudendorpius* potioris ex cons. 23 partem tertiam *PL* 24 partem (t *del.*) *L* 26 his *L* — imperitet *PL* — his *L* 27 delegatur *MV* — quem esse interesse omnes *V*; quem inter omnes esse *F*

constat. moribus et huiuscemodi cunctos cives inbuendos XXV esse dicit, ut iis, in quorum tutelam et fidem res publica illa creditur, auri atque argenti habendi cupido nulla sit, ne specie communi privatas opes adpetant nec eiusmodi hospitia succedant, ut ceteris non reclusis ianua cibos victumque ita sibi curent, ut acceptam mercedem ab his, quos protegunt, communibus epulis insumant. matrimonia quoque non privatim maritanda esse, sed fieri communia despondente ipso eiusmodi nuptias publice civitatis sapientibus magistratibus sorte quadam ei negotio praeditis idque praecipue curantibus, ne dispares sui vel inter se dissimiles copulentur. his adnectitur utilis necessariaque confusio, ut per mixta 258 nutrimenta puerorum ignotorum adhuc agnitionis parentibus adferat difficultatem, ut, dum suos liberos nesciunt, omnes, quos viderint aetatis eius, suos credant et veluti communium liberorum omnes omnium sint parentes. hoc ipsorum conubiorum quaeritur tempestiva coniunctio, cuius futuram stabilem fidem credit, si cum harmonia musicae dierum consonent numeri; et qui de nuptiis talibus erunt orti, studiis congruentibus [27] inbuentur et optimis disciplinis communi praeceptorum magisterio docebuntur non virilis sexus modo verum etiam feminarum, quas vult Plato omnibus partibus, quae proprie virorum putantur, coniungendas esse *vel* bellicis; eis quippe utrisque cum natura una sit, eandem esse virtutem. eiusmodi civitatem nullis extrinsecus latis legibus indigere; regi eam quippe prudentia et eiusmodi institutis ac moribus, quibus fundata

3 Plat. de rep. III 416 D sqq.; de legg. V 742 A sqq.

7 Plat. de rep. V 457 C — 461 E; Tim. 18 D.

17 Plat. de rep. VIII 546 A sqq.

21 Plat. de rep. V 451 C — 457 B; de legg. VII 794 C sq.; VIII 833 C — 834 D.

2 ut is *F*; ut hiis *L*; vitiis *V* — fide *PL* 3 hauriatque *V* — cupida, *man. 1 corr.* cupido *L* 4 nec specie *MVL* 5 ianua non recl. *F* — vinctumque *M* 6 sib *V* — quos spetegunt *MV* 8 maritanditesse *MV* (*sed valde detritum*) — dispondente *V*; despondentibus *F* 9 ipso *ex corr. man. 1. fuit* ipse *M*; ipso *ex corr. man. 2*, *fuit* ipse *L*; ipse *V*; ipsae *P*; ipsis *F* — publicae *V* — civitates *P*; citatis, *man. 1 corr.* civitatis *L* — patientibus, *man. 1 corr.* sapientibus *L* — et magistr. *F* 10 et sorte *F* — et *O; ed. Romana pr.* ei — isque *V* 12 et necessaria *F* — aut permixta *MV* 15 eius aetatis *F* — credunt *M* 16 omnium *om. L* 17 item pestiva *V* — stab. fid. cred. fut. *F* 18 secum *V*; cum (*om.* si) *L* 19 ortis *V* 21 virile secus *FPL; cf. p. 121, 12* — &tam *M* 22 plato vult *V* 23 coniungenda *L* — vel *addendum esse Vahlenus me docuit* 25 regiam quippe prudentiam *MVPL*; regin quippe prudentia *F; Oudendorpius* regi eam quippe per prudentiam, *Koziolius* regi eam quippe prudentia 26 institutus *L* — *post* quibus *in F man. 3 inseruit* dictum est

ceteras leges non requirat. et hanc quidem ut figmentum aliquod veritatis exempli causa per se conpositam vult esse rem publicam.

XXVI Est et alia optima quidem et satis iusta quidem et ipsa specie et dicis causa civitas fabricata, non ut superior 259 sine evidenti, sed iam cum aliqua substantia. in hac non suo nomine de statu et de commodis civitatis requirens originis eius principia et fundamenta disponit, sed eo tendit, quemadmodum civilis gubernator eiusmodi locum conventusque multitudinum nactus iuxta naturam praesentium rerum et convenarum debeat facere civitatem plenam bonarum legum et morum bonorum. in hac equidem easdem puerorum nutricationes, easdem vult esse artium disciplinas. sed in conubiis et partibus et patrimoniis ac domibus desciscit a prioris observatione rei publicae matrimonia privata et singularia faciens procorumque ipsorum. et si in contrahendo matrimonio consulere ex voluntate sua debeant, universae tamen civitatis principibus ut communis commodi causam decernit spectandam esse. quare et dites inferiores nuptias non recusent et 260 locupletium consortium inopes consequantur et, si vires opum congruunt, ingenia tamen diversa miscenda esse, ut iracundo tranquilla iungatur et sedato homini incitatior mulier adplicetur, ut talibus observationum remediis et proventibus suboles natura discrepante confecta morum proventu meliore coalescat et ita conpositarum domorum opibus civitas augeatur; puerperiaque ipsa morum dissimili seminio concepta cum utriusque instar similitudinis traxerint, neque illis vigorem in rebus gerendis neque tamen spectandis consilium defuturum. instituendos vero eos esse, utcumque † parentes nec ita sexus esse stratus censuerint civitatis. domus vero et posses-

15 Plat. de legg. VI 771 D — 773 E.
30 Plat. de legg. V 739 E — 741 E.

2 aliquid *V* 4 iusta quidam *M* — iusta et ipsa quidem *F* 6 sive *P* — *Scaliger* evidentia, *quod Woweriws quoque ex cod. Fulviano protulit* 9 quae admodum *P* 10 natus *MV* 11 bonorum *V* 12 bonorum morum *P* — eiusdem *V* 13 in quo nubiis *MV* 14 *ed. Romana pr.* partubus; *cf. Metam. VIIII 33, p. 656* — matrimoniis *P* — a prioribus oservatione *V* (ui *supra*) 16 proquorumque *FPL* — si *om.* *V* 19 dites *P* — superiores *V* 20 locupletum *F* — ures *P* 21 non congruunt *MV* 22 se dato *M* 23 subleves *MV* 25 copiis *MV* 26 puerperaeia quae *M* — dissimili (*ex corr. man. 1, fuit* dissimile) seminio *V*; dissimilis (*ex corr. man. 1, fuit* dissimiles) eminio *M* — semino *L* — concepto *P* 27 similitudines *M*; similitudine *V* 28 spectantis *L*; spectantes *P* — defuturam, *man. 1 corr. videtur* defuturum *M* 29 utrumque *MV* 30 sexus esse* onestus censuerint incivitatis *M*; sexus esse censuerint incivitatis *V*; sexus (*supra versiculum*) stratus consuerint civitatis *P*; *temptabam* utcumque non parentes nec uti sexus... .... sed magistratus censuerint civitatis — domos *FP* — possessionis *M*

siones habeant privatas, ut queunt singuli, quae quidem nec inmensum augeri per avaritiam nec prodigi per luxuriam aut deseri per neglegentiam sinit. legesque huic civitati promulgari
[28] iubet et legum moderatorem, cum aliquid tale concipiet, ad contemplandas virtutes hortatur. imperitandi autem modum eum XXVII
261 esse utilem censet, qui ex tribus fuerit temperatus. nec enim vel optimatium vel etiam popularis imperii solos et meros status utiles arbitratur nec inpunitas rectorum culpas relinquit, sed magis censet his debere constare rationem, qui sint potestate potiores. et alii publicarum rerum status definiti ab eo putantur nitentes ad bonos mores et super ea *re* publica, quam vult emendatione constare, rectori mandat, non prius residuas conpleat aut vitiosas leges correctas velit † enim mores perniciosos et disciplinas corrumpentes commoda civitatis ad meliora converterit. a quibus si consilio et suadela depravata multitudo deflecti non poterit, abducenda est tamen ab incepto vi et ingratis. in actuosa vero civitate describit, quemadmodum simul omnis hominum multitudo bonitate et iustitia conducta habeatur. hi tales conplectentur proximos, honores custodient, intemperantiam arcebunt, iniuriam refrenabunt pudicitiae ornamentisque ceteris vitae honores maximos deferentes. nec temere multitudo convalescet ad eiusmodi rerum publicarum status, nisi qui optimis legibus et egregiis institutis fuerint educati, moderati erga ceteros, inter se congruentes. quattuor culpabilium civium genera esse: unum XXVIII
262 eorum, qui sunt honore praecipui, alterum paucorum, penes quos rerum est potestas, tertium omnium, ultimum dominationis tyrannicae. et primum quidem tunc fit, cum prudentiores viri per magistratus seditiosos civitate pelluntur deferturque ad illos potestas, qui sint manu tantummodo stre-

1 in inmensum *F; cf. Metam. IIII 29, 301* 3 provulgari *V* 4 iubeto *MVPL* — contemplandās *M* 7 obtimatum *M*; optimatum *V* 8 arbitrantur *V* 9 nationem *O; ed. Juntina II* rationem — potestate∗ *M*; potesta (*in fine versiculi*) *P* — pociores potestate *L* 11 a bonos, *man. 1 corr.* ad bonos *L*; abonos *P* — re *add. man. 3 in F; Oudendorpius* super re publica 12 enim dacione *L* 13 mores enim *F* 15 aliquid, *man. 1 corr.* a quibus *L* — defraudata *MV* 16 mutitudo *L* —´ab ducenda *M* 17 vi *om. P* — viget *pro* vi et *V* — civitati *M* 18 flecti non poterit *usque ad* multitudo *repetitum est in M* (*sed scriptum est* abduenda *et* civitate) *et V* (vi et, *non* viget) — a bonitate *P* 19 habeantur *PL* — cum plectentur *MV*; complectuntur *P* 20 custodiunt *P* — refrenabänt *V* 21 pudicitiiis, *man. 1 corr.* pudicitiies *M* — ceterisque vitae ornamentis *F* 22 convalet *MV*; convellet *FP*; convelet (ll *corr. man. ut vid. pr.*) *L; emendavi* convalescet 24 mederati *P* 25 quattuor denique culp. *F* — culpalium *V* — esse ait *F* — urium *pro* unum *M* 26 panes *MV* 27 tyr. dom. *F* 28 configit *pro* tunc fit *P*; configat, *man. ut vid. pr. corr.* configit *L*; confunditur *F* 29 seditiosus *M*

nui, nec ii, qui blandiore consilio agere res possint, adipiscuntur imperii facultatem, sed qui turbidi violentique sunt. paucorum vero status obtinetur, cum inopes, criminosi, multi simul paucorum divitum inpotentiae subiacentes dederint se atque permiserint omnemque regendi potestatem non mores boni sed opulentia fuerit consecuta. popularis factio roboratur, cum inops multitudo viribus obtinuerit adversus divitum facultates lexque eius sub populi fuerit promulgata iudicio, ut ex aequo liceat omnibus honores capessere. ad haec tyrannis illa, singulare dominationis caput, tunc oritur, cum is, qui leges contumacia sua ruperit, simili legum coniuratione adopta- 263
tus imperium invaserit constituens deinceps, uti omnis civium multitudo desideriis eius et cupiditatibus parens obsequium suum tali fine moderetur.

1 hii *L*; hi *MVFP* — possīt *F* 2 turbi (*in fine versiculi*) *P* — violendique *MV* 3 statu *V* 4 div. pauc. *F* — divitium *M* 6 opulentia *virgula super* a *erasa* *M* — pop. autem factio *F* — raboratur *V* 7 adversum *P* 8 populis *V* — provulgata *V* — iudicio *om.* *MVPL*; *ed. Romana pr.* lexque iussu populi fuerit promulgata — ex a ẽquo *M* (a *in ras. man. ut videtur pr.*); ex ea ex quo *V*; ex quo, *man. 1 corr.* ex equo *L* 9 at haec *M* — tyrannidis illius *F* 10 dominationis *om.* *F* — tunt *M* his *O; Vulcanius* is 12 in imperium *PL* (*sed* in *del.*) — invasit *MV* — ut *L*; ita *V* 14 mode, *man. 2 add.* retur *P*

APULEI MADAURENSIS DE HABITUDINE PLATONIS LIBER PRIMUS EXPLICIT. INCIPIT LIBER SECUNDUS (*in proximo autem versiculo incipit liber de mundo*) *MV; in margine codicis F man. 3:* Apuleii madaurensis de habitudine doctrinaque platonis lib. II explicit. incip̄

DE MUNDO.

285 Consideranti mihi et diligentius intuenti et saepe alias,
[56] Faustine mi, virtutis indagatrix exculptrixque vitiorum, divinarum particeps rerum philosophia videbatur et nunc maxime, cum naturae interpretationem et remotarum ab oculis rerum investigationem sibi vindicet. nam cum ceteri magnitudine rei territi eiusmodi laborem arduum et profundum existimarent, sola philosophia suum non despexit ingenium nec indignam
286 se existimavit, cui divinarum et humanarum rerum disceptatio deferatur, sed conducere ac concinere tam bonas artes et eiusmodi operam cum ingenuitate professionis suae credidit
287 et congruere istiusmodi curam talibus studiis et moribus.

Pseudoaristot. περὶ κόσμου c. 1 p. 391 a 1 — 8 Bkk.

August. de civ. dei IIII 2: quae uno loco Apuleius breviter stringit in eo libello, quem de mundo scripsit.

2 Cic. Tusc. disp. V 2, 5: o vitae philosophia dux, o virtutis indagatrix exculptrixque vitiorum; cf. Lactant. inst. III 13 et Prisc. VIII 1, 4.

APULEI MADAURENSIS DE HABITUDINE PLATONIS LIBER PRIMUS EXPLICIT. INCIPIT LIBER SECUNDUS *M* (*in inferiore margine manu recenti:* Lucii Apuleii Madaurensis platonici de Cosmographia Sive de mundo Liber Incipit) *et V;* Incipit apuleus de philosophia *L; in cod. F man. 2 in spatio, quod relictum erat, scripsit:* L. APPULEI DE MUNDO LIBER INCIPIT *itemque in P manus recentissima addidit:* Cosmographia sive de mundo Apuleius.

1 et *ante* saepe *om. F* — sepelias *MV* 2 Fraustine *V*; o Faustine *F* — mihi *O; scripsi* mi — excultrixque *MVF* (*man. 2 corr.* expultrixque) *et optimi Ciceronis codd., Gudianus et Regius* (*in Regio man. 2 correxit* expultrixque); expultrixque *Lactantius, Priscianus, deteriores codd. atque omnes edd. Ciceronis et Apulei; equidem cum codd. P et L* exculptrixque *scribendum esse arbitror et hoc et Tusculanarum disputationum loco, cf. Zeitschrift f. d. Österr. Gymn. 1875 p. 94* 3 filosophyam (m *del.*) *L* 5 con *M* 7 indigna *MVPL* 8 **se, *fuit* sese *M* — discrepatio *O; ed. Romana pr* disceptatio 9 cum ducere *MV* — accidere *O; scripsi* ac concinere 10 operam *usque ad* istiusmodi *om. V*

nam cum mundum homines eiusque penetralia corpore adire non possent, ut terreno domicilio *relicto* illas regiones inspicerent, philosophiam ducem nacti eiusque inventis inbuti animo peregrinari ausi sunt per caeli plagas his itineribus, quae exploratione acuminis sui pervia sapientiae solis cogitationibus viderant, ut, cum ipsius intervalli condicione a mundi vicinia natura nos secretos esse voluisset, inmensitati tamen eius volucrique curriculo cogitationum nostrarum nos pernicitas intimaret; facillimeque ea, de quibus 288
origo eius est, anima divinis suis oculis aspexit, agnovit, aliis etiam eius scientiam tradidit, veluti prophetae quidam deorum maiestate conpleti effantur ceteris, quae divino beneficio soli vident. quare et eos, qui unius loci ingenia nobis qualitatesque describunt, aut moenia urbis aut alicuius amnis fluenta aut amoenitates et magnitudines montium alia multa descripta ab aliis, plerique studiose legunt: Nysae iuga et penetralia Coryci et Olympi sacra et Ossae ardua, alia huiuscemodi sola dumtaxat et singula extollunt. quorum me 289
miseret, cum tanto opere nec magnis et oppido paucis inexplebili admiratione capiuntur. hoc illis evenire adeo non est mirabile, cum nihil maius suspexerint neque ad aliquid intenderint, quod maiori diligentia contemplandum esset. ceterum si terrarum orbem omnemque mundum contemplari pariter aliquando potuissent, minus exiguas eius et singulas [57]
partes dignas laudibus credidissent, quibus esset universitas conprehensa. quare nos Aristotelem prudentissimum et doctissimum philosophorum et Theophrastum auctorem secuti, quantum possumus cogitatione contingere, dicemus de omni hac caelesti ratione naturasque et officia conplexi et, cur et quemadmodum moveantur, explicabimus.

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 1 p. 391 a 8 — b 5 Bkk.

1 hom. mund. *F* — eius quae *M* 2 relicto *ex graeco exemplari addidit Koziolius* 3 aspicerent *P* — nocti *V* 5 explorationi *F* — solis sapientiae *F;* sapie solis *L* 6 cum impiis intervalli *MV* 7 vicini anatura *M* 8 volucri quae *M* 9 facillime que *MV* — eadem quibus *V* 11 aliisque *F* 12 maiestati *M* — conpleti *om. M* — efferantur *MV* — ceterisque *MVPL*; ceteris *F; ed. Romana pr.* ceteris quae 13 nobis unius loci ing. *F* — ingenio *M* 14 qualitates quae describitur *M* — annis *PL* (*man. 2* amnis) 16 studio se *M* 17 corni *O; ed. Juntina II* Coryci — ex *pro* et *M* — sacre *V* — ossa *M* — alia *om. M*; et alia *F* 18 ne *V* 19 misceret *M* — tantopere *F* 21 ad *om. MV* 22 quo *V*; qui *M* — maiora *MVF* (*man. 1 corr.* maiore) — esse *L* 25 dignis *PL* — a *super* quibus *add. man. 3 F* 26 et doctissimum *om. MV* 29 ac *V* — naturasque off. *VPL*; naturas quae off. *M*; naturas et off. *F; Oudendorpius* naturasque et off.; *cf. p. 121, 15*

I Mundus omnis societate caeli et terrae constat et eorum natura, quae utriusque sunt; vel sic: mundus est ornata or- 290 dinatio dei munere, deorum recta custodia, cuius cardinem — sic enim dixerim κέντρον — robustum et inmobilem genetrix atque altrix animantium omnium habet tellus supernis omnibus, ut videri potest, aëris liquiditate ad modum tegminis saeptis et opertis. ultra deorum domus est, quod caelum vocamus. quod quidem divinis corporibus onustum videmus, pulcherrimis ignibus et perlucidis solis et lunae reliquorumque siderum, cum quibus fertur per orbem dierum noctiumque curriculis agens stellarum choros intermino lapsu finem nulla aevi defectione factura. sed cum omne caelum ita revolvatur ut sphaera, eam tamen radicibus oportet teneri, quas divina machinatio verticibus adfixit, ut in tornando artifex solet forcipe materiam conprehensam reciproco volumine rotundare; eos polos dicimus, a quibus veluti a cardinibus directio quaedam profecta axis est dictus, divisor et disterminator mundi orbem terrae in medietate constituens. verum hi vertices, quos inmobiles diximus, ita sunt, ut supra caput alter adpareat ex parte boreae, qui septemtrionalis vocatur; alter ant- 291 arcticus humo tegitur, humidus et austrinis vaporibus mollis. sed caelum ipsum stellaeque caeligenae omnisque siderea conpago aether a *nobis* vocatur non, ut quidam putant, quod ignitus sit et incensus, sed quod cursibus rapidis semper rotetur, elementum non unum ex quattuor, quae nota sunt cunctis, sed longe aliud, numero quintum, primum ordine, genere divinum et inviolabile.

II Iam astrorum innumerabilis multitudo partim labitur cum orbis inerranti regione, quam circulus ambit signifer 292 obliqua conplexione circumdatus et signis XII inluminatus,

Pseudoaristot. περὶ κόσμου c. 2 p. 391 b 9 — 392 a 13 Bkk.

2 utrisque *L* 3 custodiam *L* 4 centron *MVFL*; centrum *P* — nobilem *MV* — generis *M* 5 *litterae* ntium *sunt erasae P* — 6 potest hae res liq. *MV* — ad admodum *V* 8 corporibus vocamus videmus *MV* 11 agens et stellarum chorus *MV* 12 sed cum *usque ad* sphaera *om. V* — cum *om. M* 14 maninatio *M*; manatio *V*; machinati *L* — in ternando *M*; inter nando *V* 15 rotundere *MV* 16 docimus, *man. 1 corr.* dicimus *V* — veluti et card. *V* 17 profecto *PL* — auxis *M*; anxis *V* 18 inmedietate *V* — verum in vert. *MV* 20 antharticus *MV*; athantarticus *FPL* 21 homo *MV* — austris *MV* 22 caeligerae *FP*; caeligere *MVL*; *Lipsius* caeligenae — sidera *V* 23 aethera *VFPL*; ethera (ͤ) *M*; *conieci* aether a nobis (αἰθέρα καλοῦμεν) 24 quod *om. P* — rotatur *P* 25 IIII (or) *F* 26 ·V· (tum) *F*; quinque *MVPL*; *cf. p. 12, 15* — ord. pr. *F* 29 *Woweriue* inerrantis — quam| quam *P*; qua *M* — circulorum *O*; *Hoelscher* circulus; *cf. Metam. XI 26 p. 810* 30 coplexio nec, *man. 2* coplexione *V*

partim errantibus stellis, quae neque priorum motus habent neque sane inter se similes et aequales, sed adfixae diversis globis inordinatum, ut sic dixerim, ordinem servant; aliaeque ultra sunt, aliae citra stellae. quae propter naturam eiusmodi nullis creduntur erroribus vagae, et infinitos numero [58] greges ducunt et simplex aetheris dorsum alma et sacrata amoenitate lucis coronant. septem vero deorum nominibus inlustres totidem orbibus adfixae sunt et gradatim sibimet superlatae, ut superior inferiore sit maior, ac vicissim mutuis adhaesionibus nexae conplexu illius orbis, qui inerrabilis dicitur, continentur. hic Phaenonis globus, quem appellamus Saturnum; post quem Phaethontis secundus est, quem Iovem 293 dicimus; et loco tertio Pyrois, quam multi Herculis, plures Martis stellam vocant. hanc sequitur Stilbon, cui quidam Apollinis, ceteri Mercurii nomen dederunt. quintus Phosphorus, Iunonia immo Veneris stella, censetur. deinde Solis est orbis et ultima omnium Luna altitudinis aetheriae principia disterminans, quae divinas et inmortales vivacitates ignium pascens ordinatis ac semper aequalibus invectionibus solvitur atque reparatur.

III Post eam vero partem, quae sancti aetheris finibus coercetur, cuius † mensa pensaque distinctum est et natura 294 inmutabilis regio et mortalis ac iam paene terrena, cuius primae sunt partes tenuiores et vaporatae, quippe cum finitimis aetheris adtingatur ardoribus, quantum maximis parva et quantum rapidis possunt pigriora contingi. sed ex ea parte, quae curriculis finitimi inuritur Solis, se iaculari atque emicare et scintillare flammae quaedam ostensae oculis nostris videntur, quas Graeci cometas et docidas et bothynos appellant quasque labi et fluere frequenter videmus, lucere faciliusque 295 restingui. exin inferioris aëris qualitas turbidior infunditur,

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 2 p. 392 a 13 — b 6 Bkk.

3 ut ita *F* — aliae que *M*; caeli aequae *P*   6 ducent *MV*   8 orbi *MV* — ut *MVPL*   10 adesionibus, *man. 2* adhesionibus *L* — inenarrabilis, *sed* na *del.* *L*; innarrabilis *MV*   11 fenonis *FPL*; fetontis *M*; feriontis (?) *V*; *nonne* Phaenontis? *cf. Lobecki Paralip. p. 347*   12 post quam *MV* — fetontis *O* — quam iov. *MV*   13 pyroris *V* — quam, *man. 1 corr.* quem *F*   16 mmo *L*   17 ex *pro* et *M* — omn. ult. *F* — multitudinis, *man. 1 corr.* altitudinis *M* — aethereae *V*; etherea *M* — principi adis terminans *M*   18 quae *om.* *V* — invacitates *L*   21 postea vero *MVPL*   24 sunt *om.* *MV* — partes *om.* *P*; pates *L*   26 pignora *P* — contingit *M*   27 finiti muritur *M*; finiti inuritur, *man. 2* finitimi uritur *V* — *Elmenhorstius* se eiaculari   28 queda *L* — nostri, *man. 2* nostris *V*   29 catdas, *man. 1 corr.* cacidas *L*; cidas *MV*; cydas *F*; cidos *P*; *ed. Romana pr.* docidas   30 fluere o freq. *MV* (o *del.*) — *Lipsius* facile faciliusque   31 restringui *P* — ex inferioris *MV* (*man. 2* et *pro* ex)

cui permixtus est glacialis rigor; sed superioris vicinia claritatis et propinqui caloris adflatu nitescit ac sinceriore interdum luce vestitur. huius saepe mutabilis convertitur species, cum sit natura vitiabili, et in nubes cogitur et reciprocis flabris aperitur et nimbis vehementibus rumpitur, nivibus etiam et glacie inhorrescit et praecipiti grandine desuper verberatur; turbine, flatibus typhonumque conflictu fit procellosa, sed telis fulminum et missilium caelestium iaculis ignescit.

296 Aëri terra coniungitur eaque in se suscipit maria. IIII
haec frequentatur animantibus, haec silvarum viriditate vestitur, haec fontium perennitate recreatur, haec fluminum frigidos lapsus nunc erroribus terrenis vehit, modo profundo in mari confundit, eadem infinitis coloribus floret, altitudine montium, camporum aequore, nemorum opacitate va-
[59] riatur, sinuosis inflexa litoribus, distincta insulis, villulis urbibusque conlucens, quas sapiens genus, homo, communibus usibus fabricatur. nec sum nescius plerosque huius operis auctores terrarum orbem ita divisisse, partem eius insulas esse, partem vero continentem vocare, nescii omnem hanc terrenam inmensitatem Atlantici maris ambitu coerceri insulamque hanc unam esse cum insulis suis omnibus. nam similes huic alias
297 et alias minores circumfundit Oceanus, quae tamen merito videntur ignotae, cum ne hanc quidem, cuius cultores sumus, omnem peragrare possimus. nam sicut hae insulae interfluuntur, quae sunt in nostro mari, ita illae in universo salo fretis latioribus ambiuntur.

Elementorum inter se mutui nexus artis adfinitatibus V
inplicantur et quinque coniuges copulae his ordinatae vicibus attinentur, ut adhaereant et gravioribus leviora. aquam in se habet tellus aut aqua, ut alii putant, vehit terram;

Pseudoaristot. περὶ κόσμου c. 2 et 3 p. 392 b 6 — 393 a 2 Bkk.

1 vigor *P* — superiori *O, in F* s *add. est (man. 1?); ed. Aldina* superioris — vicini aclaritatis *M* 2 ex *pro* et *M* — ntescit, *man. 2* nitescit *V* — sinceriori *P* 4 vici alibi *MV* 6 glacies *L* — horrescit *MV* 7 tyfoniique *MFPL;* trifoniique (r *man. 2*) *V; Oudendorpius* typhonumque 8 fluminum *MV* (*man. 2* fulminum) 9 in se *om. F* 10 frequentantur *V* 12 veit *PL* (*man. 2* vehit) 13 infi|tis *M* 15 inflea *M* 16 urbibus quae *M* — cum lucens *MV* — communis *PL* 17 necius, *man. 2* nescius *L* 19 terram *V* 20 ambitui *P* — coerceri a ins. (a *del.*) *L* 22 maiores, *man. 1 corr.* minores *P; graecum exemplar secutus post* huic alias *excidisse putaverim* maiores — circumfudit *P* 23 cultores cuius *V* (*man. 2 ante* cultores *addidit* q) 24 omnes *O; Scioppius et Wowerius ex cod. Fulviano* omnem — peragrarē *L* — sicut e insule *L*; sicute insule *M*; sicuti insulae *V* 25 in nostro mare *M*; in mari nostro *V* — in *ante* univ. *om. FPL* 29 abtinentur *M*; abtitentur *V*; actinentur *L* 30 tellus *om. MV* — et *O; scripsi* aut

aer ex aqua gignitur, ignis aeria densitate conflatur; aether vicissim ignesque illi inmortalis dei vivacitate flammantur. huius divini ignis origine incensi per totius mundi convexa inlustribus facibus ignescunt. superna quapropter dii superi sedes habent, infima ceterorum animantium terrena possident genera, per quae serpunt et erumpunt et scatent flu- 298 mina, fontes et maria, quae meatus et lacunas et origines habent in gremio terrarum. ipsarum vero insularum, quae sunt in nostro mari, digna memoratu Trinacria est, Euboea, Cypros atque Sardinia, Creta, Peloponnesos, Lesbos; minores autem aliae ut naevuli quidam per apertas ponti sunt sparsae regiones, aliae Cyclades dictae, quae frequentioribus molibus adluuntur.

VI Maria maiora sunt Oceanus et Atlanticum, quibus 299 orbis nostri terminantur anfractus. sed occiduarum partium mare per angustias oris artatum in artissimos sinus funditur et rursus a columnis Herculis refusum in inmensam latitudinem panditur saepiusque coeuntibus terris veluti quibusdam fretorum cervicibus premitur et idem rursus cedentibus est terris inmensum. primum igitur a columnis navigan- 300 tibus † dextros latus duobus sinibus maximis cingitur, quorum primus duas Syrtes habet, alter inparibus quidem sinuatur figuris, sed in maxima divisus est maria, quorum unum Gallicum dicitur, alterum Africum, quod quidem Aristoteles Sardiniense maluit dicere, tertium Adriaticum pelagus. his iungitur Siculum et post Creticum, eo indiscretis finibus [60] Pamphylium, Assyrium, Aegyptium. sed ante Aegaea et Myrtoa sunt maria. iis sane vicinus est Pontus, sinus amplissimus maris nostri, cuius extremus recessus in Maeotim senescit,

Pseudoaristot. περὶ κόσμου c. 3 p. 393 a 2 — 32 Bkk.

1 aether *pro* aer *P* — aerea *MV* 2 inmortales *V* — flammatur *L* 3 conexa *L* 5 infirma *MV* (*man. 2* inferna) 7 mare *L* — queatus *MV* (*man. 2* que meatus) 9 trinagria *M*; trinag^c^ria *V*; tutrinacria *P* — *Lipsius* et *pro* est 10 cyprus *F* — pelopennesos *ML*; pelopeenesos *V* — lespos *M* 11 nebuli quidem *O; Lipsius* naevuli quidam 12 dicteque freq. *M* 13 mollibus *MV* — abluuntur *P* 14 maiores *MV* 15 octiduarum *V* 17 rursum *PL* — rufusum *M* 19 frequentorum cerv. praemittitur *V* 20 terris est *F* — columnis a nav. *V* (*man. 2 litteram* a *del. et ante* columnis *add.*); columnis nav. *MFPL* 21 dextros, *man. 2* dextrum *V* 24 alter *PL* 25 adriaticum cum pel. *M* — his *om. MV*; iis *F* 26 indiscretit, *man. 2* indiscretis *V*; indiscreti *M* 27 pamphylum *O; ed. Juntina II* Pamphylium — arsirium *L* — egiptum *L*; agyptum *P* — ante rege timyrtoa *MV*; ante regea mirtoa *PL*; ante regia myrtea (*corr. vid.* myrtoa) *F; Floridus* ante Aegaea et Myrtoa 28 is *L*; his *P* — potissimus (n *supra* t), *man. 2* ponti sinus *V* 29 recessus *om. P* — inmeotim *M*; immeoti̅ *V*

ex Hellesponti fonte concipitur vestibulumque eius Propontis
301 vocatur. ab ortu solis Oceanus est Indicum et Persicum mare conferens; hinc patescunt finitima Rubri maris, quae per angustas longinquasque faucis in Hyrcanium et Caspium flectuntur simul, ultraque profundae vastitatis esse maria creduntur; deinde paulatim Scythicum et Hibernium freta et rursum mare, per quod Gallicum *sinum* atque Gaditanas columnas circumvectus Oceanus orbis nostri metas includit.

Sed in altera parte orbis iacent insularum aggeres VII
maximarum, Britanniae duae, et Albion et Hibernia, *quam*
302 quas supra diximus [esse] maiores. verum hae in Celtarum finibus sitae sunt. minores vero ultra Indos Taprobane atque Loxe multaeque aliae orbis ad modum sparsae hanc
303 nostram insulam id est hunc terrarum orbem, quam maximam diximus, ornamentis suis pingunt et continuatione ut quibusdam sertis coronant. at enim huius terrae, quam nos colimus, latitudo XL, prolixitas LXX *milia* stadiorum tenet. sed in divisione terrarum orbis Asiam et Europam et cum his vel, sicut plures, praeterea Africam accepimus. Europa ab Herculis columna usque Ponticum et Hyrcanum mare ac flumen Tanain fines habet, Asia ab isdem angustiis Pontici maris usque ad alias angustias, quae inter Arabicum
304 sinum et interioris ambitum pelagi iacent, constringiturque

Pseudoaristot. περὶ κόσμου c. 3 p. 393 a 32 — b 29 Bkk.

1 et ex *F* — eius *om. P* — propontius *FPL*; propinquius *MV*; *ed. Aldina* Propontis 2 persiccum *V* 4 angustias longinquas quae *M* — fauces *FPL* — yrtanium *L* 5 utraque *VFPL*; *Vulcanius* ultra quae 6 cyticum *L* — hiberum *O; scripsi* Hibernium — fretum *F* 7 sinum *adiecit Scaliger* — graditanas (r *del.*) *L* 8 metas *om. L*; metas***** (metas *repetitum fuisse vid.*) *F*; mettos *M* 9 sed et in *P* 10 *Scaliger* Britannicae — duae et labeon et hybernia *F*; duae et labeon et hiberni *PL*; ducae et labeon et iberni *M*; ducae et labeonetiberni, *man. 2* duae et labeon et iberni *V; ed. Aldina* duae Albion et Jerna; *Scaliger* duae Albion et Hibernia; *ex codd.* et *ante* Albion *addidi* — *Graecum exemplar secutus* quam *cum Koziolio adieci et* esse *uncis inclusi* 11 celtorum *O* (*in V et L man. 2 corr.* celtarum); *ed. Aldina* Celtarum 12 *Vulcanius* sitae sunt. haud minores; *Wowerius* sitae. non minores; *particula negativa omissa est etiam in Pseudoaristotelis codd. OPQR* (*Bkk.*) — ultras *L* — bromane *MVL* (*aut* bramane); bromanae *FP*; *ed. Aldina* Taprobana, *Oudendorpius* Taprobane 13 zoxe *L*; zoxae *P*; zosae *MV*; oxae *F*; *Apuleium* Loxe *per errorem scripsisse cum Salmasio suspicor ex exemplari Graeco, in cuius codice O (Bkk.) scriptum est* λοξὴ καλουμένη — urbes *O; Salmasius* breves (*Pseudoaristot.* μικραί), *Is. Vossius* orbis (*Pseudoaristot.* κύκλῳ) 14 idē huc *M*; idem hunc *P* 17 prol. LXXX *P* — milia *add. ed. Juntina II* 18 europiam (i *del.*) *L* — et cum his *usque ad* Ponticum *om. MV* 19 iis *P*; is *F* — vel *et* praeterea *om. F* 20 ad herc. columnas *PL* — hyrcanium *F* 21 tana in *MP* — iisdem *FP*; hisdem *MV* 22 in terra rabicum *M*; in terra rubicum *V* 23 finem *O*; *ed. Aldina* sinum — iacet *O; Wowerius ex cod. Benedictino* iacent

Oceani cingulo et societate nostri maris. sed alii alio modo, ut quidam ab exordio Tanais ad ora Nili Asiae terminos metiuntur. Africam vero ab isthmo Rubri maris vel ab ipsis fontibus Nili oriri putandum eiusque in Gaditanis locis fines esse. sed ipsam Aegyptum plerique Asiae, plures Africae adiungunt, ut insularum situs sunt qui cum finitimis locis 305 conprehendunt et sunt qui in alia divisione eas habendas putant. de mari satis dictum.

VIII Terreni vero casus ita se habent. exhalationes duas physici esse dicunt: tenues et frequentes vixque visibiles ad superiora minari ex gremio telluris, nebularum agmina halitu amnium fontiumque constare matutinis temporibus crassiora. harum altera arida est atque *fumo* consimilis, quae terrenis eructationibus surgit, altera humida et ege- 306 lida; hanc ex fluentis superioris vaporis natura ad se trahit. [61] et ex hac quidem nebulae, rores, pruinae, nubila et imbres, nix atque grando generantur; de illa superiore, quam diximus siccam, venti atque flamina et fulmina atque aliae ignitorum telorum gignuntur plurimae species. nebula constat aut ex ortu nubeculae aut ex eius reliquiis; est autem exhalatio vaporata et humore viduata, aëre crassior, nube subtilior, cui serenitas obolitionem infert. nec aliud est serenitas quam aer purgatus caligine et perspicue sincerus. ros vero noctur-
VIIII nus humor est, quem tenuiter serenitas spargit. glaciem dicimus humorem sereno rigore concretum. huic est pruina 307 consimilis, si mollitia roris matutinis frigoribus incanuit. ergo aer actus in nubem nubilum denset et ea crassitudo aquarum fetu gravidatur. imber exprimitur cum, inter se urguentur nubium densitates totque diversitatibus pluviae

Pseudoaristot. περὶ κόσμου c. 3 et 4 p. 393 b 29 — 394 a 29 Bkk.

2 otanais (o *del. man. 2*) *V* — usque ad *F* 3 africa *MVPL* — ab ismo *MVF*; aismo *PL*; *ed. Aldina* ab isthmo 4 putant *F* 6 ut *om. PL* — qui eam *FPL*; quae eam *MV*; *Vulcanius* qui cum 8 putent *PL* — dictum est *L* 9 casus *om. F* — abent, *man. 2 add.* h *L* — ethalationes, *man. 2* exhal. *V*; et halationes *M*; et elationes *FPL* — ·II· *M* 10 fassice *O*; *ed. Juntina II* physici 11 et gremio *O*; *Elmenhorstius* e gremio, *Oudendorpius* ex gremio 12 alitu *O*; *ed. Aldina* halitu — annium *P* 13 barida *V* — fumo *add. Vulcanius*; *cf. Sen. quaest. nat. II 54* 14 reluctationibus *O*; *Colvius* eructationibus — gelida *M* 16 ac, *man. 2* hac *L* — nubilo *MV* — et *om. F* 17 generatur *F* — superiori *P* 18 sicam *L*; sic eam *P* — verti *MVFP* — aque flammae *V*; aque flamme *L*; aquae flamme *M*; aquae flammae *FP*; *Scriverius* atque flamina — et *om. F* — flumina *MV* (*man. 2* fulm.) *P* — igntorum *L* 20 hortu *V* — reliquis, *man. 2* reliquiis *V* — exalatio *VL*; exaltatio *P* 21 nubes (s *del.*) *L* — solidior *P* 22 abolitionem *F* — ne *V* 27 aer *om. P* — densat *F* 28 foetu gravidat *PL*; faetus gravidat *F*; *Oudendorpius* foetu se gravidat

cadunt, quot modis aer nubilis condicionibus cogitur. raritas
308 enim nubium stillicidia dispergit, quae concretae vehemen-
tius effundunt agmina largiora et eas aquas, quas imbres
vocamus, a quibus eo differunt nimbi, quod *imber* pluvia iugis
est, nimbus autem quanto repentinus est, tanto vehementior,
et quanto inprovisior praecipitatio eius est, tanto breviore
casu restringitur. nives autem colligi iactatione densarum
nubium constat. nam priusquam in aquam defluant, fractae
ac discissae spumas agitationibus suis faciunt et mox gelatae
summo rigore inhorrescunt. haec *vis si* victis nubibus cre-
309 brior ad terram venit, eam nos tempestatem ningorem voca-
mus. grandinare vero tum dicis, cum aqua nubem lapidoso
pondere et festinante perrumpit eademque vi et ad pernici-
tatem incitata et cedente aëris molli aura praecipitata in-
dignatione vehementi humum verberat.
310 Haec sat erit .... de iis, quae udis elementis X
aquosisque contingunt. verum aliae sunt passiones, cum in-
pulsu frigidioris aëris venti generantur. nec enim aliud est,
nisi multum et vehemens in unum coacti aëris flumen. hunc
spiritum dicimus, licet spiritus ille etiam nominetur, qui ani-
malia extrinsecus omnia vitalia tractus sui vitali et fecunda
ope vegetat. siccos et superiores mundi flatus ventos nomi-
namus, auras vero humidos spiritus. sed ventorum binae
sunt species. qui facti e telluris halitu constant, terrigenae
nuncupantur; at illi, qui excutiuntur e sinibus, ἐγκολπίαι
311 graece sunt nominati. consimiles his haberi oportet eos, qui
[62] de fluminibus, lacubus et stagnis vel ruptis nubibus per aperta
caeli manare adsolent rursumque in crassam nubium speciem

Pseudoaristot. περὶ κόσμου c. 4 p. 394 a 29 — b 18 Bkk.

1 qut *V* (*man. 2* quot); quod *ML* (*man. fortasse pr. corr.* quot) — aer *om. P* — nubili *MVPL; ed. Romana pr.* nubium — cogitatur *MV* 4 hoc diff. *FPL* — imber *add. Vulcanius* 5 nimbis, *man. 1 corr.* nimbus *L* 6 eius est praec. *F* 7 nives enim coll. *P* 8 fracta *M* 9 dicessae *corr.* dicissae, *man. 2* discissae *V*; discissa a *M*; didiscisse (di *del.*) *L* — spuma sagitat. *MV* — et mox gelatus humor rigore frigoris inhorrescit *F* 10 haec victis *O; Hildebrandius interposuit* nix, *ego* vis si 11 temp. nos *F* 12 gradinare *M* (*man. 2* grād.) *V* 13 eadem quae viget ad *V* 14 incitat *O; Lipsius* incitata — molli cura *F;* molli curae *V*; molli cure *MPL; emendavi* molli aura, *cf. Lucret. I 207, 783 al.* — praecipitatam *O; Lipsius* praecipitata 15 veherant *L* 16 satis *PL* — erunt *F; verbum veluti* dixisse *excidisse opinor* — de his *O (in L ex corr. man. 2); ed. Aldina* de iis — que hedis el. *MV* (*man. 2* que de his el.) 17 aquos sisque *M* 20 etiam *om. F* 22 sicicos *V* — flatos, *man. 1 corr.* flatus *L* 23 nube *pro* binae *MV* 24 e telluris alitu *F*; et telluris alitu *V*; et helluris habitu *M* 25 eNHTeΔe *M* (*post* N *parva rasura*) *V*; eNeTeDe *F*; eNHTe De *L*; eNHTeΛe *P; ed. Juntina II* encolpiae, *scripsi* ἐγκολπίαι 26 eos *om. P*

conglobantur, vel cum imber effusus conciet flabra, quae ἐξυδρίαι
XI Atticorum lingua vocitantur. nunc nomina exsequemur re- 312
gionesque ventorum. euros oriens, boreas septemtrio, occidens
zephyros, austros medius dies mittit. hos quattuor ventos alii
plures interflant. nam quamvis eurus sit ventus orientis, idem
tamen ab ortu caecias accipit nomen, cum eum oriens aestivo
effundat; apeliotes autem vocatur, cum aequidianis exorti- 313
bus procreatur; eurus est, quando hiemalis ortus portis emitti-
tur. zephyrus vero, quem Romana lingua favonium novit,
hic cum de aestivis occiduis partibus surgit, Iapygis nomine 314
cieri solet; at ille, qui propior est aequinoctiali plagae
. . . .
. . . .
. . . . [notus]
et aquilo, qui VII stellarum regione generatur, et huic vicinus
est aparctias; hic propior est . . . . ad
diem medium [thrascias et argestes sunt indidem flantes].
austrorum in nominibus illa est observata diversitas; namque 315
cum de abscondito polo flatus adveniunt, notus est, euronotus
ille, qui inter notum atque eurum medius effringit, ex alio la-
XII tere libonotus ex duobus unum facit. excursores venti haben-
tur, qui directo spiritu proflant, flabris reciprocis caecias pu-
tatur esse. et quidam hiemales habentur ut noti, etesiae fre-

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 4 p. 394 b 18 — 395 a 2 Bkk.

1 flabraque *V* — exopia *O; ed. Juntina II* exhydriae, *scripsi* ἐξυδρίαι (*Salmasius ex suo cod. excerpsit* qui Eiuephiae et Exhydriae) 2 acticorum *L*; antiquorum *MV* — vocitatur *MV* 3 zeph. occid. *F* 4 mittit *om. M* — alii *ex corr. man. 2 L* 5 interfluant *MV* (*man. 2 del.* u) *PL*; interfluunt *F; Vulcanius* interflant, *quod idem in Fulviano quoque cod. esse fertur* — turus ventus, *man. ut vid. pr. corr.* eurus sit ventus *L* 6 apartias *VFP*; aparcias *L*; aspartias *M; Vulcanius* Caecias, *Oudendorpius* a parte Caecias; *cum sequatur* aestivo, *ipse* ab ortu Caecias *conieci* — accipitur nomen *MVPL*; accipitur nominari *F; Oudendorpius* accipit nomen, *quod idem in codd. Fulviano et Benedictino esse dicunt; cf. p. 122, 28; Hildebrandius* occipitur nominari — cum eo moriens *V* 7 ef|fluat *ex corr. man. ut vid. sec.; fuisse videtur* ef|dat *F* — aeliontes *MVPL*; elyontes *F; ed. Aldina* Apeliotes — meridianis ex montibus *FPL*; meridianis montibus *MV; Scaliger* aequidianis exortibus 8 hiemali ortu *F* 9 romani *MV* — lingua *om. M* 10 hic *om. F; man. 1 corr. vid.* hec *M* — iapyis *P*; iapiys *L* 11 fieri *M* — prior *O; Lipsius* propior 12 *lacunam cum Salmasio significavi et* notus *uncis inclusi* 15 et | et huic *P* 16 apartias *O; ed. Aldina* Aparctias — proprior *PL* — *lacunam significavi* 17 tracius et ergastes *O; ed. Juntina II* Thrascias et Argestes — indiem *MV*; indiam *F*; thrascias *usque ad* flantes *ut interpretationem alienam uncis inclusi* 18 in nom. austr. *F* — observanda *F* 21 libinothus *VL*; lybinothus *M* (*man. 1 corr.* lybinothus) *FP* — excursiores (i *del.*) *L* 22 directos *P* — pro flabris *O; Salmasius* proflant flabris — caeci asputatur *M* 23 equidem *O; Floridus* et quidam — etasiae, *man. 2 in margine* etesiae *V*; ethasiae *M*

316 quentiores sunt aestate animis septemtrionis ac zephyri temperatis. veris ornithiae venti appellantur, aquilonum genus ex aëre prosati, minore nisu nec iugi perseverantia spiritus perferentes. at enim procellosus flatus cataegis dicitur, quem prae-
317 fractum possumus dicere, ventus qui de superiore caeli parte submissus inferiora repentinis inpulsibus quatiat. turbo autem dicitur, qui repentinis flabris prosilit atque universa perturbat. vertex ille est vel, uti dicitur, pinea, cum torquetur humus arida et ab infimo erigitur ad summum. anaphysemata Graeci vocant eos spiritus, qui de fundo vel
318 hiatibus terrae explosi ad superna glomerari solent. hi cum maiore vi torti sunt, fit procella terrestris; a Graecis prester nomen accepit. sed cum tormentum illud ire pergit densasque et tumidas nubes presse agit coactasque collidit, fit sonitus et intonat caelum non secus, ac si commotum ventis mare cum ingenti fragore undas litoribus inpingit.

At Favorinus, non ignobilis sapiens, haec de ventis XIII
refert: quattuor mundi plagas inparem numerum habere ventorum eo, quod ortus et occasus mutentur terna vice
[63] cum solis accessu, meridies et arctos isdem semper regioni-
319 bus sunt notatae. ortus quippe accepimus aequinoctialem et solstitialem *et* brumalem, quibus occasus redduntur eadem

1–16 Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 4 p. 395 a 2 — 14 Bkk.

17 c. XIII et XIIII excerpta sunt e Gell. noct. Att. l. II c. 22.

1 annis *O*; *Salmasius* animis — septemtriones *VFPL* — a zeph. *MV* — tempestates *O; Salmasius* temperati, *Hildebrandius in adnot.* temperatis[ti] 2 adnitiae *MV*; at nitiae *P*; atniciae *FL; ed. Aldina* Ornithiae — venis *M* — appellantur (n *del. man. 1*) *P*; appellatur *MVFL*; *ed. Aldina* appellantur 3 iungi *MV* (*man. 2 del.* n) *P*; uingi *L* — perseveranciam *L* — perseverantes *V* 4 procello fufflatus *M* — catagis *O*; *ed. Aldina* Cataegis 6 quatiatur *MVP* 8 veduti *MVFP* — pineas *O*; *ed. Romana pr.* pinea (= *στρόβιλος*) 9 ab imo *F* 10 anasysemata *V* 11 latibus, *corr. vid.* iatibus *L* — expilosi ad *M*; *hic finis est codicis Monacensis; man. recens adiecit* superna maris solent devenire. caret fine — maris solent *VPL*; maris solent evadere *F*; *Salmasius* meare, *Hildebrandius* iactari, *ego* glomari solent, *cf. p. 15, 22; 86, 19; 99, 5* 12 terrae stris *P* — et a gr. *F* — praster *PL* 13 accepit *om. F* — tormento *O; ed. Romana pr.* tormentum 14 humidas? *Pseudoarist. ἐν νέφει παχεῖ τε καὶ νοτερῷ* (*cf. p. 118, 4* humidam et cavam nubem densamque, *Pseudoarist. ἐν νέφει νοτερῷ καὶ κοίλῳ καὶ συνεχεῖ*) — prae se *VF* 17 faborinus *FPL*; faborinis, *man. 2* faborinus *V* 18 IIII[or] mundi plagas *F*; III mundi plagas *V*; quatuor ventis terre plagas *L* 20 cum *om. V* — meridie dies et arctos *PL*; meridie se tractos *V* — hisdem *VPL* — semper per regionibus *PL*; per regionibus *VF*; *ed. Juntina II* semper regionibus 21 sint *VPL* — nocte *V* — accipimus *V* 22 et *addidi*

intervallorum ratione conversae...... eurus igitur aequinoctialis orientis est ventus nec invenuste nominis sensus fictus est, quasi ἀπὸ τῆς ἐῴας ῥέων. idem ἀφηλιώτης a Graecis, subsolanus a nostris solet dici. sed qui ab aestiva et solstitiali orientis meta venit, βορέας graece, latine aquilo nominatur; hunc αἰθρηγενέτην, quod sit alias serenus, Homerus ait, βορέαν vero ἀπὸ τῆς βοῆς, quod non sine clamore soleat intonare. tertium ventum, qui ab oriente hiberno venit, Graeci εὐρόνοτον vocant. item occidui sunt tres: caurus, qui graece ἀργέστης vocatur, is est adversus aquiloni; item favonius, ζέφυρος, euro contrarius; tertius Africus, λὶψ, Vulturno reflat. meridies vero quoniam eadem semper regione signatur, uno austro id est νότῳ perflatur ....
.... et is septemtrio habet cognomentum, qui tamen 320
XIIII graeca lingua ἀπαρκτίας dictus est. horum nomina plerique commutant de loco vel similitudine aliqua, ut Galli circium appellant a turbine eius et vertice, Apuli Iapygeum ex Iapygiae sinu id est ex ipso Gargano venientem. hunc caurum esse manifestum, nam et ex occiduo venit et Vergilius eius sic meminit:

illam inter caedes pallentem morte futura
fecerat ignipotens undis et Iapyge ferri.

21 Verg. Aen. VIII 709 sq.

1 converse *VPL; Vulcanius* conversa; *lacunam significavi* 2 nominis eius *O; conieci* nominis sensus 3 quis ατω THC εωας PεωN *P*; qui satio THC εωας PωN *L*; quis atio te Seo aSReoN *F*; quis ατιο THC εωN (ωN *man. 2*) *V; Oudendorpius* quasi ἀπὸ τῆς ἑώας ῥέων — αΦΗΛειωTHC *V*; αΦΗλειωTεC *P*; αΦΗαειωTeC *L*; feleiotes *F* 4 sed qua aestive et *V* 5 solstitialis *O; Floridus Gellium secutus* solstitiali — boreas *O* 6 aete ergeneten *L*; aete ergenetem *P*; ęterġeneten *F*; aetgeneten *V; Gellius et ed. Aldina* αἰθρηγενέτην — herenes *pro* Homerus *V* 7 borean *V*; boream *FPL* — απο THC bOIC *V*; απο THC bonic *PL*; apoteS BONIS *F; ed. Aldina* ἀπὸ τῆς βοῆς 9 euronothum *FPL*; uronothum, *man. 2* eur. *V; ed. Aldina* εὐρόνοτον — III *F* 10 ergastes *FPL*; ergastas, *man. 2* ergastes *V; ed. Aldina* ἀργήστης — idem adversus aquilonitem *V* 11 favonium *VPL* — zephyrus *FP*; zephirus *L*; zefirus *V; ed. Aldina* ζέφυρος — lybs *FPL*; lipsi *V; ed. Juntina II* λίψ 12 vulturnore flat, *man. 2* vulturno reflat *V* — semper per regionem *V* 13 id est *om. V* — noto *L*; notho *VFP* — flatur *O; scripsi* perflatur — *lacunam, quam significavi, Colvius explevit addens* septemtrio item uno 14 his *F* 15 αΙΤαΡΚeΙας *P*; αΙΤαpKεΙαC *V*; αΙΤαpKeΙαe *L*; LITaRKeILe *F; ed. Juntina II* ἀπαρκτίας — hùmor *pro* horum *V* 17 eius ex vertice *V* — iapiga eum *V*; iapiageum *PL* 18 sin uides *pro* sinu id est *V* — eurum *V* 19 esse manifestum est *F* — virgilius *O* 21 *versus Vergilianos, quos om. O, add. ed. Juntina II; cf. p. 6, 16; 17, 26 sq.; 135, 11*

etiam caecias ventus, quem Aristoteles ait ad se trahere nubes et est adagium de eo tale:

ἕλκων ἐφ' αὑτὸν ὥςτε καικίας νέφος.

321 sunt etesiae et prodromi spirantes ex omni parte eo tempore aestatis, quod de Cane oritur. Cato autem in libris originum non circium sed cercium dicit. is ventus cercius, cum loquare, buccam inplet, armatum hominem, plaustrum oneratum percellit.

Nunc de nubium praestigiis referam. quando illa per- XV
fracta nubecula patefecerit caelum, ignescunt penetrabiles spiritus emicatque lux clara; hoc dicitur coruscare et ordine quidem tonare prius oportet, postea coruscare. quippe ubi nubes adflictrix ut ignifera saxa adtrita inter se *ignem*
322 dat, obtutus velocius inlustriora contingit, auditus dum ad aures venit, seriore sensu concipitur; ita prius coruscare caelum creditur et mox tonare; tum quod ignes pernicitate sui claricantes dicto citius nostrae visioni convibrant, sonus aëre
[64] verberato id est alterius indicio sentitur. flamma vero illa, quam nubium adflictus excussit, si robustiore fuerit incendio, inpetu devehitur in terras et fulminis habet nomen atque formidinem. presteras vero nominamus, cum flammarum in illis minus fuerit. sed si ignitum non erit fulmen, typhon vocatur. sceptos generale omnibus, quae e nubibus cadunt,
323 nomen est. atque ut breviter conprehendam cuncta generis XVI
eiusdem, eorum, quae eiusmodi praestigias aëris inferunt oculis, alia sunt quae speciem tantum spectaculi pariunt,

3 Aristot. Meteorol. II 6 (p. 364 b 13 Bkk.).

9—26 Pseudoaristot. περὶ κόσμου c. 4 p. 395 a 14 — 30 Bkk.

1 caelias *FP*; celias *VL; ed. Juntina II* Caecias — caelias etiam *F* — aristotilis *V* — traere, *man. 2* trahere *L* 2 tale de eo *F* 3 ЄΛKωN eΦ αYTON ωOC Y KЄKIαC NΦOC *V*; eλKON ef eLITON αOS Y KeKIaS NefOS *F*; eλKON eΦ eaITON ωOC Y KeKIaC NeΦOC *P*; eaKON eΦ eaITON ωOC Y KeKIaC NeΦOC *L; Bekkeri edit. Arist. secutus versum restitui* 4 prodormi *VF* — partes, *man. 2 del.* s *V* 6 cercius *om. F* — locare *PL*; loquere *V* 7 et plaustrum *F* — honeratum *V* 9 praestignis *P* — illa *om. F* 10 parte fecerit caerit caelum *V* 11 ordinem *V* 12 prius ton. *F* 13 ignem, *quod ed. Juntina II post* adflictrix *inseruit, ego post* se *posui* — inter sedat *F* 14 dat *om. V* — vel utius *V* 16 tunc *O*; *ed. Romana pr.* tum, *quod idem esse dicitur in codd. Fulviano et Salmasiano* 17 clariacantes *V* — conbibrant *O* 18 id est *om. F* — famma, *man. 2* flamma *V* 20 deveitur *PL* (*man. 2 add.* h) — fluminis *V* — formidinem infert *F* 22 flumen, *man. 2* fulmen *V* — tyfo catur, *man. 2 add.* vo *V* 23 sceptor *V*; septos *L* — nomen est omnibus quae e nub. cad. *PL* 25 eiusdem *om. F* — praestigia *F* — meris *FPL*; sumeris *V; emendavi* aeris, *Pseudoarist.* τῶν ἐν ἀέρι φαντασμάτων 26 partunt *V*

alia quae nihil ab eo, quod ostenderint, mentiuntur. fallunt
imaginem iridis et arcus et talia, vere videntur cometae,
fulgores et similia pleraque. irin vulgo arcus esse aiunt,
quando imago solis vel imago lunae humidam et cavam
nubem densamque ad instar speculi colorat et medietatem
orbis eius secat. rhabdos autem generis eiusdem ad virgae
rigorem perlongum colorata nubecula dicitur. alysis est catena
quaedam luminis clarioris, per solis ambitum in se revertens.
inter hanc et irida illud est, quod iris multicolora est et se-
micirculo figurata proculque a sole atque luna, catena clarior 324
est astrumque ambit orbe incolumi, corona non discolora.
selas autem Graeci vocant incensi aëris lucem. horum ple-
raque iaculari credas, alia labi, stare alia. iaculatio igitur
tunc fieri putatur, cum citi aëris meatu atque inpulsu gene-
ratus ignis celeritate sui. . . . . cursumque rapidae
festinationis ostendit. stativa lux est, quam sterigmon illi vo-
cant, sine cursu iugi, sed prolixa lux stellaeque fluor et ignitus
liquor, qui cum latius quatitur, cometes vocatur. sed plerumque
luces istae repentino ortae statim occidunt; et item, ut se
ostenderint, aliquantisper manent; et sunt multa eiusmodi 325
imaginum genera, quas Graeci faces et docidas et pithos et
bothynos ad eorum similitudines, unde dicta sunt, nominant.
et quaedam vespertina sunt vel eoa; perrara de septem-
trione vel meridie videas; nihil horum quippe loci vel tem-
poris in nascendo idem potuit obtingere.

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 4 p. 395 a 30 — b 17 Bkk.

2 *nonne* iridis et arcus et rhabdi et talia? *cf. Pseudoarist.* *ἴριδες καὶ ῥᾶβδοι καὶ τὰ τοιαῦτα et ῥᾶβδος δ' ἐστὶν ἴριδος ἔμφασις εὐθεῖα* 3 ir invulgo *V*; iri̅ vulgo *L* 4 imago (*ante* lunae) *om. F* 5 ad *del. man. 2 V* — eolorate *VPL* (*ex corr. man. 1, fuit* colorara); coloratae *F*; *ed. Romana pr.* colerat et 7 rugorem *L* — alypsis *O; ed. Romana pr.* alysis 9 *ed. Juntina II* inter hanc et Irida illud interest, *ego* inter *semel addidi; cf. p. 89, 9* — multicoloria *L* 10 procul qua *O; Oudendorpius ex cod. Benedictino profert* proculque a, *quod iam Salmasius conieceerat aut in suo cod. legerat* — catena sole atque luna clarior *F* 11 austrumque *V* 12 incensa *corr.* incensi *L* 13 bali *corr.* labi *L* — alia stare *F* 14 cum cineris *F*; cineris *VPL*; *Hildebrandius* cum citi aeris — impulsae *V*; inpulse *PL* 15 cursum (*om.* que) *F*; *lacunam significavi, excidit enim quod Pseudoarist. φαντασίαν μήκους dicit* — rabide *V* 17 stellae quae *V* 18 liquor *man. 1 corr. sed ita, ut legi non possit* (livido?) *L* — qui conlatituris *pro* qui cum latius *L* 19 ortu visae statim *F* — *nonne* et item aliae ut? 20 aliquantis permanent *VP* — et sine ulla eiusmodi imaginum genera *VPL*; et sine ullo (o *in ras. man. 1*) eiusmodi imaginum genere *F; conieci* et sunt multa eiusm. im. genera 21 pithus *V*; pythus *F*; phythus *P*; phytus *L*; *ed. Juntina II* Pythos 22 bochinos *L* — similitudinem *F* 23 sunt notiora *O; graecum exemplar secutus conieci* sunt vel eoa — paria de *VPL*; paria autem de *F*; *Hildebrandius* perraro autem de, *ego* perrara de 24 viduas *V* — nichil orum *P*

326 De aëre tantum habuimus, quod diceremus. sed non XVII
aquarum modo tellus in se fontis habet, verum spiritu et
igni fecunda est. nam quibusdam sub terris occulti sunt
spiritus et flant incendia indidem *et* suspirant, ut Liparae
cunctae *et* Aetna, ut Vesuvius etiam noster solet. illi etiam ignes,
qui terrae secretariis continentur, praetereuntes aquas vapo-
rant et produnt longinquitatem flammae, cum tepidiores aquas
[65] reddunt, viciniam, *cum* ferventiores. opposito incendio aquae
327 uruntur ut Phlegethontis amnis, quem poetae sciunt in fabulis
inferorum. at enim illos quis non admirandos spiritus arbi-
tretur, cum ex his animadvertat accidere, ut eorum religione
lymphantes alii sine cibo potuque sint, pars vero praesagiis
effantes futura? quod in oraculis Delphicis est ceterisque.
vidi et ipse apud Hierapolim Phrygiae non adeo ardui montis
vicinum latus nativi oris hiatu reseratum et tenuis neque edi-
328 tae marginis ambitu circumdatum. sive illa, ut poetae volunt,
Ditis spiracula dicenda sunt, seu mortiferos anhelitus eos
credi prior ratio est, proxima quaeque animalia et in alvum
prona atque proiecta venenati spiritus contagione corripiunt
et vertice circumacta interimunt. antistites denique ipsos se-
mivivos esse, qui audeant propius accedere ad superna sem-
per sua ora tollentes; adeo illis cognitum est vim mali ut in-
329 feriora aëris noxii crassitate densat, inferiores quoque facilius
adire atque percellere. saepe accidit, ut nativi spiritus per ter- XVIII
rae concavas partes errantes concuterent solida terrarum, sae-
330 pius, ut spiritus crescente violentia et insinuantes se telluris

Pseudoaristot. περὶ κόσμου c. 4 p. 395 b 17 — 32 Bkk.

1 de re *O*; *ed. Juntina II* de aere 2 fontes *F* 3 igne *F* — subter *O; Oudendorpius* sub terris 4 indeidem *F*; in diem *V* — et *adieci* — lypara euuta hetna ut uesubius *F*; lippara (p *del.*) euuta etna ut uesubius *L*; lipara **uta etna ut uesubius *P*; liparae uita et nau tae subius, *man. 2 disiunxit* na|u *et pro* tae *scripsit* Vesu *V; Oudendorpius* Liparae cunctae, ut Aetna, ut Vesuvius; *pro* ut Aetna *scripsi* et Aetna 6 continetur *V* 7 prodiunt *V* — aquas *usque ad* ferventiores *om. V* — quas *O; ed. Romana pr.* aquas 8 vicinia *F* — cum, *quod Vulcanius in suo cod. legisse dicitur, add. ed. Juntina II* — oppositio *V* 9 et flegetontis *PL*; et fegetuntis *V* — annis *F* 11 is, *man. 2* his *L* — occidere *V* 12 lypantes *V* 13 effrantes *V* — in umbraculis *V* — deficilis, *man. 2* delphicis *V* 14 iherapolim *VL* — fringiae, *man. 2 del.* n *V* — nam *pro* non *L* 15 lacus *PL* — navioris *FPL* — hiatus esse raptum *V* 16 sive ut illa ut poetae *F* 17 *post* Ditis *in L spatium est aut rasura 8 fere litterarum* 20 circum actas *VP*; circumactas *FL; ed. Juntina II* circumacta 22 cognitu est vis mali ut inf. *F*; cognitu est vis mali ad inf. *V*; cognitus est vis mali ad inf. *P*; cognitus est nis mali ad inf. *L; scripsi* cognitum est vim mali ut inf. 23 densa *O; scripsi* densat 24 atque *post* percellere *repetitum est sed deletum L* — accedit *V* — nativitas *V* 25 concuterint *V*; concutiant *F* 26 sp̃u *corr.* sp̃s *aut* sp̃s *corr.* sp̃u *P*; spiritu *L* — molentia *L*

angustiis nec invenientes exitum terram moverent. horum
motuum tam varia nomina quam diversi. iamque obliquis
lateribus proxima quaeque iactantes et acutis angulis mobiles
epiclintae graece appellantur; sed qui subsiliunt excutientes
onera et recuperantes directis angulis, brastae vocantur; illi,
qui abstrudere videntur, chasmatiae dicti sunt; quorum in- 331
pulsu dissilit tellus, rhectae sunt nominati. his passionibus
contingit, ut quaedam terrae expirent halitus, aliae vomant
saxa, nonnullae caenum; sunt quae fontes pariunt insolen-
tibus locis peregrinorum fluminum sulcantes vias. ostae sunt
motus, quibus solum quatitur; palmatiae vero appellantur,
quorum pavitatione illa, quae trepidant, sine inclinationis peri-
culo nutabunt, cum directi tamen rigoris statum retinent;
mycetias vocatur tetri rudoris inquietudo terrena. audiuntur
mugitus interioribus gemitibus expressis, cum spiritus in- 332
validus ad terram movendam per aperta telluris inventis iti-
XVIIII neribus . . . . his talibus marina sunt paria, cum fluc-
tuum currentium mole nunc progressibus litora, nunc recursi-
bus sinus caesi quatiuntur. sentitur etiam caeli marisque co-
gnatio, cum menstruis cursibus lunae detrimenta et accessus
fretorum atque aestuum deprehenduntur.

Verum enimvero ut, quatenus possum, de universitate,
quod sentio, breviter absolvam, elementorum inter se tanta [66]
concordia est, aëris, maris atque terrae, ut admirari minus 333
deceat, si illis eadem incommoda soleant ac secunda con-
tingere, particulatim quidem rebus ortus atque obitus ad-
ferentes, universitatem vero a fine atque initio vindicantes.
et quibusdam mirum videri solet, quod, cum ex diversis
atque inter se pugnantibus elementis mundi natura conflata
sit, aridis atque fluxis, glacialibus et ignitis, tanto rerum

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 4 et 5 p. 395 b 32 — 396 a 35 Bkk.

1 moveant *F* 2 mutuum *PL* (*man. 2* motuum) — varia sunt nom. *F* — per *corr.* quam *L* — diversi esse videntur iamque *F* — albi quis *O*; *Vulcanius* obliquis 4 epidete *VF*; epedite *PL*; *Colvius* Epiclintae — sed *om. V*; et *F* 5 illi autem qui *F* 6 extimati edictis quorum *FPL*; existimati ae dictis quorum *V*; *Scaliger* Chasmatiae dicti quorum, *Hildebrandius* Chasm. dicti sunt quorum (dicti sunt *etiam in codd. Vossiano et Benedictino esse fertur*) 7 terra *F* — rectę *P*; recte *VF*; recta *corr.* recte *L*; *ed. Juntina II* Rhectae 8 expirant *VP* — alitus *O*; *ed. Romana pr.* halitus — voment *F* 9 insolenibus *V* 10 isti *O*; *Vulcanius* Ostae 11 *post* solum *excidisse videtur Vulcanio, quod Pseudoarist. dicit κατὰ μίαν πρόωσιν* — palmitiae *O*; *ed. Romana pr.* palmatiae 13 mutabunt, *man. 2* nut. *V* 14 odoris *O*; *Scaliger* rudoris 15 expr. gem. *F* 16 itineribus progreditur *F* 19 cesi sinus *F* — seci *corr.* cesi *L* 21 aestiuum *P* — deprehendunt *PL* 22 quatenus *om. F* 23 absol*uam *P* 24 est id est aeris *F* 26 adserentes *V* 28 setlet *corr.* solet *L*

divortio nondum sit eius mortalitas dissoluta. quibus illud
simile satisfaciet, cum in urbe ex diversis et contrariis cor-
porata rerum inaequalium multitudo concordat; sunt enim
pariter dites et egentes, adolescens aetas permixta seniori-
bus, ignavi cum fortibus, pessimi optimis congregati. at pro-
fecto, quod res est, fateantur, hanc esse civilis rationis ad-
mirandam temperantiam, cum quidem de pluribus una sit facta
et similis sui tota, cum dissimilia membra sint, cum ......
...... receptrixque sit naturarum ad diversa tendentium for-
tunarumque per varias fines exitusque pergentium; et, ut res
334 est, contrariorum per se natura flectitur et ex dissonis fit unus
idemque consensus. sic mas et femineus sexus iungitur ac XX
diversus utriusque sexus ex dissimilibus simile animal facit;
artesque ipsae naturam imitantes ex inparibus paria faciunt:
pictura ex discordibus pigmentorum coloribus, atrisque *et* al-
bis, luteis et puniceis, confusione modica temperatis imagines
iis, quae imitatur, similes facit; ipsa etiam musica, quae de
longis et brevibus, acutis et gravioribus sonis constat, tam
diversis et dissonis vocibus harmoniam consonam reddit;
grammaticorum artes vide, quaeso, ut ex diversis collectae
335 sint litteris, ex quibus aliae sunt insonae, semisonantes aliae,
pars sonantes; et tamen mutuis se auxiliis adiuvantes sylla-
bas pariunt et de syllabis voces. hoc Heraclitus sententiarum
suarum mobilis ad hunc modum est .... *Συνάψαις*

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 5 p. 396 a 35 — b 20 Bkk.

1 qui *VFL*; quid (d *del.*) *P*; *ed. Romana pr.* quibus 4 dites *corr.* divites *L* — gentes *V* — permixtas *V* 5 cum fotibus *L*; confortibus *P* — aut *O*; *scripsi* at 6 res esse fat. *V* — admirandē *P* 7 quidaem *V*; quidam, *man. 1 corr.* quidem *F* — sic *pro* sit *V* 8 tota sui sim. *F* 9 receptrix quae sit *P*; receptrix sit *F*; *lacunam significavit Koziolius, cf. p. 126, 19* — fortunarum (*om.* que) *VPL*; *ed. Romana pr.* et fortunarum 10 exitus quae *P* — et *om. L* 12 *Wowerius* concentus — mar* et femineus (*super* u *virgula erasa videtur*) *F*; mare et femineū* (*fuit* s) *L*; mare et femineum *VP*; *scripsi* mas et femineus, *cf. p. 101, 21* 13 utrisque *V* 14 artes denique *F*; arces quae *V* — facerent *VPL*; *nonne* facere videntur *vel* facere adparent? *Pseudoarist.* *ἔοικε ποιεῖν* 15 pictura namque ex *F* – atrisque ab his *FP*; atriisque ab his *V*; atrisque abis (*man. 2* ab his) *L*; *Oudendorpius* atrisque et albis; *cf. p. 106, 29* 16 modica *om. F* — imagines usque *VF*; imaginibus usque *PL*; *ed. Romana pr.* imagines his quae, *Oudendorpius* imagines iis quae 17 simile *O*; *ed. Romana pr.* similes — etiam ipsa *PL* 18 tamque *F* 20 collecta *PL* 22 pars *rasura corr.* pari *F* 23 eraclitus *F*; aeraclites *V*; heraclites *PL* 24 mobiles *corr.* mobilis *L* — huc *V* — modus *F* — *lacunam significavi*; *ed. Juntina II add.* prosecutus – CYΝλΤΙΨΙΔΙCOΛΑΚΔΙΟΤΧΟΔΔΨΙΝ ΦΙpMeNONΔΙΔΙeIpeMeNONCYNΔΔONΔIaΛONaIKeſaNſONENKΔIeZeN OCeIſaNſaY *V*; CYNaaΠY (Ψ *P*) IΔICOλaKaIOTXOaaΨINΦIPMeNONaIa ΦeIPeMeNONCYNaλONaIaΛ (a *P*) ONaIKeΓ (T *P*) aNΓ (T *P*) ONeNKaIeZeN OCeITaNΓΛI (aY *P*) *FP*; CINaaΠYIDICOaaKaIOTXOaaYINΦIpaaeNONaI aΦeIpeMeNONCYNaaONaIaaONaIKeTaNTONeNKaIeZeNOCeITaNTaY *L*; *Hildebrandium secutus sum, nisi quod ille pro πάντα scripsit ἔμπαντα*

ὅλα καὶ οὐχ ὅλα, συμφερόμενον διαφερόμενον, συνᾷδον διᾷ-
XXI δον· καὶ ἐκ πάντων ἓν καὶ ἐξ ἑνὸς πάντα. sic totius mundi
† suo instantia initiorum inter se inpares conventus pari 336
nec discordante consensu natura veluti musicam tempera-
vit: humidis arida et glacialibus flammida, velocibus pigra,
directis obliqua confundit unumque ex omnibus et ex uno
omnia iuxta Heraclitum constituit; terramque et mare et
caelum *cum* solis orbe et lunae globo ceterisque orien-
tium et conditorum siderum facibus ornavit una illa parte
mixta, quam quidem cunctis constat inplicatam, dum incon- [67]
fusa, dum libera elementorum substantia, ignis, aquae, aëris,
terrae, ex quibus huius sphaerae convexa et disparibus qua-
litatibus naturae conflata, adacta est fateri concordiam, et ex
ea salutem operi machinatam. principiorum igitur consensus
sibi concordiam peperit, perseverantiam vero amicitiae inter
se elementis dedit specierum ipsarum aequa partitio et dum 337
in nullo alia ab alia vincitur modo vel potestate — aequalis
quippe omnium diversitas, gravissimorum, levissimorum, fer-
ventium, frigidorum — docente ratione naturae diversis licet
rebus aequalitatem deferre concordiam, *concordiam* omnia
parentis mundi amoenitatem aeternitatemque repperisse.
XXII quid enim mundo praestantius? lauda, quam putas, spe-
ciem: portio a te laudabitur mundi; admirare, quam voles,
temperantiam, ordinationem, figuram: hic et per hunc
illud, quodcumque est, invenietur esse laudandum. nam
quid, oro te, ornatum atque ordinatum videri potest, quod
non ab ipsius exemplo imitatura sit ratio? unde κόσμος
graece nomen accepit. euntibus sole atque luna ceteraque 338
luce siderea per easdem vias custoditis temporum vicibus nec
ullius erroris interiectione confusis digeruntur tempora et
rursus incipiunt atque pulchrae et fecundae horae procrean-

Pseudoaristot. περὶ κόσμου c. 5 p. 396 b 21 — 397 a 12 Bkk.

3 suo instantia *O* (*in V man. 2 pro* suo *scripsit* suorum); *Salmasius* substantiam 4 *Elmenhorstius* concentu 5 namque humidis *V* — et *om. F* — flumida *V* — velocioribus *V* 7 omni *V* — emere *V* (*man. 2 corr.* et mare) *P* (*cod. Bruxellensis* et mare) *L*; humore *F*; *ed. Juntina II* mare, *Salmasius* et mare 8 *Pseudoaristotelem secutus* cum *adieci* 10 qua *P* — confusa *FPL*; confusam *V*; *Floridus* inconfusa 12 sperae *VF*; spere *L* 13 adiecta *corr.* adacta *L* — concordia *VPL* 14 machinata *VP*; machinate *corr.* machinata *L* 16 elementis *om. F* 20 differre *FPL* — concordiam *add. Vulcanius* 21 *Salmasius* peperisse 22 *Lipsius* potes 23 admiror *O*; *ed. Romana pr.* admirare 26 onatum, *man. 2* ornatum *L* 27 ab ib ipsius, *man. 2 per errorem del.* ab *L* — cosmos *FPL*; quos mos, *man. 2* cosmos *V* 29 sidera *PL* — via *corr.* vias *L*; via *P* — vicinibus *PL* 30 intergrecione, *man. 2* interiectione *V* 31 que pulchrae *VL*; quae pulchae *P*; pulcraeque *F*; *ed. Romana pr.* atque pulchrae — facundae orae *VPF*; facunde (*corr.* facundo *man. fortasse pr.*) ore *L*; *ed. Romana pr.* fecundae horae

tur nunc aestivos vapores revolventes, nunc pruinas hiemis
circumferentes; dierum etiam noctiumque curriculis ordiuntur
menses, *menses* texunt annos, anni seriem conficiunt saecu-
lorum. et hic quidem mundus magnitudine inmensus, cursi-
bus rapidus, splendore perlucidus, valenti habitudine, puber-
tate iuvenali. cursu hic animalium nantium atque terrestrium
pinnigerarumque cunctarum distinxit genera, species sepa-
339 ravit fixitque leges vivendi atque moriendi. ex hoc ani-
mantia vitalis spiritus ducunt, illinc statis cursibus temporum
eventus, qui admirationi solent esse, cum vel inter se vento-
rum proelia ciuntur vel disiectis nubibus fulminat caelum et
tempestates inter se serenae hibernaeque confligunt, micant
imbres, ignes rumpuntur et rursus placatis omnibus amoena
340 laetitia mundi reseratur. videas et viridantibus comis caesaria- XXIII
tam esse terram et scatebris fontium manantem et aquarum
agminibus concientem, parientem atque educantem nec occasi-
bus fatigari nec saeculis anilitari, excussam erumpentibus sem-
per tam pigris quam moventibus faecibus, aquarum saepe ad-
[68] luvionibus mersam, flammarum per partes voracitate consump-
tam. quae tamen illi cum regionaliter videantur esse pesti-
fera, ad omnem salutaria sunt et ad redintegrationem eius
341 valent et, cum movetur, profecto spirat illos spiritus, quibus
clausis et effugia quaerentibus movebatur. imbribus etiam
madefacta non solum ad educandos fetus suos opimatur, verum
etiam pestifera contagione proluitur. flabris autem spiran-
tium aurarum graviores et minus puri aëris spiritus differuntur
atque purgantur. tepores frigus glaciale mitificant et bru-
malis austeritas terrestrium viscerum venas remittit et pars
gignentium, alia adolescentium, cetera occidentium vices
sustinent sorsque nascentium obitorum loco pullalat et occi-
dentium numerus nascentibus locum pandit.

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 5 p. 397 a 12 — b 5 Bkk.

1 nam estivos ****** vap. *L* — pruina *L* 2 circumreferentes *V* 3 menses *add. Lipsius* — annos an miseriaem *V* 5 valente *V* 6 causa hic *VPL*; hic causa *F; emendavi* cursu hic, *Pseudoarist. ταῖς ἑαυτοῦ κινήσεσιν* 7 pignigerarumque (*man. 2* pinnig.) cunctarum *V*; pennigerorumque cunctorum *F* 9 vitales *F* — illi *VPL* — stati *V*; satis *P* 11 sciuntur *V* — diiectis *VP* — fulmina *L* 12 hibernae quae configunt *V* 14 liticia *V* 16 parietem *V* (*man. 2* pariētem) *L* 17 anhilitari *PL* 18 faetibus *VF*; fetibus *P* (*cod. Bruxellensis* fecibus) *L; ed. Romana pr.* fecibus 19 consumptum *V* 21 oīne *F* — integrationem *V* 22 cum moventur *F*; commovetur *V*; commoventur *PL; ed. Romana pr.* cum movetur 23 movebantur *O; ed. Romana pr.* movebatur 24 opinatur *O; ed. Romana pr.* opimatur 26 deferuntur *V* 27 purgant *FPL*; purgante *V; ed. Romana pr.* purgantur — tēpores *V* 30 obicorum *P* 31 lectum *pro* locum *V*

XXIIII Restat, quod caput est sermonis huius, ut super
mundi rectore verba faciamus. indigens quippe orationis
huius videbatur ratio, nisi de mundo reputantes, etsi minus
curiose, at quoquo modo possemus, diceremus de rectore. 342
de rectore quippe omnium non, ut ait ille, silere melius est,
sed vel parum dicere. vetus opinio est atque cogitationes
omnium hominum penitus insedit deum esse originis [haberi] auctorem deumque ipsum salutem esse et perseverantiam earum, quas effecerit, rerum. neque ulla res est tam
praestantibus viribus, quae viduata auxilio sui natura con- 343
tenta sit. hanc opinionem vates secuti profiteri ausi sunt omnia Iove plena esse, cuius praesentiam non iam cogitatio sola sed oculi et aures et sensibilis substantia conprehendit. at haec conposita est potestati dei conveniens oratio. sospitator quidem ille *et* genitor est omnium, quae ad conplendum mundum nata factaque sunt, non tamen ut corporei laboris officio orbem istum manibus suis instruxerit, sed qui quadam infatigabili providentia et procul posita cuncta
XXV contingit et maximis intervallis disiuncta conplectitur. nec ambigitur eum praestantem ac sublimem sedem tenere et poetarum laudibus nomen eius consulum ac regum nuncupationibus praedicari et in arduis arcibus habere solium consecratum. denique propiores quosque de potestate eius amplius trahere. corpora illa caelestia quanto finitima sunt ei, tanto amplius de deo carpere; multo minus, quae ab illis sunt secunda, et ad haec usque terrena pro intervallorum modo indulgentiarum dei ad nos usque beneficia
pervenire. sed cum credamus deum per omnia permeare et 344
ad nos et ad ulteriora potestatem sui nominis tendere, quan- [69]
tum abest vel inminet, tantum existimandum est eum amplius

Pseudoaristot. περὶ κόσμου c. 6 p. 397 b 9 — 35 Bkk.

2 ind. quippe videbitur oratio nisi de m. *F* 3 rationis ide mundo *V* — disputantes *F* 4 at, *man. 1 corr.* aut *L*; ad *V* — quo *V* — possumus dicamus *F* 5 de rectore *add. Hildebrandius* — ut ille ait *F*; ut aut ille *V* 6 cogitaciones, *man. ut vid. pr. corr.* cogitacioni *L* 7 penitus *om. F* — haberi *uncis inclusi*, *Vulcanius* et haberi 9 quo eff. *V* — nec *V* 10 *ed. Romana pr.* viduata dei aux. — contempta *VPF* 11 hinc *V* — sicuti *V* 14 ad *VF* — diei *V* 15 sospitor *P* — et *add. Lipsius* — omnium est *V* — qui ad conpl. mund. nati factique sunt *O; Lipsius* quae ad conpl. mund. nata factaque sunt, *cf. p. 29, 18 et 38, 20* 16 corpore *VPL* 17 instruxit *V* 18 quedam *V* — et *om. F* — cuncta contingat *F*; contigit cuncta *V* 19 disiunctam *PL* — conplectatur *F* 20 ac *om. V* 22 atibus *corr.* arcibus *L* 23 propriores *V* — postate *P* 24 quanto fin. *usque ad p. 129, 11* artium commoditates *om. V* — et quanto *F* 25 multoque *F* 29 ad ultra *O; scripsi* ad ulteriora, *Pseudoarist.* τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς — *Lipsius* numinis — tetendere (te *del.*) *L*

minusve rebus utilitatis dare. quam rem rectius est atque
honestius sic arbitrari, summam illam potestatem, sacratam
caeli penetralibus, et illis, qui longissime separentur, et proxi-
mis una et eadem ratione et per se et per alios opem salutis
adferre nec penetrantem atque adeuntem specialiter singula
345 nec indecore adtrectantem cominus cuncta. talis quippe hu-
militas deiecti et minus sublimis officio ne cum homine qui-
dem convenit, qui sit vel paululum conscientiae celsioris. mi-
litiae principes et curiae proceres et urbium ac domorum
rectores dico numquam commissuros esse, ut id suis manibus
factum velint, quod sit curae levioris fusciorisque quodque
346 possint nihilo sequius facere dominorum imperio ministeria
servulorum. exemplo, quale sit istud, intellege.

Cambyses et Xerxes et Darius potentissimi reges XXVI
fuerunt. horum praepotentiam, quam ex opibus collegerant,
lenocinium vitae effecerat celsiorem, cum eorum alter apud
Susa vel Ecbatana sicut in fano quodam |sacratus nulli
temere notitiam oris sui panderet sed circumsaeptus admira-
bili regia, cuius tecta fulgerent eboris nive, argenti luce,
flammis ex auro vel electri claritate; limina vero alia prae
aliis erant; interiores fores exteriores ianuae muniebant por-
347 taeque ferratae et muri adamantina firmitate; ante fores viri
fortes stipatoresque regalium laterum tutela pervigili custo-
diam per vices sortium sustinebant. erant inter eos et di-
versa officia: in comitatu regio armigeri quidam, at extrinse-
cus singuli custodes locorum erant et ianitores et atrienses.
sed inter eos aures regiae et imperatoris oculi quidam ho-
mines vocabantur. per quae officiorum genera rex ille deus
esse ab omnibus credebatur, cum omnia, ubi quaeque gere-

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 6 p. 397 b 35 — 398 a 23 Bkk.

1 util. rebus *F* 3 penetrabilibus *P* — separaentur *P*; separantur *F* 4 una eadem *P*; una eademque *F* 7 deiecti est et minus sublimis officii *F* — nec cum *P* 8 sit ei paul. *FP*; sit paul. *L*; *Hildebrandius* sit et paul.; *scripsi* sit vel paul. 11 levior fuscioris quoque possint nichil obsequius *P*; levior fuscioris quoque possint nichil obsequiis *L*; levioris fuscioris quoque nichil enim possunt obsequius *F*; *coniunctis Vulcani et Branti coniecturis locum restituit Koziolius* 12 imperia *O*; *Scaliger* imperio 13 exemplum *F* 14 xerses *O* 15 praepotentia *O*; *Vulcanius* praepotentiam, *quod idem esse dicunt in cod. Benedictino* 17 susam ecuatanas ut *F*; susame cuatanas ut *P*; susa metuatanas ut *L*; *ed. Romana pr.* Susam et Ecbatanas ut; *conieci* Susa uel Ecbatana sicut, *Pseudoarist.* *ἐν Σούσοις ἢ Ἐκβατάνοις* 18 admirabilia *PL* 20 flammea auri *F* — aliis *corr.* alia *P* 23 custodia *O*; *ed. Romana pr.* custodiam 25 armiger *O*; *ed. Romana pr.* armigeri 27 sed et inter *F* — quidem *P* 29 ab hominibus *F* — ubi quaque egererentur quae ille *F*; quaque ubi egerentur quae ille *P*; quaque ubi egerentur (*corr.* agerentur) que ille *L*; *conieci* ubi quaeque gererentur tranquille

rentur, tranquille otacustarum relatione discebat. dispensatores pecuniae, quaestores vectigalium, tribunos aerarios habebat. alios et alios praefecerat ceteris urbibus. alii 348 venatibus agendis provinciam nacti, pars domibus et muneribus praefecti putabantur et ceteri perpetuis magnisque curis observationi singularum rerum adpositi erant. sed omne Asiaticum regnum ab occidente Hellespontus terminabat, ab ortu gens inchoabat Indorum; duces ac satrapes ubique dispositi et permixta locis omnibus mancipia regalia. ex eo numero erant excursores diurni atque nocturni, exploratores 349 ac nuntii, specularum incensores assidui. tum horum per [70] vices incensae faces ex omnibus regni sublimibus locis in uno die imperatori significabant, quod erat scitu opus.

XXVII Igitur regnum illud ita conponi oportet cum mundi 350 aula, ut inter se conparantur summus atque exsuperantissimus divum et homo ignavus et pessimus. quod si cui viro vel cuilibet regi indecorum est per semetipsum procurare omnia, quae proficere *vult*, multo magis deo inconveniens erit. quare sic putandum est eum maxime.......... maiestatemque retinere, si ipse in alto residat altissimo, eas autem potestates per omnes partes mundi orbisque dispendat, quae sint penes solem ac lunam cunctumque caelum. horum enim cura 351 salutem terrenorum omnium gubernari. nec multis opus est nec artitis hominum conversa ratione, quibus propter ignaviam adpositum est pluribus indigere. at non eiusmodi conpendio machinatores fabricarum astutia unius conversionis multa et varia pariter administrant? en! etiam illi, qui in ligneolis hominum figuris gestus movent, quando filum membri, quod agitare solent, traxerint, torquebitur cervix, nutabit caput, oculi vibrabunt, manus atque omne ministerium praesto

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c 6 p. 398 a 23 — b 19 Bkk.

1 otagustarum *O* — dicebat *PL* 2 quaestorum *P* 3 *Lipsius* certis 4 provincia *P* — *Colvius* donis *pro* domibus 6 et observ. *F* — oppositi *O; ed. Romana pr.* appositi 7 atticum *O; Lipsius* Asiaticum 8 satrapae *F* 11 nunciis *PL* — speculatorum *O*; *Colvius* specularum, *quod idem Scioppius in cod. Fulviano esse dicit* 14 ita *om. PL* 17 rei *O*; *ed. Romana pr.* regi 18 proficiunt *F*; *ed. Romana pr.* perficere; *adieci* vult, *Pseudoarist.* ἐπιτελεῖν ἃ βούλοιτο — deeo *F*; de eo *PL*; *ed. Romana pr.* deo 19 putand *L* — maiestatem (*om.* que) *F; Vulcanius* dignitatem maiestatemque, *cf. p. 121, 9* 20 in alto residat (*corr.* resideat *vix man. 1*) *L*; in altore sidat *P*; in alto residens *F* — altissimo *et* autem *om. F* 21 sunt *F* 22 cunctique *PL* 24 partitis *F*; partitis *vel* paratis *P*; paratis *L; scripsi* artitis, *cf. Plaut. Asin. III 2, 19 et Fest. p. 20, 14 (M); Pseudoarist.* ἐπιτεχνήσεως — conversationem *O; scripsi* conversa ratione 26 unus *corr.* unius *L* 27 multa pariter et varia *F* — en *om. F* 29 agitari *PL* 30 omne *om. PL*

erunt nec invenuste totus videbitur vivere. haud secus etiam
caelestis potestas cum initium sciente et salutifera opera mo-
352 verit, a primo ad secundum et deinceps ad proximum et usque
ad supremum adtactu continuo vim suae maiestatis insinuat,
aliud alio commovetur motusque unus alteri movendi se ori-
ginem tradit. munde equidem consentiunt non una sed diversa
via et plerumque contraria. sed prima remissione ad motum XXVIII
data simplicique inchoato principio inpulsibus mutuis, ut supra
dictum est, moventur quidem omnia, sed ita, ut si quis sphae-
ram et quadratum et cylindrum et alias figuras per proclive
simul iaciat, deferentur quidem omnia, sed non eodem genere
movebuntur. nec illud dissimile exemplum videri oportet, si
quis pariter patefacto gremio animalis simul abire patiatur,
353 volucrum, natatilium atque terrestrium greges. enimvero ad
suum quaeque duce natura properabunt, pars aquam repetent,
illa inter cicures atque agrestes legibus et institutis suis adgre-
gabuntur, ibunt per aëris vias praepetes, quibus hoc natura
354 largita est, ut quae una ab unico sinu abeundi facultas
[71] concessa omnibus fuerit. sic natura mundi est constituta.
nam cum omne caelum simplici circumactu volvatur nocte XXVIIII
diuque distinctum, diversis mensurarum aequalitatibus se-
paratum, quamvis una omnia sphaera concluserit, incre-
mentis tamen globi sui, decisione luminis menstrua, tem-
pora luna significat et caeli spatium sol annua reversione
conlustrat eiusque comites amoenus Lucifer et communis Cyl-
lenius. stella etenim Pyrois, Mavortium sidus, circuli sui
biennio conficit spatia; Iovis clarum fulgensque sexies eadem
355 multiplicat cursibus suis tempora, quae Saturnus sublimior
XXX spatiis annorum circumerrat. verum inter haec una
mundi conversio unusque reversionis est orbis et unus con-
centus atque unus stellarum chorus ex diversis occasibus orti-
busque. hoc ornamentum velut monile *κόσμος* rectissime graeca

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 6 p. 398 b 19 — 399 a 14 Bkk.

2 scientiae *F*; sciencie *L* 3 ab imo *O*; *Pseudoarist. secutus emendavi* a primo — et *om. F* — proprium *O*; *Vulcanius* proximum 5 motus unius *F* 6 mundo *O*; *scripsi* munde, *cf. p. 36, 25* 7 modum *L* 9 speram *F* 13 patef. par. *F* 14 nantilium *O*; *ed. Romana pr.* natatilium, *quod idem esse dicitur in cod. Fulviano* — greges *om. PL* 15 repetens *O*; *Oudendorpius* repetent 16 agestes *L* 17 et ibunt *F* 18 atque ut uno (o *ex corr. man. 1, fuit* a) sinu *F*; atqui una ab humero sinu *P*; atqui una ab umero (*man. 2* hum.) sinu *L*; *scripsi* ut quae una ab unico sinu 20 simpliciter cum actu *O*; *ed. Romana pr.* simplici circumactu 21 diuque *L*; dieque *F* 22 spera omnia *F* 23 et decis. *F* 25 amoenius (i *del.*) *L*; amoenis *P* — *Colvius* comis 29 am. spat. circumierat *F* 30 c**citus (on *supra*) *L* 32 ornamentum et monile *F*; ornamento et ut monile *PL*; *Hildebrandius* ornamentum velut monile

lingua significat. at enim ut in choris, cum dux [carmini] hymno praecinit, concinentium vulgus virorum et feminarum mixtis gravibus et acutis clamoribus unam harmoniam resonant, sic divina mens mundanas varietates ad instar unius concentionis religat. nam cum caelum confixum vaporatis et radiantibus stellis inerranti cursu feratur et reciprocis itineribus astra consurgant, sol quidem omnituens ortu suo diem pandit, occasu noctem reducit conditusque vel relatus per plagas 356 mundi IIII temporum vices mutat. hinc tempestivi imbres et spiritus haud infecundi, hinc alimenta roris et μετεώρων, quae accidere deus his mundi mediis partibus voluit. his adpositi sunt torrentium cursus et tumores undarum emica- 357 tionesque silvarum, frugalis maturitas, fetus animalium, educationes etiam atque obitus singulorum.

XXX Cum igitur rex omnium et pater, quem tantummodo animae oculis nostrae cogitationes vident, machinam omnem iugiter per circuitum suis legibus terminatam, claram et sideribus relucentem speciesque innumeras modo propalam, saepe contectas ab uno, ut supra dixi, principio agitari iubet, simile istuc esse bellicis rebus hinc liceat arbitrari. nam cum tuba bellicum cecinit, milites clangore incensi alius accingitur gladio, alius clipeum capit, ille lorica se induit, hic galea caput vel crura ocreis involvit et equum temperat frenis et iugales ad concordiam copulat; et protinus unusquisque 358 conpetens capessit officium. velites excursionem adornant, [72] ordinibus principes curant, equites cornibus praesunt, ceteri negotia, quae nota sunt, agitant, cum interea unius ducis imperio tantus exercitus paret, quem praefecerit, penes quem est summa rerum. non aliter divinarum et humanarum rerum status regitur, quando uno moderamine contenta omnia pen-

Pseudoaristot. περὶ κόσμου c. 6 p. 399 a 14 — b 11 Bkk.

1 carminis *F*; *Wowerius* hymno *delevit*, *ego* carmini *uncis inclusi* 2 continentium *PL* 3 una armoniam *PL* 5 relevat *O*; *Hildebrandius* religat — et | et *F* 9 hinc *ex corr.*, *fuit* hunc *L* 10 est *pro* et *P* — aut insecundi *O*; *Vulcanius* haud infecundi, *quod idem in cod. Fulviano esse dicitur* — robis earum quae accidere *F*; robis esse earum que accideret *P*; robis esse earumque accideret *L*; *Pseudoarist. secutus emendavi* roris et μετεώρων quae accidere 11 iis adoppositi *PL* 12 humores *O*; *Vulcanius* tumores 13 o frug. (o *del.*) *L* — fletus *PL* 14 aque *L*; aquae *P* 16 nostr. oc. cogitationis *F* — omnem *om.* *F* 19 sepe consectas *FL*; se peā sectas *P*; *Vossius* consaeptas, *Vulcanius* contectas 25 capessat *F* — executionem *O*; *Scaliger* excursionem, *quod idem esse dicitur in cod. Benedictino* — adornant *P* 26 ordines princ. *F* — ordinibus praesunt *O*; *Vulcanius* cornibus praesunt, *quod idem esse dicunt in cod. Benedictino* 27 quae nacti sunt *F* — agitent *P* 30 agitur *F* — contempta *P*

sum sui operis agnoscunt curatque omnibus occulta vis
nullis oculis obvia, nisi quibus mens aciem suae lucis in-
359 tendit. nec tamen hoc vel illi ad moliendum vel nobis ad XXXI
intellegendum obest. de inferiore licet imagine capiamus
exempla. anima in homine non videtur et tamen fateantur
omnes necesse est huius opera omnia, quae per hominem
praeclara fiunt, provenire nec ipsius animae qualitatem ac
figuram oculis occurrere, sed momentis ab ea gestarum
rerum intellegi, qualis et quanta sit. omne quippe humanae
vitae praesidium ingenio eius est paratum, cultus agrorum
ususque frugum, artificum sollertia, proventus artium, commo-
ditates vitae humanae. quid de legibus dicam, quae ad man-
suefaciendos homines inventae sunt? quid de civilibus insti-
tutis ac moribus, qui nunc populorum otiosis conventibus
360 frequentantur, asperitate bellorum et . . . . pacata
mitigantur quiete? nisi forte tam iniustus rerum aestimator
potest esse, qui haec eadem de deo neget, quem videat
esse viribus exsuperantissimis, augustissima specie, inmor-
talis aevi, genitorem virtutum ipsamque virtutem. unde nihil
mirum est, si mortales oculi non capiunt eius adspectum,
quando divinorum operum vestigiis sit perspicuus atque mani-
festus. ceterum ea, quae vel caelo accidere oculis advertimus XXXII
et *per* aerem *vel in terra* fieri et aqua, dei etiam illa credenda
361 sunt. quidni? dei verum eius, cui tutela mundi huius et cura
est, de quo Empedocles prudenter his verbis sensit:

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 6 p. 399 b 11 — 25 Bkk.

1 curaque *O; Scaliger* curatque 4 capimus *PL* 7 sunt *O; ed. Romana pr.* fiunt — ne *PL* — et *F* 9 rerum *om. PL* — omnem humane quippe *L* 10 ingenium *PL* 11 usus (*om.* que) *F* — commoditatesque *F* 12 *a voce* vitae humunae *(sic!) iterum incipit cod. Vaticanus* 14 poplorum ociosis *P*; populorum ñ ciosis *L* 15 frequentatur *V* — asperitates *F* — et *om. F; lacunam significavi* 18 exuperantissimis *corr.* exuperantissimum *F* — angust. *V* (*man. 2* august.) *L* 19 virtutem *V* — ipsumque *F* 21 perspecuus *V* 22 avertimus *FPL* 23 et aerem fieri ex aqua *FP* (et aerem *plane evanuerunt, sed extant in cod. Bruxellensi*) *L;* et aerem fieri ex aqua fieri *V*; *Pseudoarist. secutus scripsi* et per aerem vel in terra fieri et aqua — dei *omissum et deinde* etiam illa a deo fieri credenda sunt *scriptum est in F* 24 quin ni de verum eius *VPL; om. haec F*; *Salmasius* quidni? dei verum eius — cuius tut. *F* 25 enpedocles *L*; enpendocles *VP*; epidocles *F* (*man. 2* empedocles) — pudenter, *man. 2* prud. *V* — his verbis sit *V*

πάνθ᾽ ὅσα τ᾽ ἦν, ὅσα τ᾽ ἔσθ᾽, ὅσα τ᾽ ἔσται ὀπίσσω
δένδρεά τ᾽ ἐβλάστησε καὶ ἀνέρες ἠδὲ γυναῖκες,
θῆρές τ᾽ οἰωνοί τε καὶ ὑδατοθρέμμονες ἰχθῦς.

Phidian illum, quoniam fictorem probum fuisse tradit memoria, vide ipse in clipeo Minervae, quae arcibus Atheniensibus praesidet, oris similitudinem conligasse ita, ut, si quis olim artificum voluisset exinde imaginem separare, soluta conpage simulacri totius incolumitas interiret. ad hoc instar mundi salutem tuetur deus apta et revincta sui numinis potestate.

XXXIII Huius *si* locum quaerimus, neque infimus est *in* ter- 362
rae contagionibus nec tamen medius in aëre turbido, verum [73]
in mundano fastigio, quem Graeci *οὐρανὸν* recte vocant, ut qui sit altitudinis finis. etiam idem illa ratione eum *ὄλυμπον* nominant, quem ab omni fuscitate ac perturbatione vident liberum. neque enim caliginem nubium recipit vel pruinas et nives sustinet nec pulsatur ventis nec imbribus caeditur. haec enim nec Olympo, qui est celsitudinis summae, contingere poeta his verbis cecinit:

Οὔλυμπόνδ᾽, ὅθι φασὶ θεῶν ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ
ἔμμεναι· οὔτ᾽ ἀνέμοισι τινάσσεται οὔτε ποτ᾽ ὄμβρῳ
δεύεται οὔτε χιὼν ἐπιπίλναται, ἀλλὰ μάλ᾽ αἴθρη 363
πέπταται ἀνέφελος, λευκὴ δ᾽ ἐπιδέδρομεν αἴγλη.

hanc opinionem communis mos et hominum observationes secutae adfirmant, superiora esse deo tradita. namque habi-

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 6 p. 399 b 26 — 400 a 16 Bkk.

1 cf. Aristot. Metaph. II 4 (p. 1000 a 29 Bkk.).
20 Hom. Od. VI 42 — 45.

1 ΠaTHNOCaTHTϵINCaTHCaCΘϵωϵITICCωΔϵNaPϵaYBΛTHCaIKaI λNCpeCCaBΓYNλ̄IKHCΘINpϵCTϵIωNYTeNKΔΛTOEpϵMMONϵCICΘOYC *V*; ITaT (T *om. L*) HNOCa (λ *P*) THCΘINCaTHCaCΘeωeIΠCCωΔ (λ *P*; a *L*) eNaPeaPeBaTHCaIKaIaNePeCCaeΓ (T *L*) INāIKHC (C *om. F*) Θ (Φ *P*) INP (Γ *P*) eCTeIωN (H *L*) YTeNKaaYΔ (λ *P*) aΓ (T *L*) OePeMMON eCIKΘOYC *FPL; cf. Arist. Metaph. II 4 (p. 1000 a 29 sqq. Bkk.)* 4 fidiā *L* — fictorum *O; ed. Juntina II* fictorem, *quod idem in cod. Benedictino, Salmasiano, Vulcaniano esse fertur* — nemori avide *V* 5 *Colvius* vidi — ipso *F* — *post vocem* arcibus *finis est cod. Vaticani* 7 araficum *L* 11 si *et* in *addidi* (*in cod. Benedictino scriptum esse dicitur* infimus in terrae) 13 uranon *O* 14 et ut *F* — finis pervideatur etiam *F* — eum *om. F* 15 *ὄλυμπον, quod om. O, Vulcanius add.* — fusci*tate *L* 16 recepit *corr.* recipit *L* — et pruinas vel nives *F* 18 summae cels. *F* 20 OaYMITONOΘ (e *L*) IΦaCIeeωNaCΦaλ (a *FL*) eICMMaI OYTaNeMOY (X *L*) CI∫ (S *F*) eINeC (S *F*) aIOY (X *L*) C (S *F*) eITOC (S *F*) OMBOωΛY (aI *PL*) e∫ (S *F*) eOY∫ (S *F*) eXIωNIΠ (ΓI *pro* Π *P*) aNaC (S *F*) aM (aλ *pro* M *F*) NaNePH (N *FP*) ΠeΠTaTaIaNNeΦeIaωCλ (a *PL*) eY (I *P*) KHae (λC *F*) ICaPMeN (H *L*) aITaN *O*

tus orantium sic est, ut manibus extensis *in* caelum precemur. Romanus etiam poeta sic sensit:

aspice hoc sublime candens, quem invocant omnes Iovem.

unde illa, quae videntur suntque omnibus praestantiora, easdem sublimitates regionum tenent, astra caelestia et mundi
lumina, ac merito illis ordine licet perpetuo frui nec diversis
364 et insperatis temporibus observantissimam legem suorum aliquando itinerum mentiuntur. terrena omnia mutationes et XXXIIII
conversiones postremo interitus habent. namque inmodicis tremoribus terrarum dissiluisse humum et interceptas urbes cum populis saepe cognovimus. audivimus etiam abruptis imbribus prolutas totas esse regiones; illas etiam, quae prius fuerint continentes, hospitibus atque advenis fluctibus insulatas, alias desidia maris pedestri accessu pervias factas. quid? qui ventis ac procellis civitates eversas esse meminerunt? quid? cum incendia de nubibus emicarunt, cum orientis regiones Phaethontis ruina, ut quidam putant, conflagratae perierunt? in occidentis plagis scaturrigines quaedam ac proluviones easdem
365 strages dederunt? sic ex Aetnae verticibus quondam effusis crateribus divino incendio per declivia torrentis vice flamma-

Pseudoaristot. περὶ κόσμου c. 6 p. 400 a 16 — 34 Bkk.

3 cf. Cic. de nat. d. II 2, 4; 25, 65. III 4, 10; 16, 40; Fest. p. 306 (M); Prob. ad Verg. Ecl. 6, 31 (p. 11 Keil.).

8 August. de civ. dei IIII 2: quae uno loco Apuleius breviter stringit in eo libello, quem de mundo scripsit, terrena omnia dicens mutationes, conversiones atque interitus habere; namque inmodicis tremoribus terrarum, ut verbis eius utar, dissiluisse humum et interceptas urbes cum populis dicit; abruptis etiam imbribus prolutas totas esse regiones, illas etiam, quae prius fuerant continentes, hospitibus atque advenis fluctibus insulatas aliasque desidia maris pedestri accessu pervias factas; ventis ac procellis eversas esse civitates; incendia de nubibus emicasse, quibus orientis regiones conflagratae perierunt, et in occidentis plagis scaturrigines quasdam ac proluviones easdem strages dedisse; sic ex Aetnae verticibus quondam effusis crateribus divino incendio per declivia torrentis vice flammarum flumina cucurrisse.

1 in *add. ed. Romana pr.* 2 poeta etiam *L* 3 hos *corr.* hoc *F* — sub lumine *PL; Colvius ex coniectura Jos. Scaligeri* sublimen, *quod idem esse dicitur in cod. Benedictino; Festus:* sublimem est in altitudinem elatum, ut Ennius in Thyeste 'aspice hoc sublime candens' *etc.; cf. quae exposuit Ritschelius in Mus. Rhen. VII 556 sqq.* — cadens *omnes Apulei codd.*; *Colvius* candens — vocant *Festus et Probus* 4 eadem *corr.* easdem *L*; eadem *F* 6 diversis et in spatiis temporibus *PL*; diversis spatiis temporum *F; scriptum fuisse arbitror* diversis et inspatis temporibus 7 *Vulcanius* observatissimam 8 metiuntur *PL* 11 abrutis *L* 12 totas *om. P* — fuerunt *F*; fuerant *August.* 13 adveris *P*; adversis *L* 14 quid quae *FP*; quidque *L*; *ed. Juntina II* quid? qui 16 regionis *PL* — faethontis *F*; fętontis *P*; fetontis *L* 17 quidem *P* 19 etne *P*; et ne *L* 20 in odio *O*; incendio *August.* — pro *P* — currentis *O*; torrentis *August.* — vi*e *L*

rum flumina cucurrerunt. in quo periculi vertice egregium pietatis·meritum·fuisse cognovimus. namque eos, qui principio fragoris territi sensum tamen clementiae misericordiaeque retinebant et grandaevos parentes ereptos volucri clade suis cervicibus sustinebant, illa flammarum fluenta divino separata discidio quasi duo flumina ex uno fonte manantia locum ill um ambire maluerunt obsidione innocenti; inerant boni [74] baiuli religiosis sarcinis occupati.

XXXV Postremo quod est in triremi gubernator, in curru rector, praecentor in choris, lex in urbe, dux in exercitu, hoc est in mundo deus, nisi quod ceteris aerumnosum et multiplex et curarum innumerabilium videtur esse hoc ipsum, alicuius officii principem fieri, deo vero nec tristis nec onerosa est imperii sui cura. namque inmobilis circumfert et regit cunctas naturae formas, quas diversis regionibus commovens ...., ut est lex civitatis semel promulgata, perpetuis observationum rationibus fixa ipsa quidem inmutabilis, at 366 eius arbitrio parentium mentes agitantur nutuque eius et dominatione flectuntur; et scitis eius magistratus tribunalia, principia milites frequentabunt, recuperatores iudiciis praesidebunt, decuriones et quibus ius est dicendae sententiae ad consessum publicum commeabunt et alius ad Minuciam frumentatum venit et aliis in iudiciis dies dicitur; reus purgandi se 367 necessitate, insectandi studio accusator venit; ille moriturus ad supplicii locum ducitur, hic ad convivii repotia et vespertinus comessator adventat. sunt et publicarum epularum apparatus et lectisternia deorum et dies festi, ludi scaenici ludique Circenses; diis sacrificatur, geniis ministratur, obitis libatione profunditur aliusque alio fungitur munere parentque omnes iussis legum et communis imperii. videasque 368 illam civitatem pariter spirantem Panchaeis odoribus et graveolentibus cenis, resonantem hymnis et carminibus et

Pseudoaristot. περὶ κόσμου c. 6 p. 400 a 34 — b 26 Bkk.

3 cle (mentiae *in fine versiculi om.*) *L* 5 illa *om.* *P* 6 locu *P* 10 in choris precentor *F* — dux *pro* lex *O; Colvius* lex, *quod etiam in cod. Benedictino supra versiculum scriptum esse dicitur* 14 nobis *O; Pseudoarist. secutus scripsi* inmobilis 15 natura *O; Koziolius* naturae — diversas *P* 16 *lacunam significavit Vulcanius* 18 parentum *F* 19 et ut scitis *F* 21 consensum *O; Colvius* consessum 24 ut sectandi *L* — accusatur *O; Vulcanius* accusator 25 ad convivii ire pocia *L*; ad convii ire potia *P*; ad convivii (*ex ras., fuisse videtur* conviviū) ire (i *eras.*) potia *F* (*man. 2 in margine* repotia); *ed. Juntina II* ad convivii repotia 26 eapularum *P* 28 obiis *O; Vulcanius* obitis, *quod idem in cod. Benedictino esse fertur* 29 *Vulcanius* libatio

canticis, eandem etiam lamentis et ploratibus eiulantem. ad hunc modum res agi et in mundo aestimemus. lex XXXVI
369 illa vergens ad aequitatis tenorem sit deus nulla indigens correctione mutabili. quippe sicut *civitas* mundi universitas regitur, dum speculatur ad omnia rector eius atque inmutabiliter incumbit spargiturque vis illa seminibus inclusa per naturas omnium speciesque et genera digesta; sic faciles vitium lapsus et palmarum ardua, persicorum rubor, levitas mali gignitur, dulcitas fici; et quae infelicia propter infecunditatem vocamus, tamen utilia sunt alio pacto: platani, ut ait poeta, umbras potantibus ministrantes et acuta pinus et rasiles buxi, odora laurus, cupressorum odoratius lignum; tandem omnium animalium agrestium et cicurum, pinnatarum et pedestrium et aquatilium natura gignitur, nutritur, absumitur parens caelestibus institutis: *Ζεὺς ἄπαντα ἐνεργετεῖ ὁμῶς ὡς ἄν τινα μέρη σώματος αὐτοῦ*, ut Heraclitus ait.
[75]
370 Et cum sit unus, plurimis nominibus cietur spe- XXXVII
cierum multitudine, quarum diversitate fit multiformis vis; inde est a iuvando Iuppiter dictus, quem *Ζῆνα* Graeci, quod vitae nostrae auctor sit, rectissime appellant. Saturnum etiam, illi *Κρόνον* quasi *χρόνον*, [id est] quendam in-
371 coeptum ab origine, interminum ad finem [tempus] appellant. fulgurator et tonitrualis et fulminator, etiam imbricitor et item dicitur serenator et plures eum frugiferum vocant, multi urbis custodem, alii hospitalem, amicalem et om-

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 6 et 7 p. 400 b 26 — 401 a 22 Bkk.

11 Verg. Georg. IIII 146: iamque ministrantem platanum potantibus umbras.

3 velgens *F*; vel gens *PL*; *Vulcanius* vergens 4 civitas *addidi* 6 spagiturque *P* — inclausa *FP* 7 per *om. L* 9 et dulc. *F* 11 umbra spotantibus *P* — et *om. L* 12 et odora *F* 13 tam̃ *O*; *ed. Juntina II* tandem 14 penn. *F* — pedestrum *PL* — et *om. PL* 15 mensa ΠaNTa eYePReΓωMOSSaRRINaMePHeSSeTONOSSahẎTI *F*; mensa ΠaNTaeYePreΓ(t *L*)ωMOCCarr (*alterum* r *om. L*) INaMePeee (ee *L*) tonos sahyti *PL*; *Vossius νοῦς ἅπαντα εὐεργετῶν ὡς ἄν τινα μέρη σώματος ἀιδίου, quem secutus, quae supra scripta sunt, coniеci (cf. Zeitschrift für d. Oesterr. Gymnasien 1876); edd. omnes neglectis Apulei codicibus ex Pseudoarist. receperunt πᾶν γὰρ ἑρπετὸν τὴν γῆν νέμεται* 18 quř *pro* quarum *L* — mult formis *L* 19 id ·ẽ· a iuvando iuppiter dios *F*; idẽ adiuvando iuppiter dios *PL*; *Salmasium secutus scripsi* inde est a iuvando Juppiter dictus — zena *O* 21 etiā in | terminū illi *P* — cronon quasi chonon *F*; croñ quasi chonon *L*; cro Ñ quasi chonon *P*; *Vulcanius Κρόνον* quasi *χρόνον* — id est cum *om. PL*, *uncis inclusi* — inceptum *O*; *Hildebrandius Bosscham secutus* incoeptum 22 terminum finem *F* — tempusque *F*; *Oudendorpius* tempus appellant *delevit*, *Hildebrandius* tempus *uncis inclusit* — appellant. Dicitur et fulg. *F* 24 dicitur *om. F*

nium officiorum nominibus appellant. est militaris, est triumphator et propagator, tropaeophorus; et multo plura eiusmodi apud haruspices et Romanos veteres inveneris. Orpheus vero hanc effari potestatem volens his de eo verbis canit:

Ζεὺς πρῶτος γένετο, Ζεὺς ὕστατος ἀρχικέραυνος· 372
Ζεὺς κεφαλή, Ζεὺς μέσσα· Διὸς δ' ἐκ πάντα τέτυκται.
Ζεὺς πυθμὴν γαίης τε καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος.
Ζεὺς ἄρσην γένετο, Ζεὺς ἄμβροτος ἔπλετο νύμφη.
Ζεὺς πνοιὴ πάντων. Ζεὺς ἀκαμάτου πυρὸς ὁρμή.
Ζεὺς πόντου ῥίζα, Ζεὺς ἥλιος ἠδὲ σελήνη.
Ζεὺς βασιλεύς, Ζεὺς ἀρχὸς ἁπάντων ἀρχικέραυνος·
πάντας γὰρ κρύψας αὖθις φάος ἐς πολυγηθὲς
ἐξ ἱερῆς κραδίης ἀνενέγκατο μέρμερα ῥέζων.

XXXVIII Fatum autem Graeci εἱμαρμένην a tractu quodam invicem causarum se continentium volunt dici; decretum id est πεπρωμένην dicunt, quod omnia in hoc statu rerum definita sint nec sit in hoc mundo aliquid interminatum; idem fatum μοῖραν vocant, quod ex partibus constet; hinc εὔνομον, quod unicuique adtributio sua sit adscripta. Ἀδράστεια *est* eadem, quae ineffugibilis necessitas ultionis. sed *tres Parcae ut* tria fata sunt, numerus cum ratione temporis faciens, 373 si potestatem earum ad eiusdem similitudinem temporis referas. nam quod in fuso perfectum est, praeteriti temporis habet spe-

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 7 p. 401 a 22 — b 17 Bkk.

6 de his versibus Orphicis cf. G. Hermanni Orph. II p. 456 sqq. et Aug. Lobecki Aglaoph. tom. I p. 520 sqq.

3 invenies *F* 6 ZeYC (ZeIC *F*; TepC *L*) ITPω (a *F*) TOS (ʃ *PL*) eN (H *L*) HTOCZ (T *L*) eYCYeTH (He *pro* H *F*) POCaPXIK (R *L*) e PaY CKOYPaNOYaCTePOeNTOCZeYCa (ʼa *L*; a' *P*) PCHNTPeΦeNYMΦeZ eYCeNOI (Y *L*) TIaNTωNZeYCaKaMaTOYΠYPOCOPMeZeYΠ (P with π above *F*) ON TOYPIZaIZeICN (H *L*) aIOCHaeCeΛ (a *L*) eINIZeY (I *L*) CBaCIΛ (l *F*; a *L*) eOYeZeYC (X with c above *F*) aP (ꝑ *L*) XOCaITaNTωNaP (P *om. PL*) ΠKeP (ꝑ *L*) aYN (H *L*) OCΠaNIaCΓaPKPYΨ (PYY *PL*) aCaYΘI (Y *PL*) CTaINeCIT (aINeCIT *om. PL*) OΛ (a *L*) YTH (e *F*) Ke (C *F*) CeKKae (T *F*) aP (R *F*) aCKPaΔ (a *L*) eIaCaNeNeKaTOMeP (ꝑ *L*) MaPaITeZON *O* 15 factum *O* (*in F* c *del.*); *ed. Romana pr.* fatum — IMaRMeNeN *F*; imarmenē *P*; imarmentē *L* 16 caus. inv. *F* 17 idem *O; emendavi* id est — prępomeneN *F*; ꝑpomenen *PL; ed. Romana pr.* pepromenen 19 factum *L* — moeran *O* — hic *FL* 20 ennomon *O; ed. Aldina ex Pseudoarist. νέμεσιν; ego εὔνομον conieci, cf. Pind. Nem. 9, 70 μοῖραν εὔνομον* — adpacti *FL*; ad pacti *P; Vulcanius* Adrastea; *scripsi Ἀδράστεια* 21 eademque *O*; *emendavi* est eadem quae — ineffugabilis *L* — tres Parcae ut *addidi* 22 facta *L*

[76] ciem, et quod torquetur in digitis, momenti praesentis indicat spatia, et quod nondum ex colo tractum est subactumque cura digitorum, id futuri et consequentis saeculi posteriora videtur ostendere. haec illis condicio et nominum; eius enim proprie-
374 tate contingit, ut sit Atropos praeteriti temporis fatum, quod ne deus quidem faciet infectum; futuri temporis Lachesis a fine cognominata, quod etiam illis, quae futura sunt, finem suum deus dederit. Clotho praesentis temporis habet curam, ut ipsis actionibus suadeat, ne cura sollers rebus omnibus desit. deum vero ire per omnes

terrasque *tractusque maris caelumque profundum*

non frustra arbitrabitur, qui audiet Platonis haec verba: 'deus namque, sicut vetus', inquit, 'continet ratio, principia et fines et media rerum omnium penetrat atque inlustrat ac curru volucri superfertur; eundem deum ultrix Necessitas semper et ubique comitatur eorum, qui a sacra lege discesserint, vindex futura, quam faciet ille mitificam, qui statim a tenero et ipsis incunabulis intellexit, extimuit eique se totum dedit atque permisit'.

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 7 p. 401 b 17 — 29 Bkk.

9 Verg. Georg. IIII 221 sq.

12 Plat. de legg. IIII p. 715 E *ὁ μὲν δὴ θεός, ὥσπερ καὶ ὁ παλαιὸς λόγος, ἀρχήν τε καὶ τελευτὴν καὶ μέσα τῶν ὄντων ἁπάντων ἔχων εὐθείᾳ περαίνει κατὰ φύσιν περιπορευόμενος· τῷ δὲ ἀεὶ ξυνέπεται δίκη τῶν ἀπολειπομένων τοῦ θείου νόμου τιμωρός· ἧς ὁ μὲν εὐδαιμονήσειν μέλλων ἐχόμενος ξυνέπεται ταπεινὸς καὶ κεκοσμημένος.*

1 momentiṣ *P* 2 tract' *L*; tractus *P* 4 eiusdem propr. *O*; *scripsi* eius enim propr. — proprietatē *L* 6 lacessis *PL* 9 nec cura *P* 11 tractusque maris caelumque profundum *adiciendum censui, cf. p. 6, 16; 17, 26 sq.; 116, 21 sq.* 12 haec plat. *F* 14 penetrata *PL* — illuxtrata curru (ru *ex corr. man. 2*) *L*; illustrata curri *P*; inlustrat et curru *F*; *scripsi* inlustrat ac curru 15 volucris *P* — deum semper ultr. nec. semper et *PL* 16 quia sacra *L* 17 illi *F* — mirificam *L* 19 permisit. expliĉ *P*

INDEX NOMINUM.

M codex Monacensis
V codex Vaticanus (in libro de deo Socratis et in Asclepio non conlatus)
G codex Gudianus (p. 24, 21 'sed in istis' — p. 27, 13 'nec accessit' *G'*)
A codex Parisinus 8624
P codex Parisinus 6634 (p. 7, 9 'scrupulosissimo cultu' — p. 9, 3 'infimata' *P'*)
L codex Laurentianus
F codex Marcianus
O omnes codices

* significat unius litterae rasuram.

i
l.
-.
ra
0.
n-
—.
o-
60.
eit-
50.
—.
.40.
ten.
sche
.50.
itrag
.—.
v im
.50.

